STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10198

GEZAMLTE SHRIFTN

Abraham Reisen

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אברהם רייזען

געזאמלטע שריפטן

פארלאג „פרייהייט“
ניו יארק, 1927

Copyright, 1928
by the
FREIHEIT PUBLISHING ASS'N, Inc.
270

צווייטער באנד:

אמאליגע מענשען.

אַמאָליגע מענשען.

אמאליגע מענשעו

דער אלטער זרח איז כל ימיו געווען א קרעמער. זיין קראם איז געווען זעהר א קליינע און ענגע. זי האט זיך אבער געפונען אין א ווינקעל פון די רייהען פון די מארק־קראמען און דערפאר איז זי ווערט געווען א מטמון מיט געלד. עס איז א סברא אז ווען ער זאל זי ווע‎לען פערקויפען וואלט ער געקראגען איבער פינף הונדערט רובעל, אין דער צייט וואס א קראם, וועלכע געפינט זיך אין מיטען דער רייהע איז נישט ווערט קיין העלפט דערפון, — מעג זי זיין אפילו צעהן מאהל גרעסער.

אין אמת'ען איז טאקי זרח'ס קראם געווען א גאלדענע ווינש־פינגערעל. נישט קוקענדיג וואס זי איז, ווי געזאגט, געווען זעהר קליין, האט זי אבער פערמעגט א סך פערשיעדענע סחורות. ווי וווייט די קראם האט געטראגען פרנסה קען דיענען דער פאקט, וואס ד'ער אלטער זרח האט געהאלטען א "ביעלעט" אויף טאבאק און עס האט איהם געלויהנט. אבער מיט'ן טאבאק אליין איז ער ניט יוצא געווען. די קראם האט נאך פערמאגט א כך אנדערע סחורות, וואס האבען זיך מיט טאבאק זעהר שלעכט געגראמט, אבער פרנסה האט עס דוקא געגעבען. אזוי למשל האט זרח אויך געהאלטען בלעכענע קווארטען, רייב אייזענט און הילצערנע לעפעל. און טאמער האט א שוסטער נעברויכט א שטיקעל דראטווע האט ער אויך געוואוסט, אז דאס וועט ער קריעגען ביי זרח'ן אין קראם. אויך די שטעדטי‎לשע פיע־

דעל־שפּילער סיי די אידישע, סיי די גוי'אישע האבען געוואוסט אז דער איינציגער פּלאץ, וואו צו קריגען א גוט שטיקעל "קאלי־פאניע" אנצושמירען די "סמיקעס", זיי זאלען בעסער נעהמען די סטרונעס, איז טאקי וויעדער ביי זרח'ן...

זרח האט ניט געוואוסט פון דער היינטיגער מעטאדע צו זיין מיט קונדען וואס פריינדליכער און צוגעלאזטער. בעהאנדעלט האט ער זיינע קונדען דוקא גאנץ שטרענג און יעדען אבגעפּטר'ט מיט איין ווארט; א ווארט איז ביי איהם געווען טהייערער ווי די סחורה. דינגען זיך האט מען מיט זרח'ן ניט געטארט. אלטע קונדען האבען עס שוין געוואוסט און נייע פלעגען טאקי האבען פון איהם אויסצושטעהן זידלעריי:

— געהט אייך געזונטערהייט! פלעגט ער שלעפּענדיג צוריק דאס שטיקעל סחורה, טרייבען דעם קונד וואס האט זיך זיך געפּרופט דינגען.

איז דאס געווען א פרוי פון דארף, אדער א שטעדטילשער בעל־הגוף פלעגט ער שוין האבען אן אנדער נוסח.

— סטופאי ק'טשארטו, אי אטצעפּיעס. מיט א שליאכטיטש פלעגט ער זיין העפליכער און פלעגט צו איהם רעדען געלאסענער, שטיקענדיג אין זיך זיין כעס:

— ניעח פאן יעדזיע...

דאס האט געהייסען: זאל דער פריצ'ל פאהרען געזונטערהיים...

צום פדיון האט אבער די שטרענגקייט איהם ניט נאר ניט געשאדט, נאר פערקעהרט — געהאלפען. דוקא האבען די קונדען געוואלט האבען צו טהאָן מיט איהם און ניט מיט זיין ווייב. די אלטע דינקע וואס האט שוין אין געגענזאץ צו איהר מאן, געהאט א מויל ווי אויף שרויפען און פלעגט שוין ליעב האבען אויסבעטען פאר א זאך פינף מאהל אזוי פיעל. ביז זרח פלעגט בייז ווערען, ארויסרייסען דאס שטיקעל סחורה פון איהרע הענד און אנבייזערען זיך אויף איהר:

— בעט ניט טייערער...

און נאכדעם ווי דער קונד פלעגט אוועקגעהן, פלעגט זרח ווידער מורמלען:

— נאר בלייבט נאר און מקח בלייבט מקח...

נאטירליך פלעגט די אלטע פאר דעם דאזיגען אפאריזם זיך בעליידיגען און זי פלעגט צוריק מורמלען מיט א שפריך־ווארט, שוין דוקא אויף גויאיש:

— דורען דאיע א אומני בערע...

— און עס פלעגט דויערען עטליכע מינוט ביז דאס אלטע פאר פאלק פלעגט אבגעהן פון כעס און צורעדען זיך פריינדלי־כער:

— ווערסט אפשר, זרח, געהן אהיים עפיס עסען...

אבער זרח וואס האט פון עסען נישט שטאר׳ק געהאלטען, פלעגט דארויף א מורמעל טהאן:

— איך וויל ניט עסען... לאז מיר בעסער זאגען א פאר קאפיטלעך תהילים.

קעגען דעם תהילים האט די אלטע דינקע גאר נישט גע־קענט האבען; זי אליין איז געווען ניט קיין געלערנטע און דער־פאר האט זי גרויס דרך ארץ געהאט פאר זרח׳ן, וואס איז נאך איהר מיינונג געווען א גרויסער למדן און קען דעם גאנצען תהילים הין און צוריק אויף אויסענווייניג...

אבער אין הארצען פלעגט עס איהר אפטמאל פערדריסען וואס זרח שאנעוועט זיך ניט און דאס עסען איז ביי איהם גאר א ביי זאך. זי אליין, למשל, איז אויך ניט קיין פרעסערין, פון דעסטוועגען, זאל איהר גאט ניט שטראפען, האט זי שוין אי־בערגעכאפט דאס הארץ צוויי מאל מיט א פאר קאלטע קאר־טאפעל, וואס זי האט געבראכט פון שטוב. און ער — שוין צוויי א זייגער און ער האט נאך ניט אנגעביסען.

און ווירקליך האט זרח פון עסען זיך מדחה געווען. געגע־סען ווי אן אמת׳ער מענש האט ער בלויז פרייטאג צו נאכט

און שבת. אין מיטען וואך אבער איז ער אבגעקומען מיט שהי־פהי.

אלע וואס האבען איהם געקענט האבען איהם געהאלטען פאר א קארגען. זיין הוצאה האט זיך בעגרענעצט מיט דריי רו־בעל א וואך, שוין אריינגערעכענט צדקה, וואס ער האט געגע־בען פון צייט צו צייט און אמאל אן עליה אין בית המדרש. די קראם אליין האט איהם צייטענווייז געטראגען ביז איבער זיע־בען רובעל א וואך.

און אזוי ווי שוין לאנגע יאהרה, אז ער איז געבליע־בען דזיעד־דא־באבא, האט ער די איבעריגע געלד, וואס איהם איז געבליעבען, געזאמעלט און דער פאר איז ער געווען פער־רעכענט פאר א גביר.

אבער ווי פיעל זרח האט פערמאגט האט קיינער ניט גע־וואוסט. עס זיינען געווען מיינונגען, אז דער אלטער קארגער פערמאגט שווערע טויזענדער. זרח פלעגט אבער עס קיינמאל ניט אפלייקענען און קיינמאל ניט מודה זיין. איבערהויפט האט ער מיט זייטיגע מענשען ווייניג געהאט צו טהאן און ווייניג געקומען מיט זיי אין בעריהרונג.

יעדער אבער האט מודה געווען, אז זרח איז אן עהרלי־כער איד. אי וואס ער איז אזוי קארג, איז דאס ביי איהם אזא חולנית, ניט פאר קיין אידען געדאכט; און די ארימערע קרע־מער און סתם אידען האבען אויפגעוויזען מיט אותיות און מופתים, אז קארגשאפט איז פונקט אזא קראנקהייט, ווי אלע אנדערע קראנקהייטען, נישט מעהר עס איז דערצו קיין מיטעל ניטא, ווי צו שכרות, להבדיל.

פערשליסען אין אבענד די קראם, פלעגט די אלטע דינקע. זרח אליין פלעגט ווי נאר עס פלעגט קומען מנחה צייט אוועק־געהן אין בית המדרש. נאך מנחה פלעגט ער הערען א פרק משניות אדער א שטיקעל עין־יעקב און נאכדעם דאווענען מעריב.

נאך מעריב פלעגט ער נאך בלייבען ביי א שעה אין בית המדרש ביי א ספר האלב אויף לשון־קודש און האלב אויף עברי־טייטש, און ניט רעדענדיג מיט קיינעם קיין ווארט, פלעגט ער שטיל ארויסגעהן פון בית־המדרש א קוש טהוענדיג די מזוזה און זיך לאזען.

געהענדיג פון בית־המדרש פלעגט ער צוגעהן צום קראם, א טאפ טהון דאס שלאס, פרובירען די טירלעך צו זיינען זיי הארט פערמאכט, אריינקוקען דורך א שפאלט אינעווייניג, צו האט די אלטע חלילה וחס קיין פייער ניט איבערגעלאזט, און זעהענדיג אז אליץ איז אין דער בעסטער ארדענונג פלעגט ער זיך לאזען אין דער פינסטערער גאס, צו זיין שטיבעלע, וואו דינקע האט שוין אויף איהם געווארט מיט דער וועטשערע.

אין שטיבעלע האט זרח תמיד געניצט א קליין לעמפעלע, וואס האט קוים בעלויכטען דאס טישעל וואו דאס לעמפעלע איז געשטאנען, אזוי אז, צוקומענדיג צום טיש האט זרח געפור־נען פאר נויטיג דאס קנויטעל אריינדרעהען. דינקע, וואס האט זיך געפארעט אין א ווינקעל צו דערלאנגען דאס עסען האט זיך נוטמוטיג צובייזערט :

— זרח, מאך ליכטיגער, איך זעה גאר נישט...

— גאזע איז געווארען טהייערער...

— טא שטעל מיר אוועק דאס לעמפעלע אט דא... איך זעה גאר נישט — פלעגט זיך דינקע בעטען.

און זרח פלעגט מוזען נעהמען דאס לעמפעלע אין איין האנד, מיט דער אנדער האנד פארשטעלען דאס קליין פייע־רעל עס זאל זיך ביי א ליאדע אטהעם טהון ניט פערלעשען און געהן צולייכטען דינקען.

דערזעהענדיג די מאכלים, וואס דינקע האט צוגעגרייט פלעגט ער ווערען בייז :

—למאי דארף מען דאס... וואס קאסט היינט אן אונגער־קע ?

ביז דינקע בערוהיגט איהם, אז זי האט געקויפט א צעהנד־ליג אונגערקעליך פאר פיער גראשען, וועט זי ניין מיט א האלב אם ירצה השם איינזאלצען און א האלבען וועט מען היינט עסען מיט א ביסעל סמעטענע.

דערהערט דער אלטער זרח סמעטענע לאזט ער שיעור נישט אראב דאס לעמפעל:

— שוין גאר סמעטענע... אין מיטען מיטוואך סמעטענע! און ער שווערט, אז די סעמטענע וועט ער ניט פערזוכען...

מוז דינקע איהם מתיר שבועה מאכען און צוריק בעווייזען אז די סמעטענע קאסט איהר א שיבוש. ביי איהר האט זיך אנ־געזאמעלט פאר דריי וואכען שאלאכטס פון קארטאפעלס האט זי געקראגען דערפאר ביי לאה דער מילכיגערין א קווארט מילך, האט זי דאס אוועקגעשטעלט אין "פאהרעב" און עס איז גע־ווארען א ביסעל סמעטענע און אונטען זויערמילך.

— ועסטו מיר טאקע געבען די זויער־מילך... מאכט זרח א פשרה און דערפרעהט זיך, וואס ער וועט ניט עסען אזא טייערען מאכל ווי סמעטענע.

אבער די אלטע דינקע, וואס וויל אז זרח זאל זיך אביסעל פאפראווען (איינגעדארט איז ער נעביך!...) און וואס ווייס וויעדער, אז קיין סמעטענע וועט דער עקשן בשום אופן ניט פערגינען זיך צו עסען, שלאגט פאר א נייע פשרה:

— וועל איך צומישען די זויערמילך מיט די סמעטענע אין איינעם. אביסעל פאדסמעטענע מעגסטו זיך דאך פערגי־נען, אלטער נאר דו... ווערט זי צום סוף בייז, וואס ער איז שוין צו פיעל קארג.

דערויף געהט שוין דער אלטער ענדליך איין, האטש שטארק צופריעדען איז ער נים. עס איז פארט א צו גוטער מאכל, און ער מורמעלט בייזליך:

— אוגערקעס מיט פאדסמעטענע... קאזאטשינא!...

די אלטע דינע איז אבער צופריעדען. זי זעהט בעשיינפער־

ליך, אז ער וועט שוין עסען, און א גליקליכע גרייט זי צום טיש און זרח געהט זיך אין פינסטערען ווינקעל וואשען צום עסען...

נאך'ן עסען בענשט זרח הויך אויף'ן קול. דינקע וואס האט זיך א דאנק די לאנג־יעהריגע פּראַקטיק, אויסגעלערענט בענ־שען, זאגט איהם נאך יעדעס ווארט אין דער שטיל. אז עס קומט "הוא יברך את אשתי", — זאגט זי אויף דאס זעלבע נאך און דער אלטער זרח וואס איז איהר מוחל די ברכה, וויל איהר אפילו נים פעררירכטען. כאטש ווייסען ווייס ער, גישט קוקענ־דיג, וואס ער איז נישט קיין למדן, אז זי אלס נקבה, דארף זא־גען את בעלי... ער שמייכעלט קוים־קוים, וואס דאס פּאסירט מיט איהם זעהר זעלטען און זאגט ווייטער, אננעהמענדיג צו־ריק אנ'ערנסט אוסדרוק...

אז די אלטע דינקע ליעגט שוין אין בעט איבערגעדעקט סיי זומער, סיי ווינטער מיט א דיקער פּערענע, זיצט נאך זרח ביי א ספר אויף עברי טייטש, אמאל ביי'ן קו הישר, אמאל ביי'ן מנורת המאור. אויף'ן הארצען ווערט איהם שטארק טרוי־עריג. די בילדער פון גהינם שטעלען זיך איהם פאר ווי לעבע־דיג, אבער מיעף אין הארצען שפּירט ער, אז איהם וועט מען אזוינע יסורים נישט אנטהון, ווארים אויב קיין צדיק איז ער נים, איז ער זיכער אז ער איז נים קיין רשע און פון עולם הזה ווי די אמת'ע רשעים האט ער קיינמאל נים געהאלטען.

אז די אלטע שלאפט שוין, עפענט זרח אויף דעם מיטעלס־טען שיפלאד, וואו עס ליגען די נויטיגע פּאפּירען און קוקט זיי דורך...

לעזען קען ער נים, אבער לויט דעם אויסזעהן פון יעדען שמיקעל פּאפּיער דערקענט ער די סומע וואס עס איז ווערט. סך הכל האט ער אזעלבע זעקס פּאארלעך. דער לאנגער איז א שטר חוב אויף פיער הונדערט רובעל, דער מיטעלסטער אויף

צוויי הונדערט, די איבעריגע אויף קלענערע סומען און דער קליינער איז אויף פופציג. דאס איז זיין גאנצער פעמעגען. די דאזיגע סומען ליגען בעהאלטען ביי גרונם דעם סוחר.

— עס איז רעעל ווי גאלד ! מורמעלט ער שטענדיג ארוים ביי'ן אנטאפען זיי... און ער בעהאלט זיי צוריק.

איינמאל, אז דער אלטער זרח האט זיך שוין געקליבען שלאפען געהן און האט שוין אויסגעטהאן דעם רעכטען שטי־וועל און זיך גענומען אויסטהון דעם לינקען, ווי דער דין איז, האט ער פלוצים דערהערט א קלינגען פון די קלויסטער־גלאקען.

ער האט גלייך צוריק ארויפגעצויגען אויף זיך דעם שטי־וועל און ארוים אויף'ן גאס.

פון דער ווייטען האט זיך געהויבען א דיקער וואלקען רויך, געמישט מיט פייער־דיגע צונגען.

באלד איז געווארען אין גאס א געלויף: אידען, עס ברענט!...

— אן ערך וואו קען עס כאפען ? האט זרח דערשראקען אנגעכאפט לייבע דעם שוסטער, וואס איז געוועזן אויף א פריי־ווילינגער פייערלעשער...

אבער לייבע האט געהאלטען אין אזא צייט נידריגער פון זיין ווירדע אריינצולאזען זיך אין א שמועס מיט דעם אלטען זרח...

זרח האט אבגעשטעלט א צווייטען, א דריטען, ביז ער איז דערגאנגען דעם ריכטיגען אמת :

— האט נישט קיין מורא, עס איז ווייט... האט איהם איי־נער וואס איז שוין געוואהר געווארען — בערוהיגט.

— וואו ? ביי ועמען ?

— ביי גרונם דעם סוחר... מען זאגט יאק־בי...

— וואס... יאק־בי... האט זרח צוטומעלט געפרעגט...

— ווייס איך וואס... מאלע וואס מענשען רעדען... שלעב־

טע געשעפטען... מיין באבעס דאגות..

זרח האט מיט א שטילע טריט אוועקגעשלעפט זיך צום פלאץ, וואו עס האט געברענט. אז ער איז אנגעקומען איז שוין געווען דער פייער אין רעכטען ברען.... ראטעווען איז שוין ניט געווען וואס... ער האט געזעהן פון ווייטען שטעהט גרונם מיט'ן דיקען בויך און מיט'ן שעהנעם הדרת־פנים אנגעטהון אין א פיין־פוטערעל, ער זאל זיך חלילה נישט צוקיהלען און טיעף אין עפיס אריינגעטראגט.

זרח האט גערעכענט, אז איצט איז ניט קיין שטייגער צו־צוגעהן. א מענש איז אין א גרויסען צער...

ער איז אוועקגעגאנגען צוריק אהיים און לכתחילה גע־מיינט זיין אלטע ניט וועקען. אבער נישט קענענדיג אליין פער־טראגען אזא גרויסע פאסירונג, האט ער איהר דאך געוועקט :

— דינקע...

— וואס איז זרח ?... שלאפסט נאך ניט... וואס איז די מעשה...

— גאר נישט.. שרעק זיך ניט... עס איז געווען א שרפה.. איינגעלאשען, גאט צו דאנקען...

— ביי וועמען ? האט געפרעגט דינקע דערשראקען.

ביי גרונם דעם סוחר... האט זרח קאלט ארויסגעמורמעלט..

— ביי גרונם'ן... האט די אלטע געפרובט זיך עפיס דער־מאנען — דאכט מיר אז דו האסט ביי איהם אביסעל געלד גע־האט...

— איך ביי גרונם'ן ? נארישע אידענע ! שוין לאנג אב־גענומען — האט זרח געלאכט. —

— נו, טא געה לעג זיך שלאפען... האט דינקע איהם גוט־מוטיג געבעטען... מען דארף מארגען עפענען פריה די קראם...

און ליעגענדיג זיך אין בעט האט זרח געדאנקט גאט, וואס די אלטע ווייס ניט, אז דאס געלד ליעגט ביי גרונם'ן... זי וואלט נעביך געהאט שברי־לב...

דעם זיידענס לעמטערן

ווי נאר עס איז אוועק דער סוכות, און עס האבען זיך אנ־
גערוקט די אסיענדיגע קליינע גרויע טעג מיט די לאנגע אבענ־
דען, האט אנגעהויבען פערנעהמען א וויכטיגען פלאץ אין זיי־
דענס לעבען — די לאמטערן.

מיין זיידע איז געווען א איד ניט קיין עושר. אבער אן
איינגעפונדעוועטער בעל הבית איז ער יא געווען. דאס הייזעל
זיינס, וואס האט זיך געפונען אין עק שטעדטעל, איז שוין,
אמת, געווען אן אלטס, אבער פאר "איינפאלען" האט קיינער
פון אונז און אפילו דער זיידע אליין, קיין מורא ניט געהאט.
דער זיידע האט זי שטענדיג געפונדעוועט, דא מיט סלופעס,
דא מיט "פריזבעס" און דא מיט נייע ברעטער אויפ'ן אלטען
מיט מאך בעוואקסענעם דאך. אינוועניג אין שטוב איז דאס
הייזעל געווען געטינקעוועט מיט לעהם און "קינעלעך", אזוי
אז דאס אלטע שטיבעל האט געקענט אין שטארקייט קאנקורי־
רען מיט די סאמע פעסטע מויערען אין די גרויסע שטעדט.

און אזוי ווי דאס הייזעל האט דער זיידע אבגעהיט, אזוי
האט ער געהיט זיין לאמטערן. מיר האט זיך שטענדיג געדאכט,
אז די לאמטערן איז דעם זיידענס צווייטע הייזעל. זי איז טאַ־
קי געווען געבויט ווי א שטוב, די לאמטערן האט געהאט דריי
פענסטער, א טהיר, און אויבען, איהר שפיץ, האט אויסגעזעהן,

ווי א דעביל מיט א קליין קומענדעל, פון וואנען עס איז ארויס דער רויך פון דער הלב'נע ליכט, וואס האט אין דער לאמטער־נע געברענט.

די לאמטערנע אבער איז מיר געווען מעהר געפעלען, ווי א שטוב, ווייל זי איז, נאטירליך, געווען קלענער ווי דעם זיידען'ס שטיבעל, און דערצו האט זיך די מהיר פון דער לאמטערנע גע־עפענט, ניט ווי א געוועהנליכע מהיר, נאר מיט א קונץ פון אונ־טען ארויף. עס הייסט, אז דאס מהירעל איז געווען ארייננגע־זעצט אין די צוויי שפאלטען, וואס די פערטע "וואנד" האט איןביידע זייטען פערמאגט...

אבער ניט צו שפיעלען זיך אין "שטיבעלעך" איז די לאמ־טערנע געווען. א שפיעלכעל איז זי בלויז ביי מיר געווען. דער זיידע אבער, א הויכער, מאגערער איד, מיט א לאנגער ברייטער בארד, מיט קלאהרע גרויסע אימער ערנסטע אבער גוטמוטיגע אויגען — פלעגט די לאמטערנע נוצען אין זעהר ערנסטע מא־מענטען, סיי צו וואכעדיגע און סיי צו הייליגע זאכען. מיט דער לאמטערן פלעגט ער אראבגעהן אין שפייכלער, וואו עס האט זיך געפונען די תבואה, מיט וועלכע ער האט געהאנדעלט, מיט דער לאמטערנע פלעגט ער געהן אין שטאהל געוואהר ווע־רען צו דער קוה, צו עסט זי, צו שלאפט זי און צו האט זי גע־נוג שטרוי אונטער'ן זייט. מיט דער לאמטערן פלעגט ער אראבגעהן אין קעלער, זעהן צו איז נאך דא קארטאפליעס און צו פוילען זיי ניט...

אבער מיט דער זעלביגער לאמטערן פלעגט ער געהן אין אבענד אין בית־המדרש לערנען א פרק משניות, אדער אזוי זיצען ביי א ספר און אנגרייטען זיך אויף יענער וועלט...

דעם זיידע'ס שטיבעל איז געווען אין עק גאס. דער גאנצער "עק" גאס איז געווען בעוואוינט מיט גוים. יעדער גויאיש הויז־פעל האט געהאט א הונד. די בייזערע זיינען געווען אנגעבונדען אויף קייטען, די רוהיגערע, וואס פלעגען בלויז בילען, אבער ניט

בייסען, פלעגען ליגען ביי די הויפלעך און שלאפען. דער שוואַר־בער שיין פון זיידען'ס לאמטערן, וואס האט בעגאסען און גע־צייכענט דעם זיידען'ס וועג, פלעגט די דאָזיגע הינט אויפוועקען. די הינד אויף די קייטען פלעגען זיך אנהויבען רייסען און יאמערן. די ליגענדע הינט ביי די הויפען פלעגען אזוי זיך צו־בילען, אבער דער זיידע איז מיט דער לאמטערן געגאנגען רו־היג און זיכער זיין וועג, ביז ער איז אריין אין דעם אידישען תחום, וואו עס זיינען שוין קיין הינט ניט געווען...

קומענדיג אין בית המדרש פלעגט דער, זיידע דאס ליכ־טעל אויסלעשען, די לאמטערן אוועקשטעלען אין א ווינקעל און זיך נעהמען צו א ספר. צום ספר האט ער שוין גענוצט א בית־מדרש־ליכט, וואס דער אונטער שמש פלעגט איהם אונ־טערטראגען מיט א סבר פנים יפות... אז דאס דאזיגע שטיקעל ליכט איז געווען גרויס, פלעגט דער זיידע נאָכ'ן לערנען דאס רעשטיל צוריקגעבען דעם אונטער־שמש.

אין זעלטענע פעלע, פלעגט דער אונטער־שמש ערלויבען דעם זיידען זיך בענוצען מיט א שטיקעל ליכט פון בית־מדרש פאר זיין לאמטערן. אזא פריווילעגיע האט דער זיידע געהאט אויך צוליעב זיין לאמטערן, וועלכע איז ביי דעם אונטער־שמש שטארק חשוב געווען. ניט איינמאל פלעגט דער דאזיגער פער־כמורעטער אונטער־שמש די דאזיגע לאמטערן בעטראכטען, עפענען און פערמאכען דאס טירעל און שמוצערן מיט די ליפען פאר גרויס התפעלות, ווי אזוי די לאמטערן איז קונציג גע־בויט.

— אן אמת'ע שטוב ! — פלעגט דער אונטער־שמש זי ריהמען פאר'ן זיידען.

און דער זיידע, א צוגעלאזטער איד, פלעגט איהם דער־צעהלען די ביאגראפיע פון דער דאזיגער לאמטערן, אז בעש־טעלט האט ער זי נאך ביי חנן דעם גלעזער, עליו השלום, און אז דער "פלאן" פון דער לאמטערן איז זיינער, דעם זיידען'ס,

הייסט עס, אן אייגענער... איבערהויפט האט זיך דער זיידע אפגעשטעלט אויף דער טהיר.

— די טהיר — האט ער מסביר געווען — איז מיינע אן אייגענע המצאה...

און דער זיידע האט זיין לאמטערן טייערער געהאלטען מעהר פון אנדערע חפצים. זי איז ביי איהם געווען אפילו חשובער פאר די שפאקולען, וועלכע ער האט געברויכט סיי זומער, סיי ווינטער. אין דער לאמטערן האט זיך אויסגעדריקט דעם זיידען'ס ליעבע צו שעהנקייט, צו שפיעלעריי. מיר אייניקלעך, האבען בעשיינפערלעך געזעהן, אז דער זיידע האט די לאמטערן מעהר ליעב צוליעב איהר שעהנהייט ,איידער צוליעב די נוצליכקייט...

און מיר האבען ליעב געהאט דעם זיידען מיט זיין לאמטערן.

איינמאל איז דער זיידע שטארק קראנק געווארען, עס איז געווען אן אסיענדיגע נאכט. מיר אלע, זיינע דערוואקסענע זיהן, טעכטער און אייניקלעך, זיינען זיך צוזאמענגעקומען אין זיין שטיבעל, און זיינען אלע מינוט צוגעגאנגען צום בעטעל, זעהן וואס ער מאכט. ער איז געלעגען מיט אפענע אויגען און האט מיט זיי געקוקט ערגיץ וויים. מיר האט זיך געדאכט, אז דער זיידע זעהט עפיס איצטער מעהר און ווייטער ווי מיר אלע.. דאס קינדערשע הארץ מיינס, האט זיך געשראקען און איז אין איין צייט שטארק נייגעריג געווען.

ענדליך האט זיך מיין טאטע אנגערופען :

— לאז עמיצער געהן רופען א דאקטאר...

דער זיידע האט פון דאקטוירים ניט געהאלטען און ער האט שוואך אויסגערעדט :

— גאט איז א דאקטאר !

אבער אז מיין טאטע און נאך איהם די איבעריגע קינ־

דער האבען זיך איינגעשפארט, האט דער זיידע מסכים געווען.

מיין עלטערער ברודער האט זיך אויסגערופען צו געהן.

— עס איז אין דרויסען פינסטער... האט דער זיידע שוואך גערעדט — נעהם מיין קינד מיין לאמטערן, נאר פאמעליך, צור ברעך זי ניט...

אין דעם לאמטערן איז געלעגען א פיצעל ליכטעל... דאס אייניקעל האט זי בעטראכט, ער האט משער געווען, אז זי וועט ניט זיין גענוג צו ברענען דעם גאנצען וועג. ער האט אבער ניט געוואלט מאכען איצט קיין גערייד. ער האט אנגעצונדען דאס פיצעלע ליכט און אין לאמטערן איז ליכטיג געווארען...

דער זיידע האט געווארפען א בליק צו דער אנגעצונדע־נער לאמטערן און האט זיך מיט וועהטיג צעשמייכעלט...

דער דאקטאר האט דעם אלטען זיידען ניט געהאלפען. פארטאג איז ער אויסגעגאנגען.

געווענטלים האט מען די לויה מאכען ביי טאג, אבער אזוי ווי די חברה קדישא האט זיך עפעס איינגעשפארט, און דער טאג איז געווען פון די סאמע קורצע ווינטער־טעג, האט עס ארייגעצויגען ביז אבענד. אויפן גאס איז געווען שטארק פינס־טער און עס האט זיך געדוכט אז דאס האט דער טויט אנגע־טהאן א פעך שווארצען מאנטעל און געהט מיט...

איינער פון דער משפחה האט מיר צוגערופען איידער די לויה האט זיך געריהרט פון ארט און מיר געזאגט:

— געה, נעהם די לאמטערנע...

איך בין מיט פרייד און שרעק געמישט, אריינגעלאפען צוריק אין זיידען׳ס שטיבעל... דאס לעדיגע בעט האט מיך גע־שראקען, אבער איך האב מיך געשטארקט, א חאפ געטהון די לאמטערן און געפינענדיג א שטיקעל פערשמאלצען ליכט אויפ׳ן קוימען, האב איך עס אנגעצונדען און אריינגעשטעלט אין דער לאמטערן, און האב זי ברענענדיג ארויסגעטראגען צום טאטען

אין דרויסען.

די לויה האט זיך גערירהט... די עדה אידען, וואס איז נאכגעגאנגען, האט נאכגעזאגט די שבחים פון מיין זיידען. די לאמטערן האט שטיל און טרויעריג געברענט און האט בעלויכטען די שווארצע מטה, וואו דער זיידע איז געלעגען מיט אויסגעשטארטע פיס און האט ווי פון אונטער'ן שווארצען געוואנט ארויסגעקוקט צו זיין לאמטערן.

און מיר האט זיך געדאכט, אז דעם זיידען טהוט ניט באנג ניט דאס שטיבעל וואס ער פערלאזט, ניט זיינע קינדער און אייניקלעך, און קיין זאך ניט — א שאד איז איהם בלויז די לאמטערן... די שעהנע לאמטערן, וועלכע ער האט אזוי ליעב געהאט און קאן זי איצט ניט מיטנעהמען אין קבר...

און מיין קינדיש הארץ האט אין דעם פייעריל, וואס האט געצאנקט אינוועניג אין דער לאמטערן, געזעהן דעם זיידען'ס נשמה...

דער בוים

עס איז געווען א לאנגע גאס, ווענינגסטענס אין דעם איד־דישען קליין־שטעדטיל האט זי זיך גערעכענט פאר די לענגס־טע. זי האט פערמאגט פערציג הייזלעך, אויסער די "חורבה", אין וועלכע קיינער האט שוין זייט צעהן יאהר ניט געוואהנט. די איינוואהנער פון דער גאס זיינען געווען דורכאוים אידען, דער איינציגער גוי, וואס איז געווען אין גאס, איז אויך געווען א האלבער איד: געריעדט אידיש, געהאלטען פון א סך אידישע מנהגים, וואס זענען א סגולה צום געזונד, און ער האט גע־וואהנט אין א אידיש שטיבעל, וואו ביי דער טהיר איז געווען צו געשלאגען א מזוזה. אזוי, אז די אידישע "ארימע־לייט", גע־הענדיג איבער די הייזער, פלעגען זיין שטיבעל אויך ניט דורך לאזען און פלעגען א מאל כאפען ביי איהם — ניט אין א יקרות־יאהר — א צוויי, דריי קארטאפעל...

די דאזיגע גאס האט געהאט צוויי ברונימס, איינער מיט איין "אצאפ" און דער צווייטער מיט א ראד. (דער ברונים מיט'ן ראד איז געווען א שטיקעל נייעס אין גאס און די על־טערע אידען האבען די ערשטע צייט אויף איהם "מתרעם" גע־ווען, נאכדעם זיינען זיי אבער געוואהנט געווארען). אויך האט די גאס געהאט איין "ערוב", צוויי גריבער, וואו די קינדער פלעגען זיך אין זאמד שפיעלען און צוויי גאנץ טיעפליבע רינ־שטאקען ביי די זייטען פון דער גאס.

עס פערשטעהט זיך, אז די לאנגע גאס, וואס איז געווען בעזעצט מיט אידען, איז ניט געווען איינגעטונקט אין בוימער. די גאסיגע אידען, וואס האבען אלע גוט "לערנען" געקענט, האבען געוואוסט, אז אמאל, אין ארץ־ישראל, איז יעדער איד געזעסען אונטער זיין "וויינשטאק" און "פייגענבוים"; אויך האבען זיי געוואוסט פון די צעדער־בוימער אין וואלד לבנון און פון נאך אנדערע בוימער, וואס ווערען אויסגערעכענט אין פסוק... דא אבער, אין חוץ־לארץ, האבען זיי פון בוימער ווייניג געוואוסט; ניט קלאר פערשטאנען, ווי אזוי וואקסט עס אויס א בוים. צווישען די חדר־אינגלעך נאר איז "אומגעגאנגען" א "סוד", אז אויב מען זאל פערזייען די קערענדליך פון אן עפעל אין דער ערד, קען אין א צייט ארום אויסוואקסען א בוים, נאר עס איז מעהר ניט געווען ווי א קלער, קיין אמת'ע אמונה האבען די חדר־אינגלעך דערין ניט געהאט און האבען זיך אפילו געפוילט צו מאכען א פרוב איינצוזייען אזעלכע קערענדליך.

און די לאנגע גאס האט טאקי נאר איין איינציגען בוים געהאט, און יעדערען איז געווען א וואונדער, ווי אזוי קומט דער בוים אהער!

דער בעל־הבית פון דעם בוים, חיים יאנקעל דער שניידער, האט אויך ניט קלאר געוואוסט ווער האט דעם בוים פערפלאנצט, און ווי אזוי ער איז אויסגעוואקסען. זיין טאטע האט עס געוויס ניט געטהון, ווייל אז חיים יאנקעל איז נאך געווען א אינגעל, איז שוין דער בוים געווען אזוי גרויס און דיק, ווי איצטער. חיים יאנקעל'ס "נחלה" איז איהם איבערגעגאנגען בירושה אודאי פון א זעקסטען דור, אפשר האט די נחלה געהערט אמאל צו א גוי און דער גוי האט איהם פערפלאנצט?

נאר ווי די געשיכטע זאל ניט זיין, אזוי צו אנדערש—די "לאנגע" גאס האט געהאט א בוים און דער בוים איז געווען חיים יאנקעל דעם שניידערס. געוואקסען האט דער בוים נעבען שטיבעל, הארט ביין פענסטער, וואס האט צום גאס ארויס־

געקוקט און חיים יאנקעל פלעגט בשעת דער ארבייט קענען קו־קען אויף זיין בוים, וועלכען ער האט ליעבער געהאט ווי אלעס אין דער וועלט.

הערבסט־צייט, ווען דער ווינד פלעגט בלאזען, פלעגען דע־מאלט די צווייגען זיך שאקלען און רוישען טרויעריג אין פענס־טער אריין, ווי זיי וואלטען עפעס איין אומעטיגע לאנגאנענדי־גע מעשה וועלען חיים יאנקלען פערצעהלען, און דעמאלט פלעגט חיים יאנקעל אומעטיג ווערען, די נאדעל פלעגט ווי וועלען ארויסשפרינגען פון די פינגער, ביז ער פלעגט זי אין גאנצען פון האנד ארויסלאזען, אנלעהנען זיך צום פענסטער און פער־טראכטערהייד אונטערברומען: מיט א האלב־צובראכענעם קול:

אז בהלך ירמיהו,
על קברי אבות !...

און אין שטיבעל פלעגען זיך דעמאלט הערען, ווי שטילע טריט פון מתים...

זומער אבער פלעגט דער בוים מעהר רושם מאכען אויף חיים יאנקלען: "מלאכה" איז געווען ווייניג, צייט צו פאנטא־זירען — מעהר, און ער פלעגט אין דער לעדיגער צייט ליעגען אונטער'ן בוים. די צווייגען פלעגען שטיל, פארזיכטיג רוישען, א פויגעל פלעגט זיך א מאל פער'גנב'נען אויף זיי און טשי־ריקען, און חיים יאנקעל פלעגט דעמאלט צומאכען די אויגען און קלערען און טראכטען פון עפים העכערס, ווי שער און איי־זען...

אין זומערדיגע שבתים, אז עס פלעגט הייס זיין, פלעגען א מאל קומען נאהענטע שכנים אויסרוהען אונטערן בוים נאכ'ן טשאלענט.

דאמאלט פלעגט חיים יאנקעל האבען א גרויסען כבוד. עס פלעגט אויך קומען טוביה דער גמרא־מלמד, א הויכער דא־רער איד מיט איינגעפאלענע באקען, טוביה פלעגט רעדען זעהר שטיל, בנעימות'דיג און חיים יאנקעל האט איהם זעהר געשעצט.

— ווּעלן מיר אַ ביסעלע אַברוּהען אונטער אייער בוים, ר׳ חיים יעקב! פּלעגט טוביה שטיל אַרוּיס ריידן, אויסציהענ־דיג זיך מיט אַ מידען שמייכעל אונטער׳ן בוים און ניט קוקען חיים יאַנקלען אין פּנים בשעת ריידען.

— אה, מיט׳ן גרעסטען כבוד, ר׳ טוביה! — פּלעגט חיים יאַנקעל כמעט, ווי אויסשרייען — מיט׳ן גרעסטען כבוד! רוהט אייך אָב, מהיכא־תיתי!

— כי האדם עץ השדה — פּלעגט טוביה אריינקומען אין אַ שטימונג, ליגענדיג אונטער׳ן בוים — אַ בוים, ר׳ חיים יעקב איז געגליכען צו אַ מענשען.

און ר׳ חיים יאַנקעל פּלעגט אויפהויבען די אויגען, בעט־טראַכטען די צווייגען פון בוים, דעם שטאַם, ווי ער וואָלט גע־זוכט איין עהנליכקייט צווישען אַ מענשען מיט אַ בוים. קיין גרויסע עהנליכקייט פּלעגט ער ניט געפינען. דאָך פּלעגט ער ענטפערען:

— אודאי, וואָס דען ר׳ טוביה!

— אַ בוים לעבט אָבער לענגער, ווי אַ מענש! פּלעגט ר׳ טוביה באַלד סותר זיין זיינע ווערטער און פּלעגט זיך פאַנאַנ־דער הוסטען.

געהוסט האָט ר׳ טוביה לאַנג און שווער און יעדער הוסט האָט חיים יאַנקלען אָבגעקלונגען, ווי אַ שטימע וואָס רעדט:

— ר׳ טוביה וועט באַלד שטאַרבען, ער האָט די שווינד־זוכט און דער בוים וועט אונז אַלעמען איבערלעבען... אויך פּלעגט איין אַנדער שבת קומען אָברוהען אונטער׳ן בוים זרח ברייזער, דער "נגיד" פון גאַס. נעהען בגדים פּלעגט זרח ביי אַ צווייטען שניידער, נאָר חיים יאַנקעל פּלעגט זיך ניט נוקם זיין אין איהם, זיך ניט בענוצט מיט זיין שטאַרקייט, וואָס ער קען איהם פון זיין בוים אוועק טרייבען; אדרבא, ער פּלעגט איהם זעהר שעהן אויפנעהמען, ווי ער וואָלט וועלען דעם נגיד בעווייזען, אַז ער בעשטעהט ניט אין זיין מלאכה...

— א וואוילער בוים! פלעגט ר' זרח לויבען, בעטראכטענ־דיג דעם שטאם — אזא בוים, מען זאל צוהאקען קען קלעקען אויף א ווינטער הייצען... מיר איז א חדוש, וואס דו צוהאקסט איהם ניט, חיים יאנקעל?

חיים יאנקעל פלעגט ווערען אנגעצונדען פון אזא פארלייי־גונג: "א חזיר" וואלט אלץ וועלען אויפעסען! פלעגט ער אין הארצען טראכטען, נאר ר' זרח'ן פלעגט ער ענטפער'ן איי־דעלער:

— מען טאר נישט האקען, ר' זרח! מען טאר נישט! עס איז אפילו א זינד צו זאגען אזוינס. א בוים, זאגט ר' טוביה, איז ווי א מענש...

— כי האדם עץ השדה! פלעגט טוביה אונטערזאגען ווי פון שלאף.

— עט נארישקייט, עס איז נאר א משל!... פלעגט דער "נגיד" א מאך טהון מיט דער האנד... נו, מען דארף א דריי־מעל טהון, ווען מיר "א וועק" טהון אזייגער דריי, וועל איך מיר געהן טרינקען א גלעזעל "ווארעמס"...

איין חסרון האט אבער דער בוים געהאט: עס האט אויף איהם "פירות" געוואקסען און דאס האט איהם און חיים יאנק־לען געשאדט.

וואלטען האטש די "פירות" געווען גערא'טענע, וואלט דאס אונגליק אפשר ניט אזוי גרוים געווען. חיים יאנקעל וואלט זיך "מרבה הוצאה" געווען און וואלט געזעהן, אז דער בוים זאל ניט שטעהן אין א "רשות הרבים" ער וואלט איהם ארום גע־צאמט, צו ער וואלט איהם פערדונגען זעליג דעם "סאדאווניק", און יענער וואלט זיך שוין איין עצה געגעבען, ווי אזוי צו פער־היטען איהם פון שלעכטע הענד.

האבען אבער אויפ'ן בוים געוואקסען נאר ווילדע עפעלעך. עסען האט מען זיי ערשט געקענט שפעט אין ווינטער, ווען זיי

ווערען, ליגענדיג אויפ'ן בוידעם. שטארק איבערגעפרווירען. דאמאלט איז אויך אויף שונאים געזאגט זייער טעם, וואס זיי האבען. די גאנצע מעלה פון די עפעלעך, וואס זיי זיינען א רפואה צו "משאד" און פריידע, חיים יאנקעל'ס ווייב, פלעגט טאקי מיט די דאזיגע עפעלעך אבראטעווען דאס גאנצע געזינד, ווען מען פלעגט ווינטער־צייט פון די אנגעברענטע פרעסלעך די קעפ פערטשאדען...

די גאס־אינגלעך אבער האבען נישט געקוקט, וואס די עפעלעך זיינען ווילדע, זייערע געלד זיינען זיי ווערטה געווען...ווארטען ביז די עפעלעך וועלען איבערפריהרען אויפן בוידעם, זיינען זיי דארויף צו היציג געווען. פאר "משאד" האבען זיי קיין מורא ניט געהאט, און דעריבער, ווי עס פלעגט קומען אנ־הויב אלול און די עפעלעך פלעגען בעקומען א געהעריגע צורה, פלעגען זיי יעדען "נאכמיטאג", יעדען "בין מנחה למעריב" בע־לעגערען דעם בוים, ווארפען אויף די שפיצען צווייגען, וואו די עפעלעך האבען געדיכט געוואקסען, מיט העלצער, שטיינער און מיט געוויש און געפילדער פלעגען זיי אנלעגען פולע קעשענעס מיט "רויב".

דערזעהענדיג די מחנה קינדער ביים בוים פלעגט חיים יאנקלען אנהויבען ציטערן הענד און פיס, ער פלעגט ווי איין אבגעבריהטער ארויסלויפען פון שטוב, אראבווארפענדיג די שטיקעל ארבייט פון דער הענד אויף דער ערד, און פלעגט ברו־מען:

— שקצים, וואס ווילט איהר פון דעם בוים, איך וועל אייך ממית זיין!

די גאס־אינגלעך פלעגען זיך לכתחילה דערשרעקען און מיט א געפילדריי און פייפעריי זיך לאזען אנטלויפען, אין א ווילע ארום, און זיי פלעגען בעמערקען, אז חיים יאנקעל איז צוריק אין שטוב אריין, פלעגען זיי זיך ווידער צוזאמען קומען און מיט מעהר פרישקייט זיך נעהמען צום בוים...

און דאמאלט פלעגט זיך אנהויבען א מלחמה אויף לעבען און טויט. חיים יאנקעל פלעגט שוין אנהויבען געברויכען "כלי זין" און מיט א שטעקען פלעגט ער זיך לאזען לויפען ווי א ווילדער טיגער נאך דער מחנה אינגלעך; די אינגלעך פלעגען מיט א געלעכטער און "הורא" זיך לאזען אנטלויפען, און ווי־דער קומען צו לויפען...

אמאל פלעגט חיים יאנקלען די געדולד פלאצען און ער פלעגט זיך לאזען לויפען ווייט, ווייט נאך די אינגלעך. דאמאלט פלעגט ווערען אין גאס א טומעל, אידען מיט בערד, ווייבער און קינדער פלעגען ארויסלויפען פון די הייזער, און דערשרא־קענדערהייט איינער דעם אנדערען פרעגען:

— וואס איז דאס ? הא ?...

באלד אבער פלעגט זיך דער טומעל ערקלערען און איינער פלעגט דעם אנדערען בערוהיגען:

— גאר נישט, גאר נישט, חיים יאנקעל דער שניידערוק יאגט זיך נאך די אינגלעך... א שניידורע א ביסעל! פרעג, וואס זשאלעוועט ער זיי די עפעלעך ? מעהר ווי בויכוועהטאג האט מען פון זיי ניט.

דערזעהענדיג אזא מיאוסע מיינונג וועגען זיינע עפעלעך, פלעגט חיים יאנקעל נאך מעהר צורייצט ווערען און פאר כעס פלעגט ער כאפען א אינגעל און איהם געבען א קלאפ.

— אוי — אוי — ! פלעגט זיך דאס אינגעל הויב צוא־וויינען — פאר וואס שלאגט ער מיך ? איך האב גאר ניט גע־ריסען...

— בתיה ! מען האט אייער אינגעל געהרג'עט: פלעגט א שכנה אנזאגען פאר גוטע פריינדשאפט וועגען דער אינגעלס מו־טער.

— זאל אייך א דונער איינשלאגען ! פלעגט זיך די מו־טער אננעהמען פאר איהר קינד — וואס שלאגט איהר עפעס מיין קינד. איהר גיט איהם עסען ? זאלען אייך ווערים עסען !

העןֿ־אַביסעל ? ער האָט אַ שטיקעל בוים מיט סם־המות'דיגע עפּעלעך — קאַכט די גאַס !...

און אויף חיים יאַנקלען פלעגט די גאַנצע גאַס אַנפאַלען און יעדער פלעגט איהם זידלען און מאַכען צו גלייך מיט דער בלאָטע. "געזועצטע" "בעלי־בתים" אָבער פלעגען איהם נאָר זאָגען ווייכען מוסר :

— זאָגט אַליין, ווי שעמט זיך דאָס ניט אַ איד מיט אַ באָרד, צו האָבען אין זינען אַזעלכע נאַרישקייט: בוים, שמוים! דאָס פּאַסט פאַר אַ גוי, ניט פאַר אַ אידען... קינדער — זיי רייסען, זאָלען זיי רייסען ! עס האָט עפּעס אַ ווערדע די עפּעלעך ? פע, חלשות !

— מיר אַרט ניט די עפּעלעך —פלעגט חיים יאַנקעל ענט־פערען ווי מיט אַ וויינענדען קול — דעם בוים קאַלעטשען זיי מיר, די צווייגען צוברעכען זיי...

— צווייגען — שמייגען ! — פלעגען די געזעטצע בעלי־בתים ווידער אַנהויבען מוסר'ן, — נו, זאָגט אַליין, זייט איהר ניט ערגער פאַר די קינדער ? אַ געשעפט האָט איהר ! אַט געהט אַהיים און נעהמט זיך צו דער אַרבייט ! פע, חלשות ! אַ איד מיט אַ באָרד !...

און חיים יאַנקעל פלעגט זיך נאָך אַזאַ מוסר פיהלען, ווי אַ קינד נאָך אַן אָבגעטהאָנענער נאַרישקייט. ער פלעגט פער־שעהמט אַ קוק טהאָן אויף דעם "מוסר־זאָגער", דערנאָך אויף דער אייגענער באָרד, נאַריש אַ שמייכעל טהאָן און זיך לאָזען צוריק אַהיים געהן.

צוקומענדיג נאָך אַזאַ מעשה צום שטיבעל פלעגט זיך חיים יאַנקעל שטעלען ביין בוים. אויף דער ערד נעבען בוים פלע־גען זיך וואַלגערען שטיקלעך אָפּגעבראָכענע צווייגלעך, אין דער הויף, אויפ'ן שפּיץ בוים, זיינען אַ פּאָר צווייגען געהאָנגען אי־בערגעבראָכענע און האָבען אויסגעזעהן ווי הרוגים. חיים יאַנ־קעל פלעגט קוקען אויף די צובראָכענע־צווייגעלך אויף דער

ערד, אויפן בוים; קוקען, זיפצען און מיט א געקלעמטען האר־צען אריין געהן אין שטוב...

אזוי פלעגט יעדער אלול ביז א שטיק אין הערבסט רוי־שען די גאס און דער איינציגער בוים האט אין גאס א סך לע־בען געבראכט...

* * *

עס זיינען אזוי איבערגעלאפען א צעהנדליג יאהרען.

און די צעהן יאהר האבען א פאר סמנים געלאזען אין דער גאס: די "חורבה" איז צולעגט געווארען, לויט דעם בעפעהל פון א נייעם פריסטאוו, וואס האט געזאגט, אז אזוינע חרבות טאר־רען "פא זאקאנו" ניט שטעהן; טוביה דער גמרא־מלמד האט זיך איינמאל שטארק פונאנדער געהוסט, ניט געקענט חאפען דעם אטהעם און איז אוועקגעשטארבען; זרח דער נגיד האט גע־וואלט ווערען א גביר, האט געקויפט דריי הונדערט פוד טרוקע־נע יאגדעס און האט עם געהאלטען אויף "ספעקולאציע", האט צוגעלעגט זיין אייגענם און האט נאך פערנומען א 25־גער פרעמדע געלד און איז אן ארימאן געווארען.

און דער בוים אין גאס איז נאך אלץ געשטאנען און אין הערבסט, ווען דער ווינד פלעגט בלאזען און די צווייגען פלע־גען טרויעריג רוישען, פלעגט חיים יאנקעל אלץ אונטערברומען דעם זעלטען ניגון מיט די זעלביגע ווערטער פון "קינות":

אז בהלך ירמיהו
על קברי אבות

זומער אין א לעדיגער צייט פלעט ער נאך אלץ ליעגען אונטער'ן בוים און טראכטען וועגען עפעס העכערם פון שער און אייזען... אלול־צייט פלעגט ער אלץ האבען צו טהון מיט די חדר־אינגלעך, וואס פלעגען קומען בעלעגערען דעם בוים און די נאס פלעגט אלץ רוישען און קאכען: עפעלעך, בוים, חיים יאנ־קעל !...

* * *

עס זיינען אוועק נאך עטליכע יאהר.

אויף טוביה דעם מלמד'ס מצבה זיינען שוין א פאר ווער־טער אבגעמעקט געווארען; זרח דער גביר איז שוין אין גאנצען אן אביון געווארען. פריידע, חיים יאנקעל'ס ווייב, איז גע־שטארבען, חיים יאנקעל איז שוין ווייס געווארען און דער בוים איז נאך אלץ געשטאנען...

דער בוים איז שוין אבער אויך ניט דער זעלבער געוועזען.

— עפעס ווייס איך ניט וואס מיט'ן בוים איז געווארען ?

— פלעגט זיך חיים יאנקעל וועלען אמאל אויסרעדען דאס הארץ פאר אימעצען. — עפעס איז ער ווי איינגעבויגענער גע־ווארען, שיטערער די צווייגען און איז גאר ניט דער, וואס א מאל.

נאר קיינער פלעגט איהם ניט ענטפערען: — א נארישער שניידער ! — האט אלץ איין עסק מיט'ן בוים, ער שמעקט ראכט זיך שוין מיט "קברות־בלעטלעך", ער וואלט בעסער תהלים זאגען, עפיס אנגרייטען פאר "דארטען" !...

און חיים אנקעל ... מיט זיינע מאטע אויגען, מיט א געקלעמט הארץ געקוקט, ווי דער איינציגער בוים אין גאס שטארבט אב צוזאמען מיט איהם...

— די קינדער האבען איהם אוועקגעהרג'עט ! פלעגט ער וויינען אין דער שטיל — דער בוים דארט, ער שטארבט אב...

און חיים יאנקעל האט זיך דערמאהנט אן טוביה עליו־השלום'ס ווערטער: כי האדם עץ השדה...

— א למדן א איד געוועזן; א שאד, וואס ער איז געשטאר־בען... פלעגט חיים יאנקעל זיפצען אין אזוינע מינוטען, פלעגט זיך אנלעהנען אן פענסטער־ צוהערען זיך, ווי דער בוים רוישט קוים מיט זיינע עטליכע איבערגעבליבענע צווייגען, און חיים יאנקעל פלעגט אריינפאלען אין א שווערער מרה־שחורה...

יאזעפּ אין דער אידישער גאס

דער אידישער גוי אין אונזער גאס איז געווען יאזעפּ. איך הער, ווי איהר ווילט מיר פערריכטען א פעהלער און לייענען "יאזעף", נאר האלט זיך איין, ליעבע אידען, חאטש דאס מאל און ווייזט ניט ארוים אין אלץ אייער חריפות — איך ווייס איהם און געדענק איהם נאר מיט דעם נאמען "יאזעפּ" און נאר דער נאמען איז מיר טהייער און אז איך דערמאן זיך איצט אן איהם ווילט זיך מיר זאגען: זכרונו לברכה אדער וועניגסטענס עליו השלום... זייט עס מיר מוחל, ליעבע אידען..

ווען דער דאזיגער יאזעפּ וואלט געבוירען געווארען ביי רייכע עלטערן, וואלט ענדיגען אן אוניווערזיטעט און א געלעה־רענטער געווארען, וואלט ער זיכער ביי אונז גערעכענט "מחסידי אומות העולם" און ניט וועניג אידישע שרייבער וואלטען פאהרען צו איהם, האבען איין "אינטערוויו" מיט איהם, אויסהערען זיינע הומאנע דעות וועגען אידען און אי־דענטהום און ניט וועניג פּובליציסטען וואלטען ניט וועניג אר־טיקלען איבער איהם געשריעבען: יאזעפּ און זיינע בעציהונ־גען צו אידען, און ווער ווייסט ווי ווייט זיין נאמען וואלט גע־קלונגען ביי אונז...

אז ער איז אבער נאר א אידישער גוי געווען, א חוטב עצים ושואב מים און איין ארבייטער פון אנדערע ארבייט ביי אי־דען, ווי עס ניעט זיך ווייטער דערצעהלען, איז ער נאר געווען בעקאנט אין אונזער אידישער גאס און נאר דארט האבען זיי־נע דעות וועגען אידען געקלונגען, קיינער אבער האט ביי אונז ניט געהאט די העזה צו צולעגען יאזעפ'ן עפעס א טיטול, וואס זאל אבשפיעגלען זיינע געדאנקען וועגען אידען. בלויז מיין פעד־טער, ר' בער, א איד א גרויסער למדן און א גרויסער פחדון, וואס דערזעהענדיג, אז א גוי געהט אין איין זייט גאס פלעגט ער איבערגעהן אויף דער צווייטער זייט, — בלויז דער פעד־טער פלעגט האבען א כח צו זאגען אויף יאזעפ'ן, אז ער איז איין אוהב ישראל און אז דער פעטער איז געווען בעזונדערס אויפ־געלעגט און יאזעפ'ס גוטע פריינדשאפט צו אידען פלעגט איהם בעזונדערס ריהרען, פלעגט ער נאך צולעגען:

— ווער ווייסט? עס קאן זיין, אז יאזעפ וועט האבען עולם הבא...

און מיינט ניט, אז מיין פעטער ר' בער איז געווען אזא ותרן, איין אויסברעננער, וואס זאל טהיילען א ליאריען גוי עולם הבא. מיין פעטער האט גאר ניט געהאט אזא ברייטע הארץ, וואס איז געווען אפילו נוגע אין עולם הזה, בפרט אין עולם הבא, וואס ער האט עס געהאלטען פאר אמת'ע צדיקים.

דערפון קאן מען זיך שוין פארשטעלען, ווי ווייט יאזעפ האט ליעב געהאט אידען און עס וועט שוין קיין וואונדער ניט זיין, וואס נאך זיין טויט וויל איך איהם שענקען א בלעטעל אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פאלק. קנייטשט זיך ניט, ליעבע אידען; גלויבט מיר, יאזעפ איז עס ווערט. אויסער זיי־נע גוטע פריינדשאפט צו אידען, וואס דאס האט ער מיט געד־נוג ווארימע ווערטער ארויסגעוויזען, האט ער אונזער גאס פיעל געדיענט, פיעל נוצען געבראכט, ער האט אונז זיינע בעסטע כחות אוועקגעגעבען...

אמת טאקי, אונזער גאס האט איהם געצאהלט פאר זיין "דיענען" אונז. יאזעפ האט געפיהרט זיין גאנצע הוצאה פון אונז און האט געלעבט גאנץ בעליבתיש. ער איז קיין מאל ניט זשעדנע געווען אין א שטיקעל ווייצענס, אפילו אין דער וואכען און האט געהאט א מזומענע קאפיקע אויך, אבער זיין גוטע פריינדשאפט צו אידען האט ניט דערפון, חלילה, גע־שטאמט און מיר וואלטען שטארק געזינדיגט, ווען מען וואלט איהם דערין חושד געווען... יאזעפ איז ניט געווען קיין מאטער־יאליסט, ווארום אז ער וואלט וועלען גליקען זוכען, וואלט ער געפינען ניט ביי אונז אין גאס... ער איז געווען א געזונדער גוי, געהאט צוויי גרויסע גראבע הענד, וואס קיין ארבייט איז פאר זיי ניט שווער געווען, האט ניט "געטרונקען", אויסער אמאל פסח צייט אביסעל וויין, וואס די גאס פלעגט איהם גע־בען אויף מארגען נאכ'ן סדר... אזא גוי קריגט אויף זיך אלע מאל א בעלן, און די ארומיגע פריצים האבען טאקי אויף איהם אויגען געווארפען און ניט איינמאל געוואלט איהם אבריידען פון אונז און צונעהמען איהם צו זיך פאר א פאראבעק. נאר יאזעפ האט געשפיים דערויף. ער האט אונזער גאס ניט גע־וואלט און ניט געקענט פערלאזען און פלעגט ענטפערען, אז ער האט זיין אויסקומעניש ביי די אידען, ניט צו פערזינדי־גען....

אין וואס איז בעשטאנען יאזעפ'ס ארבייט פאר דער גאס?

יאזעפ איז געווען א מושלם אין אלץ: ער האט האלץ גע־האקט, וואסער געטראגען, קיה און ציגען אום שבת געמאל־קען, די אויבענס געהייצט, די לייכטער אראבגענומען און פאר בעני'ן דער איינציגער "ריסטאקראט" אין גאס, וואס האט געהאט א פאר טויזענד רובעל אייגענס און א גרוים שטעדטיש וייב, האט ער אויך שבת דעם סאמאוואר אנגעשטעלט און

פלעגט די ערשטע גלאז טהעע אויסטרינקען. לכתחלה פלעגט ער זיך בעריהמען מיט דעם כבוד, וואס ער האט ביי בעני.

— אן ערעלער איד! — פלעגט ער איהם לויבען נאכדעם אין גאס — ער לאזט מיך ניט אוועקגעהן, ביז איך זאל ניט אויסטרינקען א גלאז טהעע. זאל פריהער ר' בעני טרינקען, זאג איך, — ניין! ניין! זאגט ער, טרינק דו פריהער, ניט אנדערש, יאזעפ!... אן ערעלער איד...

שפעטער איז אבער יאזעפ געוואהר געווארען, אז ניט פון ערעלקייט גיט מען איהם ביי בענין די ערשטע גלאז, נאר צו־ליעב א דין (מיין פעטער בער דער למדן, דאכט זיך, האט דאס איהם דערקלערט) און ער איז אביסעל ברוגז'ליך געווארען. מיינט ניט, חלילה, אז געשאלטען, גערופען זשיד, מאשעניק. ווי מען זידעלט א אידען אין אזעלכע פעלע. ניין, דערויף איז יאזעפ ניט געווען פעהיג, ער האט נאר געמאכט א הערה, אז דער דין געפעלט איהם ניט, נאך זיין מיינונג קומט עס אויס: אבגענארט גאט... עס פערשטעהט זיך, אז זיין הערה האט קיין ווערט ניט געהאט און האט קיין שום שלעכטע ווירקונג ניט געקאנט מאכען אויפ'ן שלחן ערוך'ס אויטאריטעט. דען זיין הערה האט געשמעקט אביסעל מיט עהרגייץ! דאס דארף אבער ניט ווארפען קיין שאטען אויף יאזעפ'ס בעציהונ־גע צו אידען. ער איז דאך פארט נאר א אידישער גוי געווען, די טיפקייט פון א אידישען דין האט זיין נשמה פארט ניט געקאנט בענעהמען...

און אלע ארבייט פאר דער גאס האט ער ערפילט עהרליך און יושר'דיג, און האט קיינמאל אונזער גאס ניט בעריסען, ווייל קיין מאטעריאליסט, ווי מיר האבען שוין געזאגט, איז ער ניט געווען, ער האט ליעב געהאט די ארבייט אליין און דערהויפט די, פאר וועמען ער האט געארבייט.

פאר א וואגען האלץ צוהאקען אויף דינע שייטלעך פלעגט ער נעהמען א פעקעלע מאחארקע פאר צוויי קאפיקעס, דאכט

זיך ניט טהייער ?... נאר קיין עקספּלאָטאַציאָן קאָן עס אויך ניט הייסען, ווײַלע דערין האט מען זיך אין אונזער גאס ניט אזוי שטארק געניימהיגט אדער ווי די עקאנאמיקער דריקען זיך אוים אויף זייער לשון: "דאס איז ניט געוועזן קיין אונ־מיטעלבארע בעדערפעניש... יעדער בעל־הבית אין אונזער גאס האט געהאט א האק, צו בירושה, צו אליין געקויפט, און יעדערער וואלט ווי עס איז אליין שפּאלטען די האלץ. אבער אז יאזעפ פלעגט פערביי געהן און דערזעהן, ווי א בעל־הבית שטעהט אויפ'ן הויף און שפּאלט האלץ און דאס שייטעל טאנצט און שפּרינגט אונטער זיינע הענד און וויל זיך בשום אופן ניט אונטערגעבען, פלעגט ער זיך אבשטעלען, גוטהערציג צולאכען זיך און אין ריין אידישען לשון, וואס ער האט גערעדט ווי זיין מוטערשפּראך, פלעגט ער זאגען :

— עי, ר' חיים, ר' חיים ! געה בעסער אין בית־המדרש אריין און זעץ זיך ביין משניות און שפּאלטען לאז מיך. צו אזוי שפּאלט מען האלץ ? גיעב אהער די האק.

— אבער ניט טהייער, יאזעפ.

— א קליין פּעקעלע מאחארקע...

— נו, נו...

און יאזעפ פלעגט נעהמען די האק, בעשפּייען די הענד, וואס ער האט עס געהאלטען פאר א גרויסע סגולה און דער וואגען האלץ פלעגט זיך פערוואנדלען כהרף עין אין דינע שייטעלעך און די בעל־הבית'טעס פלעגען הייצענדיג יאזעפ'ן בענשען און בענשען...

נאר דאס וואס ער פלעגט פאר א וואגען האלץ צוהאַ־קען ניט בערייסען, קאן מען טאקי זאגען, עס איז ניט געוועזן קיין נויט: מילא האבען די גאסיגע בעלי־בתים ניט געקאנט, ווי ער, קונציג האקען, אבער דאך קען מען זיך מיט האלץ ווי עס איז איין עצה געבען: העלפט אונטער דאס ווייב, איין על־טער בחור'ל — איינער האלט די האק מיט דער שארפער זייט

אויפ'ן שייט האלץ, דער צווייטער קלאפּט מיט נאך א שייט האלץ אויף דער טעמפּער זייט האק און פריהער, צו שפּעטער, די שייט האלץ האט דאך אויך איהר ערדלקייט, אז צוויי אי־דישע נפשות מאטערן זיך איבער איהר א האלבע שעה, מוז זי זיך צושפּאלטען.

וואס וואלטען אבער די גאסיגע אידען געטהאָן, ווען יאַ־זעפּ וואלט אום שבת געהעכערט די פּרייזען, וואלט ניט וועלען אויסהייצען שבת די אויבען אונטער א צעהנערל, פאר לייכ־טער אראבנעהמען — א זעקסער און פאר יעדע קליינע ארבייט אום שבת געריסען די הויט ? שבת איז דאך שוין אלץ א נויט, אליין קאן מען עס ניט טהאָן און ער איז איינער אין גאס, די איבעריגע פאר גוים אין גאס זיינען געווען רייכע בעלי־גופים, האבען געהאט אייגענע ערד און האטש א שטיקעל ווייסע חלה האבען זיי אויך ליעב געהאט, וואלט זיי דאך אבער דער הא־נאר און די שנאה צו אידען ניט ערלויבט צו ארבייטען פאר אידען, ווער רעדט נאך מעלקען א קוה, צי א ציעג און היי־צען אין אויווען.

אט אין וואס יאזעפ'ס "פּערדיענסט" בעשטעהט. יאזעפּ האט אפילו פאר שבת'דיגע ארבייט ניט געשטעלט קיין הויכע פּרייזען, זיך קיינמאל ניט געבונטעוועט, ניט געמאכט קיין חלוק, צו האט איינער אכט לייכטער צי צוויי—אלץ איינס: פאר לייכטער אראבנעהמען א קאפּיקע מזומן מיט א שטיקעל חלה. מעגסט האבען טויזענד לייכטער און מעגסט האבען איינעם, דאס איז ניט מיין זאך, דאס איז א גאטס־זאך. פערקעהרט ביי נחום דעם שוסטער, וואס האט געהאט א קראנקע ווייב און פיער הונגעריגע קינדער, פלעגט יאזעפּ קיין בארע געלד גאר ניט נעהמען, ער פלעגט ביי איהם אבנעהמען זיינע שכירות אסיען־צייט מיט צוויי גרויסע לאטעס אויף די שטיוועל און פלעגט נאך נחום'ן דאנקען און דאנקען, ווי ער וואלט איהם א נדבה געשענקט, האטש ער האט די פאר לאטעס כשר פער־

דיענט ביי איהם.

און אז די קראנקע שוסטערקע פלעגט איהם אמאל שבת וועלען אבשניידען א שטיקעל חלה פון דער ארימער קליינ־חלה, וואס איז געלעגען אויפ'ן טיש, פלעגט יאזעפ אויך דעם נסיון ביישטעהן. ער פלעגט קוקען אויף דער חלה און קוקען, דרעהען די וואנסען, ווי ער וואלט זיך געהאלטען מיט זיי איין עצה און פלעגט צום סוף א מאך טהאָן מיט דער האנד:

— ניין, חיענע, בעהאלט דאס פאר די קינדער...

* * *

כדי דער כאראקטער פון אונזער יאזעפ'ן זאל נאך ליכ־טיגער ארויס, כדי זיינע טהאטען, וואס ער האט געצייגט דער אידישער גאס זאל א היסטארישען ווערט בעקומען מוזען מיר זיך בעקענען מיט זיין פלונית'טע מרת יאזעפיכע...

ניט קוקענדיג, וואס יאזעפ איז געוועזן א פראסטער, ניט קיין געלעהרענטער און האט דעריבער ניט פערדיענט דעם טי־טעל "מחסידי אומות העולם", האט ער דאך אבער איין עהנ־ליכקייט צו איינעם מחסידי אומות העולם יא געהאט, נעמליך צו סאקראטען. זיין ווייב איז געוועזן א מין גלגול פון סקראט'ס ארורה, וואס האט נעבעך זיין לעבען פערביטערט, ווי די היס־טאריע דערצעהלט אונז.

די יאזעפיכע איז געוועזן דער היפוך פון איהם. זי איז געוועזן איין אמת'ע אנטיסעמיטיכע, מיט אלע אנטיסעמיטישע איבערצייגונגען און פאראורטהיילען... זי האט שטענדיג גע־שריען אין איין קול, אז די אידען פון דער גאס האבען אריינ־גענומען איהר מאן צו זיך, ארבייט פאר זיי, ווי איין אקס, קענען זיך אהן איהם נישט בעגעהן אין זייער שבת און פון אלע ארבייטען האט ער אפילו קיין "וולאקע" ערד נישט גע־קאנט קויפען, ווי די איבעריגע פויערן פערמאגען... און זי, יאזעפיכע מוז קויפען קארטאפעל אויפ'ן מארק, גלייך מיט אלע זשידאווקעס.

אט האט איהר אייך דע סועלבען געשריי פון די אמת'ע אנטיסעמיטען וועגען דער אידישער עקספלאאטאציאן און דוקא פון א פראסטער, ניט געלעהרענטער גויה, וואס האט קיין גאזעט אפילו אין די אויגען ניט אנגעזעהן.

„ערקלעהרען פון וואנען האט געשטאמט יאזעפיכעס אנטי־סעמיטיזמוס איז שווער. מיר מוזען עס ערקלעהרען מיט דער הילף פון דער וויסענשאפט ,אז עס איז א ירושה... ווארשיינ־ליך זיינען איהרע עלטערן שונאי־ישראל געווען און אין איהר האט געפלאסען זייער בלוט... אנדערש שיקט זיך עס נישט. ווייל יאזעפ, דער אמת'ער אוהב ישראל, מיט וועלכען זי האט אבגעלעבט א לעבען, האט אויף איהר בשום אופ'ן ניט געקאנט ווירקען, זי זאל איבערבייטען איהרע "מיינונגען"... ער פלעגט נישט זשאלעווען קיין ווערטער, ריידען גוטס פאר איהר וועגען אידען, און אז ווערטער פלעגען צו איהר ניט צושטעהן, פלעגט ער אונטערהאלטען זיין פערטהיידיגונג מיט פאקטען. דהיינו, ער פלעגט איהר אנווייזען אויף די המוציא'ס חלה, וואס פלעגט זיך שטענדיג געפינען ביי זיי אויפ'ן טיש און פלעגט זאגען, האלטענדיג איין המוציא אין האנד :

— זעהסט ! חלה הייסט דאס, דאס באקען נאר אידען און דאס האבען מיר זיי צו פערדאנקען, ווען ניט זיי וואלטען מיר קיינמאל א שטיקעל חלה ניט פערזוכט, וואלסט שטענ־דיג געקייט דאס ברויט מיט די מעקענע, וואס דו קאנסט עד היום ניט באקען. היינט וואס ווילסטו פון די אידען? הלואי זאל מיר גאט געבען געזונד און איך זאל שטענדיג פאר זיי קע־נען ארבייטען, נישקשה, זיי האבען עס פערדיענט ביי מיר...

נאר ניט קיין ווערטער און ניט קיין פאקטען האבען גע־האלפען. יאזעפיכע איז געבליעבען ביי איהרע איבערצייגונ־גען, אז די זשידעס זיינען א מיאוס פאלק, זי האט זיי פיינד, זיי נארען אוים איהר יאזעפ'ן און פלעגט זיך שטענדיג קריי־גען מיט איהם, אז ער זאל זיי, די זשידעס הייסט עס, די

צייהנער אויסרייסען: פאר יעדער לייכטער אראבנעהמען — א רובעל... נישקשה זיי האבען געגוג געלד, די זשידעס...

— אוי נאר, פלעגט יאזעפ לאכען, אז די אידען וואלטען האבען אזוי פיעל געלד, ווי דו מיינסט, וואלטען זיי מיך גאר ניט בעדארפען, רייכע זיינען ניט אזוי פרום, ווי ארימע...

ווי איהר זעהט איז יאזעפ קיין נאר אויך ניט געוועהן.. נאר ניט זיין חכמה וויל איך בעשרייבען, דערום קעהר איך זיך אום צוריק צו זיין פלונית'טע.

די אידען פון דער גאס האבען געוואוסט יאזעפיכעס בעציהונגען צו זיי און מען האט איהר דערפאר געגעבען א שעגעם טיטול: "מכשפה". יאזעפ האט פון דעם טיטול געוואוסט און פלעגט גוט־הערציג שמייכלען.

נאר מיט דעם טיטול אליין האבען זיך נאך די אידען ניט בענוגענט: צו טיעף איז געווען זייער שנאה צו יאזעפיכען, און זיי פלעגען זיך בעמיהען אנמאכען א בייז־לעבען צווישען יאזעפ'ן מיט איהר:

— גט זי אב! האבען איהם די גאסיגע ווייבער אמאל איין עצה געגעבען.

נאר יאזעפ האט זיי ערקלעהרט, אז ביי "זיי" גט'ן זיך איז ניט ווי ביי אידען "להבדיל" (דער להבדיל געהערט טאקי צו איהם)...

— ביי איך, למשל, האט ער ערקלערט, אז יאסקע בייז נושעס האט ניט געוואלט לעבען מיט דער ווייב, זיינען זיי זיך אוועק צום היעגען רב, א טייכעל האט איהר אין שטעדטעל און פאר צעהן גילדען האט זיי דער רב גט געגעבען... אייער רב איז א טהייערער איד... איך וויים. איצטער האט יאסקע גענומען א נייע ווייב — ציפה'ן, א טהייער ווייבעל, זי גיט מיר שבת א האלבע חלה אוועק און לעגט מיר אן א טעלער צימעס, אז איך קאן ניט אויפעסען. איך מיין ניט דעם צימעס, איך מיין נאר איהר טבע... ביי אונז אבער, להבדיל,

דארף מען מיט א גט פאהרען אזש צום פאבסט, ער וואוינט ערגעץ ווייט, איך האב פערגעסען, ווי די שטאדט הייסט און דער פאבסט איז א גרויסער יקרן, ניט ווי אייער רב... הײנט די הוצאות! — עס איז שווער צו גט'ן זיך!

און די אידען פון אונזער גאס, וואס האבען געהאט א טבע צו צוזאמענלעגען זיך און אויסהעלפען א מענשען אין אן אונגליק, האבען לכתחלה געמאכט א שמועס, מען זאל אויפ־מאכען געלד פאר יאזעפ'ן ער זאל זיך קענען פאהרען גט'ן. עס איז אבער דערפון גאר נישט געווארען. חיים־יוסף, דער איינצי־גער אין גאס, וואס האט געלייענט דעם "המליץ" האט געזאגט, אז דער פאבסט וואוינט אין רוים און אין רוים פאהרען דארף קאסטען איבער 300 רובעל באהן־געלד.. פאר אזא סו־מע האט זיך דער עולם דערשראקען. זאל זיין אפילו אז חיים יוסף, איז ווי דער שטייגער פון א גאזעטניק, מגזם אויף א העלפט, נאר 150 רובעל אפילו, איז דאך אויך ניט נאך די כחות. און דער עולם האט אויפגעהערט זוכען מיטלען און צו חלום'ן וועגען אבגט'ען יאזעפ'ן מיט יאזעפיכען.

— האב קיין מורא נישט! — האט יאזעפ, געריהרט פון אידישע גוטע פריינדשאפט, געזאגט, — זי וועט אייך קיין בייז ניט טהאן און איך וועל זיך ניט לאזען איבעררעדען פון איהר, איך בין אייערער. עס איז ניט נייטהיג קיין גט!...

אז יאזעפיכע האט זיך דערוואוסט, וואס די אידען האבען איהר געוואלט אנמאכען, איז זי געווארען אויפגערייצט ווי א ווילדע חיה, זי איז ארויס מיט א זידלעריי און געשריי אויפ'ן גאס און האט זיך געכאפט שלאגען מיט יעדען אידען:

— זשידעס, איהר וועט מיר מיין מאן אברייד[illegible] מיר! ניט "קיין־געצלמ'טע"! הינט! ווארט, ווארט! א קרענק וועל איך אייך איהם שוין לאזען געהן צו אייך שבת בע־דיענען.

און דעם קומענדען שבת נאך דער מעשה איז טאקי יא־

זעפּ געקומען מיט צוויי שעה שפּעטער. ער האט דערצעהלט אז זי איז ארויס, האט פערשפּארט די טהיר פון דרויסען און האט איהם געשריען דורך דער פענסטער:

— חאטש איך וועל ניט אריין, אבער דיר וועל איך ניט עפענען די טהיר, וועסט א גאנצען טאג אין שטוב זיצען —

— איך אבער — האט יאזעפּ ווייטער מיט שטראהלענ־דע אויגען דערצעהלט — האב ארויסגענומען א האלבע פענס־טער און האב זיך צו איך ארויסגע'גנב'עט...

און דעם שבת האט יאזעפּ מיט מעהר ענערגיע געאר־בייט, ווי אלע מאהל: די לייכטער האט ער א כאפּ געטהאן פון יעדען טיש, ווי ער וואלט זיך געשפּיעלט מיט א זאך וואס איז איהם זעהר טהייער. עס איז געוועזען קענטיג, אז ער האט די צוויי שעה, וואס ער איז געוועזען פערשפּארט, שטארק געליטען פון דעם געדאנק, אז ער וועט דעם שבת ניט קענען טהאן זיי־נע ליעבע ארבייט...

איך האב דעם פאקט דאָ געבראכט כדי יאזעפּ'ס אנדענ־קען זאל אויף לענגער ביי אונז בלייבען, וויסענדיג ווי שווער עס איז איהם אויסצוקומען צו קעמפּפען, כדי צו בלייבען טריי זיין הומאנער אידעע, צו בעהילפיג זיין דער אידישער גאס און צו פערטהיידיגען זי פון זיין ווייבס שלעכטע אנטיסעמיטישע מיינונגען...

ספרים

נאטע שייקעס, א שעהנער בעל־הבית אין שטעדטיל, וואס ציהט די חיונה אביסעל פון פראצענט און א ביסעל פון שניט־קראם, וואס זיין ווייב האלט, איז געקומען פון בית־המדרש א צופריעדענער און א פרעהליכער.

ער האט מיט'ן רב געהאט א שטיקעל פלפול נאכ'ן דאווענען: דער רב האט זיך געהאלטען שטאל און אייזען ביי זיינס, נאר ער, נאטע שייקעס, איז אויך ניט פון די וואס לאזען זיך איבערעדען און אויסגעפיהרט האט טאקע ער, נאטע שייקעס — ער האט איהם געוויזען א בפירוש'ן דין אין דער גמרא...

דערצעהלען עם פאר'ן ווייב, פאר זלאטען, קאן ער נישט; וואס וויים, ערשטענס א אידענע אין אזעלכע זאכען, און צווייטענס, איז זי איצט פארטהאָן מיט שבת מאכען, עס איז היינט פרייטאג, דער פדיון פון שניט איז ניט איבעריגס — דאס גע־דונגענע מיידעל וועט אויך קענען לייזען.

— אזוי שפעט ? װענדעט זיך צו איהם זלאטע.

— עט... גיט ער א מאך מיט דער האנד.

— נו, גרייט צום טיש, גאלדע, װענדעט זיך די מוטער צו דער עלטערער טאכטער, וואס שטעהט אביסעל אנגעבויגען און שיילט קארטאפעל אויף טשאלענט. זינט זלאטע איז בעל־טע "רוקט" זי אויף טשאלענט קארטאפעל.

גאָלדע גרייט צום טיש, לעגט אוועק א ווייסליכע בולקע און נאָטע געהט זיך וואַשען.

ער מאַכט א המוציא און געהט צו צום גרויסען אַלמער ספרים, נעהמט ארוים א ספר'ל "ידיו אמונה", זעצט זיך צוריק אוועק, קייט די בולקע און קוקט אריין אין ספר.

אזא טבע האט נאָטע: ער מוז, קייענדיג, אין עפּעס א ספר אריינקוקען, ווען ניט האט ער קיין הנאה ניט פון עסען.

איבערבלעטענדיג א פּאָר בלעטער, בעמערקט ער, אז ער־טערוויז זיינען די גרויסע אותיות בעדעקט מיט שטויב און עס הערט זיך א טוכלער ריח.

— שוין לאנג ניט געלופטערט די ספרים ! — מאַכט ער זיך פאַרוואורף — היינט איז א שענער טאָג — טראַכט ער ווייטער — א ווינטעל איז אויך דא מען דאַרף זיי טאַקי באַלד ארויסטראָגען לופטערען.

נאָכ'ן פריהשטיק מעלדעט ער זיין בעשלום אין שטוב :

— קינדער ! — שרייט ער אויס פרעהליך — העלפט מיר לופטערען די ספרים !

— לופטערען די ספרים ! לופטערען די ספרים ! קלינגט עס איבערן שטוב, און עס ווערט א גערודער ווי אין א קאַזאַרמע, ווען מען דערגעהט פּלוצלונג, אז דער דיוויזיאָנער־דאַקטאָר וועט געהן בעקוקען די קאַזאַרמעס, נאָר א מעהר פרעהליכער, א מעהר אינטעסיוועד...

— טאַטע ! — שרייט פאַר נחת דאָס אינגסטער אינגעל, אהרן, — מען דאַרף דאָך ארויסטראָגען אויפ'ן הויף א באַנק, וואו די ספרים אוועקצולעגען, הא ?

— אוודאי, אוודאי ! שטימט איין דער טאַטע און גלעט די שפּיצען פון באָרד.

— הייענע ! ווענדעט זיך אַרעלע מיט קאָמאַנדירענדען טאָן צו זיין קליין שוועסטעריל, —העלף מיר נעהמען די באַנק, דער טאַטע דאַרף לופטערען די ספרים.

און די צוויי קינדער שלעפּען מיט אימפּעט די באַנק. שלע־פּענדיג, פאַרטשעפּען זיי די הויכע קרומע קאַטשערע, און עס פאַלט זלאַטע גלייך אין פּוס. נאָר זלאַטע איז ניט אין כעס. איהר האַרץ איז אָנגעפילט מיט כבוד און עהרפורכט צו דער הייליגער פּראָצעסיאָן... זי האָט קיין העזה אויסצורעדען א וואָרט...

דער טאַטע געהט זיי נאָך, ווייזט זיי וואו אָוועקצושטע־לען און שיקט זיי אין שטוב אריין צוריק, טראָגען ספרים.

די קינדער הייבען אָן טראָגען מיט ביידע הענד דעם גרוי־סען ש"ס געבונדען אין לייוועגד.

— צו ביסלעך טראָגט — עצה'ט זיי דער טאַטע — איהר וועט זיך דאָך פּערמאַטערען.

— נישקשה ! — שרייט לוסטיג אויס אהרן — קום, חייענע נאָך.

נאַטע לעגט די ספרים אויס אויף דער לאַנגער באַנק אַזוי, אַז דער ווינד זאָל זיי קענען לופטערען. דער ווינד כאַפּט זיך צו צו דער מצוה מיט קוראַזש, עס קעהרט די גרויסע בלעטער הין און צוריק, עס דאַכט זיך, אַז דער ווינד איז א גרויסער למדן, אַט האַלט ער ביים אָנהויב "המביא את הכד" און באַלד איז ער שוין ביים פּרק "המוכר את הספינה" און פּלוצלונג פאַרגלוסט זיך איהם גאָר דעם גאַנצען ש"ס אויסלערנען מיט אַמאָל און ער קעהרט אלע בלעטער נאָכאַנאַנד הין און צוריק, אַרויף און אַראָב...

און אהרן מיט חייענעלען טראָגען אלץ צו נייערע ספרים, דעם שלחן־ערוך, דעם טור, דעם אלשיך, דעם "יערות דבש", און דער ווינד לערנט זיי מיט התמדה, קעהרט איין בלאַט נאָך דעם אַנדערען, און נאַטע שטעהט און קוקט צו און איז שטאָלץ...

— נאָך, נאָך ! וועגדעט ער זיך צו די קינדער.

— איך ווייס ! צוקאַכט זיך אהרן, וועלכער סאַפּעט שוין פון גרויס אַרבייט — פאַרהאַן נאָך א סך, נאָך דריי פּאָליצעס...

קום, חייענע ברענגען נאך א באנק.

און די קינדער ברענגען נאך א באנק און די באנק ווערט ווידער פול מיט קלענערע ספרים, וואס נאטע קויפט זיי ביי דורכפאהרער מוכרי ספרים פאר גילדענס, גריוועגס און אמאל פאר צעהנערלעך...

און דער ווינד בראקירט ניט מיט די קליינע אויך. ער נעהמט זיך אויך צו זיי און בלעטערט זיי געשווינד צוזאמען מיט די גרויסע ספרים, פונקט ווי פאר איהם וואלט אלץ איינס געווען: אלץ איז תורה !...

— לורולל, לורולל ! לורולל ! בלעטערט ער זיי מיט גערויש.

נאטע שטעהט און בעטראכט עס און אז די קינדער קומען מיט א פאר גאר אלטע פערשטויבטע ספרים אהן טאוולען, פרעגט ער :

— שוין, קינדער ?

— מעהר ניטא ! ציהט אויס אהרן ברייט די הענטעלעך.

— מעהר ניטא ! פאדטאקעוועט שעמענדיג חייענעלע.

— נו, געהט אין שטוב אריין ! זאגט נאטע גוטמוטהיג.

— אי, טאטע, כ׳וועל שטעהן און קוקען, בעט זיך אהרן.

— איך אויך קוקען ! בעט זיך חייענעלע.

— נו שטעהט אייך, ערלויבט זיי דער טאטע.

די קינדער שטעהן מיט שטראהלענדע אויגען. נאטע דער־הערט, ווי זלאטע רופט עמיצען.

—אהרעלע, די מאמע רופט דיך, דאכט זיך.

— אהרן ! אהרן ! דערהערט זיך הויך זלאטעס קול.

—וואס איז ? איז אהרן נישט צופרידען פון דער מאמעס רופען. עס ווילט זיך איהם נישט אוועקגעהן פון דעם שענעם שפיעל, ווי אזוי די בלעטער רוישען, לופטערען זיך, קעהרען זיך געשווינד אהער און אהין.

— געה, מיין זוהן, זי דארף דיך עפעס האבען, וועסט

באלד קומען — שיקט איהם דער טאטע.

א ניט־צופרידענער געהט ארעלע אריין אין שטוב.

— וואס דארפסטו מיך, מאמע ?

זלאטע גרייט זיך צו זאגען עפּעס א שווערע זאך.

— נו, זאג שוין ! טרייבּט ארעלע.

— געה, מיין זוהן, אין דער פינסטערער קאמער אויפ'ן טישעל ליגט מיין טייטש־חומש... נעהם איהם אויך אביסעל אויסלופטערען.

— א טייטש־חומש דארף מען ניט ! — שיסט ארעלע אויס מיט איין אויטאריטעטען־קול.

זלאטע ווערט רויט און שמייכעלט מיט וועהטאג :

— נארעלע, א טייטש־חומש איז אויך א ספר.

זי גלויבט אבער ניט אין איהרע אייגענע ווערטער, איהר קול האקט זיך איבער און קוים וואס זי ענדיגט :

— געה, נעהם און טראג איהם ארויס !...

אהרן פאלגט דער מאמען, געהט אריין אין פינסטערען חדר ,נעהמט דעם טייטש־חומש און וויל שוין ארויסגעהן, זלא־מען בעטראכט זיך דאך און פערהאלט איהם :

— מען דארף טאקי ניט...

ארעלע גיט א קוק אויף דער מאמען און ער דערפיהלט, אז די מאמע איז עפּעס אומעטיג געווארען, ער קריעגט אוף איהר רחמנות און זאגט געריהרט :

— ניין ! איך וועל איהם אויסלופטערען.

— נו, טראג ארויס, אז דו ווילסט... ענטפערט זי מיט א ישוב־הדעת'דיגען טאן.

זלאטע געהט צו צום פענסטער און קוקט ארויס אין הויף. זי הערט זיך צו מיט הארץ־קלאפעניש.

— וואס האסטו ווידער געבראכט ? — פרעגט נאטע.

— דער מאמעס טייטש־חומש ! שרייט אהרן אויס מיט א געלעכטער...

— אזוי ! — לאכט אויך נאטע גוטמוטהיג — איהרע "ספרים" וויל זי אויך לופטערען — נו, ניט קיין עולה — מ'היכא־תיתי...

און זלאטע זעהט, ווי נאטע האלט דעם טייטש־חומש, גיט איהם א בלעטער און לעגט איהם מיט א שמייכעל אוועק צוויי־שען די גרויסע, דיקע ספרים...

— פרעג וואס האב איך עס געדארפט? האט שוין זלאטע חרטה, קוקענדיג, ווי דער ווינד קעהרט די בלעטער פון טייטש־חומש און עס פליהען דורך אלע ווייליע די "צאצקעס", ווי "רחל פאשעט איהרע שאף" ווי "מרים געהט ארוים מיט'ן פויק" און נאך אזעלכע...

— א מאוס'ע זאך פאר איהם !... טראכט זי — און האט אמת'דיג חרטה, וואס זי האט געטהאָן אזא נארישקייט: לופטערען דעם ווייבערשען טייטש־חומש צווישען אזוי פיעל מאנסבילשע ספרים...

דער מאדערנער אליהו הנביא

עס איז געווען א צוויי וואכען פאר פסח. זימעל העניך'ס, א איד פון א יאהר פופציג, א מטופל מיט קינדער, סיי אויסגע־געבענע און סיי ניט אויסגעגעבענע, וועלכע זיינען אלע אויף זיין האלז געהאנגען — דער דאזיגער זימעל העניך'ס איז אומ־געגאנגען אויפ'ן מארק און האט געזוכט.

וואס האט זימעל העניך'ס געזוכט האט ער אליין נישט געוואוסט. פרנסה געפינען אויפ'ן מארק איז אין דער דאזי־גער צייט געווען שווער. דער שנעע האט שוין געשמאלצען און אלע וועגען, וואס האבען געפיהרט פון די ארומיגע דער־פער אין שטעדטיל, זיינען קאליע געווארען. די פויערים הא־בען נישט געהאט קיין שום מעגליכקייט צו קומען מיט זיי־ערע תבואות, היהנער, אייער און אנדערע סחורות. און אפילו ווען זיי וואלטען יא געקענט קומען, וואלט זימעל העניך'ס ניט געהאט קיין שום מעגליכקייט צו קויפען ביי זיי, ווייל אין מארק האט ער זיך אומגעדרעהט אהן א גראשען, קיין קרעדיט האט ער שוין זינט א פאר יאהר ביי קיינעם נישט גע־האט — איז דאס איינציגע, וואס ער האט געזוכט, איז אדער א מציאה, דאס הייסט עפעס געפינען אויף דער ערד, אדער בעגעגענען אליהו הנביא.

דאס צווייטע האט זיך איהם מעהר געגלויבט ווי דאס ערשטע. געפינען עפעס אויפ'ן מארק איז אן אונמעגליכקייט, יעדער אין שטעדטיל, וואס האט א פאר גראשען, האלט עס אזוי בעהאלטען, אז פערליערען וועט ער גיכער דעם קאפ איידער א פאר גראשען. דערפאר אבער האט זימעל העניך'ס נאר געגלויבט אין אליהו הנביא. פון אליהו הנביא ווייס ער פון מעשיות, און ניט דוקא יענע מעשיות פון "המבדילס", "איש חסיד היה" און אנדערע תפלות, נאר אויך מעשיות פון זיין אייגענער פאנטאזיע. שבת־צו־נאכט, אז קיין ליכט אנצינדען אין קלויז האט מען נאך נישט געטארט, איז זימעל העניך'ס געווען איינער פון די מספרים. פון זיינע מעשיות וועגען אליהו הנביא פלעגט יעדען צוהערער זיך צוגעהן א חיות איבערן גאנצען קערפער. די הערצער פלעגען דערוואַרעמט ווערען, די קעפ פלעגען אנהויבען טראגען ערגיץ ווייט און זימעל העניך'ס אליין האט דאן אויסגעזעהן ווי א מענש, וואס קען שאפען אליין וואונדער.

אבער ווי נאר מען פלעגט אין קלויז אנצינדען דאס ערשטע האלבע ליכטעל ביים עמוד, זיינען אלע געשטאלטען, וואס זימעל העניך'ס מעשיות האבען ארויסגערופען, גלייך פערשוואונדען. דער אומעטיגער וואכענדיגער ניגון פון והוא רחום האט זיי אלע ווי ארויסגעטריבען פון די אלע לענדער, אונבעוואוסטע, אונבעקאנטע, אבער אזעלכע וואס געפייען זיך דאך ערגיץ יא.

און זימעל העניך'ס אליין פלעגט אפילו ביי דעם וואכענדיגען מעריב נאך אלץ טראכטען פון אליהו הנביא און קומענדיג אהיים פלעגט ער זינגען די "אליהו'ס" מיט דער גרעסטער בעגייסטערונג. אליהו הנביא איז דערפאר געווען ביי זימעל העניך'ס אין שטוב ווי אן אייגענער מענש; פון גרעסטען ביז'ן קלענסטען קינד האט געוואוסט, אז אזוינער ווי אליהו הנביא איז זיכער דא, און דאס האט זיי אלעמען געלינדערט

דאס שווערע לעבען און געגעבען מוט און כח צו לעבען און האפען אוןווארטען אויף אליהו'ן.

און אט אין יענער צייט ווען זימעל העניך'ס איז ארומגע־גאנגען איבער'ן מארק און האט פון איין זייט געצופט די בארד, וואו נעהמט מען אויף פסח, וועלכער שטעהט שוין הינ־טער'ן טיר, האט ער פון דער אנדערער זייט געצופט די בארד און געטראכט:

— אט, ווען איך גיעב איצט א "בעגעגען אן" אליהו'ן!...

און שפאצירענדיג אזוי איבער'ן מארק האט ער זיך איינ־גע'עקשנ'ט, געוועגדעט די אויגען אין אלע פיער זייטען פון גרויסען בלאטיגען מארק און כמעט ווי מיט כעס אויסגע־שריען:

— אליהו, וואו ביזטו!

איז ווי ער האט אזוי אויסגעשריען איז צו איהם צוגע־גאנגען דער לעהרער פון שטעדטיל מיט אן עלטערן מענשען אין א געשוירען בערדעל, אבער מיט גוטע אידישע אויגען, און דער לעהרער האט זיך צו איהם געווענדעט:

— ר' זימעל, אייך טאקי זוך איך...

איז ר' זימעל אין כעס געווארען, וואס אנשטאדט דעם וואס ער האט געוואלט אליהו'ן זעהן, האט זיך גאר געוויזען דער לעהרער, דער אפיקורס, מיט א ווילד־פרעמדען עלטערען אידען מיט א געשוירען בערדעל, וואס זעהט אויס צו זיין פונקט אזא אפיקורס ווי דער לעהרער. איז ער בייז געווארען אויפ'ן לעהרער, אויף אליהו'ן און אויף דער גאנצער וועלט און געמורמעלט, נישט קוקענדיג זיי אין די אויגען:

—אויף וואס דארפט איהר מיך?... איך האב ניט קיין צייט... עס איז ערב פסח!..

און האט שוין געוואלט אוועקגעהן.

האט איהם דער לעהרער אנגענומען פאר'ן האנד און מיט א שמייכעל געזאגט:

—אויב איהר זוכט אויף פסח, טא קומט מיט מיר און מיט דעם אידען, וועט איהר שוין זיין פערזארגט מיט פסח...

זימעל הענין׳ס האט אויפגעהויבען פערדעכטיג זיינע אויגען אויפ׳ן פרעמדען, בעטראכט זיין געשווירענעם בערדעל, און איז שוין געוועזן זיכער, אז אזא ווי דער קען ניט זיין אליהו הנביא.

באטש די אויגען פון׳ם פרעמדען זיינען עפעס ניט ווי ביי אלע, וועלכע ער קען: אזוינע גרויסע און שיפגעלדיגעם.

איז זימעל שוין געווארען אביסעל מבולבל: צו איז דאס אמאל ניט טאקי אליהו הנביא ?

ער האט דאך אלע מאל א טבע צו פערשטעלען זיך; ער, זימעל אליין, וויים דערפון צעהנדליגע מעשיות.

האט ער אין שרעק געמישט מיט פרייד זיך אנגערופען :

— וואוהין־זשע זאלען מיר געהן ?

רופט זיך אן דער לעהרער :

אט טאקי צו דעם אידען אויף דער אכסניא.

— און וואס וועל איך דארטען טהאָן ? — האט זימעל חוקר ודורש געוועזן און נישט אראבגענומען די אויגען פון דעם פרעמדען אידען מיט דעם געשארענעם בערדעל...

האט זיך שוין דער פרעמדער אליין אבגערופען :

— איהר וועט מיר דערצעהלען מעשיות, אידישע מעשיות... פון קדושים, פון גוטע אידען און אליהו הנביא....

— פון אליהו הנביא ? — האט זימעל שיער ניט א שפרונג געטהאָן פאר שרעק.

— יא, מיין ליעבער איד... — האט דער פרעמדער גוטמוטיג געשמייכעלט, — איך בין אהער עקסטרא געקומען אזש פון פעטערבורג... מיר דארפען די דאזיגע מעשיות האבען... האב איך זיך געלאזען אין אידישע שטעדטלעך זובען עלטערע מענשען, וואס ווייסען און געדענקען נאך די דאזיגע אלע וואונדערליכע מעשיות, האט מיר דא ביי אייך אייער לעהרער אנ־

געוויזען אויף אייך. איהר, הייסט עס, קענט דערצעהלען שעה־נע מעשיות... קומט זשע, ר׳ איד, און דערצעהלט זיי מיר און איך וועל אייך בעפרידיגען.

זימעל העניך׳ס האט געשלונגען יעדעם ווארט, וואס איז ארויס פון דעם פרעמדענס מויל, און נאכדעם ווי יענער האט געענדיגט צו רעדען, האט זימעל ניט געקענט ריהרען מיט קיין אבר...

ער האט זיך בלויז תמע׳וואטע געקראצט אין דער לינקער פאה און נישט געוואוסט וואס ער זאל דא טהאָן.

אבער אז דער פרעמדער האט איהם אנגענומען פאר׳ן האנד און האט מיט זיין פריינדליכער שטים איהם נאכאמאל געבעטען, איז זימעל ווי פער׳כשופט געווארען און איז אוועק מיט איהם אויף דער אכסניא.

און נאך א לאנגען בעטען האט זימעל העניך׳ס גענומען אויסלעגען פאר׳ן פרעמדען א מעשה נאך א מעשה...

דער פרעמדער האט עס אלץ פערשריבען אין פשוט׳ען אידיש, און בשעת ער האט געשריבען האט זיין פנים געלויכ־טען...

”אמאל איז אליהו הנביא געגאנגען” — האט זימעל דערצעהלט...

און דער פרעמדער האט געפיקט מיט דער פעדער די שעהנע קיילעכדיגע אידישע אותיות און נאכ׳ן אנשרייבען אנ־געשטעלט די אויגען און געצויגען ווידער ווערטער פון זימעל העניך׳ס.

ביז זימעל האט זיך פערגעסען אן דער גאנצער וועלט און זיך צולאזט אויף זיין שטייגער. די פאנטאזיע האט בעקומען פליגעל און ער האט זיך געלאזט אויפ׳ן הימעל און פון דאר־טען ערשט האט ער אראבגעבראכט א מעשה פון אליהו׳ן, אז ד׳ער פרעמדער האט געגאפט...

ביז וואנען אלע מעשיות האבען זיך געענדיגט.

עס איז שוין געווארען פינסטערליך. דעמאלט האט דער פרעמדער איד זיך אנגערופען:

— איצט ר' זימעל, בעדאנק איך אייך פאר אייער טרחה, אט האט איהר פינף און צוואנציג רובעל.

האט ר' זימעל בעטראכט די אסיגנאציע און זיינע אויגען נישט געגלויבט. און ער האט ענדליך נישט אויסגעהאלטען און געפרעגט דעם לעהרער:

— זאג מיר, דו שקאַץ, איז דאס טאקע אמת־געלד?....

דער לעהרער האט זיך, ווי דער שטייגער איז פון אן אויפ־געקלערטען, שטארק צולאכט. אבער דער פרעמדער איד האט זיך גוטמוטהיג אנגערופען:

— זייט רוהיג, ר' זימעל, אמת געלד, ווי עס איז אמת אייערע שעהנע מעשיות....

און אז זימעל העניך'ס איז געקומען אהיים האט זיין פנים מאדנע געלויכטען.

זיין אידענע האט איהם געפרעגט:

— וואס ביזטו אזוי פערשנאשקעט... שוין ווידער א יאהרצייט געהאט אין קלייזעל?

איז שוין זימעל כמעט ווי בייז געווארען און זיך אנגע־רופען:

— נארישע אידענע, איך האב פינף און צוואנציג רובעל..

און ער האט ארויסגענומען פון קעשענע די אסיגנאציע און א פאך געטהאַן מיט איהר אין דער לופטען.

—וואו האסטו עס געקראגען ... — האט זיך די אידע־נע דערשראקען.

— וואו.... וואו?... האט זימעל העניך'ס געשטאמעלט און נים געוואוסט ווי אזוי צו ערקלעהרען — עס איז שווער צו דערצעהלען... עפעס אן אורח איז אהער עקומען און פער־שרייבט מעשה'לעך, האב איך איהם דערצעהלט א פאר צעהנד־ליג מעשה'לעך וועגען גוטע אידען און אליהו הנביא, האט ער

מיר דערפאר געגעבען פינף און צוואנציג רובעל....

— ווער־זשע איז ער, דער דאזיגער אורח ? — האט זיך דאס ווייב גע'חדושט און נישט געקענט בעגרייפען.

— איך זאג דאך דיר, א איד פון פעטערבורג, אבער ווער וויים — האט ענדליך זיך פערטראכט — ווער וויים, אפשר איז דאס טאקי געוועזן אליהו הנביא א פערשטעלטער...

— ביזט א נאר, — האט די אידענע איהם אבגעשלאגען, אליהו הנביא וואלט דיר שוין געגעבען א גרעסערע מטבעה...

— אט דאס טראכט איך אויך... — האט זימעל מיט ספיקות זיך אנגערופען, — און אפשר... ווער וויים, ווער קען וויסען ?...

די נייע קנעלונג

ווען ניט די קינדער זיינע, וואלט אהרן דער דרדקי־מלמד ניט געהאט די לעצטע צייט מיט וואס א טאג איבערצוקומען. ער זעהט בעשיינפערלעך, אז דאס מלמדות געהט אוים ביי אי־דען. וואס א זמן ווערען תלמידים ווענינער און אפילו די, וואס ער בעקומט שוין יא, זיינען פסולת, די סאמע ארעמע און צולאזענע — ער האט שוין גאר קיין כח ניט צו האבען צו טהאן מיט זיי.

א גליק, וואס זיינע צוויי זיהן און איין טאכטער זיינען שוין עטליכע יאהר אין אמעריקא.

מען זעהט טאקי בעשיינפערלעך, אז גאט פיהרט די וועלט. לכתחילה האט ער מרעיש עולם געווען. סטייטש, זיינע קינדער זאלען צוגלייך מיט אלע בעלי־מלאכי׳ישע קינדער פאהרען ערגיץ העט איבער׳ן ים. אבער, אז די קנעלונגען זיינען וואס א זמן שווערער געווארען און די קינדער שיקען טאקי אויף יעדען יום־טוב אריין צו עטליכע רובעל, איז ער צופרי־דען געווען און בענשענדיג די קינדער פון דער וויים, האט ער געבענשט פאר איין וועג אמעריקא.

— א וואוילע מדינה טאקע !

א קלייניגקייט ! די קינדער שיקען איהם אויף יום־טוב א רובעל פופציג.

ער לאכט פאר זיין ווייב :

— הערסט אבּיסעל, אויף יום־טוב שיקען זיי אזא מטבע! זיי האבען אפּנים פערגעסען, אז יום־טוב, אפילו דער טייערס־טער יום טוב, ווי פּסח, קען מען פאר א צעהנ־רובּעלדיגע מא־כען כיד המלך !

און ער קומט טאקי אוים מיט דעם מותר די וואכענדי־גע טעג.

ער האט שוין אפילו פאר די געלד, וואס ער בעקומט אויף יום־טוב, א נייעם טלית געקויפט !

אבער קיין תכלית איז דאס נישט. שוין אזוי פריה אנ־ווארפען זיך אויף די קינדער ! אינגאנצען איז ער א בן־חמישים. ווען נים די היינטיגע צייט וואלט ער נאך געקענט קנעלען און קנעלען.

אמאליגע יאהרען פלעגען מלמדים ביז'ן קבר אריין אב־קנעלען.

אמת, די פרנסה איז אלעמאל א שווערע געוועז. בפרט היינט, ווען דאס ביסעל תלמידים, וואס ער בעקומט שוין יא, זיינען פשוט מזיקים ! פאלגען נישט פון דאנען אהין און דאך טאר מען היינט נים "שלאגען".

ער געדענקט שוין נים די צייט, ווען ער זאל א קינד אב־שמייסען...

דאס גאנצע קנעלען האט בכלל ביי איהם פערלארען דעם חן.

עס איז נים דאס וואס אמאל !

איידער אזוינע קנעלונגען, איידער האבען צו טהאן מיט די היינטיגע תלמידים, שוין בעסער...

וואס בעסער ?...

און אהרן דרדקי מלמד פערטראכט זיך.

און פאר וואס טאקי נים ? — זינגט ער אונטער מיט א גמרא־נגון... וואס איז דען אמעריקא ? א לאנד, ווי אלע לענ־

דער... דריי קינדער האט ער שוין דארטען און אייניקלעך אויך, גאט צו דאנקען.

און שוין א פאר מאל, אז זיי האבען איהם געגעבען אין די בריעף אנצוהערעניש, אז אויב ער וואלט געוואלט, וואלטען זיי פאר איהם מיט דער מאמען געשיקט שיפסקארטען מיט הוצאות...

— בע־בע־בע... לאכט ער אונטער פאר גדולה, — ניש־קשה, זיי האבען ניט פערגעסען דעם טאטען מיט דער מאמען...

און דערפון דרינגט ער, אז אמעריקא איז א אידיש לאנד, די מצוה פון כבוד אב ואם איז דארטען אבגעהיט מעהר ווי דא...

בלייבט איהם נאר די קשיא:

— וואס וועט ער דארטען טהאן?

— קנעלען מיט קינדער?... ניין, דאס ניט! קנעלען וויל ער מעהר ניט...

אבער ער טרייסט זיך, אז די קינדער וועלען איהם שוין געפינען א פארטיגען געשעפט...

— אפשר מאקי א פעדלער?...

ער האט געהערט, אז א פעדלער זיין איז א זעהר גרינגע פרנסה, און מען מאכט דארטען גאלד... ביי אן אמעריקאנער איז רעכט פאר איין גראשענער שפילקע צו געבען א האלבען דאלאר...

אז געלד איז דארטען בלאטע, וואס איז שייך...

און — ניט אזוי גיך, ווי עס בעשרייבט זיך, טהוט זיך עס.

אין א ליכטיגען פריהמארגען — עס רעדט זיך בלויז אזוי — עס איז גראד געווען א כמארנער טאג — איז אהרן דרדקי מלמד מיט זיין ווייב גרונע ארויסגעפאהרען אין דעם ווייטען, ווייטען לאנד.

אראפּנעהמען זיי פון שיף זיינען געקומען אלע דריי קינ־דער: די צוויי זיהן, אברהמ'ל, וואס דא האט ער שוין געהייסען אייב, און יענקעל, וואס דא איז שוין זיין נאמען געווען דזשייק, אויף די טאכטער באשקע, וואס דא הייסט זי שוין בעקי.

די שמחה איז פּשוט ניט געווען צו בעשרייבען. צוקושט האט זיך אהרן מיט אברהמ'לען, ווייל ער איז געווען דער בכור. נאכדעם מיט יענקלען, און ערשט שפּעטער האט ער זיך גע־לאזט קושען פון בעקין, און בשעת מעשה האט ער פּאטערליך געטראכט: א חוצפּה אביסעל, קושט זיך מיט א טאטען.

נאכדעם האט זיך ערשט אנגעהויבען א קושעריי פון גרונע'ן מיט די קינדער. אבער די דאזיגע קושעריי איז שוין צוגעגאנגען מיט מוזיק און געזאנג. גרונע האט ליעב געהאט צו וויינען סיי ביי טרויער און סיי ביי שמחות. און ביי אזא מין שמחה, ווי צו טרעפען זיך מיט די קינדער, האט דאס גע־וויין דערגרייכט ביז'ן זיבעטען הימעל.

נאכדעם האט מען זיך ארייגעזעצט אין א קליין שיפעל און מען איז צוגעפאהרען צום עלעווייטער, און אהרן דרדקי מלמד איז דערפון שטארק איבערראשט געווארען און ער האט זיך אבגערופען צום בכור:

— הייסט עס, געהט עס גאר אין דער הויך, די דאזיגע באהן...

האט דער בכור א שמייכעל געטהאן און געענטפערט:

— אויב דו ווילסט, טאטע, געהט אויך א באהן אונטער דער ערד, און הייסען הייסט זי — די סאבוויי.

האט זיך דער אינגערער זוהן ארייננעמישט און צוגעגע־בען פון זיין זייט:

און עס איז דא א באהן, וואס געהט קיין נוארק, געהט עס גאר אונטער'ן וואסער...

דערהערט, אז אונטער'ן וואסער, האט גרונע פערבראכען

מיט די הענד און גענומען שמוצערען מיט די ליפען, ווי זי וואלט דערמיט ארויסגעוויזען איהר איבערראשונג און אויך איהר אנערקענונג; אהרן אליין אבער האט שוין דאס רוהיגער אויפגענומען און האט נאר געשאקעלט מיט'ן קאפ און זיך אנגערופען.

— א פנים, זיי האבען גרויסע קעפ...

"זיי" — האט ער געמיינט די אמעריקאנער...

און ער איז גלייך געווארען אן אמעריקאנער פאטריאט.

אבגערוהט פון וועג א חודש צייט, א צוויי וואכען ביים בכור, איבי'ן. און א צוויי וואכען ביי דזשייקי'ן (בעקי איז נאך געווען א בתולה און געוואוינט טאקי ביי אייבי'ן) — האבען די קינדער אין אבענד, צונויפקומענדיג זיך אלע פון דער ארבייט, אנגעהויבען צו שמועסען פון תכלית־זאכען.

פערזארגען טאטע־מאמען...

מילא די מאמע — איז דאך ניט שייך — זי וועט שוין זיין אין שטוב, וועט העלפען וואשען, קאכען, מען וועט אויף דעם סמך ארייננעהמען נאך א בארדער — זי וועט שוין איהר ברויט פערדיענען.

אבער וואס טהוט מען מיט'ן טאטען?

האט מען איבערגעווארפען אלע מיני אידישע פרנסות, פון מלמדות ביז שמשות — און אהרן האט אלע פערבראקירט.

— קנעלען וויל ער ניט... גענוג געהאט צו טהאָן מיט "קינדער"...

— נו, א חזן... — לעגט פאר דזשייק, — פלעגסט דאך אין דער היים אמאל דאווגען פאר'ן עמוד...

האט אהרן איהם דערקלערט, אז דאס פלעגט ער בלויז דאווגען, ווען ער פלעגט האבען יאהר־צייט...

— נו, און פארוואס טאקי ניט א שמש? א לייכטער און שעהנער "טרייד"...

האט אויך קיין שמש אהרן ניט געוואלט זיין. ער קען ניט חנפ'ענען די בעלי־בתים. ער האט ליעב — זאגט ער — צו זאגען דעם אמת אין די אויגען.

האט מען זיך גענומען צו וועלטליכע בעשעפטיגונגען:

— אפשר טאקי א פעדלער...

האט זיך לכתחלה אהרן אנגעכאפט. צו פעדלעריי האט ער נאך געהאט א נטיה אין דער היים.

ווייזט זיך אבער ארויס, אז פעדלען היינטיגע צייטען מיט א בארד איז סכנות. אלא וואס דען? ער קען פעדלען צווישען אידען מיט ווין אויף שבת, איז שוין דער דאזיגער טרייד איבערפילט, וועט ער ניט קענען מאכען א לעבען...

מען האט זיך שיער ניט צובראכען די קעפ קלערענדיג...

ביז וואנען בעקי איז ניט אויפגעשטאנען און א פאטש טהאנדיג זיך אין שטערען האט זי אויסגעשריען:

— איך האב!

— וואס האסטו?

— איך וויים!

— וואס ווייסטו?

— איך האב געפונען!

— וואס האסטו געפונען?

אהרן האט פערשטאנען, אז זיין באשקעלע, וואס דא האט זי געהייסען בעקי, האט געפונען ווירקליך דאס ריכטיגע און ער האט זי שוין געריהמט:

— זי האט שוין איינמאל א קעפעלע!

גרונע אבער, וועלכע האט פון איהר דוקא ווענינער גע־האלטען, האט מיט בטול זיך אנגערופען:

— ווייס איך וואס זי האט געקענט געפינען!

— נו, זאג שוין! — האבען די צוויי ברידער, דזשייק און אייבי, מיט אונגעדולד געטריבען זי.

און בעקי האט מיט גדולה אויסגעשאסען:

— א קענדי־סטארקע !...

פאר אהרן'ען האט דאס ווארט געקלונגען, ווי א ווארט פון אקדמות... ער האט זיך שוין געוואלט אבשעמען און א פרעג טהאָן פשוט, ס'הייסט, מ'זאל איהם דאס ווארט פערטייטשען אויף אידיש. האט זיך אבער גרונע מקדים געווען, ווי דער שטייגער פון א אידענע, און האט פאר איהם געפרעגט:

— וואס איז דאס פאר א מין געשעפט ?

און בעקי, גליקליך פון איהר ערפינדונג, האט דעם ענין מסביר געווען.

— א קענדי־סטארקע איז א מין קרעמעל, וואו מען פערקויפט צוקערקעס, סאדא־וואסער און אייז־קרים.

איז דאס אהרן'ען ניט געפעלען געווארען.

— וואס הייסט, ער וועט זיך מאכען נאריש מיט צוקערקעס, וואס איז ער, א אינגעל, צו וואס ?

ער איז שוין באלד ברוגז געווארען. האבען אבער די זיהן איינגעפונען, אז דאס איז דוקא א גוטע זאך. א קענדי־סטארקע דארף ניט האבען קיין סך קאפיטאל. פאר א הונדערט דאלאר קען מען עס מאכען. און פאר'ן טאטען איז עס ווי אנגעמאסטען. ווארום קיין גרויסע קויפען דאס ניט, די "קאסטימער", די קונדען, הייסט עס, זיינען נאר קינדער.

— מילא, פערפאלען ! — טראכט אהרן, — וויבאלד אז די קינדער זאגען אז יא, זאל זיין יא !

וואס דען זאל ער טהאָן ? — א קנעלונג מאכען אין אמעריקא ?...

אין א פאר וואכען ארום איז שוין אהרן דער דרדקי מלמד געזעסען אין דער קליינער סטארקע מיט פערשיעדענע מינים קענדי און האט געשמאקט געלייזט.

צופריעדען אבער איז ער ניט געווען.

אלע קונדען זיינען קינדער, קליינע קינדער.

און אהרן טראכט:

א ניי מין קנעלונג!

ער דארף מיט יעדען אינגעלע אדער מיידעלע איינקנע־, אז די לאנגע שטיקלעך טשאקאלאד, ווי זיי רופען עס אויף זייער לשון, גיט מען פאר א סענט ניט מעהר ווי פינף שטיקלעך, און אט די קירצערע גיט מען שוין אכט שטיקלעך. — ווילען זיי דוקא אי די לענגערע אי די אכט...

ווידער ערקלערט ער יעדען קינד בעזונדער, אז די "אייז־קרים" זיינען דא צוויי סארטען. איין סארט הייסט סתם אייז־קרים און א שטיקעל קאסט א סענט, דער צווייטער סארט הייסט "טוטי־פרוטי" און דאס איז שוין א טהייערער סארט — אזא שטיקעל קאסט שוין צוויי סענט. בעטען זיי אלע דוקא טוטי־פרוטי און פאר איין סענט...

— קינדערלעך! — בעט ער זיך ביי זיי רחמים — איך קען נישט!

לאבען זיי און פליהען מיט א זינגעריי און הורא ארויס פון קענדי סטארקע.

איז איהם א שאד דער פדיון, שניידט ער די טוטי־פרוטי אויף צוויי חלקים, און דאס געשעפט געהט.

אבער עס איז ווידער א קנעלונג. און אז ער בלייבט אליין פילאזאפירט ער:

— אפנים, אז עס איז בעשערט צו קנעלען מיט קינדער, העלפט ניט קיין חכמות. דארטען האב איך געקנעלט מיט זיי סדור און חומש, און דא — טשאקאלאד און "טוטי־פרוטי".

אבער אז ער צעהלט איבער פאר'ן שלאפען געהן דעם פדיון, ווערט ער בעסער געשטימט און ער מורמעלט:

— עס איז טאקי שווער, אבער עס איז דאך פארט כדאי.

און פאר גרויס צופרידענהייט פערזוכט ער אליין א שטיקעל "קענדי".

ער שפייט עס אבער גלייך אויס:

— אמת'ער סם, זאל מיר גאט ניט שטראפען...

די פערשפעטיגטע מלוכה

ישראל אברהמ'ס איז א הויכער, שטארק געבויטער איד, מיט א ברייטער, שטרענגער בארד און וואנסען. וועלכע ער טראגט אין דער זעלבער גרויס זייט מען קען איהם און מען געדענקט איהם, און עס דאכט זיך, אז ישראל אברהמ'ס איז אין דער דאזיגער בארד און וואנסען געבוירען געווארען. אויך זיינע גרויע אויגען זיינען גרויסע און ברייטע און קוקען שטרענג אונטער די בעוואקסענע ברעמען, און אפילו אז ער שמייכעלט, זיינען די אויגען זיינע די זעלבע, בלויז די רויט־ליכע פולע ליפען עפענען זיך עטוואס אויף און ברענגען אין בעוועגונג די וואנסעס.

אין הויז פיהרט ער זיך ווי א שטרענגער הערשער. עס איז אפט פאר א זייטיגען מענשען שווער צו גלויבען, אז דער דאזיגער איד איז דער מאן פון דער קליינוואקסענדער דארער אידענע און דער טאטע פון די עטליכע דערשראקענע קינדער, וואס זיצען אין די ווינקעלעך און האבען מורא צו שטארק צו בעוועגען זיך, אז דער דאזיגער איד זאל חלילה זיי ניט בע־שטראפען. עס דאכט זיך, אז ער איז דא א פרעמדער. וועלכער איז אריינגעפאלען אהער אונגעריכטערהייד און די הויזיגע טראכטען אן עצה ווי אזוי פטור ווערען פון איהם.

דאס ווייב, וועלכע טראגט דוקא א נאמען פון א שטאל־צער קעניגין — אסתר, פיהלט זיך שטענדיג אונטער די בליקען פון איהר מאן ווי אן אר־מע דיענסטמיידעל אין א רייכען הויז. אז ער קומט פון דאוונען גרייט זי צום טיש מיט אמת'ען פחד און ציטער־ט אלץ זי זאל ניט פערגעסען עפּיס אוועקצו־לייגען אדער אוועקצושטעלען, אז ישראל זאל עס חלילה ניט דארפען אליין דערמאנען. פאר אסתר'ן איז נימא קיין ערגערס ווי צו הערען ווי ישראל גיט א ברום אויף לשון־קודש: מלח, סכין! צנצנת... די דאזיגע דריי ווערטער וועלכע ישראל ברויכט נאך'ן וואשען זיך, איידער ער מאכט די המוציא, פערשטעהט אסתר זעהר גוט, מלח הייסט זאלץ, סכין איז א מעסער און צנצנת איז א גלאז וואסער—אבער זי ווערט אזוי צוטומעלט, אז אנשטאט א מעסער ברייגנט זי א גאפּעל, אנשטאט זאלץ—פעפער און אנשטאט א גלאז מיט וואסער שטעלט זי אוועק א טעלער... א גליק וואס די אלע זאכען זיינען אייגענטליך אויפ'ן טיש געווען אנגעגרייט און ישראל האט זיי גלייך ניט דער־זעהן, ווען ניט וואלט אסתר געהאט א פערשטערטען טאג, אבער אפילו דאס וואס ער דערזעהט ניט גלייך די דריי נויטיגע זאכען ביי זיין עסען איז פאר אסתר'ן אויך אן אונגליק. זיין כעס איז נאך אלץ ניט געשטילט. ער ברומט שוין נאך דעם ווי ער האט גענומען דעם ערשטען ביסען אויף פּראָסט אידיש:

— מען זאל אלץ פערדרוקען, אז מען זאל ניט דערזעהן!...

אסתר איז שוין אבער אין קיך און טאראַנט זיך צו ברענגען דאס עסען אזוי, אז ער זאל ניט האבען קיין פּתחון פּה...

עסען עסט ישראל אליין, ביחידות. אין שטוב איז דאַ־מאלט שטילער ווי געוועהנליך. איז עס אין אווארעמען טאג רוקען זיך די קינדער ארויס אויפ'ן גאס, אין א קאלטער טאג פערדרוקען זיי זיך אין א ווינקעל און שושקען זיך עפּיס. א קליין מיידעלע, מיט קליינע שווארצע אויגעלעך, וועלכע האט נאך

א ביסעלע לעבענסלוסט, צולאכט זיך און דערשרעקט זיך אליין פאר איהר קליינגענדיגען געלעכטער. זי האט געוואלט לאכען אין זיך, האט עס איהר ניט געלונגען און זי ערוואַרט דעם טא־טען'ס שטראף.

— ווער לאכט עס דארטען, הא ? — קייקעלט זיך פון טיש אראב א פראגע ביז'ן ווינקעל צו די קינדער.

די קינדער זיינען אבער סאלידאר, מען גיט איינע די אנ־דערע ניט ארויס און מען שווייגט אין שרעק.

די פראגע קייקעלט זיך שטארקער, אויף אן אנדער נוסח:

—ווער האט דאס געלאכט ווי א שיקסע ? הא ?

ענטפערט ווידער קיינער ניט... מען טוליעט זיך בלויז ווי בלימעליך אין א שטורם, איינע צו די אנדערע און מען גיט ניט ארויס: אחדות !

ערשט דאמאלט פערלאזט ישראל דעם טיש. געהט אליין צו צום ווינקעל און הויבט אן צו פיהרען א שטרענגע אויס־פארשונג.

דאס קליינע מיידעלע קלאפט פאר שרעק א ציינדעלע אן א ציינדעל, איהרע אויגעלעך בעדעקען זיך מיט טרעהרען און זי ברעכט אויס מיט א געוויין.

דאס הייסט זי האט זיך מודה געווען מיט'ן געוויין, אז זי האט געלאכט...

אבער וויינען איז לויט די געזעצען פון ישראל'ן אויך א פערברעכען. אין ישראל'ס הויז הערשט א שטרענגער געזעץ: מען טאר נישט לאכען און מען טאר ניט וויינען. שטיל זאל מען זיין...

און דאס איינגסטע מיידעלע בעקומט איהר פערדינטען שטראף. דערפאר האבען די קינדער דעם טאטען ניט ליעב און זייער בעסטע צייט איז ווען ער איז ביים דאוונען און נאכ'ן עסען אין מארק וועגען געשעפט.

די ערגסטע טעג איז שבת און יום־טוב. ווען מען דארף שוין עסען צוזאמען מיט'ן טאטען ביים טיש. גליקליך איז דאס קינד, וואס איהר ארט איז ווייט פון טאטען און פערשטעלט פון זיין שטרענגען קוק. אבער גליקליכער איז דאס ווייב און די מאמע, אסתר, וועלכע איז פטור אפילו שבת פון צו זיצען ביים טיש. זי קומט בלויז אב מיט'ן דערלאנגען א געריכט נאך א געריכט און מיט'ן עסען איז זי יוצא דערמיט, וואס זי פער־זוכט ביים אויוועען פון יעדע שפייז און ווערט שוין זאט. אן אונגליק נאר, וואס בענשען מוז מען שבת ביים טיש צוזאמען. מאכט זי עס בקצור און נעהמט זיך צום וואשען דאס געפעס...

און אפילו פסח איז אסתר אויך די זעלבע דיענסט ווי אי־מער. זי איז יוצא מיט'ן קידוש הערען און אפטונקען פון כוס די מכות... דאס איבעריגע פראוועט זי האלב אין קיך, האלב־שטעהענדיג ארום טיש און דערלאנגענדיג די נויטיגע זאכען צום סדר און צום עסען.

ישראל אבער היט אב דעם סדר לויט אלע דינים פון שולחן ארוך און לויט זיינע אייגענע געזעצען. פסח איז ער אן אמת'ער הערשער על פי דין.. דאס זיינען שוין גאר אנדערע ווערטער !... זיין טראן, די היסב־בעט איז פון דריי גרויסע קי־שענס און ער עסט אליץ אנגעלעהנטערהייט, ווי א מלך.

ישראל איז א פרומער איד. ער ווייס, אז פסח צו די סדרים איז דאס ווייב א מלכה און ער האט א מאל שטארק מורא פאר גאט, וואס ער לאזט אסתר'ן ניט קעניגין... אסתר אליין איז אזוי דערשלאגען, אז זי ווייס אפילו ניט פון איהר הויכען ראנג. ישראל פיהלט עס און עס פערדריסט איהם. וואס ער פערלייקענט פון איהר אזא גרויסען כבוד, אבער ענט־דעקען איהר דעם סוד האט ער מורא. די קינדער די אונטערטא־נען זיינע קענען פערליערען צו איהם דעם רעספעקט, ווען די מאמע וועט טיילען מיט איהם די מלוכה... און כאטש זי אליין וועט שטענדיג בלייבען איהם אונטערטעניג, פון דעסטוועגען

האט ער פארט מורא, זי זאל נים אויפהויבען דעם קאפ...

און אזוי האט ער איהר לאנגע יאהרען נישט דערמאנט פון איהר מלכה׳שאפט.

עס זיינען אזוי פערלאפען א סך יאהרען. אין ישראל׳ס באָרד און וואנסעם האבען זיך שוין בעוויזען גראהע האר. זיי־נע אייגען זיינען קלענער געווארען און האבען בעקומען א וויי־כען אויסדריק. ביים סדר איז ער געזעסען מיט די צוויי אינגס־טע קינדער, א מיידעל פון א יאהר צוועלף און א אינגעל פון א יאהר צעהן. די איבעריגע קינדער זענען זיך צופאהרען אין ד׳ער גרויסער וועלט. נאך דעם ערשטען כוס האט ער זיך דער־פיהלט ווי בערוישט, ער האט זיך דערמאנט אן די קינדער אין דער פרעמדער און זיין הארץ איז פול געווארען מיט ליעבע צו די איבריגע צוויי און האט דאס מיידעל געגעבען א גלעט איבער׳ן קעפעלע, פון וואס זי האט זיך אנפאנגס דערשראקען און נאכדעם א פערשעמטע א שמייכעל געטהאן: דער טאטע האט זי געגלעט.

אסתר, וועלכע איז שוין געווען אין גאנצען געבויגען פון די משא פון עטליכע צעהנדליג יאהר, וואס זי האט גע־טראגען אויף איהר שמאלער פלייצע, האט זיך ארומגעדרעהט פון קיך צום טיש, פון טיש צום קיך און האט געהאוועט ארום סדר ווי אלע יאהר.

פלוצום האט זי דערהערט ווי עמיצער רופט איהר:

— אסתר...

ישראל רופט עס איהר... זי האט זיך פערשעהמט און איז צו צום טיש...

— וואס דרעהסטו זיך ארום? האט ער ווייך, אבער נאך אלץ מיט דער אלטער שטרענגקייט געפרעגט... עס איז דאך היינט פסח... דער סדר, איך בין א מלך און... דו ביסט...

ער האט איהר געוואלט מגלה זיין דעם סוד, אז זי איז

א מלכה, אבער ער האט נאך אלץ ניט געוואלט און האט זיך אבגעהאקט און ווידער אנגעהויבען

— היינט איז פסח... צום סדר איז דער מאן א מלך און די ווייב איז... א...

— די ווייב איז אן אלטע אידענע... — אסתר האט שוין פאר א לאנגע צייט ניט אויסגערעדט אזא לאנגע פראזע מיט ישראל'ן און האט זיך דערפיהלט אונבעקוועהם און זיך גע־לאזט ווידער צום קיך, דערלאנגען די פיש...

ישראל האט זיך פערטראכט, א זיפץ געטהאן און זי גע־רופען.

— אסתר, קום אהער...

זי איז צוגעגאנגען מיט וואקלענדע טריט...

— דו ביסט היינט א מלכה !

— אז אך און וועה איז צו מיר ! — האט אסתר תחינה־דיג אויסגעברומט און זיך גענומען ביים פארטוך...

— יא, אסתר ביזט היינט אבענד א מלכה און מארגען צום צווייטען סדר אויך...

אסתר איז אבער געווען צופיעל דערשלאגען, אז זי זאל וועלען אננעהמען די מלוכה און זי האט זיך אבגעווארפען :

— ניין, ישראל, צו וואס א מלכה... איך בין ניט קיין מלכה...

און האט זיך א וויינענדיגע געלאזען צום קיך ברענגען די פיש...

ישראל האט אידישלעך אפגעזיפצט, ווי עס וואלט איהם אראב א שטיין פון הארץ.

— זי נעהמט עס אן, צו ניט — האט ער געטראכט, אבער איך האב מיין חוב יוצא געווען... איך האב איהר אויס־געזאגט... א אידענע האט ניט געוואוסט דאס גאנצע לעבען פון א מלוכה...

און אז אסתר האט געבראכט די פיש און דערלאנגט

ישראל'ן דעם שעהנעם חלק, האט ער ווידער זיך גענומען איינרעדען איהר:

— זאלסט וויסען, אסתר, אז היינט ביינאכט ביזטו א מלכה...

אסתר, וועלכע האט זיך שוין אין קיך אויסגעוויינט, האט זיך דערפיהלט לייכטער. זי האט גוטמוטהיג א שמייכעל געטהאָן און געענטפערט:

— א מלכה ווי א מלכה. מען זאל קיין דיענסט ניט דארפען זיין אויף דער עלטער...

האט ישראל זיך אויפגעהויבען פון זיין טראָן, אויסגעצויגען זיין האנד אסתר'ן און מיט קייזערליכער גרויסמוטהיגקייט איהר געגעבען דאס ווארט:

— ניין, אסתר... מעהר וועסטו קיין דיענסט ניט זיין...

און ביים צווייטען כוס האט אסתר זיך אוועקגעזעצט ביים טיש, נעבען ישראל'ן, נאכגעזאגט "הריני מוכן" און גענומען צו די ליפען דעם כוס..

און א בערוישטע פון דעם ביסעל וויין און פון דער מלוכה וואס זי האט בעקומען אויף דער עלטער האט זי זיך צואוויינט אויפ'ן קול...

ישראל'ן האט אויך דאס הארטע מאנסבילשע און איצט קעניגליכע הארץ פערדריקט. ער האט זיך קוים איינגעהאלטען ניט צו צוּוויינען זיך. ער האט גוטמוטיג ארויסגעמורמעלט:

— א אידענע בלייבט א אידענע...

דער עיבור

— באלד דארף מען שוין, דאכט זיך, ארויסנעמען דאס ברויט — האט לאה געוועט פאר זיך, אויפמאכענדיג די בלעך פון אויוועו און בעטראכטענדיג די זעקס לעבליך ברויט, וואס זיינען געווען אויסגעזעצט אין צוויי צייל…

זי האט געווארפען עטליכע ליעבע בליקען אויף די לעבליך, אין וועלכע זי האט האט קנעטענדיג, איהר נשמה אריינגעלעגט, זי האט א פרייען זיפץ געטהאן און פערמאכט צוריק דעם אויוועו מיט דער בלעך.

— נאך א האלב שעה דארף זיצען — האט זי משער געווען, קוקענדיג אויפ'ן אלטען זייגער מיט'ן צובראכענעם ציפערבלאט, וואס איז געהאנגען צווישען קאמאד און טיש.

— מאמע! ביזט איינגעשמוצט אין סאזשע, האט איהר בעמערקט איהר עלטערע טאכטער, האשקע, וואס האט געוואשען דאס געפעס.

— אויך א זארג! האט די מוטער דערויף א מאך געטהאן מיט דער האנד — מען ווערט גענוג פערשווארצט ביז וואנען מען באקט אב א געבעק ברויט... דעם טאטען'ס פרנסות, אז אך און וועה...

און לאה האט זיך דערמאנט, ווי שווער דאס געבעק ברויט איז איהר אנגעקומען. שמעון, דער מאן איהרער, האט שוין פון א חודש קיין קאפיקע ניט פערדיענט, דער מסחור פון

תבואה איז אזוי געפאלען, אז איין גאט זאל נור רחמנות האַבען; אויף איין אכטעל האבער, וואס דער פויער פיהרט ארוים, פאלען אן, ווי היישעריקען טויזענדער הענדלער און יעדערער באט אן מעהר ווי פיעל עס איז ווערטה, ביז דער פויער ווערט פון גרוים גליק צוטומעלט און ווייס גאר ניט וואס פאר א גרויסען פרייז צו פערלאנגען. אט איז ער פון א פאר וואכען "אויף די דערפער", טאמער וועט גאט איהם דארטען עפעס צושיקען...

זי וואלט נאך לאנג אזוי געטראכט האט זי זיך אבער דערמאנט, אז די לאפעטע האט זיך צובראכען, בשעת זי האט דאס ברויט אין אויוועז געזעצט...

— שוין קיין לאפעטע, ברוך־השם, אויך ניט דא — האט זי אויף דאס ניי אנגעהויבען מאכען א חספר אויף דער לאפעטע, וועלכע זי האט שוין גענוג אין דער פריה בעקלאגט — מען דארף שוין געהן ווידער לייהען.

און מיט א זיפץ איז לאה ארויסגעגאנגען קעגען איבער צו א גוטער שכנה, דוואשע, לייהען א לאפעטע.

לאה׳ס אויפפיהרונג, ווען זי קומט ערגעץ עפעס לייהען, איז ניט ארויסצוזאגען גלייך איהר בקשה, נאר מאכען זיך, ווי זי איז כלומרשט אריין מיט א "וויזיט", אביסעל פערברייגען און נאכדעם ערשט ווענדען זיך פערביי־געהענדיג: "איך האב געוואלט ביי אייך לייהען דאס און דאס".

אויך יעצט איז זי צוגעגאנגען און אוים עדעלקייט גענומען איין אנטהייל אין שמועס.

דאס מאל איז אבער דער שמועס אליין אין שטאנד געווען צו פערהאלטען לאה׳ן און זי האט זיך אזוי שטארק פעראינטערעסירט, אז זי האט זיך פערגעסען וועגען וואס זי איז געקומען.

דער שמועס איז געגאנגען וועגען עיבור־יאהר.

— נאך א סך האבען מיר צו "ואדר"? פרעגט איין שכנה.

— היינטיגען שבת, אז גאט וועט געבען געזונד בענשט מען שוין ואדר — ענטפערט דוואשע מיט לומדישע גדלות.

— ווען האבען מיר ראש־חדש ? פרעגט די צווייטע שכנה.

— ראש־חדש האבען מיר אזוי גרויס ווי...

און דוואשע פערקנייטשט, ווי א געלערנטע, דעם שטערן און זאגט מיט שטאלץ ארויס: אט וועל איך אייך באלד אויס־רעכענען: ראש־חדש אדר איז געוועזען מיטוואך און דאנער־שטאג, וועט זיין איצטער פרייטאג און שבת..

— ווען ניט דער "עיבור", וואלט שוין געווען נאך פורים — האט די ערשטע שכנה בעמערקט.

—אקוראט א וואך נאך פורים — ווייזט אויס דוואשע ווידער איהר לומדות.

און לאה שטעהט און הערט מיט אינטערעס: דער "עיבור" לאזט איהר שוין לאנג ניט שלאפען און זי זאגט ארויס מיט א זיפץ איהרע געדאנקען וועגען איהם :

— זאל מיר דער אויבערשטער ניט שטראפען פאר די רייד —הויבט זי אן מיט א תחינה־ניגון — דער עיבור ליגט אויף מיר אזוי ווי א בארג — פאר א יאהרען אין דער צייט איז שוין ווארים געווען, היינטיגעס יאהר, ווען ניט דער עיבור, וואלט שוין אויך מסתמא ווארעם געווען. איך האב שוין א ברעקיל האלץ ניט.

— וואס רעדט איהר, גאט איז מיט אייך ! האט דוואשע מיט א ליבען שמייכעל זיך געווענדעט צו לאה'ן. דער אויבערשטער מיט זיין גרויס גענאד שענקט אונז אומזיסט א חדש לעבען און איהר זייט נאך ניט צופריעדען און זינדיגט...

— וואס איז שייך — ער שענקט — אוודאי שענקט ער — האט לאה געענטפערט, ווי דערשראקען — אלץ שענקט ער, דאס גאנצע לעבען שענקט ער.

— אי זאלט איהר געזונד זיין ! האט דוואשע גוט־הער־

ציג געשמייכעלט אויף לאה'ס "ניט געלהרענטקייט" — ווע־גען דעם שמועסט מען דאך ניט — אלץ טאקי שענקט ער. וואס דען ? פון דעסטוועגען פיהרט זיך ביי "איהם" ביכער, פונקט, ווי דעם זינדיגען מענשען וואלט אלץ געקומען... יע־דער טאג, יעדער חדש, יעדעס יאהר געהט דארט אין חשבון, פערשרייבט זיך אין בוך; ואדר אבער רעכענט ער ניט אריין אין חשבון, ואדר שענקט ער דעם זינדיגען מענשען במתנה, אזוי ווי למשל, א צולאג.... אויף אלע דריי יאהר — א צולאג א חודש !

פאר לאה'ן איז דאס געווען איין אונערווארטעטע ענט־דעקונג. ביז אהער האט זי וועגען עיבור געהאט נור א בע־גריעף, ווי א צוגעטשעפעטער חודש צום לאנגען שווערען ווינ־טער. ווי אזוי דער חודש געהט דארט אין רעכנונג האט זי גאר ניט געקלערט — איצט האט זי וועגען עיבור געקריעגען א לויטערע פארשטעלונג: דאס שענקט גאט דעם מענשען איין אומזיסטען חודש לעבען.

און גאט האט זיך איהר אצינד פארגעשטעלט פאר א מיל־דען, ווייכהערציגען.... ער שטעהט מיט א גוטען שמייכעל ביי א וואג־שאל... לעגט אהין יאהרען, חדשים טעג און ער רעדט ליעבליך ארוים :

— א חדש איבריג... א צולאג ! לאה'ן א צולאג... א רחמנות אויף איהר, איהרע יאהרען זיינען אזוי אויך נעביך געצעהלט, אזוי ווייניג... זי איז שוין אזוי שוואך און קראנק...

און לאה'ס פנים שטראהלט פון דאנקבארקייט, פאר ליעבשאפט צום גוטען גאט און אזוי ווי פערשעמט ווענדעט זי זיך צו דוואשען :

—איך וועל אייך זאגען דעם אמת — איך האב דערפון גאר ניט געוואוסט — עס איז גאר א חרפה צו זאגען.

— וואס איז די חרפה ? האט דוואשע גוטהערציג גע־שמייכעלט — איך האב דאס אין א ספר אויף עברי טייטש

געלייענט, מיין "אלטער" זאגט, אז אין די לשון־קדש'דיגע ספרים שטעהט דאס אויך.

און די אנדערע צוויי שכנות זיינען אויך דערויף בע־שטאנען, זיי האבען דאס שוין לאנג געוואוסט.

—וואס דען—א מענשען'ס גאב איז דען א גאב? האט דוואשע אנגעהויבען ארייצוצולאזען זיך אין חקירה — אז ער שענקט איז געשענקט, וואס קען אומשטיינס געזאגט א מענש דעם אנדערען מענשען שענקען — א מענש האט גאר ניט — אלץ איז זיינע!

און די ווייבער האבען זיך געלאזען טיעף ארומרעדען גאטס מעשים, זיינע חסדים וואס ער טהוט מיט די זינדיגע מענשען און לאה האט גערעדט מעהר פאר אלעמען: דער צו־געקומענער אומזיסטער חדש, וועלכער וועט איהר אין חשבון ניט אריינגערעכענט ווערען, האט זי רעדענדיג געמאכט און גערעדט האט זי מיט פייער, מיט אויפלעבונג; עפּיס האט זיך איהר געדאכט, אז פון היינט אן איז איהר קורצעס לעבען לענ־גער געווארען...

— א שאד, וואס דער עבור קומט אויס אלע מאל ווינ־טער — האט זי ענדליך געפונען אויסצוזעצען א שטיקעל חסרון אין גאט'ס מתנה — דער עבור, האט גאט געדארפט מאכען זאל אויסקומען זומער — זומער איז עפּיס פרעהליכער אויפ'ן הארצען, ווארים — מען דארף קיין האלץ ניט.

זי האט זיך אבער באלד געכאפּט, אז מיט אזוינע רייד זינדיגט זי און זי האט זיך צוריק פערכאפּט:

— סא'דאגה, זאל זיין ווינטער — א חדש לעבען ווילט זיך ווינטער אויך..

— לעבען ווילט זיך אלע מאהל... האט א שכנה מיט א זיפץ מיטגעזאגט.

— יא, יא! האט לאה ווידער גערעדט — לעבען איז

א גוטע זאך.... א טהייערע זאך, עס איז טהייערער פאר פרנסה. ..

און פלוצום האט איהר עפעס אין קאפ א קלאפ געטהאָן. דאס ווארט פרנסה האט איהר דערמאנט אן דאס געבעק ברויט אין אויוועז. זי האט באלד א שפרונג געגעבען און, פערברע־כענדיג די הענד האט זי ווי צומישט אויסגעשריען:

— דוואשינקע... דאס ברויט אין אויוועז... גיכער לייהט מיר אייער לאפעטע... אוי וועה איז מיר... פעררערדט זיך, פער־ברענט געווארען...

אריינלויפענדיג מיט דער לאפעטע ווי א ווילדע חיה אין שטוב צו זיך האט לאה מיט אימפעט א כאפ געטהאָן דאס בלעך פון אויוועז ,א ווארף געטהאָן אויף דער ערד און ארויס־נעהמענדיג די לעבליך ברויט און דערזעהענדיג דעם אויבער־שטען שווארצליכען גלאנץ פון זיי, האט זי פון אנפאנג ניט געוואוסט וואס צו טהאָן און האט פערצווייפעלט די הענד גע־בראכען. אז די ערשטע שרעקליכע סעקונדען זיינען אריבער און דאס אונגליק איז איהר דייטליכער געווארען, האט זי זיך צויאמערט: — וועה איז מיר ווינד איז מיר: א געבעקס ברויט געפטרט... אויף קויהל... ביז וואנען איך האב עס צו־נויפגעשלאגען... וואס טהוט מען איצטער, וואס טהוט מען ?...

די קליינע קינדער האבען זיך פאר שרעק בעהאלטען אין די ווינקלען, נאר די עלטערע טאכטער האט זי אנגעהויבען צו בערוהיגען:

— שא נישקשה, מען וועט אויפעסען...

— ווערים זאלען דיך עסען, רבונו של עולם, האט לאה פערביטערט געשאלטען — דו האסט מיך ניט געקענט א רוף טהאן ?... פעררעדט זיך דארטען, פרעג וואס ?... עיבור — שמיבער — מיין דאגה...

און בעטראכטענדיג די זעקס לעבליך ברויט מיט זייער אויבערשטען שווארצליכען גלאנץ האט זי זיך צוכליפעט מיט א וויינענדיגען תחינה־ניגון:

— אוי, רבונו של עולם — גוטער גאט, האסט דאך רחמנות אויף אלע דיינע בעשעפעניש, האב שוין רחמנות אויף מיר אויך און נעהם מיך שוין צו פון דער פינסטערער וועלט...

פלאכס

אראבגעגאנגען פון קעסט, האט זלמן ארויסגענומען די צוויי הונדערט רובעל נדן, וואס זיינען געווען איינגעלייגט ביין גביר פון שטעדטיל און האט זיך גענומען צו מסחור.

זלמן איז געווען א יונגער מאן א משכיל, האט געהאלטען מיט אכט שותפים דעם "המליץ", געלעזען איבער דעם המליץ האט ער אליין, יענע שותפים, בעלי־בתישע יונגע לייט, זיינען געווען שותפים בלויז פון גדלות וועגען. וואס אין "המליץ" טהוט זיך האט געוואוסט בלויז זלמן. זיצענדיג אויף קעסט האט ער געלעזען דאס "בלאט" פון אנהויב ביז'ן סוף און ניט נאר די פאליטיק, וואס איז איבריגענס געווען געשריעבען אין א שווערען סטיל, האט ער געלייענט — ער האט אפילו געשטודירט די פרייזען פון די תבואות, וואס איז געווען געדרוקט מיט קליינע אותיות'לעך גאר צום סוף פון בלאט.

אז ער האט אנגעהויבען צו האנדלען האט ער זיך מיט דער דאזיגער אבטהיילונג שטארק גערעכענט. ארויסגעהענדיג זונטאג פריה אין מארק, האט ער פריהער גוט דורכגעקוקט די פרייזען, ווי זיי זיינען געדרוקט אין בלאט און כאטש ער האט געוואוסט, אז די גרויסע סוחרים זיינען אידען עם הארצים און הויבען ניט אן צו וויסען פון א בלאט, האט ער דאך דערויף ניט געקוקט. ער האט געצאהלט פרייזען לויט'ן "המליץ". פערקויפענדיג ענדע וואך דאס ביסעל תבואה דעם גרוי־

סען סוחר פלעגט נים איין מאל אויסקומען א מחלוקת:

— סטייטש! פלעגט זלמן טענה'ן — דער המליץ שרייבט שווארץ אויף ווייס, אז שעורים, גערשטען, הייסט עס איז חזק, פעסט, הייסט עס, און איהר קומט און גיט מיר וועניגער ווי פאר אכטאגען, ווען דער המליץ האט געשריעבען דוקא פערקעהרט, אז שיעורים איז רפה...

פלעגט דער סוחר רוהיג שמייכלען און ענטפערען:

— ווער הייסט דיר, זלמן, זיין א געלערענטער, דו האנדעל ווי מיר, אהן דקדוק, וועסטו מעהר פערדיענען.

אבער זלמן האט זיך געהאלטען פעסט, אז וויבאלד דער המליץ שרייבט, איז ראיעל ווי גאלד און ער האט דאס פעקעל תבואה געהאלטען נאך א פאר וואכען, אבי דעם סוחר ניט צו פערגארען. ביז ער האט זיך דערוואוסט, אז דער המליץ אליין האט געשריעבען—רפה, געפאלען, הייסט עס.. דעמאלט פלעגט ער ווידער רופען דעם גרויסען סוחר, בעווייזען איהם די אנגעקויפטע סחורה און זיך אנרופען:

— וואס וועט איהר אויף טשיקאווען איצט געבען?

און ווי אויף צו להכעים פלעגט דער סוחר ענטפערען:

—זעהסטו, זלמן, היינט בעקומסטו מיט צוויי קאפיקעס מהייערער אויפ'ן פוד... עס האט זיך אביסעל געהויבען...

זלמן האט שיער ניט אויסגעשריען: געפאלען! ער האט אבער ניט געוואלט פערלירען די צוויי קאפיקעס אויפ'ן פוד און האט אין הארצען געטראכט:

— געהט ער צום טייוועל — א איד א גראבער יונג און הויבט ניט אן צו וויסען פון עכטע פרייזען, לויט'ן קורס.

ענדליך האט זלמן אנגעהויבען צו האנדלען אהן דער פערמיטלונג פון דער צייטונג. ער האט איינגעזעהן, אז אויב ער וועט צאהלען פרייזען נאכ'ן המליץ, וועט ער דעם לעצטען הונדערטער, וואס איז איהם געבליבען, אין גיכען פערליערען.

און יעדען שבת צו־נאכט, פלעגט ער אריינגעהן צום

גרויסען סוחר, וואו עס זיינען געווען פערזאמעלט פיעלע קליי־
נע הענדלער און פלעגט פרעגען ווי שטעהט דער פרייז.

— אט אזוי! אט אזוי — פלעגט דער סוחר, חיים אי־
טשעס, א גוטמוטיגער איד, אבער א גרויסער עקשן אין מסחור
— זלמן'ען קלאפען איבער'ן פלייצע — הויבסט אן ווערען א
מענש! קוקסט שוין ניט וואס די בלעטער שרייבען דארט...
פרעג זיי בחרם, די בלעטער — פלעגט חיים איטשעס חוזק
מאכען, און קלאפענדיג מיט'ן פינגער אין ברוסט, פלעגט
ער מיט גדלות ענדיגען:

— איך בין דאס בלאט!

און פלעגט זיך צולאכען מיט א ברייטען געלעכטער און
צופריעדען אויסרופען:

— אמת, זלמן!...

אז זלמן פלעגט פון סוחר ארוים פלעגט ער זיך פיהלען
ווי א קינד, וואס אן עלטערער איד האט איהם נאר וואס אב־
געשמיסען. ער פלעגט דעמאלט טרויעריג טראכטען, אז השכלה
מיט מסחור זיינען ניט קיין פאר קליידער און אויב מען וויל
באמת ווערען א סוחר, מוז מען זיך די בלעטער ארויסשלאגען
פון קאפ.

קומענדיג אהיים פלעגט ער דאך זיך נעהמען צו דער
צייטונג, איינקוקען זיך אין דער אבטהיילונג פון די פרייזען
אויף די תבואות און געפינענדיג, אז עס איז פונקט קאפויר
ווי דער סוחר האט איהם ערשט געזאגט, האט ער די צייטונג
פערשטעקט ערגעץ אין א ווינקעל און געמורמעלט

— היינט געה זיי אן אויפגעקלערטער, אז דו האסט צו
טהאן מיט אזוינע גראבע יונגען!..

אבער האנדלען גלייך מיט אלע קליינע הענדלער פון
מארק האט זלמן ביי זיך ניט געקענט פועל'ן, אויב ניט האנד־
לען נאכ'ן קורס פון "המליץ". וואס דאס וואלט איהם חעבער

געמאכט אין די אויגען פון זיינע "קאלעגען", מוז ער האנד־לען מיט אזא מין סחורה, וואס שטעהט העכער ווי די איבע־ריגע סחורות און איבערהויפט צו וועלכע עס פאדערט זיך מבינות.

אמת, אויף תבואות דארף מען אויך זיין א מבין. דער ווייץ, דארף זיין א ביסעל רויטליך, דער האבער לאנגליך און טרוקען. דער גערשטען פול און רונד, דער "זוימען" דארף זיין ריין פון פסולת און נאך אזעלכע כללים. אבער דאס וויים יע־דער הענדלעריל, קיין חכמות איז דערביי ניטא.

א מבין דארף מען שוין זיין צו "חזיר־האר" ! דאס איז אבער א סחורה וואס קאסט געלד. אמת'ע חזיר האר איז זיך ניט אויסצוצאהלען. מען דארף האבען דערצו גרויסע קאפיטא־לען. און די סחורה אליין דארף מען זוכען ! אז עס מאכט זיך איהם אמאל קויפען א בינטעלע חזיר האר פאר א האלב קערביל קויפט ער. עס איז אבער ניט מעשה סוחר. עס שמעקט מעהר מיט קבצנות! און די עצם סחורה געפעהלט איהם אויך ניט. חזיר האר איז זלמן'ען ניט צום הארצען. עס איז מארט סחורה פון א חזיר! אמת, דער גרויסער סוחר פון די "חזיר־האר", האט אן אייגענע פאבריק און ארבייט עס אוים אין די וואגאנעס. אזוינס לוינט זיך שוין! אבער כאפען פון א בינטע־לע א פאר צעהנערלעך לוינט זיך ניט מיאום מאכען.. און דער־צו ציהט איהם ניט דערצו. צו חזיר־האר האט ער ניט קיין כשרון, קיין טאלאנט הייסט עס...

זייט זלמן איז געווארען א הענדלער ציהט איהם צו פלאקס.. ער פיהלט, אז זיין מזל ליעגט אין פלאקס. די סחורה איז א שעהנע, א מהודר'דיגע און עס פאדערט זיך דערצו שאר־פע מבינות. און זלמן האלט, אז אן אמת'ער מבין איז ער בלויז אויף פלאקס...

פלאקס איז אבער א ריזיקאלע סחורה. מעהר ווי איין גרויסער סוחר אין שטעדטיל וועבען צו פערקויפען איז עס

ניטא. און דער ראזינער סוחר, מאטע שפינער איז א איד א גזלן! ער צאהלט פרייזען לויט'ן קאפריז. זלמן האט שוין א מאל געקויפט א צוויי פוד פלאקס פאר וועלכע ער האט אליין בעצאהלט זעקס רובעל, ער האט עס אוועקגעפיהרט צו מאטע שפינער אין גרויסען שפייכלער און מיט א קלאפענדיגען האר־צען געוואַרט אויף יענעמס אורטהייל.

מאטע שפינער איז ביי א פיערטעל שעה צייט געשטאנען און געקוקט, ווי די מענשען זיינע לעגען איבער פלאקס פון איין ווינקעל אין צווייטען, בינדען איבער אין שטריק און ווע־גען עס, און אין זלמן'ס זייט האט ער אפילו קיין קוק ניט גע־געבען. אבער אז זלמן'ען האט ענדליך געפלאצט דאס גערולד און ער האט שוואך געזאגט:

— ר' מרדכי, איך האב איך געבראכט אביסעל סחורה, איהר זאלט עס אנקוקען.... האט מאטע שפינער אויפגעהויבען זיינע אויגעך אויף זלמן'ען, ווי ער וואלט איהם גאר ניט גע־קענט, נאכדעם האט ער א בליק געווארפען אויפ'ן פעקעלע פלאקס און זיך מיט א שמייכעלע אנגערופען:

— דו האסט זיך שוין גענומען צו פלאקס?...

און א טאפ טהאנדיג איין בינטעל פון די צוויי וואס זיי־נען געלעגען ווי דערשראקענע אויפ'ן שוועל פון גרויסען שפייכלער, האט ער א גענעץ טהאנדיג געפרעגט:

— וואס ס'טו בעצאהלט?

— זעקס רובעל! — האט זלמן אבגעענטפערט דער־שראקען ווי ביי'ן עקזאמען...

— ביזט א שוטה! האט מאטע שפינער זיך גוטמוטהיג אנגערופען...

און אנקוקענדיג זלמן'ען מיט א מאדנעם אויסדריק אין די אויגען האט ער צו געגעבען:

—ביזט א מלמד...

און ניט ערווארטענדיג זיך פון דעם דערשראקענעם

זלמן'ען קיין ווידער־שטאנד, האט ער ווידער א טאפּ געטהאָן א בינטעל, זיך צולאכט און גלייך צוריק ערנסט געווארען:
— נעהם דאס צוריק!
זלמן איז געשטאנען ווי ניט טוידט, ניט לעבעדיג און האט זיך ניט בעוועגט.
מאטע שפּינער האט די צוויי בינטלעך ווידער א טאפּ געטהאָן און אנקוקענדיג זלמן'ען ווי מיט רחמנות האט ער ארויסגעמורמעלט:
— פינף רובעל קריגסטו... א רובעל איז דיר ווערט רבי געלד...
— נעהמט, ר' מרדכי! — האט זיך זלמן ווי דערפרעהט, וואס דאס ערשטע מאל האט ער אבגעשניטען בלויז מיט איין רובל היזק און האט זיך שוין געטרייסט, אז ער איז יא א מבין — נעהמט צו, נאר איך האב צו אייך א בקשה...
— א בקשה? האט שוין מאטע שפּינער ווי א שטרענגער טאטע געפרעגט — לאמיר הערען...
— וואס פאר א חסרון געפינט איהר אין די פלאקס?
— א חסרון? הם.. א חסרון... צו קורץ, ניט גלאנציג... שוואך.. זעהסט.. עס רייסט זיך.. און מאטע שפּינער האט גע־נומען א לאק פון בינטעל און איבערגעריסען, ווי שמשון הגבור די שטריק פון די פּלשתים...
— חי — חי — חי! האט זלמן אנגעקוואלען... הייסט עס, אז עס דארף זיין לאנג, שטארק און גלאנציג...
— ביזט א מלמד... האט איהם מאטע שפּינער גוטמוט־היג געמוסר'ט — ווילסטו ווערען גלייך א מבין... וועסט אבי־סעל פערליערען וועסטו זיך אויסלעהרנען...
בעקומענדיג די פינף רובעל האט זלמן מיט א שיינענדי־גען פנים, ווי דאס וואלט געווען כלו ריוח, אריינגעשטעקט זיי אין קעשענע און איז ארויס מיט דער האפנונג אוועקצו־ווארפען אלע מסחרים און זיך נעהמען צו פלאקס...

מיט גרינשעצונג און מיט פעראכטונג האט זלמן אנגע־הויבען קוקען אויף די אלע סוחרים'לעך, וואס האבען זיך ארומדרעהט אין די מארקס־טעג אויפ'ן גרויסען זומפיגען מארק און געהאנדעלט וואס עס האט זיך געמאכט...

מעהר פאר אלע האט איהם אבגעשטויסען חיים דא־מעצקעס, א איד אין א וואטאווען קאפטען, ארומגעגארטעלט מיט א שטריק, ארום איהם זיינע דריי בנים שלמה, יאשקע און פיישע, וועלכע האבען געוואלט איינגעהמען דעם גאנצען מארק. געהאנדעלט האבען זיי וואס עס האט זיך נאר גע־לאזט און וואס ס'האט ניט געשטעקט קיין ריזיקע: מיט אייער, קרענץ ציבעלע, היהנער און טאמער האט זיך געמאכט ביליג א קאלב איז א קאלב אויך געווען א סחורה און ניט זעל־טען פלעגט דער טאטע מיט דער קאלב אויפ'ן פלייצע, ניט האבענדיג קיין צייט אוועקטראגען זי אין שפייכלער, ארומגעהן איבער'ן מארק צווישען די וועגענער, בעגלייט פון זיינע דריי בנים און האט געמאכט געשעפט. דאס קאלב האט דערביי אויסגעצויגען איהר האלז און וויינענדיג געבלעקט.

— איהר קויפט אלץ! — פלעגט אמאל זלמן מיט א חוזק־טאן זיי אבשטעלען..

— יא, זלמן, מיר קויפען אלץ... נאר ניט קיין פלאקס... דאס לאזען מיר פאר אייך!...

און די בנים האבען אויסגעשאסען מיט א געלעכטער, אז דאס קאלב און די היהנער וואס זיי האבען מיט זיך געטראגען האבען זיך דערשראקען און זיך צושריען יעדער אויף זיינע קולות...

— גראבע יונגען! פלעגט זלמן טראכטען — מאכען פון אלץ געלד! אלץ איז ביי זיי סחורה..

און ער פלעגט צוגעהן צו א וואגען פלאקס, בעטראכט איהם לכתחילה צו גלאנצט ער ווי גאלד... נאכדעם פלעגט ער

מעסטען די לענג, נאכדעם פלעגט ער פרואווען א פאר לאַ־קענס איבערררייטען אויף די פינגער...

— טשאהא טי "זשיד", רוויעש... דאס הייסט: — איד, וואס רייסט דו ?

פלעגט זלמן זיך אנרופען מעשה־סוחר :

—יא ניע רוואו — יא פראבויו... ס'הייסט איך רייס ניט, איך פרוביר...

— און אז דו וועסט ניט קויפען, ווער וועט מיר בע־צאהלען פאר די פעדעם וואס דו האסט צוריסען — פלעגט דער גוי בייזער ווערען.

דא פלעגט זלמן ענטפערען :

— אויב דו וועסט ניט זיין קיין "הארטער" מענש וועל איך אודאי קויפען....

און זעלטען פלעגט זלמן ניט מושוה ווערען, סיידען דער פלאקס פלעגט איהם ניט געפעהלען. קוים אבער איז דער פלאקס געווען לויט די כללים פון מרדכי שפינער: לאנג, גלאנ־ציג און שטארק איז קיין פרייז ניט געווען צו פיעל...

זלמן האט א שעהנעם פעקעל פלאקס ליעב געהאט און וואלט ער נור געלד געהאט וואלט ער דעם גאנצען פלאקס פון אלע גוים אבגעקויפט.

די ערשטע צייט פלעגט ער לאנג ביי זיך ניט האלטען דאס אנגעקויפטע. זיין קליינער קאפיטאל האט איהם ניט ערלויבט לאנג די סחורה צו האלטען. אויף מארגען נאכ'ן מארקס־טאג פלעג ער ארויפלעגען די געקויפטע בינטלעך פלאקס אויף א וועגעלע און אוועקפיהרען עס צו מאטע שפינער.

מאטע שפינער האט זיך נאך אלץ בעצויגען צו איהם, ווי צו אן אנפאנגער, האט איהם אלץ גערופען מיט א שמייַ־כעלע "שוטה", "מלמד" און נאך אנדערע נעמען, וואס זלמן פלעגט עס אננעהמען פאר ליעב. אבי נאר דער גרויסער סוחר

זאל איהם ניט באטען א מקח, וואס זאל שמעקען מיט סך אנוועהר...

ענדליך האט מאטע שפינער גענומען אנערקענען זלמן'ען אלס א מבין אויף פלאקס און איינמאל אין דער אנוועזענהייט פון א פאר קליינע סוחרים'לעך, וואס האבען זיך אין שפייכ־לער געפונען, האט מאטע שפינער, קלאפענדיג זלמן'ען אין פלייצע, מיט גרויס ערנסט געזאגט:

— אט זעהט איהר, דער יונגערמאן פערשטעהט שוין יא אביסעל וואס פלאקס איז...

— עס קאסט רבי־געלד, ר' מרדכי! — האט זלמן דע־מאלט מיט א שמייכלע זיך אבגערופען און האט צופרידען גע־גלעט דאס בערדעל.

דער אייגענער קאפיטאל האט זיך ביי זלמן'ען ענדליך אויסגעלאזט, אבער אזוי ווי ער איז שוין געווען א טאטע פון דערוואקסענע קינדער און אין זיין בערדעל האבען זיך שוין בע־וויזען גרויע פאסען, איז ער געווען א בטוח און האט געהאנ־דעלט מיט פרעמד געלד...

געהאנדעלט האט ער נאך אלץ מיט פלאקס און דער מסחור איז פון יאהר צו יאהר איהם טהייערער געווארען. גאנ־צע טעג פלעגט ער אבליגען אין שפייכלער, וואו עס איז געלע־גען אנגעווארפען בינטלעך פלאקס און ער אליין צווישען זיי אויסגעשמירט אין א בלאנדע פלאקס־לאקענס האט אויסגע־זעהן, ווי א שטיק פלאקס.

ארויסגעהענדיג פון דעם שפייכלער און קומענדיג אהיים, פלעגט איהם דאס ווייב, וועלכע איז מיט זיין מסחור ניט צו־פריעדען געווען, אנהויבען יאדען:

— זעה וואס דו האסט געמאכט פון א בגד. ער איז דאך דורכאויס אין פלאקס...

— איז וואס, נארעלע, פלעגט ער מיט א שמייכעל ענט־

פערען — פלאקס איז א ריינע זאך...
און אנטהוועדינג צוריק דאס בגד צו געהן דאוונען, פלעגט דאס ווייב זיך בעטען:
— ווארט! איך וועל דיר אברייניגען דאס בגד!
זלמן אבער פלעגט זיך ניט לאזען:
— וואס שאדט עס?... פערקעהרט...
און געהענדיג אין גאס פלעגט ער מיט שטאלץ קוקען אראב אויפ'ן בגד און טראכטען:
— וואס הייסט... פלאקס איז ניט מאוס... עס איז דאך ניט קיין פעדערען...

וואלט אלץ גוט געווען ווען ניט דאס פרעמדע געלד.
זלמן האט ענדליך איינגעזעהן, אז צו פלאקס מוז מען האבען א סך כחות... מאטע שפינער איז א איד אן אדיר, ער קען האלטען, שפעקולירען, ער האט געלד, אייגען געלד, ער ברויך ניט צו צאהלען פראצענט און דערצו איז ער איינער אין סביבה. ער קויפט אויף אלע פלאקסען און וואס פאר א פרייז ער גיט מוז מען נעהמען.
זלמן האט זיך געכאפט, אז ער איז אויף פלאקס מעהר מבין ווי מאטע שפינער אליין. אבער וואס העלפט זיין מבינות, אז ער האט ניט דעם כח! אט האט ער איצט א הונ־דערט פוד פלאקס... א בעל חוב איז ער וויפיעל האר אויפ'ן קאפ.... וואס וועט ער טהאן, אז מאטע שפינער וועט איהם "באטען" א מקח, וואס ער וועט שטעהן אנצואווערען...
און זלמן פלעגט אלע טאג געהן אין זיין שפייכלער, בעד קוקט דאס פלאקס, געווען זיכער, אז ער האט בלויז "קרוין", ווי עס הייסט אויפ'ן סוחר'שען לשון און זיך דאך געשראקען, אז מאטע שפינער וועט איהם דאס מאהל בעגראבען....
ענדליך האט ער בעשלאסען ,א טייל פון'ם פעקעל פלאקס אוועקפיהרען צום סוחר, ער זאל איהם אנקוקען.

וואס עס וועט זיין וועט זיין!

געדונגען האצקעל בעל עגלה מיט דעם פערד און וואגען האט ער גענומען ארויסטראגען דאס פלאקס אויפ'ן וואגען, יעדעס בינטעל איבערגעטאפט, געגלעט, געפוצט און געמור־מעלט:

— פיינע סחורה!

און זיך ניט געקענט איינהאלטען און זיך געווענדעט צום בעל־העגלה:

— וואס זאגט איהר ר' האצקעל אויף די סחורה? קרוין!

האצקעל בעל העגלה, א שטיל־דערשלאגען אידעל האט געקוקט אויף דאס פלאקס און ניט דרייסט געענטפערט:

— ווי קום איך דערצו?... איך וויים, איך בין אמאל געוועז א אינגעל... אבגעריכט פורים שפיעל, פלעג איך אנ־טהאן א פלאקסענע בארד... ווייטער פרעגט מיך בחרם..

פון דאזיגען בעל העגלה'ס ענטפער איז זלמן געפאלענער געווארען און זיך אנגערופען:

—עט, ר' האצקעל... פון דעם פלאקס מאכט מען ניט קיין בערד... דער פלאקס וועט געהן אזש קיין קעניגסבערג...

— טע־טע־טע! האט זיך דער בעל־העגלה גע'חדוש'ט

— אזש קיין קעניגסבערג, מיט דעם באהן הייסט עס... טע־טע־טע.

און אז דער וואגען איז שוין געוועז פול מיט פלאקס אנ־געלעגט, האט זלמן זיך אנגערופען:

— מיר פאהרען, ר' האצקעל! צו מאטע שפינער.

און האט א זיפץ געטהאן.

מאטע שפינער איז געשטאנען אין זיין גרויסען שפייכ־לער און געשמועסט מיט א סוחר'ל.

זלמן האט א הוסט געטהאן!

— א, זלמן ! — האט זיך מאטע שפינער אומגעקוקט צו איהם, — וואס ווערסטו זאגען ?

— איך האב געבראכט סחורה ! עס איז בלויז א טייל...

— נו, טראג ארויף, וועלען מיר אנקוקען ! — האט דער סוחר קאלט געזאגט.

זלמן מיט'ן בעל העגלה האבען גענומען אויספאקען די סחורה פון וואגען און ארויפטראגען אין שפייכלער אריין.

דער סוחר האט יעדעס פעקעל בעקוקט און ווי געדרעהט מיט'ן קאפ אויף ניין...

זלמן האט זיך געמאכט ווי ער זעהט עס ניט, דאס הארץ אבער האט איהם געקלאפט און געהענדיג מיט די פעק אויף די טרעפלעך צום שפייכלער האט ער געפיהלט, ווי ער פאלט באלד אום :

— ער וועט דיך בעגראבען! האט איהם ווי עמיצער אין די אויערען געקלונגען.

— וואו האסטו עס געקויפט אזוינע מציאות ? — האט דער סוחר זיך לוסטיג געמאכט.

זלמן האט פאר שרעק אויסגעגלאצט די אויגען און אויס־געשריען :

— ר' מרדכי ,וואס רעדט איהר ? עס איז דאך קרוין !

— קרוין ? האט מאטע שפינער געשמייכעלט, טא טהו דאס אן אויפ'ן קאפ ווערסטו ווערען א קייסער...

— וואס הייסט, איך בין שוין גאר קיין מבין ניט ? הא? גאר ניט ? ! האט זלמן ווי געסטראשעט און געבעטען זיך צוזאמען...

—ביזט דער גרעסטער מבין אויף דער וועלט... האט מאַ־טע שפינער גערעדט האלב אין ערנסט און האלב אין שפאס— אבער מיר געפעהלט ניט דאס היינטיגע ביסעל פלאקס...

און א גלעט טהוענדיג עטליכע פעקלעך האט ער קאלט געפרעגט :

— וואס וועסטו זיך חיישען געבען פאר א פוד, למשל ?

— איך מיין, וואס איז שייך ?... האט זלמן גענו־מען שטאמלען, מורא האבענדיג צו זאגען א פרייז... מיר אליין קאסט עס, אויסער פראצענט־געלד, ביי א פיער רובעל א פוד... דא איז נאר א פראבע, א דרייסיג פוד...

מאטע שפינער איז קיין גרויסער מנגן ניט געווען, נאר ביי אזוינע פעלע פלעגט ער ליעב האבען אונטערצוזינגען.

זלמן האט דאס ניגון'דעל פערשטאנען און עס האט איהם געריהרט ביז טרעהרען :

— הייסט עס ? —האט זלמן קורץ, סוחר'יש געפרעגט...

—הייסט עס, אז דו וועסט די סחורה צוריק פיהרען...

— ווייל איהר זיינט איין איינציגער סוחר, ווילט איהר קוילען ?... איז זלמן נים לויט זיין שטייגער העזה'דיג גע־ווארען.

— ביזט א שוטה ! האט מאטע שפינער קורץ אבגע־האקט.

— ר' חאצקעל נעהמט די סחורה אויפ'ן וואגען ! האט זלמן זיך געהאלטען פעסט.

אין א פיערטעל שעה ארום איז שוין דאס פלאקס צו־ריק אין זלמן'ס שפייכלערעל געלעגען אנגעווארפען אין אונ־ארדנונג.

ער איז געשטאנען צווישען די בינטלעך איינגעוויקעלט אין פעדים פון קאפ ביז די פיס און האט אויסגעזעהן ווי א לעבעדיגער שטיק פלאקס.

אינוועניג אין קאפ אבער איז איהם לויטער געווארען.

פאר זיינע אויגען האבען זיך געטראגען די געזיכטער פון די עטליבע פראצענטניקעס, וועמען ער האט פערשפראכען די וואך אבצוצאהלען. בולט'ער פאר אלע פנים'ער האט זיך איהם געמאלט דאס פנים פון לייבע דעם וואכערניק, וועלכער האט אויף איהם א וועקסעל אויף פיער הונדערט רובעל פאר 60 רו־

בעל...

דאס פלאקס וועט דער דאזיגער לייבע אבנעהמען ! האט זלמן'ען אימיצער איינגעשושקעט.

אז ער איז געקומען א היים, האט ער געטראפען דארט צוויי אידען, ביי וועמען ער האט לעצטע וואך געבאפט צו "גמילות חסדים" אויף צוויי טעג.

זיי זיינען געזעסען ווי פערשעהמטע און האבען געווארט ביז זלמן וועט עפּיס זאגען.

— נאך נישט פערקויפט... האט ער געמורמעלט.

האבען זיי בעקומען לשון און איינער האט זיך אויפגע־שטעלט און שטרענג געזאגט :

— וואס־זשע? איהר מוזט דוקא האנדלען מיט פלאקס?

און דער צווייטער, א הויכער מאגערער איד, טאקי זלמן'ס א שטיקעל קרוב, האט זיך אויפגעשטעלט, געגעבען א זעץ מיט'ן פויסט איבער'ן טיש און אויסגעשריען, אז דאס שיסעלע וואס איז אויפ'ן טיש געשטאנען האט זיך אנגעהויבען, ווי א לעבע־דיגע, צו בעוועגען:

— און מיט עייער ביזטו א חולה צו האנדלען ?... ער וויל זיין א סוחר מיט פרעמדע געלד... פלאקס גאר ווילט זיך איהם !...

און די צוויי אידען האבען איהם מתרה געווען, יעדער אויף זיין נוסח, אז באם ער וועט זיי ביז איבערמארגען ניט אריינטראגען דאס געלד וועט ער מיאוס אבשניידען.

זלמן האט גוטמוטהיג געשמייכעלט, דערביי געצופּט די גראהע האר וואס זיין שווארץ בערדעל האט פערמאגט און גע־מורמעלט :

— מיט גאט'ס הילף, אידען ! מיט גאט'ס הילף !

זלמן האט דאך מיט די בעלי־חובות זיך איין עצה געגע־בען. ער האט זיך אבגעבעטען אויף נאך א פאר וואכען. ער

האט אזוי גע'טענה'ט:

— מאטע שפינער, איז א איד א גזלן! עס איז אבער פאראן א סוחר אין גאראדייע איז יענער דוקא אן עהרליכער מענש. ער האט שוין יענעם געשריעבען א בריעף, האט ער נאך נים געהאט קיין ענטפער. אויב ער וועט ביז מארגען פריה נים האבען קיין ענטפער וועט ער קלאפען א דעפעש... עס וועט קאסטען נים טהייער: בלויז 5 ווערטער: דער אדרעס איז: גאראדיי, א. מרגליות... אזוי הייסט דער סוחר. פריעזשאיטע, טאוואר... און מיין נאמען. איהר פערשטעהט? ער וועט זיכער קומען!

די עטליכע פראצענטניקעס און די פאאר אידען פון די גמלת חסדים האבען איינגעזעהן, אז עס קען טאקי זיין, אז זלמן האט רעכט. אן עהרליכער מאן איז ער דאך.. מעגליך, אז דער גאראדיי'ער סוחר איז נים אזא גזלן, ווי דער היעגער.... און זיי האבען וויעדער געווארט...

אבער די דעפעשע וואס זלמן האט געשיקט האט אויך נים געהאלפען. דער סוחר איז זיך רוהיג געזעסען אין "גאראדייע", און נים געוואלט וויסען פון די הונדערט פוד פלאקס, וואס איינער א זלמן ערגיץ וויל פערקויפען, ווייל עס שפארט איהם די אויגען פון קאפ..

די פראצענטניקעס מיט די צוויי בעלי־טובות, וואס האבען געבארגט די גמלת חסדים, זיינען ווידער געקומען.

זיי האבען זיך נאך אלץ געהאלטען ווי אידען:

— הייסט עס, זלמן, וואס וועט איהר איצטען טהאן?.. אפשר א סברא טאקי מאטע שפינער'ן פערקויפען.

— אודאי מאטע שפינער'ן... — האט לייבע פראצענטניק געהייסען — וואס דען? דער פראצענט וועט דאך אויפעסען דעם קרן, וואס וועט איהר אויסשפעקולירען, אז איהר וועט לענגער האלטען? א קליינגקייט!...

— און גלאט, וואס איז דאס פאר א האלטען סחורה?..

דערצו נאך פלאקס ! — האט דער בעל גמלת־חסד, וואס איז געווען א שיטקעל קרוב — גע׳טענה׳ט.

— אודאי, פלאקס טהאר מען דען לאנג האלטען ?... — האט נאך א מלוה געווארענט — איין פונק, חלילה, און עס ברענט.

— הא... וואס זאגט איהר ? — האט זיך זלמן ווי פון א חלום איפגעכאפט — איין פונק און עס ברענט... רעדט ניט קיין נארישקייטען. פאר וואס זאל עס ברענען ?

און די מלוה׳ס זיינען וויעדער אוועק, אנזאגענדיג איהם מיט׳ן הארבעןווארט, אז באם ער וועט ניט זעהן זיי צו בע־צאהלען וועט זיך טהאן מעשים.

— מיט גאט׳ס הילף ! מיט גאט׳ס הילף ! — האט זלמן געמורמעלט און האט זיס געשמייכעלט.

עס איז געווען קענטיג, אז ער האט שוין א פארטיגען פלאן...

יענעם טאג איז ער פרעהליכער געווארען און האט זיס געשמייכעלט צו יעדערן, וואס האט איהם בעגעגענט...

ער איז אריין אין שפייכלער, ווי יעדען מאל, מיט דער כונה צו סארטירען דעם פלאקס. דאס מאל אבער האט ער סאר־טירט מיט מעהר ליעבע, ווי אלע מאל... די שעהנערע בינטלעך, וועלכע זיינען לכל הדעות געוועזען קרוין, האט ער אין די הענד גענומען, געשפיעלט זיך מיט זייערע לאנגע, בלאנדע לאקען און געגלעט זיי איבער די פערבונדענע קעפ.

נאכדע האט ער גענומען וויקלען א פאפיראס...

— וואס הייסט? האט ער געטראכט — מען טאר דען ניט רויכערען א פאפיראס ?...

מען דארף בלויז פארזיכטיג זיין מיט דער שוועבעלע...

ער וועט זיכער זיין פארזיכטיג... דער פלאקס איז ניט פערסטראכירט... ער וועט חלילה, אונגליקליך ווערען, אז עס

בּרענט אב...

און פאר זיינע אויגען האבּען זיך געטראָגען די פּנים'ער פון די בעלי־חובות, און מעהר פון אלע, דער פּנים פון מאַטע שפּינער, וועלכער האט געוואָלט אזא פּעקעל "קרוין" אויסנאַרען ביי איהם!

אי וועט ער פּלאַצען, אז ער וועט דערהערען, אז דאָס דאַזיגע פּלאַקס איז פערברענט געוואָרען...

זיי וועלען אלע פּלאַצען!

און מיט א רוהיגקייט פון א מענשען, וואס געהט טהאָן א זאַך, וואָס וועט איהם זיכער געלינגען, האט ער אנגעריבען א שוועבעלע, צוגעטראָגען צום מויל, פערוויכערט דעם פּאַפּיראָס און דאָס שוועבעלע א וואָרף געטהאָן אויפ'ן פּלאַקס.

אין שפּייכלער איז באלד ליכטיג געוואָרען...

זלמן איז רוהיג ארויס, פערמאַכט די טהיר, פערשלאָסען מיט'ן שלאָס און איז אוועק אין גאַס...

ער האט בעגעגענט א פּאָאר בעקאַנטע הענדלער. ער האט יעדען בעגריסט, געפרעגט עפּיס און איז זיך אזוי געגאַנגען רוהיג זיין וועג.

באלד אבער האט ער בעמערקט א געלאָף פון מענשען און א געשריי: "עס ברענט!"

— וואו ברענט? — האט ער דערשראָקען געפרעגט...

— מען ווייס נאָך ניט... — האט א שטימע געיאָמערט, מען זאָגט, אז עס ברענט ערגיץ פּלאַקס...

— פּלאַקס! ? וועה איז מיר! פּלאַקס! — האט זלמן גענומען ברעכען מיט די הענד און האט זיך געלאָזען צוריק, מורא האבענדיג, אז מען זאָל ניט איינלעשען דעם פייער.

צוקומענדיג צום שפּייכלער אבער איז ער רוהיג געוואָרען.

פון פּלאַקס איז שוין קיין זכר ניט געוועזען, אויסער א באַרג אש, וואס האט ארויסגעקוקט פון די פייער־אויפגעפרעסענע ווענט...

צווישען דעם אנגעזאמעלטען עולם און די עטליבע בעלי־בית'שע פייער־לעשער האט זלמן בעמערקט קלמן דעם מאגערען און לייבע דעם וואכערניק... זיי האבעןביידע געגאסען וואסער אויפ'ן העלישען פייער.

זלמן האט זיך מיט גרויס מיה איינגעהאלטען ניט צו שמייכלען..

די קליאַטשע

1.

דער ראַקאָווער דרדקי־מלמד האָט געהאַט אין זיין חדר ניט ווייניג תלמידים, ווייל ער האָט געהאַט א נאָמען פאַר א בעל־מדקדק און איז געווען דער איינציגער מלמד אין שטעדטיל, וואָס האָט געטראָגען א געפּרעסטע העמד מיט א קראַגען, באַטש אהן א שניפּס. און אַזוי ווי דאָס שטעדטיל האָט זיך אין יענער צייט אנגעהויבען רעפאַרמירען, האָט דער האַרטער קראַגען א סך מיטגעווירקט, אַז בעלי־בתים, וואָס זיינען מעהר גע־נייגט צו "בילדונג", זאָלען איהם אָבגעבען זייערע קינדער צו לערנען עברי און אנפאַנג חומש.

און דאָך איז איהם דאָס קנעלען אליין ווייניג געווען צום לעבען. ווייל דער ראַקאָווער מלמד, אויסער די ביסעל דקדוק זיינע און אויסער דעם געפּרעסטען העמד מיט'ן קראַגען, האָט זיך געפיהרט ווי א מענש אויך אין הויז. ער איז געווען דער איינציגער מלמד, וואָס האָט פערמעגט א סאַמאָוואַר און גע־טרונקען פּאַפּאָו'ס טיי — אַזוינס, וואָס ניט יעדער בעל־הבית, אפילו פון העכערען גראַד, האָט זיך עס ערלויבט. צו קענען לע־בען ווי א מענש איז קנעלען אליין ווייניג געווען און דער ראַ־קאָווער מלמד האָט זיך נאָך פערנומען מיט אַרויסגעבען מעשה־ביכלעך אויף פּראָקאָט: ער האָט אין אויבערשטען שופלאַד פון זיין קאָמאָד געהאַט א זעכציג, זיבעציג אַזוינע ביכלעך אויף עברי־טייטש פאַר די שטעדטישע מיידלעך, וואָס האָבען ביי איהם גענומען יעדען פרייטאָג א ביכעל אויף שבת.

צווישען די פיעל לעזערינס־מיידלעך איז געווען דער איינ־ציגער לעזער־אינגעל — איך אליין. איך ווייס ניט פון וואַנען

עס האט זיך ביי מיר גענומען די דאזיגע תשוקה, נאר א לע־זער בין איך געווען א מתמיד. ווען איך וואלט אזוי פיעל גע־וואלט לערנען, ווי לעזען די מעשה־ביכלעך וואלט איך געווים אויסגעוואקסען דער גרעסטער רב און ווער ווייסט, צו וואלט טאקי פאר מיר בעסער ניט געווען... ניט דאס בין איך אוי־סען...

כאטש איך האב געהאט צייט א גאנצע וואך און ניט דוקא ווי די אידישע טעכטער — נור שבת אליין, דאך פלעג איך פרייטאג נאך האלבען טאג אויך קומען נאך א ביכעל אויף שבת און פלעג שיער ניט בטל בשישים ווערען צווישען די מיידלעך, וואס האבען אנגעפילט דאס חדר פון ראקאווער מלמד.

די דאזיגע מיידלעך האבען מיר שוין גוט געקענט און כאטש איך בין דעמאלט געווען א בחור'ל פון א יאהר 12־13 האב איך שוין געוואוסט וואס איז אזוינס ליעבע — ער־שטענס טאקי די ראמאנען, וואס איך האב געלעזען פון עלפ־טען יאהר אן און, צווייטענס, מיין אייגענער כח הדמיון... אט צווישען די מיידלעך־לעזערינס האב איך געהאט א צוויי־דריי, אין וועלכע איך בין געווען שטארק פערליעבט. אין וועלכער שטארקער — האב איך אליין ניט געקאנט אונטערשיידען.

ביי די דאזיגע מיידלעך בין איך געווען דער וועג־ווייזער, כאטש זיי זיינען אליין אויך געווען געגוג בעהאוועגט אין דער דאמאלדיגער ליטעראטור, אבער צו מיר האבען זיי זיך ניט געקאנט גלייכען. עס זיינען געווען אזוינע מעשה־ביכלעך, וואס איך האב דורכגעלעזען צו עטליכע מאל, אזוי אז איך האב די גאנצע געשיכטע געקאנט איבערדערצעהלען.

דערפאר פלעגען זיך אייניגע פון די דאזיגע מיידלעך ווענ־דען צו מיר מיט עצות.

— וואס זאגסטו, זאל איך נעהמען דעם "בלינדען בעט־לער" ?

איך פלעג נעהמען דאס ביכעל אין דער האנד, בעטראכ־טען און, מורא האבענדיג פאר'ן ראקאווער מלמד, פלעג איך איהר אנטרעטען בגנבה אויפ'ן פוס, דאס האט געהייסען: נעהם און אנדערס.

און מיט א פריינדליכען שטומען שמייכעלע האט מיר דאס מיידעל אבגעדאנקט און דער דאזיגער שמייכעל האט מיך געוואריעמט דעם גאנצען שבת.

.2

אויב איך האב געהאט פערגעניגען פרייטאג, האבענדיג עסקים מיט די מיידלעך ביי די ביכלעך נעהמען, פלעג איך דערפאר געגוג אויסשטעהן צרות פאר די זעלבע ביכלעך אין דער היים.

מיין טאטע, א איד., וואס האט געזוכט א תכלית, האט ניט געלאזט מיר די ביכלעך לעזען און כאפענדיג מיך ביי א מעשה־ביכעל, פלעגט ער זיך ווארפען צו מיר:

— דו לייענסט וויעדער די נארישקייטען! איך וועל דיר זיי צורייסען אויף פיצלעך.

און די מאמע פלעגט אונטערהעלפען:

— עס קאסט דאך איהם יעדעס ביכעל דריי קאפיקעס פראקאט.

—איך בין איהם מוחל די דריי קאפיקעס... פלעגט דער טא־טע ווערען ברייט — דער עיקר, ער טהוט גארנישט... אריינ־געטהאן זיך אין די נארישקייטען, און גאר! וואלט ער כאטש געלייענט אויף לשון־קודש, איז עפעס אנדערש. קומט איהם צו כאטש טייטש ווערטער, קען ער דעם לשון.. קאן ער עפעס האבען א נוץ דערפון, אבער דאס — גאר נישט, — מעשה־ביכלעך אויף עברי־טייטש...

און אריינקומענדיג אין צארן, פלעגט ער א כאפ טהאן דאס ביכעל און בעהאלטען עס.

— אוים מעשה־ביכלעך...

דאס ביכעל פלעגט ער מיר אין א פאר טעג ארום אבגע־בען, ביין אבגעבען — אליין א בלעטער טהין דאס ביכעל, א לעז טהאן פאר זיך דוקא דאס סאמע געדיכטע, וואו ראזע קושט זיך מיט אדאלפ'ן, רויט ווערען און ווי א פערשעמטער מיר אבגעבען דאס ביכעל מיט די דאזיגע ווערטער:

—געה שוין טראג אוועק אט די נבול־פה און מהיום והלאה זאלסטו ניט וואגען די אשפה צו ברייגגען אין שטוב.

3.

מאכט זיך אין א האלב יאהר ארום א מעשה, אז דער ראַ־קאוועד מלמד ווערט עפעס ברוסט־ליידענד און פאהרט אוועק אין דער גובערני אריין צו א מומחה א דאקטאר און כדי אוים־שלאגען די הוצאות האט ער דארט געקויפט א ניי פעקעל בי־כער פאר א רובעל צוואנציג.

קומענדיג צוריק פון דער גובערניע, זאגט ער מיך גלייך אן די שמחה. איך, וואס האב שוין ניט געהאט ביי איהם וואס צו לייענען באמת און וואס פלעג ארייגגעהן נור פרייטאג צו־ליעב מיינע דריי געליעבטע, ראמהען זיי וואס צו נעהמען, — איך בין מלא שמחה און בעט איהם, ער זאל אזוי גוט זיין מיר ווייזען די נייע.

— דאס זיינען אבער גאר אנדערע מינים ביכלעך. פאר דריי קאפיקעס פראקאט קאן איך זיי ניט געבען, — זאגט דער ראקאווער מיט א מינע פון א סוחר, וואס האלט, אז זיין סחורה איז אויסער קאנקורענץ און דער קונד וועט מוזען צו איהם אנ־קומען.

— מילא, מיר וועלען זיך ניט דינגען — פערזיכער איך איהם און ביי מיר ווערט שוין געבוירען א פלאן, ווי אזוי צו קריעגען א מטבעה אין שטוב..

דער ראקאווער מלמד האט אבער צוזאמען מיט די ביכ־

לעך געבראכט א גזרה:

— פאר די ביכלעך מוז מען געבען זאלאָג... און איז גלייך מוסיף:

— איך האב געבראכט איין ביכעל, וואס זאלאָג אליין פאר איהם דארף מען לאזען פינף קערבלאך!

— פינף קערבלאך! שפרינג איך אונטער.

— דאס איז א ביכעל, וואס מען זוכט, פערשטעהסטו מיך, — קוקט מיך אן דער ראקאווער מלמד מיט א זיעגער־שמייכעל... דאס איז א ביכעל, וואס מען צאהלט פאר איהם א האלב קערביל פאר איבערלייענען אליין... דאס איז, פער־שטעהסטו מיך, די "קליאטשע" פון אבראמאוויטש...

— די "קליאטשע", וואס איז דאס אזוינס? אויך א ראָ־מאן? — פרעג איך תמ'עוואטע...

— ביזט נאך א אינגעל —לאכט פון מיר דער ראקאָ־ווער מלמד... אבראמאוויטש מאכט ניט קיין ראמאנען... דו גיעב א פרעג טאקי דיין טאטען, וועט ער דיר זאגען.

— דער טאטע? פערוואונדער איך זיך... דער טאטע לאזט מיך אפילו ניט לעזען — בין איך מודה פאר פערווירונג און האב גלייך חרטה...

— א מעשה־ביכעל ניט און די "קליאטשע" יא... פון דער "קליאטשע" ווייסט דיין טאטע... דיין טאטע האט געלערנט אמאל אין וואלאזשין? — גיט ער מיך פלוצלונג א פרעג.

כאטש איך פערשטעה ניט צו וואס ער פרעגט מיר, נאר אזוי ווי איך ווייס, אז מיין טאטע האט יא געלערנט אין וואָ־לאזשין ענטפער איך: יא!

—אויב יא, ווייס ער פון דער "קליאטשע", און זאג איהם טאקי, אז די "קליאטשע" האב איך געבראכט פאר אזוינע מענ־שען ווי דיין טאטע... זאל ער אריינגעהן, וועלען מיר מושוה ווערען..

איך קען ניט פערשטעהן, פון וואנען איז ער אזוי זיכער

מיט מיין טאטען, וואס איז אזוי אנגעשטויסען אויף ביכלאך, נאר דער זיכערער טאן פון ראקאווער מלמד ווירקט אזוי אויף מיר,אז איך קום אהיים און שים גלייך אוים :

— טאטע, דער ראקאווער מלמד האט געזאגט, אז ער האט פאר דיר געבראכט די "קליאטשע"....

אין שטוב לאכען זיך אלע פארנאנדער אויסערן טאטען.

די מאמע רופט אוים :

— דער בחור איז משוגע געווארען פון די מעשה־ביכלאך.

נאר דער טאטע פערשטעהט עפעס יא און ניט און ווענ־דעט זיך צו מיר געלאסען :

— קום אהער, דערצעהל פאוואלי...

איך בלייב דערשראקען צוליעב דער פערקאכטער קאשע און פון שרעק פרעג איך איבער דעם ראקאווער'ס שאלה :

— דו האסט דאך געלערנט אין וואלאזשין ?...

— ביזט משוגע, צו חסר דעה — לאכט דער טאטע און שטעהט צו, איך זאל ריידען קלארע דבורים.

איך בערוהיג זיך אביסעל און דערצעהל די מעשה שוין פינקטליכער.

— דער ראקאווער מלמד האט געבראכט א נייע ביכעל די "קליאטשע"... ער זאגט, אז דו ביזט א מבין אויף אזוינע זא־כען...

— אהא... פערטיעפט זיך דער טאטע, ווערט ערנסט, אבער גוטמוטהיג און רופט זיך אן :

— די "קליאטשע" האט ער געבראכט.. ווי אזוי האט ער זי געקראגען, אז שוין א יאהר צעהן ווי מען זעהט זי ניט... זעה אקארשט — ווענדעט ער זיך צו מיר ניט מעשה טאטע נאר מעשה חבר.

— ער האט געזאגט "די קליאטשע" פון אבראמאוויטש... ענטפער איך, גערירט פון טאטען'ס ווייכקייט...

— דאס איז אן ענין —רופט זיך אן דער טאטע און איך זעה, ווי זיינע אויגען לייכטען איהם — איך האב זי אפילו געלייענט, רעדט ער ווי פאר זיך, אבער איך וואלט געוועזן א בעלן זי נאך אמאל זעהן..

—ער וועט זי דיר געבען פאר א האלבען רובעל... דערדערקלער איך.

— מעהר פעהלט ניט, פטר'ן א האלבען רובעל אויף נארישקייטען, מישט זיך אריין די מאמע, פארענדיג זיך ארום א טעפעל.

- קיין נארישקייטען איז דאס דוקא ניט — רופט זיך אן דער טאטע... די "קליאטשע" איז שוין דוקא ניט קיין נארישקייט, נאר א האלבער רובעל איז א סך... א פערטעלע, זאג איהם... נור אויף איבער שבת.

איך פליה ארויס הענדום-פענדום צום ראקאווער מלמד און גיב איהם איבער בסוד, אז מיין טאטע אליין בעט די "קליאטשע", נאר ער גיט ניט מעהר ווי א פערטעלע... נור ביז זונטאג.

דער ראקאווער מלמד קווינקעלט זיך אביסעל, זאגט אבער, אז צוליעב דעם טאטען טהוט ער דאס און גיט אפילו אהן זאלאג.

— נור היטען דאס ווי דאס אויג אין קאפ.

איך זאג איהם צו, אז איך וועל אב-ברייגגען נאך נייער ווי זי איז...

און כאפ זיך ארויס אויף דער גיך, ווייל מיר דאכט זיך, אז דער ראקאווער קען נאך חרטה האבען.

אריינקומענדיג מיט'ן ביכעל אין שטוב אריין, זעה איך, ווי דער טאטע וויל זיין גלייכגילטיג, אבער ער קען ניט. ער נעהמט מיר אנטקעגען צו דער טהיר, כאפט כמעט ארויס דאס ביכעל, עפענט אויף און לעזט דעם שער:

"די קליאטשע".

און א שמייכעל צוגיסט זיך אויף זיין פּנים און באלד הער איך ווי ער מורמעלט ווייטער:

"געדרוקט בהשתדלות מענדעלי מוכר ספרים".

און דער שמייכעל ווערט נאך ברייטער און פרייער. קיינ־מאל האב איך דעם טאטען ניט געזעהן שמייכלענדיג.

— עס איז טאקי א גוט ביכעל? — ווער איך מוטהיג און פרעג דעם טאטען.

— א גוט ביכעל פרעגסטו? — פערגעסט זיך דער טאַ־טע, אז ער רעדט דאס מיט זיין אייגענעם איינגעל און דער־קלעהרט מיר, אז דאס איז ניט קיין מעשה־ביכעל, "נאר א משל, פערשטעהסט, א משל"...

ער עפענט אויף ווידער און לעזט די קליינע ווערטערלעך פון דער מאטא:

"לסוסתי ברכבי פרעה דמתיך, רעיתי".

און גיט שמייכלענדיג צו:

"די קליאטשע האב איך געלייענט אין וואלאזשין טאקע...

איך קריעג פאר דאס ביכעל גרויס דרך־ארץ און בע־שלים, אז ווי נאר דער טאטע לעגט זיך שלאפען, וועל איך דאס אליין איבערלעזען ביז אין דער פריה. ווייזט זיך ארויס אז איך האב מיך טועה געווען. ווי עס האט געהאלטען ביי ליכט־צינדען און די מאמע האט זיך שוין אנגעטהאָן לכבוד שבת און דאס שמייכעל פון ליכט־בענשען איז שוין געווען אויסגעגאסען אויף איהר פּנים, רופט זיך אן דער טאטע, אנ־בויגענדיג זיך צו דער לאמפּ, וואס איז געשטאנען אויפ'ן טיש צווישען די לייכטער:

— גיס אריין נאך אביסעל "גאזע" אין לאמפּ.

דאס האט בעדייט, אז דער טאטע וועט היינט זיצען שפּעט און לייענען די "קליאטשע".

און אזוי איז טאקי געווען.

אז דער קנויט אין לאמפּ האט שוין ניט געהאט קיין יניקה און דאס פּייעריל האט קוים, קוים בעלויכטען דאס טישעל, איז דער טאטע נאך אלץ געזעסען געבויגען און געלייענט די "קליאטשע".

דאס טייכעל

די סאמע פאטריאטען פון שטעדטיל האבען געמוזט מיט א וועהטאג אין הארצען מודה זיין, אז קיין טייך האט טאקי דאס שטעדטיל נישט ! און אז דאס טייכעל וואס זי פערמאגט בלומרשט יא איז קיין טייך נישט ! מיט א גרויסען בדוחק האט מען מתיר געווען צו נוצען איהם צו א גט. ווייל דאס ביסעל וואסער, וואס עס האט פון צייט צו צייט יא פערמאגט איז גע־ווען א געהענדיגעס. א טייל שטעדטיל־שע פאטריאטען האבען געוואלט אויפווייזען על פי הגעאגראפיע, אז דאס טייכעל זאל דוקא שטאמען פון א גוואלדיגען מקור, ס'איז מעגליך אז דאס טייכעל איז אן "אדער" אזש פון "ניעמאן". ווער דער ניעמען איז האט מען שוין געוואוסט. דער ניעמען האט ביי אונז גע־שם'ט פאר א וועלט־טייך. א קליינינגקייט — דער ניעמען ! עס איז א סברא אז דער ניעמען איז אן אדער אזש פון ים הגדול אליין.

אבער קיינער האט ניט געגלויבט אין דעם יחוס פון אונ־זער טייכעל, אז עס זאל שטאמען פון דעם ניעמען. און עס האט זיך טאקי נישט געלאזט גלויבען. דאס וואסער איז געווען אזוי פלאך, אז קינדער דריי יעהריגע פלעגען עס זומער צייט איבער־געהן און די פארזיכטיגסטע מוטער האט אפילו ניט געפונען פאר נויטהיג צו ווארענען : פאמעליך, דו וועסט זיך דערטרינ־קען, חלילה. פערקעהרט, אין טייכעל איז דאס קינד זיכערער געווען ווי אויף דער יבשה. די יבשה איז אין שטעדטיל געווען

דוקא א גרוביגע און קליינע קינדער פלעגן אלע ווילע פאלען צוליעב דעם.

דעם בריק וואס דאס טייכעל האט יא פערמאגט איז גע־ווען בלויז ווי פון גדלות וועגען. דער בריק אליין האט שוין דוקא אויסגעזעהן לייטיש, האט פערמאגט אפילו צוויי פארענ־צען, א בריק ווי אויף א ריכטיגען טייך. מיט אלע קליפערליך.

פלעגט מען טאקי לאכען: צו וואס איז דער בריק, אז דער טייך איז קיין טייך ניט...

און פערשעמט איז דאס טייכיל געווען א גאנץ יאהר, פערשעמט און אויסגעלאכט. שטעדטילשע לצנים האבען איהם נעגעבען א צונאמען און איהם גערופען "ים־אוקינוס".

אפילו ראש השנה צו תשליך פלעגען זיך אויך געפינען אידען, וואס פלעגען ליעב האבען צו מאכען א וויץ אויפ'ן טייכיל'ס חשבון:

—וואו וועט עס הין טהאן אזוי פיעל חטאים?

פלעגט א צווייטער ענטפערען:

—דער טייך איז קיין טייך ניט און די חטאים זיינען קיין חטאים ניט...

און דאס טייכיל אליין האט דאכט זיך געפיהלט זיין קליי־ניגקייט און נישטיגקייט, דאס ביסעלע וואסער אין א שטילען לאנגען פאס, וואס עס האט שוין יא פערמאגט איז אזוי שטיל געפלאסען, אז מען האט בשום אופן ניט געקענט הערען קיין שום גערויש, קיין שום שארך האט עס ניט געגעבען. עס איז טיילמאל באמת א צער געווען צו קוקען אויף דעם, און עס האט זיך א מאל געדאכט, אז איידער אזוי לעבען איז שוין בעסער דער טויט, שוין בעסער אינגאנצען אויסגעטרוקענט צו ווערען.

און עס זיינען טאקי געווען צייטען, ווען דאס טייכיל איז אין א העלען תמוז־טאג, נאך א פאר וואכען גרויסע היצען, אינ־גאנצען אויסגעטריקענט און אפילו פון זיך קיין זכר ניט גע־לאזט; דאמאלס האט באמת דאס הארץ געדריקט ביי טייל איהד־

רע פריינד, איבערהויפּט די חדר־אינגלעך, און דער בריק האָט אויסגעזעהן ווי אַן אמת'ע מצבה אויף איהר קבר...

אמת, נאָך דעם, ווי אַ פּאָר טעג פלעגט רעגענען, פלעגט עס ווידער אויפשטעהן תחית־המתים, אָבער אַלץ קליין און שמאָל און דאָס וואַסער — מוטנע און שטיל.

קיין "פּאַרע" האָט מען פון איהם ניט געהערט!

* * *

עס זיינען אָבער געוועזן טעג אין יאָהר, וואָס דאָס קליינע טייכעלע איז אויפגעריכט געוואָרען, געוואָרען איז עס ברייט, ווייט און טיעף און נאָך וואָס מעהר וואונדער: שטאַלץ און רוישיג, ליאַרעמדיג און שרייענדיג.

אין די דאָזיגע טעג איז באמת דעם טייך ווערט געוועזן אָנ־צוקוקען. איבערהויפּט פאַר די וואָס האָבען עס גוט געקענט פון אַ גאַנץ יאָהר.

זיי האָבען מיט גרויס פערוואונדערונג עס אָנגעקוקט און ניט געגלויבט זייערע אויגען: אָט דאָס איז דאָס קליינע טייכע־לע, וואָס מען רופט בלשון סגיא נהור "ים אוקינוס", און וואָס האָט קיינמאָל קיין קול ניט אויפגעהויבען!

און מען איז עס געלאָפען אָנקוקען אויף וואונדער.

עס איז געוועזן איינע פון די שעהנסטע טעג אין לעבען פון דעם טייכעלע און פון די שטעדטילשע אידען.

דאָס זיינען געוועזן די שעהנע פּסח־טעג. פערזאָרגט אויף אַכט טעג מיט מצות און אַלע גוטע שפּייז, האָט זיי טאַקי מעהר ניט געפעהלט ווי אַביסעלע אונטערהאַלטונג.

וואָרום פּסח זיינען שוין די טעג גרויס און קיין ספּעציע־לע "זאָגעכץ" איז פּסח ניטאָ. אַ איד וועט זיך אום פּסח נאָך וואָרעמס ניט אוועקזעצען תהילים זאָגען! די יונגע זון רופט איהם אַרויס אויפ'ן גאַס.

לאָזט מען זיך צום טייך.

עס האָט אויסגעזעהן, ווי דאָס טייכיל האָט אויסגעקליע־

בען בכיון צו ווייזען איהרע וואונדער אום פסח...

ווארום אויב עס איז א וואונדער, וואס דער ים האט זיך פאר די אידען געשפאלטען און זיי זיינען איהם אריבער בחרבה, אין דער טריקעניש, ווי עס ווערט דערצעהלט אין חומש — איז נאך מעהר וואונדער, אפשר, וואס דאס שטעד־טיל־שע טייכיל, וואס איז א גאנץ יאהר בחרבה געווען זאל מיט אמאל זיך אין א ים פערוואנדלען!

—אן אמת'ער ים! — אזוי האבען אידען זיך גע'חדוש'ט, אנקוקענדיג ווי דאס וואסער וואַרפט און גיעסט זיך און שפריצט פון אלע זייטען און דערגרייכט שוין באלד דאס שטי־בעלע פון אהרן לייב דעם שמיעד...

— ער וועט נאך די שטוב אוועקטראגען! — זאגט איי־נער מיט שרעק, אבער אויך מיט גרויס הכנעה פאר'ן טייך.

אבער דעם אמת מוז מען מודה זיין, אזוינס האבען נאך די שטאדטישע אידען ניט זוכה געווען. איין יאהר בלויז, ווען דאס טייכיל האט זיך שטארק צושפיעלט, האט עס דערגרייכט בלויז ביז'ן פונדאמענט פון שטיבעל.

און פיעלע האבען אזוי געוואלט, אז דער טייך זאל דאס שטיבעל איינגאנצען פערטרינקען... אמת טאקי — צו אהרן לייב דעם שמיעד האט קיינער גאר נישט געהאט, אבער מען וואלט איהם דען חלילה זיך לאזען טרינקען? מען וואלט איהם ארויסגעראטעוועט מיט ווייב און קינדער; ער מעג זיך שוין פערלאזען אויף זיי!...

נאר ווי געזאגט, אזוינס האט נאך קיינמאל ניט פאסירט, און אין דער שטיל האט מען עס בעדויערט...

— וואלט דאס טייכיל עפּיס ארויסגעווארפען א מאל א ווילד שטיק, אן אכזריות! און עס איז געווען איינמאל א פרעהליכער פסח: דער טייך האט דעם בריק אראבגעטראגען און דער בריק איז געשוואומען אויף דעם טייך'ס רוקען ווי א שפענדעל...

דאמאלס איז דאס גאנצע שטעדטיל אנגעלאפען, קינד און קייט — אלע זיינען געקומען:

דא האט מען זיך שוין פאר'ן טייך אויף אן אמת דער־שראקען:

—דאס שמעקט שוין מיט סכנות! עס בונטעוועט!

דאמאלט איז דער רב אליין, וואס געהט קיינמאל נישט ארויס מפתח בית, חוץ'ן בית־מדרש, געקומען אנצוקוקען דעם גרויסען וואונדער.

געקומען איז ער ניט אליין נאטירליך, עס האבען איהם בעגלייט דער גבאי, דער שמש און זיין איידים.

— מאכט א ווארע, דער רב געהט! — האט דער שמש זיך געבייזערט.

עס איז גלייך געווארען א וועג, דער רב האט זיך מיט "געשטרויכעלטע קנעכליך", דורכגעשלייכט און האט זיך אב־געשטעלט א שטיק וועג פון טייך.

—ווייטער איז סכנות! — האט ער געזאגט מיט שרעק.

דער איידעם, וואס איז געווען אינגער האט אפילו געהאט חשק צוצוגעהן טאקי גאר נאהענט, הארט צום טייך, נאר אזוי ווי ער איז געזעסען אויף קעסט, האט עס איהם ניט געפאסט.

— וואס איז דער שכל, וואס היי־יאהר האט ער אזוי צו־לאזט זיך? האט דער רב לסוף, אז ער האט זיך שוין אביסעל בערוהיגט פון דעם ערשטען רושם — געפרעגט — וואס איז דער שכל?

— דער שכל איז גאר א פשוט'ער — האט דער גבאי גע־ענטפערט — היי־יאהר האט שטארק געשנעעט...

— אזוי... געשנעעט.... האט דער רב טיעפזיניג געשאָ־קעלט מיט'ן קאפ — הייסט, עס. ווייל עס האט שטארק גע־שנעעט... אהא... טע, טע, טע... אזא מין געוויסער...

—רבי, קומט נעהענטער! האט איהם א שענער בעל־הבית איינגעלאדען.

— ניין, ס'איז גענוג, ס'איז גענוג! — האט זיך דער רב אבגעשאקעלט...

און אנקוקענדיג ווי אזוי דאס וואסער גיעסט זיך מיט קראפט פון אלע זייטען, האט ער פרום אויסגעברומט:

— מה גדלו מעשיך ד'!

און האט זיך געלאזט געהן צוריק.

שפעטער א ווייל איז געקומען נאטשאלסטווא, להבדיל, דער פריסטאוו, בעגלייט מיט'ן אוראדניק און צוויי סאטסקים אין א מיטען וואך וואלט דער עולם גלייך צוגאנגען זיך: מיט נאטשאלסטווא איז בעסער פון ווייטען... אבער היינט, פסח, נאכדעם ווי יעדער פיהלט זיך בגילופין איז מען געבליע־בען שטעהן.

אייניגע אידען פאלען אויף א'שכל און נעהמען אראב די היטלען...

און דער פריסטאוו האט זיין איידעלקייט, ענטפערט צו־ריק און'זאגט פריינדליך:

— פאזשאלויסטא, גאספאדא, דאיטע דאראגו.

ס'הייסט: האט רבותי, קיין פאריבעל ניט — לאזט דורך געהן....

און ווי באלד, אז דער פריסטאוו איז איידעל איז שוין דער אוראדניק, וועלכער ריכט זיך צו בעקומען מצות פון די אידען —אודאי און אודאי איידעל, רופט ער זיך נאך פריינד־ליכער אן:

— נו, גאלובטשיקי, דאוואייטע יעווא וויסאקא־באלא־הראדיו גאספאדינו פריסטאבו, דאראגו.

ס'הייסט: לאזט, אידעלעך, דורכגעהן דעם אדון הגדול אליין.

און די אידען זיינען טשיקאווע צו וויסען, וואס וועט דער פריסטאוו דא פארנעהמען.

און א מעהר בעל־העזה'ניק געהט צו צום פריסטאוו, האל־

טענדיג דאס היטעל אין האנד, און ווענדט זיך :

— פלאחא דיעלא, מאסט אוליעטיעוו.

דאס זאל הייסען : א ביטערער עסק, דער בריק איז אוועק־געפלויגען.

דעם דאזיגען בעל־העזה, דער פריסטאוו ענטפערען.

און זיי נויגען אן די אויערען און זיי הערען ווי דער פריס־טאוו, געבענדיג דעם בעל־העזה א קלאפ אין פלייצע, זאגט זעהר פריינדליך :

— ווסיא איספראווים...

און׳אידען פערטייטשען עס :

— עס וועט אלץ אין ארדנונג זיין — און אין שטעדטיל איז חדוה... דאס טייכעל האט זיך צושפיעלט ! געווארען א ים !

דער ווייטער יאריד

נעווידמעט דעם אנדענקען פון "שלום-עליכם"

אינגאנצען האט לייבע פערעל'ס געברויכט צו האבען אום צו מפרנס זיין ווייב און קינד, א פינף קערבלעך א וואך, שוין מיט שבת. האט'ער דערויף געהאט פופציג מערק-טעג און דעם אייגענעם שטעדטיל און ביי א זיעבען-אכט גרעסערע און קלענערע יארידען — און דאך איז נאך איהם אלץ ווייניג גע־ווען און ער האט ניט דורכגעלאזט קיינמאל יענע גרויסע מערק און יארידען, וואס זיינען פארגעקומען אין די ארומיגע שטעדט־לעך.

א מארק-טאג וואס איז פארגעקומען אין שטעדטיל יעדען דאנערשטאג האט פאר לייבען קיין שום ווערט ניט געהאט. טאמער קומען אין שטעדטיל ביי א פאר טויזענד פויערים איז דאס פאר איהם'א צו קליינע צאהל, אז ער זאל בעגייסטערט ווערען און זאל קענען ארויסווייזען זיינע הענדלערישע פעהיג־קייטען. און אפילו דער יאריד אין דער אייגענער שטעדטיל, אויף וועלכען עס פאהרען זיך אן טויזענדער פוערים איז פאר לייבען אויך א צו-קנאפער-בעטרעף. ער ווייס שוין די גליקען פון די דאזיגע היימישע יארידען. מען לויפט זיך אן, מען טומעלט זיך אן און אז מען מאכט אויף מארגען דעם חשבון קומט אויס, אז מען וועט נאך דארפען היזק האבען ביי א צוויי דריי גילדען... אנדערש איז אבער א יאריד

אין א פרעמד־שטעדטיל. ערשטענס זיינען טאקי די יארידען אליין דארטען פיעל גרעסער און טומעלדיגער. וואס דאס אליין האט פאר לייבען א גוואלדיגע צוציהונג. ווייל לייבע האט שטארק ליעב דעם טומעל פון יאריד מעהר ווי דעם יאריד אליין... ער האט זיך, קען מען זאגען, אין דעם דאזיגען טומעל אויפגעהאדעוועט... צווייטענס איז אויף א פרעמדען יאריד טאקי מעהר בנמצא "מציאות"... און דער עיקר, אויף א פרעמדען יאריד לאזט זיך האפען; עס דאכט זיך כאטש, אז מען וועט נתעשר ווערען און דאס פאהרען צום יאריד אליין איז א גרויסער נחת־רוח..

א דאנק דער דאזיגער ליעבע צו יארידען האט לייבע געמוזט שטודירען פערשיעדענע "לוחות", וואו עס זיינען געווען אנגעצייכענט אלע גוי'אישע חגאות. א חגא אהן א "שטערנדעל" האט פאר לייבען קיין ווערטה ניט געהאט. פון אזא חגא מאכט מען ניט קיין גליקען. חגא אליין איז'נאר א גליק פאר דעם גלח צו וועמען די פויערים קומען אין קלויסטער. דער עיקר איז, אז די חגא איז'בעצייכענט מיט א שטערענדעל און דאס מיינט שוין א יאריד. אויף דעם דאזיגען שטערענדעל קוקט ער מיט ליעבע. אזוינע חגאות זיינען דא ביי'א זיבעצעהן. פון די דאזיגע זיבעצעהן געהט אראב פינף פאר זיין אייגען שטעדטיל און די איבעריגע זיינען'פערטיילט פאר דער סביבה. איין יאריד כאפט זעהר וויט, אזש ביי א פינף־און־צוואנציג מייל און ווען ער גיט עס נאך א רעכען אויף'זוויערסט איז דאס א קימא־לן פון א קרוב צו צוויי הונדערט וויערסט. אט צו דעם דאזיגען יאריד האט לייבען דאס גאנצע לעבען געצויגען און ער האט זיך פארגעשטעלט, אז דארטען וועט ער ערשט בעגליקט ווערען.

און יעדעס מאל נאך א יאריד סיי אין דער אייגענער שטעדטיל, סיי אין דער פרעמדע, האט ער נאכ'ן חשבון מאכען, זיך געקראצט אין קאפ און געמורמעלט :

— עס איז גארנישט מיט גארנישט...

און אונטערציהענדיג דעם חשבון געגוי פלעגט ער ארויס־זיפצען בשתיקה:

—מען וועט מוזען צולייגען ווידער א צוויי גילדען !...

פערעל, דאס ווייב זיינס, האט אבער פון די דאזיגע שלעכטע יארידען ניט געמארט וויסען, ווייל זי איז בכלל געווען א געגנערין פון א יאריד.

— נאך מיין' ווייבערשען שכל —פלעגט זי ביטער שמייכלען — קומט אויס, אז פון א געוועהנליכען מארק־טאג אין דער היים מאכט מען בעסער ווי פון די קלאגעדיגע יארידען.

פלעגט לייבע זיך פיהלען 'ווי בעליידיגט און פלעגט ענטפערען:

— ביזט א אידענע... א מארק־טאג איז ניט דאס... 'קיין עשירות וועסטו קיינמאל ניט כאפען... אויף א יאריד, פערשעהסטו מיך, קען זיך פארט אמאל עפעס טרעפען...

און גלייך פלעגט פאר איהם זיך פארטראגען יענער יאריד וואס קומט פאר איין מאל אין יאהר פאר' פינף־און־צוואנציג מייל ווייט, קרוב צו צוויי הונדערט ווערסט און ווען ער זאל איהם קענען גרייכען איז ער זיכער, אז ער וואלט ערשט געקומען צו זיך...

ער וואלט נתעשר געווארען....

אבער דער דאזיגער ווייטער יאריד קומט צום אונגליק אויס אין רעכטען שבט. אונטערנעהמען זיך אזא ווייטען וועג אין זיינע בגדים איז א'גרויסע ריזיקע. אז ער כאפט זיך ארונטער אויף א ווינטערדיגען יאריד, וואס געפינט זיך סך הכל א דריי מייל פון שטעדטיל, קומט ער אהיים אויף 'א דערפרוירענער. ער האט שוין א דאנק די ווינטערדיגע יארידען צוויי פינגער פון די פיס אבגעפרוירענע: איינער פון דער רעכטער פוס, דער צווייטער פון דער לינקער. דער פעלדשער האט איהם שוין געווארענט, אז מיט איין פינגער איז ניט שטארק פרעהליך...

אבער 'ווער וואלט געקוקט אויף דעם פעלדשער. יענער האט שוין אזא טבע צו מאכען שווער דאס הארץ. כדי מען זאל איהם אן איבריג מאל נוצען און ער זאל כאפען נאך א צעהן גראשען פאר א וויזיט — אן אמת'ער בלוט־זויגער !... בפרט אז די לעצטע 'צייט פיהלט ער דעם פינגער שוין גאר ניט, איז דאך אודאי קיין סכנה ניט... די איבעריגע פינגער וואלט ער שוין ווי עס איז פערהיט. דער עיקר אבער איז די הוצאות 'פון רער דאזיגער נסיעה !

די הצאות אהין און צוריק דארפען אנטרעפען א פער מעגען. ער האט שוין א מאל געפרובט רעדען מיט'ן בעל־העגלה הירשעל פעשעס. יענער האט א קראץ געטהאן מיט'ן בייטש־שטעקעלע אין פלייצע און 'געמאכט דעם חשבון, ווי פאר אן אייגענעם מענשען, ווי פאר א אידען א סוחר, מיט רחמים און יושר און נאך די אלע זאכען איז די ריזיקע' געווען צו־גרויס פאר לייבען...

אזוי האט זיך 'עס געצויגען שעהנע עטליכע יאהר. די יא־רידען, סיי אין דער היים, סיי אין דער נאהענטער סביבה, זיי־נען אלע שלעכטער געגאנגען. לייבע פערעל'ס האט זיך שוין מיאש געווען, 'וועט עס איז צו בעגליקט ווערען. אבער דער וויי־טער יאריד האט נאך איהם אלץ געלאקט און געשמייכעלט. אז אלע הויזיגע פלעגען שלאפען, פלעגט ער אראבנעהמען פון אלמער, וואו עס זיינען געלעגען 'די נויטיגע ספרים, דעם "נוצ־ליכען לוח", וועלכער האט איהם געקאסט מיט א צווייער טהיי־ערער פאר די איבעריגע לוחות און האט זיך אבגעשטעלט אויף דעם "שטערענדעל", וואס דייטעט אן יענעם יאריד אין דעם ווייטען שטעדטיל. דאס דאזיגע שטערענדעל האט איהם העל געלויכטען און צוגעוואונקען און ווי פארגעשלאגען :

— פאהר אריבער צום יאריד, לייבע פערעל'ס, דארטען ליעגט דיין גליק.

האט ער שוין פאר איינוועגס אראבגענומען דעם לוח פון די "וועטערונגען" און עס איז איהם געווארען צוריק קאלט אויף דער נשמה. דער לוח פון וועטערונגען האט פאראויסגע־זאגט אויף יענעם טאג א גרויסע קעלט און א שטארקען ווינט...

אבער דאס שטערענדעל פון דעם אנדער לוח האט פרעה־ליך געוואונקען און העל געלויכטען...

און דאס ש ט ע ר ע נ ד ע ל האט געזיעגט!

א טאג מיט א נאכט האט זיך לייבע געשלעפט מיט הירשעל פעשעס פערד און שליטען צום ווייטען יאריד, וואו ער האט גערארפט בעגליקט ווערען.... איינגעוויקעלט אין פערשיע־דענע בגדים, וועלכע עס האבען זיך נאר געפונען אין זיין באַ־לעבאטישקייט, מיט דער צוריסענער קאלדרע אויף די פיס, איז ער געזעסען האלב דערפרוירען אין הירשעל פעשעס נידריגען שליטען און האלב־דרעמלענדיג האט ער גע'חלום'ט פון דעם ווייטען יאריד...

דאס וועטער איז געווען פונקט ווי דער לוח האט געשריע־בען, א קאלטער, דער ווינט א שטארקער...

און אויפוואכענדיג פון דרימעל פלעגט לייב זיך ווענדען צום בעל־העגלה, וועלכער איז געזעסען פון פארענט מיט'ן פנים צו די פערד און פלעגט איהם 'מינטערען:

— וואס זאגט איהר, ר' הירש, צום פראסט... איך האב מורא, אז אין אזא פראסט וועט דער יאריד ניט זיין מי יודע ווי גרויס...

— א יאריד איז א יאריד — האט דער בעל העגלה, וואס איז געווען פון דער נאטור א בעל בטחון, לייבען געטרייסט. — דער עיקר, ר' לייב — האט ער מוסיף געווען — איז דער וועג... וויא... וויא...

און געטרייסט פון בעל־העגלה'ס גלויביגען טאן האט לייב זיך אייגגעוויקעלט אין די פערשיעדענע מנים בגדים, וואס ער

האט אויף זיך ארויפגעצויגען, און איז ווידער פערזונקען אין גליקליכע חלומות...

עטליכע ווייארסט פון שטעדטיל, וואו דער יאריד האט גע־דארפט פארקומען, האט לייבע, שוין אן אויסגעשלאפענער, בעטראכט די אלע פוהרען מיט די פויערים, וואס האבען זיך געצויגען פון אלערליי וועגען און שטעגען אויף דעם גרויסין וועג, וואס פיהרט אין שטעדטיל אריין.

— דאס פאהרט מען צום יאריד, ר׳ הירש ! — האט ער מיט פרייד אויסגערופען.

— א שאלה אביסעל ! — האט הירש דער בעל־העגלה זיך פון זיין זייט צוהיצט — עס וועט זיין א געוואלדיגער יא־ריד... דער וועג איז גלאט... וויאָ.... וויאָ... !

— ווי שפעט קען זיין, ר׳ הירש ? איך רעכען עס זאל שוין טאגען — האט לייב געפרעגט, אויפהויבענדיג די אויגען צום קאלטען הימעל, אויף וועלכען די שטערען האבען זיך גע־לאשען איינע נאך די אנדערע...

— עס איז שוין טאג — האט דער בעל־עגלה בעשטעטיגט ווי א מומחה א שטערנזעהער, און אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל.

— מיר זאלען באטש ניט פערשפעטיגען, ר׳ הירש — האט לייב געווארענט. — א קלייניגקייט, אזא וועג.

— האב ניט קיין מורא — האט דער בעל־עגלה איהם בע־רוהיגט. — געבליעבען נאך א צוויי־דריי וויארסטלעך... אין קיין קרעטשמע וועל איך זיך שוין ניט שטעלען... מיר וועלען שוין פערפאהרען גלייך אין שטעדטיל, ערגעץ אין א קרעטש־מע...

און א שמייכעל טהוענדיג דאס פערדעל האט דער בעל־עגלה צוגעברומט :

— עס וועט זיין א געוואלדיגער יאריד !

אבגעשטעלט האט זיך דער בעל־עגלה אין מיטען מארק, וועלכער איז שוין געווען פול מיט פערד און שליטענס. טייל פערד זיינען נאך געווען איינגעשפאנט אין די שליטענס ,און האבען געדולדיג געווארט, מען זאל זיי אויסשפאנען. טייל זיי־נען געווען אויסגעשפאנט און זיינען ווי בעפרייטע פון א שווע־רען יאך געשטאנען מיט'ן קאפ צום מיטען פון שליטען און הא־בען געצופט מיט גרויס אפעטיט פון די בינטלעך היי אדער גע־בראמשקעט פון די זעקלעך האבער, וואס זיינען געווען אנגע־טהון קונציג אויף זייערע העלזער

הירש דער בעל־עגלה האט זיין אידישען פערד ניט גע־וואלט אוועקשטעלען צווישען די פויערשע, און ער האט דער־פאר אויסגעזוכט א אידישע קרעטשמע, וואו ער האט דאס פערד אויפ'ן היימישען אופן אריינגעפיהרט אין סטאדאלע, דארט איהם אויסגעשפאנט מיט גרויס רחמים, געגעלעט איהם איבער'ן האלז און פערשפראכען אויפ'ן בעל־עגלה־לשון צו גע־בען א פיינעם אנבייסען, טאקי א רעכט ביסעל האבער, וואס ער האט דאס מאל גלייך ערפילט.

— און איהר, ר' לייב, געהט אריין אין קרעטשמע און ווארעמט זיך אן.

די קרעטשמע, וואו לייבע איז אריין, איז געווען געפאקט מיט אידישע סוחרים און מיט א קליינער צאהל רייכערע גוים. צווישען די אלע סוחרים האט לייבע ניט געהאט קיין איין בע־קאנטען, און ער האט זיך דערפיהלט ווי א פרעמדער און אן איבעריגער.

ביי דער "סטאיקע" איז געשטאנען א דיקע אידענע. ארום איהר איז געווען אנגעווארפען קופעס בולקעס, בייגעל און פער־שיעדענע קוכען מיט מאהן און מיט ציבעלע, צווישען די דא־זיגע קופעס האט ארויסגעקוקט א זידענדיגער סאמאוואר לייבע האט בעשלאסען, ווי באלד אז ער האט שוין זוכה געווען צו גרייכען דעם דאזיגען ווייטען יאריד, זאל ער דערוויייל עפעס

נעהמען אין מויל אריין.

ער האט בעשטעלט א גלאז טהעע, פרעגענדיג נאכדעם דעם מקח. דערהערענדיג ווי טהייער עס קאסט, האט ער שוין חרטה געהאט, האט ער דערפאר קיין קוכען און קיין בולקע ניט גענומען און האט זיך בענוגענט מיט א שטיקעל שווארצען, היי־מישען ברויט וואס איז נאך איהם געבליעבען אין פעקעל.

דערוואַרעמט פון גלאז טהעע, וועלכע איז געווען א זיסע, וואס צו אזא לוקסוס איז ער ניט געוועהנט געווען, האט ער זיך דערפיהלט אביסעל געהויבענער, און אין דער דאזיגער געהוי־בענער שטימונג איז ער ארויס אויפ'ן מארק...

ער האט אבגעמאסטען מיט'ן אויג די גרויס פון'ם יאריד און איז געבליעבען צופרידען. מענשען זיינען דא ווי זאמד ביים ים ! אט אויף דעם דאזיגען יאריד האט ער אזוי לאנג גע־האפט. איצט וועט ער זעהן וואס איהם שטעהט פאר... ער האט געטאפט אין דער פערנעהטער קעשענע די עטליכע רובעל וואס ער האט מיטגעבראכט און זיך געלאזט זוכען מציאות.

צוריק איז ער געפאהרען מיט א פולען וואגען מיט פער־שיעדענע סחורות. זיין הארץ איז אבער געווען וויסט און לעער. די אלע סחורות, וואס ער האט דא אנגעקויפט, סיי די טרוקע־נע שוועמלעך, סיי די עטליכע פעלכלעך און סיי דאס ביסעל וואל, און אפילו די בינטלעך חזיר־האר, זיינען לויטער יקרותים. ער האט געצאהלט גרויסע פרייזען און ער וועט געווים צולעגען א פערמעגען. עס איז רעכט, אז דער דאזיגער יאריד וועט איהם ארויסנעמען פון די פיס.

דערצו איז איהם די אייגענע שפייז, וואס ער האט מיט־גענומען, אויסגעגאנגען. ווילענדיג ניט ווילענדיג האט ער גע־מוזט אין א צוויי רייכערע קרעטשמעס, וואו דער בעל־עגלה האט זיך אויך אבגעשטעלט, עפעס איבערבייסען. דער יקרות איז דארטען זעהר גרויס געווען. פאר א קליין געפלאכטען ביי־

געל האט מען איהם גערעכענט א זעקסער... א שטיקעל קעז צעהן גראשען, אויסער דעם האט ער זיך געפיהלט זעהר דער־פרוירען און אין קרעטשמע האט ער גענומען א גלעזעל בראנ־פען... דערצו האט איהם שוין צוגערעדט דער בעל־עגלה, און ער האט זיך געלאזט איבעררעדען. אבער דעם גאנצען וועג האט ער זיך עס ניט געקאנט מוחל זיין. אנשטאדט דאס גלעזעל בראנפען וואלט ער בעסער פאר די קינדער א מתנה גע־קויפט. פון יעדען נאהענטען יאריד ברענגט ער זיי עפעס, אמאל א בייגעל, אמאל א מאהן־קוכען, און פון דעם דאזיגען ווייטען יאריד וועט ער קומען פאר זיי מיט גארנישט...

— א שאד! א שאד! — האט ער גענומען מורמלען.

דער בעל־עגלה האט זיך אבגעקעהרט:

— וואס זאגט איהר, ר׳ לייב?

— איך האב פערגעסען עפעס צו קויפען פאר די קינדער

— האט ער זיך פערטרויט פאר׳ן בעל־עגלה.

און אייננורענדיג זיך אין די פערשיעדענע מינים בגדים, האט ער זיך פערטיעפט אין שווערע געדאנקען און צוגעמאכט די אויגען.

און מיט פערמאכטע אויגען האבען פאר איהם געשוועבט די אלע יארידען, וועלכע ער האט אין זיין גאנצען לעבען דורכ־געמאכט... אין זיינע אויערען האבען געקלונגען פויערשע רייד, האלבען ווערטער, זידלערייען, פער׳שיכור׳טע ליעדער, און אין דעם דאזיגען הו־הא און מיש־מאש האט זיך פערבייגעטראגען דער לעצטער יאריד, אן אומעטיגער און א פוסטער... בייזע פנים׳ער מיט גרויע, קעצישע אויגען, געלע בארד און שטע־כענדיגע וואנסעס, און צווישען זיי אלע האבען געלויכטען די אויגען פון זיינע ליעבע קינדער, פאר וועלכע ער האט אפילו ניט געקענט ברענגען א שטיקעל מתנה פון דעם דאזיגען ווייטען און טומעלדיגען יאריד...

דער פרוש.

אין שטעדטעלשען בית־מדרש איז שוין נאָך מעריב. דער קארגער אונטער־שמש, א הויכער, אויסגעדארטער איד מיט א שווארץ־שפיציג בערדעל, האָט שוין די לאָמפּען, וואָס האָבען געברענט איבער'ן בימה, אויסגעלאָשען. ער האָט נאָר איבערגעלאָזען ברענען איין לאָמפּ, אָבער אויך מיט א שטאַרק ארונטערגעדרעהטען קנויט. — נאפט איז טהייער! — האָט ער בייז געמורמעלט לעשענדיג א לאָמפּ נאָך א לאָמפּ...

די עטליכע איבערגעבליבענע, וואָס זיינען געווען תושבים אין בית־מדרש, האָבען אפילו מתרעם געווען אויפ'ן דעספּאָטישען אונטער־שמש, וואָס לאָזט זיי זיצען האלב אין דער פינסטער, אָבער אזוי ווי לערנען האָבען זיי זיך געפוילט, האָבען זיי קיין העזה ניט געהאט זייער פּראָטעסט הויך אויסצודריקען. אויסער דעם האָבען זיי געוואוסט, אז דער אונטער־שמש טהוט עס ניט אייגענטליך מיט זיין אייגענער מאכט. שפּאָרען די נאפט איז א שטרענגער פּערזאָג פון אויבער־שמש און דער שמש אליין האָט דעם פּערזאָג אזש פון גבאי.

און צוריק גערעדט איז די האלב־דונקעלע בעלייכטונג זעהר גוט צוגעפּאסט צו די שטימונגען פון די איבערגעבליבענע אין בית־מדרש. עס איז א פּאָר וואָכען נאָך סכות. דרויסען שפּריצט א קאלטער רעגען און די טראָפּענס פאלען אויף די שויבען און קלאפּען מאָנאָטאָן. טריעב און שווערמוטהיג קוקען אראָב די

געזיכטער פון משה ואהרן, וועלכע זיינען אויסגעקריצט פון האלץ אויפ'ן עמוד. אפילו דער לעמפערט אין מיטען אויפ'ן זעלבען עמוד, אין וועלכען דער שטעדטעלשער שניצער האט געוואלט אריינלעגען וואס מעהר לעבען און פלינקייט, הויערט א מיעדער צווישען משה ואהרן און דאכט זיך, אז ער דרעמעלט און חלומ'ט פון לבנון־וואלד, פון וואנען ער שטאמט...

דערצו דער שווארצער פרכות, וואס די שטעדטעלשע גביר'טע האט געשענקט, פון א שטיק איבערגעבליבענע סחורה פון איהרען א קלייד, וועהען אז אויפ'ן גרויסען אלטען בית־מדרש א טיעפען טרויער און בענקשאפט, און די שאטענס אויף די ווענט, וואס בילדען זיך פון די עטליכע איבערגעבליבענע אין בית־מדרש, קוקען אזוי ווי אנגעקומענע מתים פון שטעדטעלשען בית־עולם.

די איבערגעבליבענע אין בית־מדרש בעשטעהען פון פינף מענשען אויסער'ן אונטער־שמש. צוויי פון זיי זיינען ישיבה־בחורים, וואס לערנען שוין דא א פאר יאהר און האבען שוין בדעה אוועקפאהרען אין א רייכערער שטעדטעל, נאר עס פעהלט זיי די נויטיגע ענערגיע דערצו. איינער פון די צוויי, „דער זעלווער", איז א בחור פון א יאהר צוואנציג מיט א לאנגען דינעם האלז, ביין גאמבע א פיעלגארענדיגער גארגעל, וואס בעוועגט זיך ריהרעוודיג ביי יעדען ווארט, וואס עס געהט ארויס פון זיין ברייטען מויל. דער צווייטער איז דער „דאלהינעווער", מיט א יאהר אינגער, אבער זעהן זעהט ער אוים פיעל עלטער פאר'ן זעלווער, ווייל ער האלט ניט שטארק פון וואשען דאס פנים, וועלכעס איז בעוואקסען ניט נאך די יאהרען נאך, מיט א גערינכט בערדעל. ניט קוקענדיג, וואס זייער אויסזעהן איז גאנץ פערשיעדען איינער פון צווייטען, לעבט דאך דער זעלווער מיט'ן דאלהינעווער בשלום און בארגען זיך אוים צו שטיקלעך צוקער איינער דעם אנדערען, און רויכערען ביידע בשותפות, כאטש דער זעלווער איז א שטארקערער רויכערער... דערפאר אבער שטימען

זייביידע ניט איין אין זייערע מיינונגען איבער עולם הבא. דער זעלוועער זאגט, אז עולם הבא איז טאקע דא, אבער ניט ווי מען שטעלט זיך פאר אזוי מגושם׳דיג: שור חבר און לויתן זיינען בלויז א משל... עולם הבא איז נאר, ווי דער רמב״ם וויל האבען, פאר׳ן גייסט. דער גייסט דערהויבט זיך ביז׳ן זיבעטען הי־מעל.... דער דאלהינעווער אבער, וועלכער איז א סך פראקטי־שער, האלט אז עולם הבא איז אויך פאר׳ן גוף און דער שור הבר און לויתן איז ניט קיין משל, נאר א ממשות׳דיגע זאך... אז דער קאמפף ווענען דיעזער פראגע צוברענט זיך שטארק ביי זיי, פערדרויכערען זיי א שותפות׳דיגען פאפיראס און זיי גלייכען זיך ענדליך אוים.

דער דריטער תושב פון בית־מדרש איז דער פרוש. ער איז א איד פון א יאהר עטליכע און פערציג. זיין געדיכטע באָרד איז שוין אין עטליכע ערטער דורכגעפלאכטען מיט זילבערנע האר. א פרוש איז ער געוואָרען ניט פון פרומקייט, נאר פון פרייקייט וועגען. אזוי האט ער א מאל זיך מודה געווען טאקע פאר׳ן דאלהינעווער.

— א מענש — האט דער פרוש איהם דאַ־מאלט געגעבען צו פערשטעהן — דארף ניט האבען קיין יאך... א מענש דארף פיהלען יעדע מינוט, אז ער לעבט, און דאס קען מען נאר פיהלען, אז מען איז פריי פון יאך פון פרנסה... איך בין צום שכל געקומען צו דרייסיג יאהר און עס פערדריסט מיר זעהר אויף די עטליכע יאהר, וואס איך האב זיך געמאכט נאריש און געהאלטען א קראם... ניט נאר פון מיינע קליידער, נאר אויך פון מיין גייסט האט געשמעקט דאמאלט מיט הערינג און נאפט...

דעם דאלהינעווער איז די דאזיגע ערקלעהרונג ניט שטארק געפעלען געווען...—וואס הייסט,—האט ער געפרעגט,—אז די אלע מענשען וואלטען אזוי געוואלט לעבען פריי, וואלט דאך די וועלט קיין קיום ניט געהאט...

— נו, איז וואס... שוטה... — האט דער פרוש געלאכט,—

ווער זאָגט דיר אַז די וועלט דאַרף אַ קיום האָבן?...

ביי דעם ענטפער איז דער דאַלהינעווער שטאַרק אויפגע־בראַכט געוואָרן: וואָס הייסט? סטייטש... די וועלט! עס איז אַזאַ שעהנע וועלט!... — אבער אויס׳טענה׳ן זיך מיט׳ן פּרוש האָט ער קיין מעגליכקייט ניט געהאַט: דער פּרוש איז געווען צו בעהבנ׳ט אין חכמות־חצוניות און ער פלעגט „ברענגען“ גאַנצע בלעטער פון אריסטאָ און פּלאַטאָן, פון וועלכע דער דאַלהינעווער האָט קיין השגה ניט געהאַט...

אַזאַ טיעפער שמועס פלעגט דעם דאַלהינעווער קאָסטען אַ פּאַפּיראָס־טאַבאַק, ווייל דער פּרוש, האָטש ניט קיין שטענדיגער רויכערער, פלעגט אָבער נאָך אַזאַ שאַרפען וכוח מוזען פערווי־כערען....

דער דאַלהינעווער פלעגט דאַמאָלט צורופען דעם זעלוועז, ביי וועלכען די טאַבאַק האָט זיך שטענדיג געפונען און פלעגט זאָגען:

— זיי מכבד דעם פּרוש מיט אַ פּאַפּיראָס.

דרעהענדיג דעם פּאַפּיראָס, האָט דער פּרוש גוטמוטיג גע־פילאָזאָפירט:

— די וועלט, זאָגט איהר, וועט קיין קיום ניט האָבען... יאָ, טאַקע אמת... נו, וואָס איז? זאָל זי קיין קיום ניט האָבען!... איהר מיינט, קינדערלעך, אַז דאָס איז די ערשטע וועלט... עס זיינען שוין געווען טויזענדער וועלטען... קוקט אריין אין זייערע ספרים. נישקשה, זיי ווייסען אויך עפּעס... חי־חי־חי — זיי ווייסען מעהר פאַר אונזער רב...

די פרייע געדאַנקען האָבען די צוויי ישיבה־בחורים גע־שטאָכען אין זיבעטען ריפּ. אָבער פער׳מסר׳ט דעם פּרוש, האָ־בען זיי דאָך קיינמאָל ניט: עפּעס האָבען זיי געפיהלט צו דעם האַלב גרויען פּרוש אַ געפיהל פון רחמנות און פלעגען איהם פון צייט צו צייט מכבד זיין מיט אַ געבאַקטען קאַרטאָפעל, אַ גלעזעל טהעע און מיט אַ פּאַפּיראָס...

דער פּיערטער פון די תושבים אין בית־מדרש איז געווען יענקעל דער הונד. דאָס איז געווען אַ בחור׳ל פון אַ יאָהר אכט־צעהן. וואָס האָט זיך פערוואַלגערט אין שטעדטעל שוין עטליכע יאָהר און מען וויים ניט ווער זיין טאַטע און מאַמע איז און פון וואנען ער קומט. זייענדיג אַ גרויסער פוילער, געפינט ער זיך שטענדיג אין בית־מדרש, וואו ער האָט אויסגע׳פּועל׳ט די באַנק נעבען טהיר צו שלאָפען.

צו די עטליכע תושבים אין בית־מדרש קומען צו אַ זייגער אכט־ניין אין אבענד נאָך זייטיגע מענשען. עס געהט אריין חיים דער מלמד, וואָס האָט פערלאָרען זיין קנעלונג און קוקט אויס דער יאוש אליין.

אריינקומענדיג שטעלט ער זיך אוועק נעבען בימה, בלייבט שטעהן אַ ווייל׳ע פערטראַכט. נאָכדעם דערמאָהנט ער זיך עפּעס און געהט צו צום אונטער־שמש און בעט אַ שמעק־טאַבאַק. דער אונטער־שמש קוקט איהם אָן קרום, אבער דאָך גיט ער איהם. חיים מלמד גיט אַ שטאַרקען שמעק, צוניסט זיך און, ערמונ־טערענדיג זיך, געהט ער אוועק ווייטער, אויבען אָן, וואו דער זעלוּוער, דאַלהינעוּוער און דער פּרוש זיצען אין אַ ווינקעל און שמועסען.

אַ זייגער זיעבען קומט אריין היענע די אלמנה מיט איהר קויש עפּעל... חיענע די אלמנה איז די איינציגע פרוי, וואָס האָט די פּריווילעגיע צו קומען פראַנק און פריי אין בית־מדרש מיט איהר סחורה. אריינגעהענדיג בלייבט זי שטעהן פון פאָרענט, בעטראַכט דעם לעערען בית־מדרש און הויבט אָן שמייכלען צו זיך אליין: שטיינס געזאָגט, טראַכט זי, וואָס פאַר אַ גליקען זי קען דאָ כאַפּען. זי געהט צו צום אויווען, גיט איהם אַ שמיר מיט די הענד און דערפיהלענדיג די קעלט, וואָס וועהעט פון די ווייסע קאַכעל, רוקט זי זיך אָב אָן ענטוישטע און שמייכעלט ווייטער:

— מען זאָל זיך אפילו אין בית־מדרש ניט קענען אנוואַר־רעמען...

עס גערט צו דער אונטער־שמש.

— וואָס איז די מעשה וואָס דער אויוון איז ביי דיר קאַלט? — ווענדעט זי זיך צו איהם פאַמיליאַר.

— אדרבא, — וויצעלט דער אינטער־שמש, — פאַרוואָס זאָלסטו טאַקע ניט שענקען א וואָגען האָלץ... נישקשה, מען זאָגט, אז דו האָסט געלד...

— אודאי האָב איך געלד... וואָס דען? — וויצעלט צוריק די אלמנה....

דער אונטער־שמש, אויך אן אלמן, גיט זיך לוסטיג א קראַץ אין פּאַטילניצע און זאָגט:

— דער שוואַרץ יאָהר וויים דיר.... ווען איך וויים, אז יאָ—וואָלט איך זיך צו דיר גע'שדכנ'ט...

די אלמנה רויטעלט זיך און ווערט ערנסט:

— וואָס, דו גיסט עפּעס צו לייזען?

— אז ביי דיר איז זעהר טהייער...

— נעהם... דיר וועל איך לאָזען ביליגער...

דער אונטער־שמש געהט צו צום קאָשיק, קלייבט אויס דריי צופּוילטע עפּעלעך און פרעגט:

— וואָס, למשל, וועסטו הייסען בעצאָהלען דערפאַר?...

— העון א ביסעל... — ענטפערט די אלמנה. — די גרעסטע עפּעל האָט ער אויסגעקליבען... כ'מיין... צוליעב דיר — א קאָ־פּיקע.

— ביי דיר איז אן אמת'ער אפּטייק! — דינגט זיך דער אונטער־שמש... — אזוינע דריי עפּעלעך א קאָפּיקע... און א גראָשען וועסטו ניט נעהמען?....

— איך קען ניט, בנאמנות... — שווערט זיך די אידענע.

— נו ווי דו ווילסט זיך.... — וויל אריינלעגען דער אונ־טער־שמש די עפּעלעך צוריק...

די אידענע דערלענגט איהם נאך א קליין עפּעלע:

— גא, האסטו פיער...

— ווערסטו דערלענגען א פינפטע! — שמייכעלט ער.

די אלמנה זוכט א קלייגעם עפּעלע, געפינט און גיט עס דעם אונטער־שמש....

— ביזט א בערייסעריון! — קלאגט ער זיך און צאהלט ענדליך אב.

דער זעלווער, דערזעהענדיג פון ווייטען די אידענע מיט די עפּעל, איז ווי אויפגעריכט געווארען און האט עס געמאלדען דעם דאלהינעווער:

— דאלהינעווער, די עפּעל זיינען דא!

— עס איז א צו גרויסע הוצאה. — מורמעלט דער דאל־הינעווער...

— וואס איז שייך... — שפּארט זיך דער זעלווער. — מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש....

— נו, מילא, קויף... איך שטעה צו צו א חלק...

דער פּרוש האט א שטילען זיפץ געטהאן און איז צוגעגאנגען צו דער אידענע.

ער האט זי אנגעקוקט מיט זיינע גרויסע אויגען און זיך בעגעגענט מיט איהרע...

זי האט זיי פערשעהמט אראבגעלאזען...

נאכדעם ווי דער זעלווער האט איינגעהאנדעלט צעהן עפּע־לעך פאר גאנצע צוויי קאפּיקעס, איז ער אוועק מיט זיי צום דאלהינעווער.

דער פּרוש איז געבליבען אויג אויף אויג מיט דער אלמנה.

— אזוי שפּעט... — האט ער א מורמעל געטהאן...

— וואס זאל מען טהאן? — האט זי שטיל געענטפערט.

— מען וויל לייזען...

— יא, — האט דער פּרוש געמורמעלט, און האט זי שוין דרייסטער אנגעקוקט... לייזען... איך פערשטעה...

ער האָט אינסטינקטיוו אויפגעהויבען די אויגען צום ווייַ־בערשען שוהל אין דער הויף.

— אין דער הויף איז פינסטער... — האָט ער ווי סתם אין דער וועלט אריין א מורמעל געטהאָן.

— וואָס זאָגט איהר?... — האָט זי איהם געפרעגט...

— איך מיין אין דער וויַיבערשער שוהל, אויבען, איז גאָר פינסטער.... — האָט דער פרוש געשטאָמעלט...

— אנטקעגען וואָס זאָגט איהר דאָס?... — האָט די אלמנה זיך געוואונדערט...

— אָט, איך מיין גלאט.. מען קארגט... אויך דאָרט האָט געדארפט ברענען א לעמפעל.. .שטענדיג איז דאָרט ביי נאכט פינסטער.

ער האָט זיך אומגעקוקט. דער אונטער־שמש איז געזעסען ווייט אין א ווינקעל און געקייט די עפעלעך. דער זעלווער מיט'ן דאלהינעווער האָבען זיך אויך פעררוקט אין א ווינקעל און האָבען זיך געטהיילט מיט די סחורה. חיים דער מלמד האָט שוין, אָנגעשפאַרט דעם קאָפּ אויף א סטענדער, שטארק גע־כראָפּעט. יענקעל דער הונד איז ערגעץ ארוים.

דער פרוש איז געשטאַנען ווי צוגעשמידט צום אָרט, גע־קוקט אויף דער אלמנה און געטראכט:

— און פאר וואָס טאקע ניט?...

די אלמנה האָט עפּעס דערפיהלט. זי האָט שעהמעוודיג אראָבגעלאָזט דאָס טיכעל ניעדריגער איבער'ן קאָפּ און זיך גע־קליבען ארויסצוגעהן....

— איהר געהט שוין?... — האָט דער פרוש א שטאָמעל געטהאָן....

— וואָס זאָל מען טהאָן?... מען מוז געהן..

— ווייט?...

— יא, אזש נעבען בית־עולם...

— אַ שאָד, א שאָד! — האָט ער געזיפצט... אזא מהלך...

ער האָט װידער געהױבען די אױגען צום װײבערשען שוהל, װאו די קלײנע פענסטערלעך האָבען געקוקט װי שװאַרצע אױגען און גערופען צו עפּעס שװער־זינדיגעס....

— א גוטע נאַכט! — האָט די אַלמנה אױסגערופען און איז ארױס מיט'ן קאָשיק.

דער פּרוש האָט לאַנג זי נאָכגעקוקט, און אַז די אַלמנה איז שױן װײט געװען האָט ער זיך מיט א זיפץ צוריק אומגעקעהרט צו די צװײ ישיבה־בחורים און זיך אָנגערופען:

— און װאָס מײנט איהר איז אױסען די אידענע... װאָס זי קומט אהער?...

— זי װיל לײזען... — האָט דער דאַלהינעװער געענטפערט....

— און איך בין זי חושד אין עפּעס אַנדערש... — האָט דער פּרוש מאָדנע געשמײכעלט...

— זי זאָל עפּעס װעלען גנב'ענען, מײנט איהר? — האָט דער דאַלהינעװער געפרעגט בתמימות...

— װער װײס?... — האָט דער פּרוש געענטפערט... און האָט זיך גלײך אָבגעהאַקט.

און מיט די װערטער איז ער אבגעגאַנגען אױף עטליכע טריט צוריק, נאָכדעם צוגעגאַנגען צום פענסטער און זיך אײנגעגראָבען מיט די אױגען צו יענער זײט, װאו דער שטעדטעלשער בית־עולם געפינט זיך...

דער דאַלהינעװער מיט'ן זעלװער האָבען איהם צוגעטראָגען אַן עפּעלע....

— עסט, פּרוש...

ער האָט זיך אָבגעקעהרט פון פענסטער װי ערװאַכט פון א חלום און זיך אָנגערופען:

— א יישר...

אױפעסענדיג דאָס עפּעל, איז ער װי בערוהיגט געװאָרען און איז אױפגעלעגט געװאָרען צום רוהיגען דענקען:

— מיר האָבען אַ מאָל גערעדט וועגען קיום פון דער וועלט...
— האָט ער אָנגעהויבען, אַבווישענדיג די וואָנסעס, וואָס זיינען איהם נאָס געוואָרען פון דעם געפּרוּוירענעם עפּעלע. — דער קיום פון דער וועלט איז אַ גרויסער סוד... און ניט נאָר פון דער וועלט... פון יעדען מענשען... יעדער מענש איז אַ וועלט און זיין לעבען איז אַ סוד... אנו, פּרובט טרעפען...

ער האָט זיי אָנגעקוקט און גוטמוטהיג זיך צולאַכט...

חיים דער מלמד האָט פון שטענדער אַרוים זיך שטאַרק צוכראָפּעט....

— ס'אַרא מין כראָפּען אַ ביסעל... — האָט דער זעלווער גערעדט...

— טשעפּעט איהם ניט! — האָט דער פּרוש גוטהערציג געבעטען. — גליקליך איז דער מענש, וואָס שלאָפט.... איך וועל מיך טאַקע אויך אַ ביסעל צושפּארען. איך בין עפּעס זעהר מיעד....

ביי די ווערטער איז ער אַוועק צו אַ ווינקעלסטער באַנק, אויסגעטהאָן דעם ראָק, אונטערגעלעגט צו־קאָפּענס און זיך אויסגעצויגען אין דער לענג פון דער באַנק...

אין עטליכע מינוט איז ער איינגעשלאָפען און געזעהן אין חלום די אידענע מיט די עפּעל. ער האָט פון חלום גע־שטרעקט די הענד און אָנגעכאַפּט דעם סטענדער, וואָס איז גע־שטאַנען נעבען זיין צו־קאָפּענס...

דער סטענדער האָט זיך צושאָקעלט הין און צוריק, האָט אָבער גלייך בעקומען זיין גלייכגעוויכט און איז געבליבען שטעהן, אַרומגענומען פון שלאָפענדיגען פּרוש...

די צווייטע מוטער רחל.

אין די וואכיגע טעג איז רחל געווען פערנומען מיט דער שטוב, מיט די קלענערע קינדער און מיט דער בעל־הבית'יש־קייט. ארבייט איז געווען לרוב און עס איז איהר קוים גע־לונגען אראב'גנב'נען פון פריהמארגען א וואסערע האלב שעה אויף צו דאוונען און אבלייענען די נויטיגסטע תחינה פון טאג. דערצו האט זי שוין געמוזט אויפשטעהן פריהער פאר אלעמען, אפילו פריהער פאר איהר מאן יעקב'ן, וועלכער פלעגט אלע טאג געהן דאוונען אין בית־מדרש ותיקין און פלעגט שוין דאר־טען בלייבען ביז א זייגער צוועלף בייטאג. אין דער דאזיגער האלב שעה פלעגט זי זיך אבער ניט קענען אריינטהאן אין דעם זין פון די ווערטער, וואס זי פלעגט פליסטערען אין דער שטיל מעהר אויס געוועהנהייט. דער קאפ איז איהר געווען פערנומען מיט אלערליי ארבייטען, וואס זי האט צו טהאן און די ווערטער האבען זיך געשאטען פון מויל ווי מאשינאל, ווי עמיצער, ניט זי אליין, וואלט מיט עפעס א הענטעל ערגיץ בעוועגט.

דערפאר אבער שבת איז רחל געווארען אן אנדערע. ווי נאר דער טשאלענט איז פרייטאג פארנאכט געווארען פער־רוקט אין אויווען, און דער אויווען איז פער'חתמה'ט געווא־רען מיט א דיקען נאסען האנטוך, וואס האט זיך ווי מיט א שפרוך פעסט געהאלטען אן דער „זאסלאנקע", נאכדעם ווי ער

איז פערטריקענט געוואָרען, — איז שוין רחל געוואָרען איינגאָנ־צען איבערגעביטען. אראָבוואָרפען די וואָכיגע קליידער, אָנ־געטהאָן איהר איינפאכע אָבער זויבערע שבת־קלייד, אויפ'ן אויסגעוואַשענעם קאָפּ אָנגעטהאָן די ווייסע טוך ביז איבער'ן שטערען, די ברעגען פערשטעקט הינטער די אויערען, — האָט איהר פּנים אָנגענומען דאָס געשטאַלט פון א פרוי פון די אור־אלטע צייטען, פון די צייטען פון די אמהות... איהרע צוויי שווארצע אויגען, האָבען בעקומען שטראַלען און האָבען זיך גע־צויגען ערגעץ אין אנדערע ווייטע וועלטען...

די קלענערע קינדער, מיידעלעך, האָבען נאָכדעם ווי די מאַמע האָט ליכט אבגעבענשט זי ארומגערינגעלט און געטוליעט זיך צו איהר קלייד און געקוקט אויף איהר מיט ארויפגעריסענע אויגעלעך און געפּלאַפּלט:

— א שעהנע מאמע !

און אפילו די דערוואקסענערע טאָכטער האָט אויך ניט גע־קענט אברייסען איהרע בליקען פון איהר מוטער רחל, וועלכע איז געזעסען ביי די ליכט און געלייענט א ספר אויף עברי־טייטש....

און אין וואס פאר א ספר רחל האָט פרייטאג צו־נאכט און שבת בייטאג ניט געלעזען, איז אלץ געוועזען בעשריבען פון דער מוטער רחל. מיט דער מוטער רחל איז רחל געווען ווי איין גוף מיט איין נשמה, און מאנכע־מאָל האָט זיך רחל'ן געדאכט, אז זי אליין האָט מיט יענער איין גורל. איהר מאן יעקב האָט זי ליעב, ווי דאָס לעבען. כאָטש בפירוש זאָגען האָט ער עס איהר קיינ־מאָל ניט. ער איז אויך ווי יעקב אבינו א יושב־אוהל. ער האָט ווי יענער יעקב, דעם ערשטען יאָהר נאָך דער חתונה, אוועקגע־לאָזט איהר טאטען דעם ישוב'ניק, וואו ער האָט ניט געקענט זיצען און לערנען, און האָט איהם געמוזט העלפען אין פעלד — און איז מיט איהר אוועקגעפאָהרען אין שטעדטעל צווישען אידען.

איהר טאטע האָט זיך נאָגעיאָגט און איהר מאַן יעקב האָט איהם שטרענג געזאָגט:

— שווער לעבען, איך קען ניט וואוינען ביי אייך אין דאָרף צווישען גויים... לאָזט מיך מיט מיין ווייב רחל, לעבען צווישען אידען!

און דער טאַטע איהרער איז ענדליך מרוצה געוואָרען, האָט זיי געגעבען מתנות און זיי האָבען זיך בעזעצט אין א אידישען שטעדטעל.

אויך מיט קינדער האָט די ערשטע צייט פּאַסירט מיט איהר ווי מיט דער מוטער רחל. עס איז אוועק א פּאָר יאָהר און זי האָט קיין קינד ניט געבאָרען. זי האָט זיך געשראָקען טאָמער וועט יעקב בייז ווערען און וועט זי, לויט'ן אידישען דין אין צעהן יאהר ארום געבען גט... אָבער גאָט האָט איהר געבעט צוגעהערט און זי האָט אין דריי יאָהר ארום נאָך דער חתונה געבאָרען א קינד. נאָכדעם אין צוויי יאָהר ארום א צווייטע. ביז וואנען זי האָט פערמעגט פיער קינדערלעך.

און אָט־אָט, וועט זי געבוירען א פינפטע... דאָס וועט שוין זיין דאָס לעצטע קינד....

און ביי דעם דאָזיגען געדאנק ציטערט זי אויף. די מוטער רחל איז ביים לעצטען קינד געשטאָרבען.

און עס בעפאַלט איהר א הייליגע שרעק.

זי מאכט זיך אליין פאָרווירפע, וואָס זי נעהמט זיך אזוי איבער און גלייכט זיך צו דער מוטער רחל... וואָס האָט זי זיך איינגערעדט אז מיט איהר קען פּאַסירען דאָסזעלבע וואָס מיט דער מוטער רחל! יענע איז געשטאָרבען אויפ'ן מיטען וועג. עס איז געווען אין די צייטען ווען יעקב האָט געמוזט אנטלויפען פון עשו'ן. זי אָבער לעבט אין א רוהיג קליין שטעדטעל. „א סמיכת־הפרשה!" לאכט זי פון זיך אליין...

אָבער אז זי איז געקומען צו דער שטעל אין טייטש־חומש, וואו עס ווערט דערצעהלט וועגען דעם טויט פון רחל,

האט זי זיך צואוויינט מעהר ווי ביי די טרויעריגסטע שטעלען. פאר איהרע אויגען האט זיך געמאהלט, ווי אזוי רחל'ן בעפאלען אין מיטען וועג די וועהען, יעקב מיט די קינדער שטעהען ארום איהר מיט אראבגעלאזטע קעפּ און ווייסען ניט וואס צו טהאן. און אט ווערט געבוירען אויף א מיטען פעלד בנימין, און רחל לאזט ארויס איהר הייליגע נשמה... די אייגענע קינדער גראבען פאר איהר א קבר אין מיטען פעלד און זיי געהען אלע אוועק, איבערלאזענדיג איהר קבר אליין...

דאס הארץ פערדריקט איהר מעהר און מעהר. גראד איז יעקב איצטער אין שטוב. זי שעהמט זיך פאר איהם און שטיקט די טרעהרען. זי קען זיך אבער לאנג ניט איינהאלטען און לאזט ארויס א יאמערליך געוויין.

— וואס עפּעס איז מיטען דערינען? — פרעגט יעקב מיט א בנעימות'דיגען שמייכעלע. געהט צו צום טייטש־חומש, קוקט זיך איין און רעדט נאך בנעימות'ער:

— וישלח... דאכט זיך א שעהנע סדרא... וואס־זשע איז דא צו וויינען?

רחל ווישט אויס די אויגען. איהר מאנ'ס שמייכעל און רוהיגע רייד טרייסטען און צערטלען איהר. זי ענטפערט ווי פערשעהמט:

— די סדרא איז זעהר א שעהנע... איך לייען דא ווי אזוי די מוטער רחל שטארבט נעבעך אין מיטען וועג, געהענדיג צו קינד.

יעקב ווערט ערנסט, גלעט די לאנגע באַרד, וועלכע האט שוין גראָהע פעדעם און מורמעלט:

— דער מוטער רחל'ס קבר איז נאך עד היום דא אין ארץ־ישראל.. א סך אידען זיינען אויף איהר קבר מתפלל. אפשר טאקע צוליעב דעם האט גאָט אזוי געמאכט.. אט צו דוד המלך'ס קבר קען מען טאקע ניט צוטרעטען. פערצוימט און פערשלאסען

מיט צעהנדליגער שלעסער... אט וויינען זיך אידען איצטער אוים אויף איהר קבר...

און יעקב געהט צו נעהענטער צו רחל'ן, פליסטערט איהר אריין עפעס אין אויער, און רחל, רויט ווערענדיג, ענטפערט מיט אן אראבגעלאזטען קאפ:

— ווער ווייס.... קען זיין די טעג...

און צואווייענט זיך ווידער...

— ווייז ניט נארעלע... טרייסט זי יעקב... אדרבא, דארפסט זיך פרעהען... ס'וועט שוין זיין א מוזיניקעל... אויב א אינגעל וועט עס טאקע הייסען בנימין, נאך מיינעם א ברודער...

דאס לעצטע דערשרעקט רחל'ן אינגאנצען. פונקט ווי מיט רחל'ן: אויך איהר קינד וועט הייסען בנימין.

און ווי זי וואלט זיך געוואלט ראטעווען פון אן אונגליק, בעט זי זיך:

— מיר וועלען דאמאלט טראכטען וועגען א נאמען... אויב א אינגעל...

— ניין, פארוואס טאקע ניט שוין — עקשן'ט זיך גראד איין יעקב — בנימין איז זעהר שעהן... אויב נאר א אינגעל וועט ער טאקע הייסען בנימין....

און ניט בעמערקענדיג רחל'ס שוידערען האט ער זיך אויפגעשמעלט:

— מען דארף געהן אין בית־מדרש הערען עפעס נייעס. מען זאגט, אז די צייטונגען שרייבען וועגען מלחמה....

אין עטליכע טעג ארום איז רחל געלעגען געווארען...

זי האט מיט ליעבע געטוליעט צו זיך דאס ניי־געבארען קינד, א אינגעלע, און האט עס נאך פאר'ן ברית שוין גערופען בנימין'דל מיינם....

זי האט זיך געפיהלט, ווי זי וואלט ניצול געווארען פון א זיכערען טויט. און כאטש דאס קינד וועט טאקע הייסען

בנימין, אָבער דאָס זעלבע וואָס מיט דער מוטער רחל איז גע־שעהען קען שוין מיט איהר ניט געשעהען. עס איז שוין דער דריטער טאָג און זי פיהלט זיך שוין גאָר גיש׳קשה׳דיג. זי זאָגט שוין איפלו דער עלטערער טאָכטער, וואָס צו קאָכען פאר יעקב׳ן אויף וועטשערע....

פון צייט צו צייט אָבער, איבערהויפט איידער זי דרימעלט איין פון שוואכקייט, טראגט זיך דורך פאר איהרע אויגען א פעלד, א קבר, פון קבר שטייגט ארויס א בלאסע געשטאלט מיט צושפרייטע הענד און רופט:

רחל!

די קינפעטאָרען כאפט זיך אויף פון דרימעל, ווישט איבער איהרע אויגען און בעהערשט פון דער זעהונג ליעגט זי אזוי פערטראכט עטליכע מינוט.

זי טראכט וועגען די צייטען פון חומש, וועגען עשו און זיי־נע מחנות, וועגען יעקב׳ס אנטלויפען און דאנקט גאָט, וואָס זי האָט א ווארעם בעט אונטער א דאך און קען ערציהען איהרע קינדער און אכטונג געבען אויף איהר ליעבען מאַן.

און זי דרימעלט ווידער איין.

און אָט זעהט זי ווידער דאָס וויסטע פעלד, דעם איינזא־מען קבר, ער שפאלט זיך אויף צוויי און די מוטער רחל שטייגט ארויס פון איהם, לאָזט זיך שפרייזען איבער׳ן פעלד מיט גרוי־סע טריט און איהר ווייסע קלייד צושפרייט דער ווינד איבער אלע זייטען:

— רחל! רחל! רחל!

— רחל! — וועקט מען איהר שטארקער — רחל! קום!

זי כאפט זיך אויף, קוקט שטאר ארום זיך און זעהט נעבען בעט שטעהן איהר יעקב׳ן.

— ווער האָט מיך גערופען, הא?

—איך... דיין מאַן יעקב...—פליסטערט יעקב מיט א גע־

בראַכענער שטים — רחל, מיר מוזען גהן... דער שונא איז אין שטאָדט... גאָט זאָל זיך מרחם זיין...

רחל האָט געריבען די אויגען און ניט געקאָנט בעגרייפען. געדאכט האָט זיך איהר, אז דאָס מיינט איהר יעקב דעם שונא עשו'ן... זי האָט ליעב געשמייכעלט און געענטפערט...

— דאַנקען גאָט... איך ליעג אין דער ווארעם... בנימינדעל וועט אויסוואקסען א רב...

— רחל'ע, קום! טהו זיך ווי עס איז אָן... פערשטעהסט... מיר האָבען דיר ניט געוואָלט אויסזאָגען... עס איז א מלחמה... דער שונא איז שוין לעבען שטעדטעל... מען מוז אנטלויפען... אפילו קינפעטאָרענס... וואָס זאָל מען טהאָן... גאָט וויל אזוי... א פינסטערע צייט...

ערשט איצט האָט רחל פערשטאַנען, וואָס איהר איז... איהר קאָפּ איז געוואָרען לעער, ווי מען וואָלט אַלע איהרע געדאַנקען אויסגעשעפּט, בלויז פאר די אויגען האָט זיך געטראָגען דאָס וויסטע פעלד און דער קבר פון דער מוטער רחל...

די עדה אידען האָבען זיך לאנגזאם געשלעפּט איבער'ן וויסטען פעלד צוליעב די קליינע קינדער, און איבערהויפּט צו־ליעב דער קינפעטאָרין רחל, וועלכע מען האָט געטראָגען אויף די הענד און יעדער צו־שנעלער טראָט האָט איהר פערשאַפט וועהען אין בויך....

עס האָט געגאָסען א קאַלטער פייכטער רעגען... רחל'ס גע־זיכט איז געוועזען איבערגעדעקט, אבער דורך דעם קליינעם שפּאַלט פון דעם איבערדעק האָט זי דאָס גרויסע וויסטע פעלד געזעהען און האָט געזוכט מיט די אויגען יענעם פּלאַץ, וואו מען וועט גראבען פאר איהר א קבר....

— יעקב! — האָט זי אויסגערופען פון אונטער'ן צודעק.

— וואָס איז. מיין לעבען...

— ס'איז נאָך וויט צו א שטאָדט... צו אידען...

— ווייט... אבער מיר וועלען קומען... גאָט וועט אונז ברענגען...

— יעקב... וואו ועסטו מיך בעגראָבען... אין מיטען פעלד..

— רעד ניט רחל... האָט ער זיך געבעטען.

— טאָמער געפינט זיך א בערגעלע, בעגראָב מיך דאָרטען..

די עדה איז געגאַנגען אלץ ווייטער, ווייטער....

רחל האָט דערפיהלט, אז באלד קומט עס... די יסורים האָבען איהר אָבגעלאָזט, אבער עס האָט איהר בעפאלען א שוואכקייט. זי האָט דערפיהלט זיך אזוי גרינג, אז זי וואָלט געקענט פליהען... זי האָט געפּרובט מאכען מיט די הענד, זי האָט אבער ניט געקענט....

זי האָט נאָר געווענדעט איהרע בליקען אין אלע צוויי זייטען און געזוכט א בערגעל, א פאַסיגען פלאץ פאר א קבר...

דאָס פעלד איז אבער געלעגען פלאך...

די עדה איז געגאַנגען ווייטער און ווייטער...

ענדליך איז מען צוגעקומען צו א בוים, וואָס איז געוואקסען אין מיטען פעלד.

דער בוים האָט גערוישט מיט די אומעטיגע צווייגען און האָט פערבעטען:

— רוהט זיך אב, אידען!

— אָט דאָ! — האָט רחל געמורמעלט.. בעסער ווי אין מיטען פעלד....

זי האָט געוואָרפען א פריינדליכען דאנקבארען בליק צום בוים, האָט א זיפץ געטהאָן און איהר נשמה איז ארויס...

דער רב, וואָס איז מיט דער עדה געגאַנגען האָט געמאכט א הספד און געזאָגט:

— זי האָט א גרויסע זכיה! זי איז געשטאָרבען אין מיטען וועג, ווי די מוטער רחל... מיר וועלען זי דאָ בעגראָבען...

און די גאַנצע עדה אידען האָט דערפיהלט די גרויסקייט

פון דער שעה. עס האָט אויף אַלע א וועה געטהאַן דער גייסט פון די אַלטע צייטען פון די אבות.

קיינער האָט די היילינקייט ניט געשטערט מיט קיין טרער. אפילו דער הימעל האָט איינגעהאַלטען זיינע טרערען, ווען מען האָט פאר רחל געגראבען דעם קבר.

די זון האָט ארויסגעקוקט....

זי האָט בעלויכטען דעם קבר פון דער צווייטער מוטער רחל...

און די עדה אידען האבען זיך געלאָזט אין וועג מיט זי־בערע און פעסטע טריט...

זיי האָבען זיך ערווארבען א צווייטע מוטער רחל...

— גרויסע צייטען! — האָט דער רב געמורמעלט....

.1914

דער נגיד.

ווי נאָר די ערשטע פריהלינגס־שטראהלען פלעגען פאלען מיט זייער ערשטען פרישען חן אויף די ווארשויער שטיינערנע גאסען, פלעגט לייבען אָנהויבען ציהען א היים אין דעם קליינעם שטעדטעל, וועלכעס ער האָט פערלאָזט צו פופצעהן יאָהר און וואו ער איז זינט דעמאלט, שוין א יאָהר זעקס, ניט געווען.

ער פלעגט אבער ניט בלייבען ביים ווילען אליין. לייבע האָט ביים אוועקפאָהרען צוגעזאָגט דעם טאַטען צו ווערען א מענש, וואָס דאָס האָט געהייסען אויפ'ן טאַטענס לשון פערדיענען געלד, און אַט אין דעם זין איז ער נאָך גאר קיין מענש ניט...

אמת, לויט זיין אייגענער איבערצייגונג, איז ער יא אַ מענש געוואָרען, איז שטארק בעלעזען אין דער אידישער, פוילישער און רוסישער ליטעראטור, קאן זיך האלטען צווישען מענשען, האָט איידעלע יונגע בחורים'לעך פאר חברים, האָט שוין אפילו א מיידעל, מיט וועלכער ער פיהרט כמעט ווי אַ ליעבע. חאָטש גערעדט דערפון האָבען זיי ביידע נאָך ניט. אָבער פאר דעם טאַטען איז ער נאָך אלץ קיין מענש ניט, — געלד פערדיענט ער זעהר ווייניג, ער ווארפט זיך קוים דורך מיט לעבענסמיטעל, אמאָל פון א לעקציע, אמאָל פון איבערשרייבען, און אמאָל לעבט מען צוזאמען מיט חברים.

און אָהן געלד קומען אהיים, ווייסט לייבע, וועט ער זיין ביים אָרימען טאַטען זעהר א ניט געווינשטער גאסט.

מאכט זיך אָבער א מעשה, אז לייבע קריגט אן ארבייט אויף גאנצע פופציג רובעל! און עס קומט אוים דוקא א פּאָר וואכען פאר פסח. דאָ האָט שוין דער געדאנק וועגען פאָהרען אהיים אָנגעהויבען ארבייטען אזוי שטארק, אז לייבע האָט שוין ניט געקאָנט ביישטעהן און האָט זיך געקליבען אין וועג.

פון די פופציג רובל האָט לייבע געטראכט, עס זאָל איהם בלייבען אהיים ברענגען האָטש א גאנצען פינף און צוואנציגער... קיין גרויסע סומע איז עס נאַטירליך ניט, אבער לויט ער גע־דענקט נאָך, איז ביי זיי אין שטעדטעל חיים זעלדעס פער־רעכענט פאר אן עושר און ער פערמאגט אינגאנצען הונדערט רובל. אין אזוי פיעל, געדענקט ער, האָט מען יענעם גע־שאצט. ווי באלד אזוי, טרייסט זיך לייבע, קאן מען זיך שוין מיט א פינף און צוואנציגער ווייזען פאר'ן טאַטען...

האָט ער אָבער דעם חשבון שלעכט געמאכט. דער אנצוג האָט געקאָסט ניט ווי ער האָט געמיינט צוועלף רובל, נאָר טאקע גאנצע פופצעהן, ווייל פאר צוועלף רובל איז די סחורה געווען אין צו־גרויסע קעסטלעך; סחורות אין אזוי קעסטלעך האָט דער־מאָהנט לייבע'ן די פּאָר רייכע בעלי־הגוף'ן פון שטעדטעל. דער הוט האָט אויך געקאָסט מיט א קערבעל מעהר ווי ער האָט גע־רעכענט; דערצו האָבען זיך אונטערגערוקט עטליכע אלטע חובות, וואָס מען האָט געמוזט אבצאָהלען, האָטש עס האָט זיך שטארק ניט געוואָלט... מיט איין וואָרט, לייבען איז געבליבען בארע פופצעהן קערבלעך. דארף קאָסטען די רייזע אהיים, א שטעדטעל אין לאָמזשער גובערניע, איבער דריי רובל, בלייבט איהם ריין געלד סך־הכל א צוועלף קערבלעך. דארף ער האָבען אויף צוריקפאָהרען א דרייערל. הייסט עס, אז ער פערמאָגט ארום אכט קערבלעך...

פאָהרט לייבע אהיים. נאָך א זעקס־יעהריגען וואלגערען זיך אין ווארשוי קומען מיט אזא סומע, איז א מאוסע מעשה — דער טאַטע וועט איהם אָבגעבען זעהר א שלעכטען ברוך־

הבא, וועט איהם זאגען שטעכווערטלעך, וועט איהם ברענגען פסוקים און אגדתות, אז אהן געלד איז מען גאר קיין מענש נים, וועט איהם איינטייטשען, אז עני חשוב כמת, ווי רש"י מאכט אויף א געוויסען פסוק, וועלכען לייבע האט שוין אין ווארשוי פערגעסען... ער וועט בייז פון איהם חוזק מאכען און וועט ברומען, לוים זיין שטייגער:

— אבגעוועז זעקס יאהר אין אזא כרך און געבראכט אכט קערבלעך....

און לייבע קוקט ארוים פון פענסטער פון וואגאן. עס פליהען פארביי טאנצענדיג און שפרינגענדיג דערפער, פעלדער, וועלדער, און עס דאכט זיך איהם, אז דאס אלץ מאכט חוזק פון זיינע אכט קערבלעך, וואס ער וויל שענקען זיין טאטען נאך א זעקס־יעהריגען וואלגערען זיך אין אזא כרך...

אז דער צוג האט זיך אבגעשטעלט, האט לייבע געזעהן, ווי פון די איבעריגע וואגאנעס זיינען ארוים דריי אידען, צוויי פון זיי האט ער דערקענט: דאס זיינען געווען שכנים. עס האט איהם גלייך א ציה געטהאן צו זיי, געוואלט זיי געבען שלום־עליכם און פרעגען, וואס מאכען די עלטערען; נאר ער האט זיך באלד מישב געווען, אז עס איז גלייכער נים לאזען זיך דער־קענען. ער איז שוין אזוי אבגעוואהנט פון די דאזיגע אידען, אז ער וועט מיט זיי נים וויסען, וואס צו ריידען, און זיי קאנען נאך פון איהם מאכען א געלעכטער. ער גערענקט פון אמאל נאך, אז פון א דייטש, בפרט פון אן ארימען דייטש, מאכען די אידען חוזק.

צום שטעדטעל איז געווען צוצוגעהן א וויארסט וועגס. ביי דער פלאטפארם זיינען געשטאנען צוויי פוהרלעך, שטעד־טישע בעל־העגלות. ער גערענקט אפילו, ווי זיי הייסען. איינער איז הירשעל פעשעס, א איד א לץ, און דער צווייטער, ישראל מישעס, א בייזער און שוויינענדיגער איד. וואלט איהם געווען פרעהליכער אויף'ן הארצען, וואלט ער אודאי געפאהרען מיט'ן

לץ, לייבע אליין האָט ליעב א גלייכווערטעל. נאָר איצט האָט לייבע בעסער אויסגעקליבען דעם בייזען און שווייגענדיגען, כאָטש דער לץ האָט איהם מיט א שמייכעל געוואָרענט :

— איהר וועט, יונגער־מאַן, קומען מיט איהם אויף שבועות צו די ערשטע סדרים.

לייבע האָט זיך פון וויץ פערקרימט אויף א שמייכעל, האָט זיך ארייגגעזעצט צום שווייגענדיגען אין וואָגען, וועלכער איז געווען אָנגעפאקט מיט טוכלע שטרוי, אזש עס איז איהם פער־גאנגען אין נאָז אריין...

דער שווייגענדיגער האָט זיך שווייגענדיג אוועקגעזעצט אויף דער קעלניע, א שמיץ געטהאָן דאָס פערד און האָט איבער־געיאָגט דעם לץ מיט זיין דאר פערדעל.

לייבען איז דאָס געפעלען געוואָרען, האָט צופריעדען גע־שמייכעלט און זיך געשטאַרקט :

— וואָס עס וועט זיין, דאָס וועט זיין !

צופאָהרענדיג צום טאָטענס שטיבעל, וועלכעס האָט זיך פאַר די זעקס יאָהר אביסעל אראָבגעזעצט און איז נידריגער גע־וואָרען אזוי, אז די צוויי פענסטער האָבען דערגרייכט אזש די ערד, האָט לייבע מיט א שטארק קלאַפּענדיגען הארצען אָבגע־שטעלט דעם בעל־העגלה, רופענדיג צוטומעלטערהייד :

— דאָ, דאָ, ר' ישראל, דאָ, דאָ ! שטעלט זיך... טפּררר...

דער שווייגענדיגער האָט זיך אומגעקוקט צו איהם ווי פער־וואונדערט, ארויסגעזייהט צווישען די צייהן : „ביזט זלמן אליה׳ס בחור׳ל ? נא, האָסטו א שלום עליכם“.

איידער לייבע איז נאָך אראָבגעקראָכען פון וואָגען, זיינען שוין פון שטיבעל ארויסגעפלויגען א חאליאסטרע פון זעקס קינ־דער, פון דריי ביז ניין יאָהר אלט, א מיידעל פון א יאָהר זעכ־צעהן מיט צוויי שווארצע דינגע צעפּלעך און הינטער א אידענע מיט פערקאשערטע קלייד און ארבעל, האלטענדיג אין האנד א פייכטען בעזים, און דאָס אלץ האָט אין איין קול אויסגעשאָסען:

— לייבע!

לייבע איז דערשראָקען געוואָרען און איז פאר שרעק גע־בליבען הענגען אויפ'ן ברעג וואָגען, ניט אהין און ניט אהער.

— נו, קריך אראָב, — האָט דער בעל־העגלה בעפוילען, — און בעצאָהל דעם צעהנעריל. איך האָב ניט קיין צייט...

לייבע איז אראָב פון וואָגען, האָט ארויסגענומען דעם טייס־טער און גראבלענדיג זיך ארויסגעוואָרפען א דריי־רובל'דיגע...

אלע שטעהענדיגע האָבען זיך א ווארף געטהאָן אויפצור־הויבען. די עלטערע שוועסטער מיט די צוויי שווארצע דינגע צעפּעלעך האָט די ערשטע אויפגעהויבען און ניט ווי מיט איהר קול א געשריי געגעבען:

— דריי רובל!

— פּאמעלעך, ווי דו האלסט, — האָט די מאמע מיט א שטראהלענדען געזיכט געוואָרענט, — גיב איהם צוריק.

— איך וועל עס ניט אויפעסען! — האָט די שוועסטער זיך בעליידיגט און האָט עס דערלאַנגט צוריק לייבען. א פערשעמטער האָט ער דאָס געלד צוריק אריינגעלעגט אין טייסטער און פער־רוקט איהם אין בוזעם־טאַש.

— פּאמעלעך, מיין זוהן, ווי דו האלסט דאָס געלד, — האָט די מאמע געוואָרענט מיט א ווייכקייט, לאָזענדיג זיך געהן מיט לייבען אין שטיבעל, וואו עס האָט זיך ערשט אָנגעהויבען דאָס קושען זיך און וויינען פאר שמחה.

קומענדיג צו זיך, האָט לייבע געפרעגט:

— וואו איז דער טאַטע?

— דער טאַטע, מיין זוהן, איז אוועק אויפ'ן דאָרף. ביי א גוי האָט זיך געמאכט קויפען א פּעקעלע חזיר־האָהר, קאָן זיין א פערטעלע פּרנסה... ער דארף באלד קומען.

לייבע האָט א זיפץ געטהאָן...

אין א שעה ארום איז געקומען דער טאַטע, וועלכען דער נייןֿ־יעהריגער בערעלע איז שוין געלאָפען אנטקעגען נאָך אויפ'ן גאַס און אָנגעזאָגט די בשורה.

דעם טאַטענ'ס באָרד, וועלכע לייבע געדענקט א לאַנגע און א שוואַרצע, איז פאַר דער צייט גראָה געוואָרען, די פּלייצע געבויגענער, און די אויגען טונקעלער געוואָרען.... נאָכ'ן אָפּ־ציעלען שלום־עליכם האָט דער טאַטע געפרעגט:

— נו, לייבע, וואָס האָסטו אויפגעטהאָן אין די זעקס יאָהר? קיין בריוועלע האָסטו ניט געשריבען... קיין עולה ניט. א בריעף קאָסט געלד.... האָסטו חאָטש אביסעל געלד געבראַכט?...

— וואו — געלד? — האָט לייבע סקעפּטיש געענטפערט לייכטער אָבזיפצענדיג.

— גאָר קיין געלד ניט געבראַכט, גאָר ניט? — האָט דער טאַטע אנגעשטעלט די אויגען אויפ'ן זוהן, ווי פער'חדוש'ט און בייז צוזאַמען.

— גאָרניט!

— גאָרניט!!! ווי קאָן דאָס זיין!

לייבע האָט געשוויגען.

— אָן עולה, א גרויסע עולה! — האָט דער טאַטע גע־שטראָפט, געשוויגען א ווייל און ווידער גערעדט:

— פונדעסטוועגען א דריי רובל'דיגע... כ'מיין! עפּיס—צו־שטייער אויף יום־טוב...

— איך האָב ביי זיך א רובל צוועלף.. — האָט לייבע זיך ארויסגעחאַפּט מיט דער גאַנצער סומע....

דער טאַטע האָט זיך ראָש אויפגעשטעלט, געמאַכט א טריט צוריק, א טריט פאַראויס, גענומען די באָרד אין האַנד און מיט א ווייכען מוסר־טאָן זיך אָבגערופען:

— העץ אביסעל... האָסטו דאָך יא געלד... צוועלף רובל, וואָס הייסט?.... צוועלף רובל איז געלד... הען אביסעל... א מענש קומט צופאָהרען און דערשרעקט מיך: האָט גאָרנישט געבראַכט... איז אָן עולה; אָבער צוועלף רובל... צוועלף רובל איז געלד... ביזטו דאָך עפּעס א שטיקעל מענש...

— אז מיר וואָלטען געהאַט מיט צוויי וואָכען צוריק צוועלף

רובל, וואָלטען מיר געקאָנט פערדיענען נאָך דריי, — האָט זיך ענדליך די מוטער ארייננעמישט: עס האָט זיך געמאכט צו קוי־פען ביי א גוי א פּוד וואָל — איז ניט געווען מיט וואָס צו קויפען, האָט אָבגעקויפט חיים זעלדעס און איז נתעשר געוואָרען — פערדיענט דריי רובל...

— א קליינינקייט צוועלף רובל, — איז דער טאַטע ווידער אריין אין התפעלות, — אז מען האָט צוועלף רובל, איז מען א נגיד ביי אונז...

און אין א ווײַלע ארום, נאָך א קורצער הכנה, האָט ער ארויסגעריסען ווי מיט געוואלד א מין בקשה:

— דו וועסט מיר טאָקע באָרגען אויף יום־טוב א דריי רובל'דיגע...

נאָר דאָ האָט די מאמע איבערגעריסען מיט רוגזא:

— שוין! ערשט געקומען! ער באָרגט שוין! ניטאָ וואָס צו באָרגען....

— ניין, כ'מיין ניט... האָט זיך דער טאַטע פערענטפערט... איך מיין טאָקע פון זיינטוועגען — מאכען טאָקע א שעהנערען יום־טוב, צוקויפען מצה, מעהר מעד... אפשר טאָקע קויפען א קוואָרט וויין, א צעהנדליג אייער...

— איך וועל דיר געבען! — האָט זיך לייבע אָנגעכאַפּט מיט פרייד... איך וועל דיר געבען פינף רובל...

— ניין, חס־וחלילה... — האָט דער טאַטע זיך צוהיצט, פינף רובל דאַרף איך ניט... ס'איז גענוג דריי... דריי איז די והותר! די והותר!

נאָר לייבע האָט ארויסגענומען דעם טייסטער, אויפגע־עפענט און ארויסגענומען א 5־רובל'דיגע און דערלאַנגט דעם טאַטען...

— גיסט טאָקע פינף! — האָט דער טאַטע, ווי פערשעמט פון גליק, איבערגעפרעגט.

— פינף! פינף! טאַטע!

— נו, ביזטו א מענש!

דער טאַטע האָט עס געהאַלטען א ווײַלע אין האַנד און זיך ענדליך פערזאָרגט:

— כ'ווײס גאָרניט, וואו צובײַט מען עס.... סײַדען בײַ משה דעם בעקער, ער האָט עס אַביסעל „געשניטען" גאָלד. פערדיענט אוודאי א 25־ער פון פּסח'דיגע מעהל... א קלײניגקײט...

נאָכדעם האָט ער דעם פינפרובעלדיגען אַרײַנגעלעגט אין קעשענע און זיך אָנגערופען:

— צו פּסח האָבען מיר נאָך צוויי טעג, איך רעכען מאָרגען נאָך אַרויסגעהן אויפ'ן דאָרף, מיט א 5־רובל'דיגען קאָן מען עפּעס אויפטהאָן. אז מען האָט א 5־רובל'דיגען, איז מען מײַן זוהן, א נגיד...

אין א האַלבע שעה אַרום, מען ווײסט ניט ווי אזוי, האָט זיך איבער'ן שטעדטעל צוטראָגען די ידיעה, אז לײבע, זלמן אליה'ס בחור'ל, וואָס איז אַוועקגעפאָהרען א שנעק קײן וואַרשוי, איז איצט געקומען אויף פּסח אהײם צום אָרימען טאַטען און געבראַכט א מטמון מיט גאָלד.

אָרימע ווײַבער האָבען זיך געבענשט און די מאַנסבײַל האָבען פאַר קנאה אונטערגעזיפצט און טרויעריג געברומט:

— בײַ לײַטען קינדער!...

דער רייכער.

גרונם דער בארשטער ליעגט אין בעט, ווארפט זיך אום אויף ביידע זייטען, גלעט דעם שטערן, מאכט צו פעסט מיט די הענד די אויגען און עס העלפט ניט — ער קען ניט אנטשלאָפען ווערען. ער האָט א ווילדע שרעקעניש: פאר'ן שלאָף האָט ער עפעס גאר ניט ווילענדיג א „רעכען" געטהאָן זיין פערמעגען און האלטענדיג נאָך גאר אין מיטען רעכענונג, איז שוין אויסגעקו־מען קרוב צו פונפצעהן טויזענד רובעל.... גאנץ געגוי ווי פיעל עס וואָלט נאָך דער חשבון אויסגעקומען, ווייס ער ניט, ווייל מעהר האָט ער ניט געוואָלט רעכענען, איהם האָט זיך געדאכט, אז אויב ער וועט וויסען קלאָר זיין אייגענס, וועלען זיך אלע אין שטעדטעל דערוויסען דערפון, און דאמאָלס.... אַ, דאמאָלס איז ער אונגליקליך: מען וועט איהם נאָכטהאָן, מען וועט שטעלען מאשינעס צו בארשטען וואָל, ער וועט דאָס ניט אויסהאלטען, ער וועט משוגע ווערען פאר הארצוועהטאָג...

גרונם'ן איז פון זיין טאָטען געבליבען ירושה א האלב־איינגעפאלענע נידעריגע שטוב, מיט א „פאבריק". אין שטעד־טעל האָט מען אפילו ניט געוואוסט, אז זיי האָבען די זכיה צו האָבען ביי זיך א פאבריק, דען די פאבריק איז בעשטאַנען פון א קליין — נידריגען אלטען געביי, וואָס האָט געהאט דאָס אויסזעהן פון א שטעלכיל, און קיינער האָט גאר ניט חושד גע־ווען, אז אזא מין שטעלכיל קען הייסען „פאבריק" און געבען שעהן פרנסה. וואָס אינווענינ אין „פאבריק" האָט זיך געטהאָן,

האָט קיינער ניט געוואוסט, אָדער דונקעל געוואוסט. פאַרבייגע־הענדיג דאָס שטעלכיל, פלעגט זיך הערען אַ מין גרילצען פון וואלצען. און מען האָט זיך געשטויסען, אז דאָ מוז אינוועניג זיין עפּעס אַ מאַשינע. אינווייניג האָט גרונם קיינעם ניט אריינגעלאָזט. טאַמער פלעגט זיך טרעפען אַ נייגיעריגער, וואָס פלעגט פאַרבייגעהענדיג וועלען „חאַפּען אַ קוק“, פלעגט גרונם, צי דאָס ווייב, צי די קינדער, לויט גרונם'ס בעפעהל, מיט כעס אוועקטרייבען:

— געהט אייך, דאָ איז ניטאָ וואָס צו קוקען!

דאָס גאַנצע לעבען האָט גרונם געלעבט אין איין שרעק, אין איין פּלאָטער'ן: מען וועט זיך דערוויסען פון זיין פּרנסה און מען וועט שטעלען מאַשינעס אויף בארשטען וואָל... דאָס שטעד־טעל איז אזוי געדריקט, יעדער זוכט געשעפט ווי מיט ליכט. נייע קראָמען איז שוין ניטאָ וואו צו מאַכען, די שענקען ליע־גען שוין אין גוי'עשע הענד... די „וועלט“ איז אזוי געשלאָגען! צו אַזאַ געשעפט, ווי זיינס, וועט מען זיך צוחאַפּען ווי הונגעריגע הינד צו אַ ביין...

און ווען עס איז אָנגעקומען דער הערבסט און ארום גרונם'ס שטוב פלעגען זיך ארום שטעלען צעהנדליגע פויערשע פוהרען, וועלכע פלעגען קומען בארשטען זייער וואָל, פלעגט ער דאַמאָלס אומגעהן, ווי צומישט... ווען ער וואָלט געקענט שטעלען אַ הויכען פּאַרקאַן פאַר זיין שטוב, אַז קיינער, קיינער זאָל ניט קענען צוקומען צו איהם, קיינער זאָל ניט זעהן זיין פּדיון!...

אָדער וואָלטען די וואלצען חאָטש ניט אזוי גערוישט, ניט אזוי געגרילצט!... וואָלטען די פויער'ן, אַ רוח אין זיי, ניט אזוי געטומעלט!...

אָדער וואָלטען אַלע, וואָס געהען פאַרביי זיין שטוב, בלינד און טויב געוואָרען!...

אז דער פּדיון פלעגט אביסעל שטילער ווערען, פלעגט ער

זיך פּיהלען גרינגער. ער פלעגט ארויסגעהן אין גאַס, אין מארק. דעם קאָפּ פלעגט ער אראָבלאָזען, און פלעגט זיך קלאָגען אויף שלעכטע צייטען.

— וואָס וועט דאָס זיין, אידען, וואָס קיין פּרנסה איז ניטאָ? — פלעגט ער זיך ביטער קלאָגען פאר אלעמען, אויס־שטעלענדיג פערצווייפעלט די אויגען און ארויסלאָזענדיג גרוי־סע, שווערע זיפצען.

— ביי אייך אויך ניטאָ? — פלעגט איהם איין אנדערער קאלט א פרעג טהאָן.

גרונם'ן פלעגט פון אזא פראגע זיך אָברייסען אין האר־צען. איהם האָט זיך געדאכט, אז דאָס לאכט מען פון איהם, און ער פלעגט זיך נאָך מעהר איינבויגען, פונאנדערהוסטען זיך, ווי א נוטה למות'ער און נאָכדעם ענטפערען:

— ביי אייך אויך ניטאָ? — א קשיא! ווער איז נאָך אזוי געדריקט, ווי איך? מיין פּרנסה ווינש איך ניט דעם ערגס־טען שונא, מען האריוועט טאָג און נאכט מיט ווייב און קינ־דער, און קוים, קוים, וואָס מען האָט דאָס שטיקעלע ברויט, מען געהט קריעה־ובלויה...

און ער פלעגט זיך אזוי ביטער צוזיפצען, אז יעדער פלעגט איהם מיטפיהלען, און מען פלעגט איהם געריהרט טרייסטען:

— מילא, וואָס זאָל מען טהאָן, ר' גרונם, עס זיינען היינט אלע געשעפטען געשלאָגען, איהר זענט ניט איינער.

נאָך אזא טרייסטען פלעגט גרונם רוהיגער ווערען: מען גלויבט מיר, מען גלויבט מיר! פלעגט א שטיין אראָב פון זיין הארצען.

און ניט גלויבען איהם איז טאַקע אונמעגליך געווען: זיין קליינע דארע פיגור, די איינגעפאלענע באקען, די רויטליכע אוי־גען, זיין גאנצער הילוך, איבערהויפּט דאָס היטעל, וואָס האָט אין מיטען געהאט א ריס, — דאָס אלץ האָט גע'טענה'ט פאר איהם, אז ער איז איין אונגליקליכער, ארימער איד...

און וואָס אַ יאָהר האָט אַלץ זיין פערמעגען מעהר געוואַק־סען און גלייך מיט'ן פערמעגען האָט אויפגעוואַקסען זיין שרעק: טאָמער וועט מען אין שטעדטעל דערגעהן, און ער האָט זיך בעמיהט איינצוורעדען זיך אַליין, אַז ער איז אָרים, אַז אויף דער עלטער וועט איהם אויסקומען צו שטאַרבען אין פרעמדע תכריכים.

און דאָס ווייב און קינדער זיינען אומגעגאַנגען אָבגעריסען און אָבגעשליסען, דאָס גאַנצע געזינד האָט אויסגעזעהן ווי אַ חברה שלעפער מיט הונגעריגע מיעדע פּנים'ער.

— גרונם, אפשר נעהמען אויף שבת אַ פּאָר פונט פלייש?

— פלעגט דאָס ווייב אַמאָל פאַרלעגען.

און גרונם פלעגט אַ פערציטערטער בלייבען:

— קוילען ווילסטו אונז, גזלנ'טע, ווילסט מיך אויסגעבען. דאָס שטעדטעל זאָל זיך דערוויסען...

און דאָס ווייב פלעגט בלייבען שטיל, זי האָט איהם גענע־בען געדעכט און פלעגט אויף שבת נעהמען נאָר אַ פונט פלייש.

קוקענדיג אויף די קינדער, ווי זיי געהען אָבגעשליסען, האָט איהם זיין פּאַטערליך הארץ געבראָכען און וועה געטהאָן, ווי מען וואָלט עס מיט גלאָז געשניטען, נאָר מאַכען זיי אַ בגד האָט ער פאָרט ניט געקענט ביי זיך פועל'ן:

— איך טאָר ניט! איך טאָר ניט! פלעגט ער זיך אַליין פערענטפערען.

אַז אַ קינד פלעגט זיך פאַר אַ יום־טוב צעוויינען, מען זאָל איהם עפּעס אויפנעהען, פלעגט ער טרויעריג ענטפערען.

— נאַרישע קינדער, דאַנקט גאָט, אַז איהר האָט ברויט, באַלד וועט קיין ברויט אויך ניט זיין, באַלד וועט אונז אויסקו־מען אָנטהאָן אַ טאָרבע און געהן איבער די הייזער...

אַ טויט שרעקעניש פלעגט אָנפאַלען אויף די קינדער. זיי פלעגען גלייך שטיל ווערען און מיט שרעק טראַכטען וועגען דער לייווענטענער טאָרבע, וואָס זיי וועלען באַלד דאַרפען אָנטהאָן.

דערזעהענדיג די קינדערס שרעק, פלעגט גרונם גלייך רוהיג ווערען — ער איז זיכער מיט זיין ארימקייט, אפילו די אייגענע קינדער גלויבען איהם... און אויס דאנקבארקייט פלעגט ער אונ־טערגעהן צום עלטער'ן אינגעל, א קניפּ טהאָן איהם אין בעקעל און זאָגען:

— זיי ניט אומעטיג, מיין זוהן, אראבפאלען ביי זיך טאָר מען ניט, דער אויבערשטער וועט נאָך רחמנות האָבען...

די יאָהרען זיינען געפלויגען, די מאשינע אין שטעלכיל האָט ביי גרונם'ן שטארק געארבייט, זיין קאפּיטאל איז אלץ גרעסער געוואָרען, און ער האָט נאָך אלץ געציטערט: טאָמער וועט מען שטעלען נאָך מאשינעס.

און ער האָט נאָך אלץ געטראָגען דאָס זעלבע היטעל מיט דעם ריס אין מיטען....

דאָס געלד האָט ער קיינעם ניט פערליהען. ער האָט מורא געהאט מען זאָל זיך ניט דערוויסען, און גאנצע פעק מיט אסיג־נאָציעס זיינען געלעגען אין א גרויסען קאסטען אונטער'ן בעט.

ער האָט דאָס געלד אפילו צעהלען ניט געוואָלט, ער האָט אליין ניט געוואָלט וויסען, וויפיעל געלד ער האָט, צו וואָס זאָל ער האָבען אומזיסטע שרעק?

ער האָט זיך אבער איינמאָל ניט געקענט איינהאלטען און האָט געפּרובט א רעכען טהאָן די פעקלעך אסיגנאָציעס.

און וואָס מעהר ער האָט געצעהלט, איז זיין שרעק אלץ מעהר געוואקסען, ביז ער האָט אויפגעהערט צו צעהלען און ער האָט פערהאקט די קאסטען...

ער איז געלעגען אין בעט און ניט געקענט אנטשלאָפען ווערען.

— וועה צו מיר — טראכט ער מיט שרעק — אזוי פיעל געלד... מען וועט זיך דערוויסען... צו וואָס האָב איך גערארפט

צעהלען, א פינסטערע שעה אויף מיר געווען, מארגען וועט וויסען די גאנצע שטאדט, אלע וועלען שטעלען מאשינעס, מען וועט דען קוקען אויף מיר?

עס גיסט איהם אב מיט א קאלטען שוויס, און ער נעהמט זיך אליין צו בערוהיגען:

— קיינער האט דאך ניט געזעהן. איך וועל מארגען ערגעץ ניט געהן. וואס דארף איך וועמען האבען? איך בין קראנק, וועל איך ליעגען אין בעט.

ער רייבט דעם שטערען, די הענד ציטערען איהם, דאס הארץ קלאפט.

— ניין! קראנק זיין טויג ניט — קלערט ער ווייטער— מען קען נאך קומען מיך מבקר חולה זיין. און א קשיא אויף א מעשה — איך קען מיך אויסרעדען זיך... פונפצעהן טויז....

ער פערהאלט זיך דאס מויל מיט דער האנד.

— איך וועל מיך זיכער אויסרעדען, די צונג זאל מיר בע־סער אבדארען....

נאר איהם דאכט זיך, אז די סומע פופצעהן טויזענד שפרינגט איהם פון מויל ארויס, און מארגען, ווי ער וועט נאר עפענען דאס מויל עפעס צו זאגען, וועט עס גלייך ארויסשפרינ־גען ...

א שוידער נעהמט איהם דורך. ער דערמאנט זיך, ווי עמי־צער האט אמאל איהם געזאגט (ער געדענקט בשום אופן ניט: ווער), אז קיין סודות איז אויף דער וועלט ניטא...

— עט, ס'א ליענען — טרייסט ער זיך מיט שרעק — ביי א נאר איז קיין סוד ניטא... איך וועל ניש־קשה איינהאלטען. א מכה זיי... קיינער וועט ביי מיר גיט וויסען, קיינער ניט!... ווער האט דאס מיר געזאגט, אז קיין סודות זיינען ניטא? ווער פארט? אודאי א שוטה!...

ער וויל זיך דערמאהנען. נאר די געדאנקען טומלען זיך.

און ער קאן ניט. און באלד גיט איהם אין קאפ ווי מיט א האמער א קלאפ:

— עוף השמים יוליך את הקול! דער פויגעל וועט אויסזאָגען... שלמה המלך האט דאך זיכער געוואוסט, שרעקט ער זיך.

— וואו זיינען דא פייגלעך, נארישקייט! ער דערמאנט זיך, אז נעכטען איז א סאראקע געשטאנען אויפ'ן דאך פון שטעלכיל...

— משוגע בין איך, שפייט ער אויס... וועה איז מיר, איך קען טאקי משוגע ווערען.

די רעיונות זיינע פלאנטערן זיך, אין מוח קריכען אום עפעס ווי ווערים די ווערטער: שלמה המלך... די פויגעל... ניטא קיין סודות.... א סאראקע... אין די אויערען הערט ער א גרילצען פון מאשינעס: מען האט אומעטום אין שטעדטיל מאשינעס געשטעלט...

איהם הויבט זיך דער מח. ער קריכט אראב פון בעט און שטעלט זיך מיט שטארע אויגען אין מיטען שטוב. ער קוקט אויף דאס קליין-לעמפעלע, וואס ברענט אזוי דונקעל און טרויעריג אויפ'ן טיש, אויף וועלכע עס ליעגט א האלבער לעבעל שווארץ ברויט. ער בעטראכט זיין גאנצע שטוב, ווי ער וואלט ערשט אריין אין איהר....

און אט שטעלט ער זיך ביי זיין ווייב'ס בעט! זי קרעכצט אזוי הערצרייסענדיג, אזוי פערצווייפעלט — איהרע אויסגעדארטע באקען זיינען ווי טויט, די פלאכע ברוסט זיך שוועד — — ער שטעלט זיך נעבען דעם צווייטען בעט, וואו די קינדערלעך שלאפען — — טויטע פנים'ער, אויסגעדארטע, איבערגעדעקט מיט אלטע שמאטעס.

— אפילו קיין קאלדרע אין שטוב ניטא! — קרעכצט ער.

ער דערמאנט זיך ווידער אן דאס געלד, וואס ער האט איבערגעצעהלט....

— ניין, ניין! — קרעכצט ער, — ס'איז א ליעגען, א ליע־

גען! איך האָב ניט קיין געלד. איך בין אַ ביטערער אביון, איין אונגליקליכער!... איך האָב גאָר נישט, גאָר נישט, גאָר נישט, איך האָב ניט וואָס מורא צו האָבען...

ער ווערט אביסעל רוהיגער, ער קוקט אויף די שלאָפענדיגע ווייב און קינדער און רעדט זיכער אַרוים:

— איך האָב גאָר נישט, גאָר נישט; קיינער וועט קיין מאשינעס ניט שטעלען!... איך בין אַן אביון!...

אברהם דער שוסטער.

אברהם דער שוסטער איז א הויכער, דארער זקן, מיט א לאנגער באָרד, נאָך לענגערע פּאות'ן און מיט א גרויסען שטע־רען; ווען א פרעמדער מענש זאָל איהם בעגעגענען אמאָל אין דער פריה פון דאווגען מיט'ן גרויסען טלית־זאַק אונטער'ן אָרים, וואָלט ער זיכער געמיינט, אז דאָס געהט דער רב פון'ם שטעד־טעל, אָדער אזוי א שעהנער בעל־הבית. אמת, אברהם אליין האָט זיך טאקע געהאלטען גאנץ גרויס און מיט זיין מלאכה זיך כלל ניט געשעמט, און זייט ער האָט געהערט פון א מגיד, אז ר' יוחנן דער גרויסער תּנא ר' יוחנן, איז געווען א שוסטער, איז ער ווי שטאָלץ מיט זיין מלאכה געוואָרען, און אז עס פלעגט אמאָל קומען צו רעד וועגען שוסטעריי פלעגט ער שטענדיג ארויסטרעטען מיט פייער צו אבשלאָגען די, וואָס זיינען געגען דער מלאכה און פלעגט ענדיגען זיין ווארימע רעדע מיט די ווער־טער:

— וואָס דארפט איהר מעהר, ר' יוחנן, דער גרויסער תנא, איז אויך געווען א שוסטער, אויך געצויגען די דראטווע...

דאָס לעצטע פלעגט ער שוין אויסלאָזען לאכענדיג, אויף וואָס ער פלעגט באלד חרטה קריעגען — ס'טייטש! ער לאכט פון א תנא! און כדי ר' יוחנן זאָל אויף איהם דארט קיין פאר־איבעל ניט האָבען, פלעגט ער גלייך זיך פערכאַפּען:

— רעכענט אייך, ער אליין האָט די דראטווע ניט געצוי־גען, ער האָט געווים געהאלטען פּועלים...

דאָך פלעגט אברהמ'ן וועניג העלפען זיי פערטהיידיגען די שוסטעריי און זיין בעריהמען זיך מיט זיין קאַלעגע ר' יוחנן: קיין כבוד, נאָך וועלכע ער האָט זיך געיאָגט, האָט ער קיינמאָל ניט געהאט. אפילו דאָס „שניידערשע קלייזעל", וואָס איז געווען שטענדיג טאָלעראַנט מיט אַלערליי בעלי מלאכות, האָט איהם קיינמאָל קיין רעכטע „עליה" ניט געגעבען, אויסער אמאָל, על פי טעות, האָט מען איהם געגעבען אחרון, און שמחת תורה פלעגט מען איהם געבען די הקפה „עוזר דלים". נאָר דאָס איז געווען ניט דערפאַר, ווייל ער איז א שוסטער, נאָר דערפאַר וואָס ער איז געווען א האַלבער שוסטער, אָדער ווי מען האָט איהם גערופען אין שטעדטעל „א לאַטוטניק". ד. ה. קיין גאַנצע שיך און שטיוועל פלעגט ער ניט נעהען, ער פלעגט נאָר לאַטעס לעגען. ער האָט אפילו זיך בעריהמט, אז אמאָל, אמאָל פלעגט ער גאַנצע שיך אויך נעהען, נאָר זייט עס איז ארוים די וויסטע מאָדע מיט די „שמאָלע נעזער" האָט ער אויפגעהערט— ער וויל זיך ניט נאַריש מאַכען... אמת, לאַטעס פלעגט ער לעגען איינס אין דער וועלט! אפילו די שטעדטיל'שע שוסטער, וואָס פלעגען שטענדיג „ריידען" איינער אויפ'ן צווייטען, האָבען אויך ניט געהאַט א העזה אויסצוזעצען חסרונות אין אברהם'ס א לאַ־טע. נאָר דאָך פלעגען אַלע אין שטעדטעל פון איהם קיין גרוי־סען פירוש ניט מאַכען, פאַרקעהרט, ביי א געלעגענהייט פלעגט מען פון איהם אבלאַכען. זיין שטאָלץ האָט דערפון געליטען און ביי א צייט פלעגט ער זיך אָן די אַלעמען נוקם זיין.

די צייט פלעגט ער אַלע יאָהר ערוואַרטען מיט גרוים אונ־געדולד. ער איז געווען זיכער, אז זי וועט קומען, זי מוז קומען! דער אייבערשטער וועט ניט משנה זיין דעם סדר פון ששת־ימי בראשית און אָסיען מוז זיין אַלע יאהר און רעגענס וועלען געהן. אָסיען, ווייס אברהם, מוז רעגענען. ער האָט שוין אָבגעלעבט אזוי פיעל יאָהרען און עס האָט נאָך קיינמאָל ניט געטראָפען, אז עס זאָל ניט רעגענען; און פון רעגען, ווייס אברהם, ווערט אין

שטעדטעל א גרויסע בלאָטע, אזא בלאָטע וועלכע ער דאַרף האָ־בען, אויף וועלכע ער בעט גאָט. ווי דער פויער בעט גאָט דעם רעגען אויף ברויט אזוי בעט ער אויך גאָט, נאָר ניט אויף ברויט אליין, אויך ער זאָל זיך קענען רעכענען מיט די שטעדטעלשע בעל־הבתים, וועלכע לאכען אָפּ פון איהם.

און אז אברהם זיצט סכות און עס הייבט אָן גיעעסן א קאל־טער הערבסט־רעגען, איילט ער זיך ניט צו געהן אין שטוב, ביז וואנען זיין אלטע פעשע רופט איהם ניט אריין מיט גרויסע קולות:

— משוגענער איינער! ווער זיצט עס אין אזא גאָס־רעגען אין סכה! דו ווילסט זיין פרימער פאר'ן רב! די יויך ווערט אָן דעם טעם פון דעם רעגען.

— ניש־קשה, ניש־קשה! — טרייסט ער זי צופריעדע־נערהייט, שוין אריינגעהענדיג אין שטוב. — איך האָב ניט קיין מורא פאר הייגטיגען רעגען, פון אזא רעגען וועט זיך „שטעלען" די בלאָטע! נארעלע, די בלאָטע....

— נו, דאנקען גאָט טאָקי פאר דער בלאָטע! — ענטפערט פעשע מיט א פרום־פּנים; זי דערמאנט זיך, אז די גאנצע חיונה האָבען זיי טאקע פון דער אָסיען־בלאָטע.

און אברהם ענדיגט דאס עסען אין שטוב, די אויגען אָבער קוקען דורכ'ן פענסטער אין גאס אריין און זיין הארץ וואקסט פאר פרייד, זעהענדיג, ווי די ערד ווערט שוין ווייכליך, ער דער־קענט שוין די סמנים פון זיין ליעבער בלאָטע....

און אז עס גיט א שיין די זון ווערט אברהם דערשראָקען צום טויט! איהם דאכט זיך, אז זי וויל איהם אוועקנעהמען דאָס ברויט... נאָר ניט לאנג שיינט די הערבסט־זון: א וואלקען פערשטעלט זי באלד און אברהם ווערט ווייטער פרעהליך און זינגט פאראדירענדיג דאָס קינדישע ליעדעל:

גאָט, גאָט גיעב א רעגען
פון אברהם שוסטער'ס וועגען.

און גאָט הערט צו אברהם'ס געבעט — א גאַנץ סכות רעד־גענט און רעגענט, אידישע קינדער טרויערן, וואָס זיי האָבען א פערשטערטען יום־טוב, קענען ניט ארויסגעהן אויפ'ן גאַס א ווײַלע, אברהם אבער איז שטארק צופריעדען: אין גאַס האָט זיך שוין אויסגעבילדעט די בעוואוסטע אָסיענדיגע בלאָטע, נקבות בלייבען אָפט שטעהן אין דער מיטען גאַס פערצווייפעלט, לאַ־זענדיג אַמאָל די שוך; קליינע קינדער טראָגט מען איבער אויף די הענד און מאַנסבילען ראטעווען זיך ארויס מיט גרויס בריה־בריה־שאפט...

דאָ לאַכט שוין אברהם פון דער זון! אזא קליינע טעלער וועט ניט זיין ביכולת אויסטריקענען אזא גרויסע בלאָטע, און אפילו אז מעהר קיין רעגען זאָל ניט געהן, וועט זי אויך שטעהן נאָך א פאָר חדשים שטארקע. נאָר אברהם טרייסט זיך, עס וועט נאָך רעגענען, ער האָט דערויף זיין כלל: אָסיען מוז רעג־גענען!

איבער יום־טוב רוהט ער זיך אוים און קלויבט כוחות: ער ווייסט, אז נאָך יום־טוב וועט ער מוזען ארבייטען ביז שפּעט אין דער נאַכט אריין, ער וועט זיין פערוואָרפען מיט מלאכה.

און אויף מאָרגען נאָך סכות הייבט זיך טאַקע אָן ביי איהם א יריד אין שטיבעל, וועלכער שטעהט גאַנצע דריי חדשים און א מאָל מעהר. מען טראָגט איהם שיך פון אלע זייטען, די בלאָטע איז גרויס און יעדערער וויל זיך פערזאָרגען מיט גאַנצע שיך, אויסער דעם רייסט זיך אין בלאָטע מעהר ווי א גאַנץ יאָהר!

אברהם האָט גוט אין זינען, אז פון דעם יריד לעבט ער אַ גאַנץ יאָהר. אמת, עס מאַכט זיך אין א טרוקענער צייט אויך לאַטעס צו לעגען, אבער דאַמאָלס איז ער ניט אזא יחסן: די גע־הויבענע שוסטער פון די „שמאָלע געזליך" זיצען דאַמאָלס אָהן ארבייט און שעמען זיך ניט אונטער צושלאָגען איהם פרנסה, און דעריבער בענוצט ער זיך מיט זיין איצטיגע „יחסנות" און „רייסט„ פון טויט און פון לעבעדיג, ער מאַכט שרעקליכע טאַק־

סעס, ווער רעדט, פאר א פּאר פּאַדמיאַטקעס אונטערשלאָגן קען מען שוין ביי איהם ניט אַבדינגען קיין גראָשען, עס מעג זיין ווער עס איז, אפילו א נאָהענטער, אָרימער שכן; און אז יענער פּרובט זיך צו דינגען:

— סטייטש, ר' אברהם, פאר וואָס קומט אייך אזוי פיעל?

ענטפערט אברהם קאַלט:

— איך נייט אייך דען חלילה? איך לויהנט נישט, — טראָגט אייך אריין צו בעריל דעם שוסטער, ער איז אויך א גאַנץ גוטער שוסטער, ער מאכט דאָך עפּעס „שמאָלע נעז־לעך"...

די לעצטע ווערטער פלעגט ער אויסלאָזען מיט אן איראָ־נישען טאָן, ווי ער וואָלט געזאָגט: ניט אַלע מאָל טויג פאר אייך בעריל דער שוסטער, איהר דאַרפט מיך אויך האָבען... ער וויל זיין זיכער, צי דאַרף מען איהם טאקע האָבען און ער גיט א קוק אין פענסטער און ער ווערט נאָך שטייפער ביי זיך: די גאַס איז פערפלייצט מיט שיטערען קויט, האָטש טרענק זיך! — אוי, דאַרפט איהר מיך! שמייכעלט ער און גיט אפילו ניט א קוק אין יענער זייט, וואו דער קונד שטעהט מיט די שיך און וויל אראָבדינגען א צעהנעריל. אברהם פיהלט, אז איצט איז די צייט צו אברעכענען זיך מיט זיינע שונאים, וואָס לאכען פון איהם, און ער איז זיך נוקם מיט הארטע מקחים...

אָט אזוי האָט זיך אברהם דער לאַטוטניק אַבגעלעבט ביז אין טיעפער עלטער, אלץ געצויגען די חיונה פון דער שטעדטיל־שער בלאָטע און געדאנקט גאָט, וואָס ער האָט בעשאַפען קלוג די וועלט, אז עס מוז זיין א צייט אין יאָהר, ווען אין שטעד־טעל ווערט א בלאָטע און זיינע לאַטעס געהען שטאַרק אָן. דערפאַר האָט אין זיינע אויגען די בלאָטע דעם שעהנסטען חן געהאַט, אפשר א סך מעהר חן, ווי דער בלאָהער ים ביי א פּאָעט... און אז ער פלעגט דורכגעהן אמאָל אין מאַרק קויפען

שטיקלעך רימען אין די פעל־קראַמען, פלעגט ער מיט שמאַלץ בעטראַכטען די מיט קויט פערגאָסענע גאַסען און דעם מאַרק. וואו עס פלעגען טרעטען די שעהנסטע בעלי־בתים מיט פערקאַ־שערטע פאָלעס, אונטערברומענדיג:

— נגנגנו א בלאָטע, זאָל מען בעהיט ווערען!... אודאי גע־פעלט זיי ניט — פלעגט ער דעמאָלט טראַכטען, זיי קענען לע־בען אָהן איהר, און פאַר מיר אַרט זיי דען?...

און אז איינער פון זיינע קונדען, קומענדיג צו איהם, פלעגט זיך אמאָל קלאָגען, אז פון דער בלאָטע איז שוין ניט אויסצו־האַלטען, גאָט וואָלט שוין עפּעס רחמנות האָבען עס זאָל טרוקען ווערען, פלעגט דאַמאָלס אברהם ווערען מלא כעס; בעוויזען דעם כעס האָט ער ניט געקענט, נאָר דעם „קונד" האָט ער שוין געקנס'ט מיט א צווייער העכער אויף יעדער לאַטע, טראַכטענדיג ביי זיך:

— רעד ניט קיין נאַרישקייט!...

איינמאָל אין מיטען זומער — עס איז נאָך געווען א שטיק צייט צו אברהם'ס „לאַטעס־סעזאָן", איז ער דורכגעגאַנגען דעם מאַרק און האָט דערזעהן א גרויסע קופּע שטיינער ליעגט סאַמע אין מיטען מאַרק. איהם איז די זאַך קשה געוואָרען. וואָס זאָל עס בעדייטען? און ער איז צוגעגאַנגען צו א קרעמער פרעגען: אויף וואָס דאַרף מען אַזוי פיעל שטיינער?

— אזוי פיעל? — האָט נאָכגעקרימט איראָניש דער קרעמער — דאָס איז ביי אייך אויך א פולע?! וואַרט נאָר, וועט איהר זעהען ווי עס וועט זיין צעהנמאָל אזוי פיעל, הונדערט מאָל אזוי פיעל.

— אָבער אויף וואָס דאַרף מען אזוי פיעל שטיינער? — האָט זיך אברהם נאָך מעהר געוואונדערט.

— איהר זענט א היעגער צי ניט? האָט דער קרעמער גע־כעסט, — איהר ווייסט דען ניט, אז מען וועט אין גיכען ברוקי־

רען דאָס שטעדטעל, לכתחילה דעם מארק, נאָכדעם די גאסען.

— ברוקירען... ברוקירען ?... וואָס הייסט ברוקירען ? — האָט אברהם זיך אָנגעהויבען קראַצען אין פּאָטיליצע, ווי ער וואָלט זיך וועלען דערמאָנען עפּעס א שרעקליכע זאַך.

— מען זאָגט טאָקי סטאַאריי יאַק מאַליי ! האָט דער קרע־מער געשמייכעלט — וואָס פערשטעהט איהר דאָ ניט ? מען וועט אויסברוקירען דאָס שטעדטעל מיט אָט די שטיינער אָט — עס זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין.

מעהר קיין פּירושים האָט שוין אברהם ניט געדאַרפט. די לעצטע ווערטער : עס זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין, האָבען איהם ווי א דונער געטראָפען.

דאָך אין גאַנצען האָט עס דאָס ניט פערשטאַנען און גע־הענדיג צוריק אהיים, ווי א דערשלאָגענער, האָט ער צו זיך אליין גערעדט, מאַכענדיג מיט די הענד : וואָס הייסט עס זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין ? קען דאָס זיין, דאָס שטעדטעל זאָל פּלוצים אויסגעטריקענט ווערען ?...

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, וואָס איינער, א קונד זיי־נער, האָט איהם אמאָל דערצעהלט, אז עס זיינען פאַרהאַן אין דער וועלט „אזעלכע גרויסע שטעדט, וואָס זיינען געברוקירט און דאָרטען איז שטענדיג טרוקען". — ער איז אריינגעקומען אין שטוב, ווי צומישט.

— אוים בלאָטע ! — האָט ער געברומט, — מען דאַרף שוין מיך נישט !

זיין „אַלטע" פּעשע האָט נישט פערשטאַנען, וואָס ער רעדט און האָט געמיינט, אז ער איז משוגע געוואָרען.

— וואָס שרייסטו ? — האָט זי זיך געבייזערט — וועלכע בלאָטע ? אין מיטען זומער ווילסטו בלאָטע, קאַרג איז דיר דען אַסיען.

— הערסט דאָך ! די גזלנים ווילען, אז אין אָסיען זאָל אויך

קיין בלאַטע ניט זיין, פערשטעהסט? ! זיין ווילען אונז זעצען צו דער עלטער אהן ברויט.

— וועלכע גזלנים, וואָס פּלוידערסטו? — האָט זיך שוין פעשע דערשראָקען אויף איין אמת.

אברהם האָט אליין ניט געוואוסט ווער זיינען דאָס די גזלנים, נאָר זיין כעס האָט אין איהם געברענט און ער האָט אויסגעלאָזט איילענדיג:

— „זיי“ געפעלט ניט די בלאָטע! פערשטעהסט? גרויסע פריצים זיינען זיי! זיי גלייכען זיך אויף צו די גרויסע שטעדט און האָבען זיך מישב געווען ברוקירען די גאַסען, וואָס זאָגסטו צו זייערע יאָהרען?

— א קויל איז מיר געשעהן — האָט פעשע פערבראָכען מיט די הענד — מיר זיינען דאָך אונגליקליך. פון וואַנען וועלען מיר איצט לעבען?

— געה, פרעג דיך ביי זיי! — האָט ער מיט גאַל געענט־פערט. זיי אַרט דען עפּעס פאַר אונז? דו מיינסט! אז גאַנץ שטעדטעל טראָגט מיר פון נאָך סכות אַן אַרבייט פאַר רחמנות אויף מיר? אז זיי ווילען קענען זיך קענען בעגעהן אָהן מיר ווילען „זיי“ אוודאי זיין צופריעדען, די גזלנים!

— און דו רעכענסט, אז מען וועט שוין גאָרניט רייסען די שיך? — האָט פעשע געפרעגט מיט א טאָן, אין וועלכען עס איז נאָך געלעגען א שטיקעל האָפנונג.

— בהמה! רייסען וועט מען רייסען. אויף ברוק רייסט זיך אויך, אבער ניט אזוי ווי פריהער, אויף שטיין טרעט זיך אָב נאָר די פּאָדעשווע אליין און אין בלאָטע אבער ווערט צעפוילט דער לעדער און דאָס איז ביי מיר דער עיקר...

* * *

אלע טאָג פלעגט אברהם ארויסגעהן אויפ'ן מאַרק זעהן וואָס הערט זיך עפּעס מכח דעם ברוק, און גלייך מיט דער קופּע שטיי־

נער, פלעגט וואקסען זיין וואונד אין האריץ, און ער איז אומגע־גאנגען ווי א קראנקער.

דאך האט ער געהאפט, אז ניט אזוי גיך וועט מען ברוקי־רען. והא ראיה, ער געדענקט, אז צו דער באד האט מען אויך אזוי אמאל אנגעהויבען פיהרען שטיינער און ציגעל און אלע טאג דאכט זיך, פלעגט מען אנהויבען צו מויערען, פון דעסטוועגען האט זיך עס געצויגען שעהנע עטליכע יאהר. און ער פלעגט זיך טרייסטען, אז דער ברוק וועט נאך אויך געדויערען ביז זיין לעצ־טען טאג....

גאר זיין האפנונג איז געוועזען אומזיסט!

אין דעם זעלבען זומער, אין א שעהנעם פריה־מארגען דורכגעהענדיג דעם מארק, האט ער דערזעהן אין מיטען שטעהט א רעדיל מענשען. דאס האריץ האט איהם ווי געזאגט, דאס איז ניט צו גוטען. ער האט זיך דורכגעשטופט דורכ'ן רעדיל און הענד און פיס האבען איהם אנגעהויבען צו טרייסלען: ער האט דערזעהן קאצאפעס שטעהען מיט גרויסע האמערס און די הענד און צוקלאפען די שטיינער, אזש עס הילכט אין דער לופט. דער ארומיגער עולם שטעהט און פרעהט זיך:

— איצט וועט זיין א לעבען! — זאגט איינער.

— שייך א לעבען! — האלט אונטער א צווייטער. א ווערטעלע צו זאגען: פטור ווערען פון דער בלאטע!

איינער פון רעדעל, א שטעדטעל'שער לץ, האט בעמערקט אברהם'ן שטעהענדיג און האט אנגעהויבען טרייבען שפאס מיט איהם:

— איהר זעהט ר' אברהם וואס מען טהוט? איהר ווייסט, אז אייך וועט עס זיין א היזק צו דער פרנסה!

— א סמיכת הפרשה! — האט זיך אברהם געמאכט בלומר'שט ניט פערשטעהענדיג. וואס געהערט דער ברוק צו מיין ארבייט?

— עס האט א גרויסע שייכות! — האט דער לץ נישט

אויפגעהערט צו שפּאסען : — אין דער טריקעניש וועלען זיך ביי אונז די שטיוועל אזוי ניט רייסען און איהר וועט האָבען ווע־ניגער לאטעס צו לעגען.

— וועט ער נעהען נייע שטיוועל ! — האָט זיך געפונען צווישען חברה נאָך א לץ.

— קיין נייע קען ער נעביך נים, ווי קומט ער דערצו, דאָס איז א געבוירענער לאטוטניק.

— נישקשה, ער וועט זיך אויסלערנען ! ער האָט א גרויסען שמערען.

אלע האָבען געלאכט.

דאָ האָט זיך שוין אברהם ניט געקענט איינהאלטען. מען האָט איהם אָנגעגריפען אין ביין אריין און ער האָט זיין גאל ארויסגעגאָסען :

— ליידאקעס, וואָס מיינט א י ה ר איך ? איהר וועט די וועלט איבערמאכען ? ! אזוי לאנג קרענקט איהר, ווי לאנג עס וועט נאָך זיין בלאָטע, איהר וועט נאָך אָנקומען צו מיר מיט אייערע צעפוילטע שטיוועל פעריכטען, די הויט וועל איך פון אייך דאמאָלס שינדען, די הויט !...

— הוררא ! האָט עפּעס איינער א יונגאַץ אויסגעשריען, און דער צופריעדענער עולם פון ברוק האָט פרעהליך אונטער־געהאלטען און דער לץ האָט געשריגען העכער פאר אלעמען.

— ר' אברהם ! אוים בלאָטע ! עס וועט ניט זיין מעהר קיין בלאָטע, אוים בלאָטע !... הוררא !

אין דעם קומענדען אָסיען איז דער ברוק נאָך ניט פערטיג געוואָרען, די בלאָטע איז געוועזן די זעלבע, נאָר אברהם'ן איז שוין ניט בעשערט געוועזן קלייבען נחת פון איהר און פערדיענען צעהנערלעך : די לעצטע מצענע אויפ'ן מארק האָט אויף איהם זעהר שלעכט געווירקט, ער איז נאָך דעם ארומגעגאנגען א פּאָר

וואכען א קראנקער. האט זיך אוועק געלעגט אין בעט און איז געשטארבען.

די וואס זיינען געוועזען ביי זיין יציאת נשמה, האבען לאַ־כענדיג דערצעהלט, אז זיינע לעצטע ווערטער זיינען געוועזען:

— גזלנים! אוים בלאטע!...

דערפאר אבער אין א יאהר נאך זיין טויט איז דער ברוס פארטיג געווארען און פעשע, וועלכע האט עס דערלעבט צו זעהן, פלעגט שטענדיג בעדויערען איהר אלטען בזה הלשון:

— אברהם, אברהם! אז דו וואלסט איצטער אויפגעשטאַ־נען פון קבר, וואלסט א קוק טהאן וואס פון דער בלאטע איז גע־ווארען, וואלסטו נאך א מאל געשטארבען....

אַריה־לייזערס פערד,

עס איז געווען אין יענע צייטען, ווען בראַנפען איז געווען אַ אידישע פּרנסה, ניט נאָר „שענקען" האָבען אידען געמעגט, נאָר אַפילו „טרייבען" בראַנפען איז געווען אַ כשר'ע זאַך.

דעמאָלט האָט מאיר טעמקין, אַ איד אַ גביר, אויפגעשטעלט אַ גרויסע ברוי־הויז, העט הינטערען שטעדטעל, וואו דאָס קליי־נע, שמאָלע טייכעלע האָט רוהיג געפלאָסען.

פון'ם טייכעלע איז גלייך געוואָרען אַ תל. וואסער מיט בראַנפען האָבען ניט געקענט הויזען. דאָס וואסער איז גע־וואָרען מוטנע, געדיכט און האָט בעקומען אַ פּנים פון אַן אראָב־געוואָרפענעם גבאי...

אָבער דאָס שטעדטעלע איז דערפאַר פרעהליך געוואָרען און האָט אויפגעלעבט. ערשטענס, האָט דאָס ברוי־הויז אַ פיער־פינף מאָל אַ טאָג געפייפט, געהודזשיעט און געקלונגען, און כּמעט געפּרעהט האָבען זיך דערמיט בלויז די קליינע קינדער און חדר־אינגלעך, האָבען אָבער אויך דערפון הנאה געהאַט די גרויסע אידען מיט לאַנגע בערד און האָבען זיך געוויצעלט:

— וואָס זאָגט איהר ווי עס פייפט! פונקט ווי אין אַ כרך!

— איך האָב מורא אַז עס וועט אונז צום סוף אַלעמען אנפייפען.

די ווייבער ווידער זיינען געווען צופריעדען מיט דעם פייפען, הודזשיען און קלינגען דערפאַר, ווייל זיי האָבען די דאָזיגע קולות אויסגעניצט פאַר אַ זייגער, וועלכען ניט יעדע

שטעדטעלשע הויז האָט פערמעגט. געפייפט האָט עס צוועלף אזייגער, געקלונגגען זעקס און געהודזשיעט אכט א זייגער. די ווייבער האָבען ביי די דאָזיגע צייט־סימפּטאָמען געדוקט טשאַ־לענט, פער׳חתמ׳עט די אויוועז און געבענשט ליכט...

צוויטענס, האָט דאָס שטעדטעלע אויפגעלעבט, ווייל ארום ברוי־הויז האָבען געארבייט א מעכאניק, א פּאַד־מעכאַ־ניק, א ווינער און א מאשיניסט, — א חברה וואָס מען האָט אראָבגעבראכט מיט זייערע ווייבער און קינדער פון גרויסע שטעדט און געלעבט האָבען זיי ווי די גראפען. אלע טאָג האָבען זיי געקויפט פלייש, געגעסען אין מיטען וואָך ווייצענס און האָ־בען געגעבען צו לייזען „גאָלד“...

דערצו האָט דאָס ברוי־הויז געפאָדערט א גאנצע צאָהל אקציזניקעס. אמת, מאיר טעמקין איז געווען א איד אויף וועל־כען מען האָט זיך געקענט פערלאָזען. אבער די מלוכה געטרויט קיינעם ניט און די דאָזיגע אקציזניקעס האָבען די ערשטע צייט שטארק געהיט און געצעהלט די „גראדען“ פון די בראנפען מיט גרויס איבערגעבענהייט. שפּעטער אָבער, אז זיי האָבען א־פּנים זיך איבערצייגט, אז מאיר טעמקין איז א איד, וועלכען מען קען געטרויען, אז ער וועט דעם בראנפען ניט פאלשעווען, האָבען זיי שוין גאנצענע טעג ארומגעשפּאצירט איבער׳ן שטע־טעל, געמאכט חוזק פון עלטערע אידען מיט צופלאָכטענע בערד, דערפאר אבער האָבען זיי מיט די מיידלעך זיך בעגאנגען „וועזש־ליוואַ“, און ניט איין שטעדטעלשע מיידעל האָט ביינאכט אין חלום געזעהען א הויכען, שלאנקען אקציזניק מיט גאָלדענע קנעפּ און מיט בלאָנדע, שעהנע וואָנסעס...

און ווער ווייס צי נאָר אין חלום אליין?

און עס האָט זיך טאקע שפּעטער ארויסגעוויזען, אז ציפּ־קעלע משה־חיים דעם בעקער׳ס האָט געהאלטען מיט אן אקציז־ניק אזוי ווייט, אז זי האָט שפּעטער געמוזט פאָהרען צו איהרער א מוהמען אין דער גובערניע אויף א פּאָר מאָנאט צו גאַסט... כאָטש

נאָהענטע מענשען האָבען געוואוסט, אז חיים־משה דער בעקער האָט זיין גאנצע משפּחה אין שטעדטעל, און די מארק־ווייבער, וואָס האָבען אין מיטען וואָך געהאט גענוג צייט, האָבען דעם דאָזיגען ענין ארומגערעדט פון אלע זייטען. מען האָט זיך גע־סוד'עט, ארויסגעשפּרונגען אלע ווילע מיט א געלעכטער און כדי יוצא־זיין אויף פאר גאָט — פון צייט צו צייט אונטערגע־זיפצט אויף אזא מעשה רע...

אָבער פרעהליך איז געווען.

דריטענס, האָט מען זיך געכאפּט, אז דאָס ברוי־הויז, וואָס טרייבט בראָנפען בלויז פאר גויים און וואָס יעדעם גלעזעל קאָסט אזוי טייער, — ארבייט ארויס פון זיך אזא מין פּסולת, וואָס, אז מען גיעט עם טרינקען די קיה, ווערען זיי פעט און גיעבען מילך צוויימאָל אזוי פיעל... און דאָס דאָזיגע פּסולת מיט דעם נאָמען „ברייע", גיסט מען פּשוט אין טייך...

האָבען זיך די באַלעבאסטעס, וואָס האָבען געהאט בהמות, אנגעכאפּט אן די דאָזיגע ברייע ווי אָן א קוואל פון אייביגען לע־בען, וועגען וועלכען עס דערצעהלט זיך אין טייטש־חומש...

און די ווייבער וואָס האָבען געשפּייזט זייערע קיה מיט די דאָזיגע ברייע האָבען דערצעהלט וואונדער: די קיה זיינען געוואָרען דאָפּעלט דיק, פון מעהר מילך געבען איז שוין אָבגע־רעדט, דאָס האָט ניט יעדע באַלעבאסטע גערען דערצעהלט: עין־הרע איז שולט אין א בהמה פּונקט ווי אין א מענשען, להבדיל, און ס'איז א סברא, אז נאָך מעהר ווי אין א מענשען. נאָר האָט מען דען בעשיינפּערליך ניט געזעהען, אז ביי די קיה, וואָס ווערען געשפּייזט מיט די ברייע, וואקסט די אייטער פון טאָג צו טאָג! מען קען דאָך די אויגען ניט צומאכען!

איז אבער א שטערעניש, וואָס דאָס ברוי־הויז געפינט זיך א מהלך וועגס. עס איז ניט אזוי לייכט יעדען טאָג צו געהן מיט צוויי עמער און א קאראָמיסלע אויף די פּלייצעס נאָך דער דאָ־זיגער ברייע. די ברייע איז געדיכט און וועגט אָהן א שיעור.

דערצו איז דאָס טאַקי ניט שעהן צושלעפּען זיך איבער אַלע גאַסען מיט אַ קאַראַמיסלע אויף די אַקסלען... אַזוינס האָבען זיך ערלויבט די אָרימע באַלעבאַסטעס, איז דאָס אדער גאַנץ פריה אָדער גאַנץ שפּעט, ווען עס איז געווען פינסטערלעך.

ביז עס האָט דערפון ערפאַהרען אריה־לייזער דער שינדער..

אריה־לייזער מיט זיינע צוויי בנים האָט געוואוינט ערגעץ אין עק שטעדטעל, אין אַ גוי'עשע „כאַלופּקע", וואָס האָט אויך פערמאָגט אַ שטאַל. מיט זיין פרנסה האָט ער זיך ניט גע־שעהמט, אָבער צופריעדען פון איהר איז ער ניט געווען. ער אליין האָט זיך געהאַלטען פאַר אַ פערד־הענדלער, אבער אין שטעדטעל האָט מען איהם גערופען „דער שינדער". אין אמת'ן איז אין דעם פאַל דאָס שטעדטעל גערעכט געווען. אריה־לייזער איז געווען מעהר שינדער ווי פערד־הענדלער. אמת, געקויפט האָט ער פערד, אבער געקויפט האָט ער זיי צוליעב די פעל... דער טייערסטער פרייז, וואָס אריה־לייב האָט געצאָהלט פאַר אַ פערד, איז געווען אַ דריי־רובלדיגע. דאָס זיינען געווען פערד — זקנים, בלינדע, הינקעדיגע, וואָס האָבען געהאַט צו דערלעבען זייערע לעצטע טעג און אמאָל זייערע לעצטע שעה'ן, און אָט דאַמאָלס פלעגט דער פויער צי דער בעל־הגוף זיי פערקויפען אריה־לייזער'ן.

דער מסחר פלעגט צוגעהן אויף אַזאַ'ן אופן:

— אריה־לייזער — קלאַפּט איהם אַ פּויער אין קליין פענסטעריל פון זיין שטיבעלע — איך האָב פאַר דיר אַ פעל...

אריה־לייזער געהט פויל ארויס פון שטיבעל, נאָך איהם די צוויי בנים, יאשקע און פיישע, אַלע דריי מיט פערכמורעטע געזיכטער, וואָס קוקען ארויס אונטער די גרויסע ווינטערדיגע היטלען, וואָס זיי טראָגען אין אַלע צייטען פון יאָהר. זיי גיעבען זיך אַלע דריי, ווי לויט אַ קאָמאַנדע, אַ קראַץ מיט זייערע שווער־רע גופים, איינגעהילטע אין וואַטאָווע מלבושים, און נעהמען זיך

צו בעטראכטען דאס בעשעפעניש, וואס שטעהט נאך דערווייל לעבעדיג און איז גלייכגילטיג צו דער גאנצער וועלט...

— איז וואס ווערסטו ווּעלען, פאכאם, פאר דער דאזיגער פעל? פרעגט אריה־לייזער, בעקוקענדיג דאס פערד וואס זיין פעל איז איבריגענס שטארק צופליקט.

דאס אלטע, קראנקע פערד לעגט זיך דערווייל אנידער אויף דער ערד און כאפט א דרימעל. עס איז מיעד. א לע־בען אבגעארבייט אויף פעלדער, געאקערט, געזייהט, געשלעפט די תבואות אין די שייערען — עס איז מיעד. ליעגט עס און רוהט זיך אויס נעבען אריה־לייזער'ס שטיבעל.

און אריה־לייזער לאזט עס ליעגען. ליעגענדיגערהייט קען ער די פעל בעסער בעטראכטען. ער מעסט זי, טאפט זי. די זיהן העלפען איהם און ענדליך ווערט מען מושוה — דריי רובל . . .

און אויף אזא אופן קלייבט זיך אן אמאל ביי אריה־לייזער'ן אין שטאל, ביי א זעקס פערד און דערלעבען דארט די לעצטע טעג, שעה'ן און מינוטען.

ביז אריה־לייזער מיט די בנים טהוען זיי זייער רעכט...

אפטמאל דאכט זיך אריה־לייזער'ן, אז א פערדיל קוקט איהם אריין מיט א פראגע אין די אויגען: ווען? . . .

און אמאל בעמערקט אריה־לייזער, אז דאס פערד קען נאך לעבען ביי א האלב יאהר און ברענגען נוצען. דעמאלט רופט ער ישראל־בער דעם בעל־העגלה און פערקויפט איהם פאר א פינפעריל, דערביי נעהמט ער אבער אויס א תנאי:

— ישראל־בער, ווי באלד דאס פערד וועט האלטען ביים טויט — ברענגט איהם צוריק צו מיר. מיר וועלען שוין מושוה ווערען . . .

אבער אז דער „קאך" פון די „ברייע" איז דערגאנגען צו אריה־לייזער'ן, האט ער בעשלאסען זיינע צום טויט פער־

משפט'ע פערד, אויסנוצען פאר א נייער פרנסה . . .

ער האט גלייך פעריכט דאס וואגענדעל, וואס ביי איהם האט זיך אין שטאל ארומגעוואלגערט, צוגעמאכט צו איהם אזא מין שטאנג צו וועלכען מען זאל קענען וואס מעהר פערד שפאנען האט געקויפט א פאס מיט אן עמער און אין א העלען פריה־מארגען האט זיך איבער די שטעדטעלשע גאסען בעוויזען אריה־לייזער זיצענדיג אויף זיין וואגען, געשפאנט אין דער ברייט מיט זעקס פערד, פוןביידע זייטען זענען נאכגעגאנגען זיינע צוויי בנים און האבען הילכיג אויסגעשריען:

— ברייע ! ברייע ! ברייע !

זיינען די ווייבער ארויסגעלאפען מיט עמערס, די קינדער נאך זיי און ארום אריה־לייזער'ס וואגען האבען זיך אויסגעשטעלט א גאנצע רייהע מיט ווייבער, קינדער און עלטערע אידען, און האבען מיט גרוים דרך־ארץ בעטראכט דעם נייעם עושר פון שטעדטעל, אריה־לייזער שינדער, וואס קען זיך ערלויבען ארויספאהרען אין א זעקס־פערדיגען שפאן . . . און די ווייבער האבען דערפאר געצאהלט ניט געדונגענערהייט א צעהנעריל פאר יעדען עמער ברייע, וואס אריה־לייזער האט זיי צוגעשטעלט . . .

צופריעדענגעשטעלט די גאס ווייבער, וואס האבע: בהמות פערמאגט, האט אריה־לייזער א שמיץ געטהאן די זעקס נאך לעבעדיגע פערדלעך און זיך געריהרט ווייטער . . .

אין דער צווייטער גאס אבער האט שוין אריה־לייזער פערמאגט בלויז פינף פערד. דאס עלסטע פערד איז געפאלען ביים בארג . . .

האבען איהם די זיהן אויסגעשפאנט און מיט גרוים מיה אוועקגעפיהרט אהיים, קוים א לעבעדיגען.

אין דער דריטער גאס איז אנידערגעפאלען א צווייט פערד. איז שוין אריה־לייזער געווארען אביסעל געפאלען ביי זיך. פיער פערד איז ניט זעקס און ער האט געמוזט בכבודו

ובעצמו אַראָבקריכען פון פאַס, וואו ער איז געזעסען ווי א שררה, און זיך נעהמען שטופען דעם וואַגען.

דערווייליע זיינען אַנגעקומען די צוויי בנים און צוגענומען דאָס צווייטע אַנידערגעפאַלענע פערד...

אַזוי האָט עס פאַסירט יעדען טאָג. אַרויסגעפאָהרען מיט זעקס און געקומען אהיים צוריק מיט פיער, אמאָל מיט דריי, זעלטען מיט פינף און קיינמאָל ניט מיט אַלע זעקס. אָבער א דאַנק דער דאָזיגער ניצליכקייט, וואָס ער האָט בעקומען פון די פערד, וואָס זענען געווען פער'משפט צו געטויטעט ווערען, האָט זיך ענדליך ביי אריה-לייזער'ן ענטוויקעלט א געפיהל פון ליעבע צו זיי.

צו די אַנידערגעפאַלע פערד פלעגט ער רופען אמאָל זיין גוי־עשען שכן, אַנטאָן, וועלכער איז געווען א גרויסער מומחה. און ניט זעלטען האָט איהם געלונגען צו פערלענגערען די טעג פון דעם דאָזיגען פער'משפט'ן מין . . .

די געזינטערע פלעגט ער שפייזען פון דער פולער האַנד מיט היי. ביי א בעסערען פרנסה־טאָג האָט ער אפילו געקויפט פאַר זיי א טעפעל האָבער און ער האָט געקוקט מיט הנאָה ווי די אויסגעדאַרטע, פערמוטשעטע פערד כראָמטשקען מיט די עטליכע איבערגעבליבענע צייהן און קוקען איהם מיט ברייט־געעפענטע פייכטע אויגען, פול מיט דאַנקבאַרקייט . . .

דאַמאָלט פלעגט ער דאָס פערדעל א גלעט טהאָן און פער־שפּרעכען איהם אויף שטום־לשון, צו האַלטען איהם אַזוי לאַנג, ווי גאָט אַליין וועט ווע‍לען . . . .

ער איז איהם שוין מוחל די פעל... זאָל בעסער דאָס פערד זי אַליין טראָגען געזונטערהייט. . .

און אַז עס אַריבער א שטיק צייט און אריה-לייזער האָט אָבגעשפּאָרט עטליכע רובל פון דעם ברייען־פיהרען, האָט ער בעקומען א השגה צו קויפען ניט נאָר די פעל פון די פערד, נאָר טאַקי אַן עבט פערד.

אַ שאָד נאָר, וואָס אין שטאַל געפינען זיך ביי איהם נאָך פיער פערד, וואָס ער האָט געקויפט בלויז פאר דער פעל . . . זיי האָבען איהם אזוי געטריי געדיענט, אז ער וועט שוין ניט האָבען קיין הארץ צו בענוצען זיך מיט זייער פעל . . . ווען ער וואָלט די פיער פערד געקענט פערקויפען פאר צוועלף קער־בליך ; אָבנעהמען, הייסט עס דעם קרן און דערלעגען נאָך אַ צעהנרובעלדינע, — קען ער קויפען א יונג־פערדיל און האָ־דעווען עס . . .

פון אזא פערד וואָלט ער איצט, אויף זיין עלטערע יאָהרען נחת געהאט . . .

— שוין גענוג מיט אלטווארג ! האָט ער פעסט בעשלאָ־סען . . .

דער העברעאישער לעהרער.

אז עס זיינען דא אויף דער וועלט גבירים, האט יעקב־ליב אלע מאל געוואוסט און דערין קיינמאל ניט געצווייפעלט. אפילו ווען ער איז נאך געווען א בחור'ל אין דער היים, אין דעם ארימען שטעדטעלע האט זיך שוין דאמאלס צווישען די ארימע און דערשלאגענע איינוואוינער געפונען א איד, וואס האט געוואוינט אבגעזונדערט פון אלע, ערגיץ העט ווייט, אזש נעבען דער פאסט, אין דעם פריסטאוו'ס הויז. דארטען וואו די בוי־מער הויבען זיך אן און וואו עס געפינען זיך די ארומגעצוימטע די הויפען מיט די גערטענדלעך און בלומען . . .

וואס אזוינס ביים גביר אין הויז קומט פאר, האט ער ניט געוואוסט. געהענדיג אמאל אין יענער גאס שבת שפאצירען מיט חברים, פלעגט ער אפילו זיין א בעלן אריינקוקען אין איי־נע פון די פענסטער פון דעם גביר'ס הויז, כדי צו כאפען בלויז דעם שניט... אבער די גארדינען, כאטש מיט לעכלעך, פלעגען אלץ פערשטעלען און פאר יעקב־ליב'ן איז געבליבען דאס אינ־וועניגסטע פון הויז א סוד, א רעטעניש.

אבער געוואוסט האט יעקב־ליב נאך אפילו דעמאלט, אז דער דאזיגער גביר, וואס וואוינט ביי זיי אין שטעדטעל איז ניט פון די אמת'ע גרויסע גבירים. אין די גרויסע שטעדט ערשט דארטען זיינען זיי דא אין די צעהנדליגע און זייערע וואוינונ־גען פערנעהמען אן אויג !

אבער יעקב־ליב האָט קיינמאָל ניט געטראַכט אַמאָל זוכה זיין צו געפינען זיך אין אַזוינע הייזער און זעהען ווי אַזוי געהט דאָרטען צו. אבער צו שמועסען וועגען גבירים און גביר׳ישע הייזער האָט ער אַלע מאָל געהאַט אַ שוואַכקייט. ער פלעגט שטענדיג איבערשפּאַרען זיינע חברים, וועלכע פלעגען; אַמאָל פערקאַרגען אין צימערען אין די גביר׳ישע הייזער. אַליין האָט יעקב־ליב געוואוסט פון דריי חדרים׳לעך, וואָס זיין טאַטענס וואוינונג האָט פערנומען: אַ פאָרהייזעל פון ברעטער צונויפּ־געשלאָגען, אַ קיך און אַ פינסטערער חדר, וואו מען פלעגט אַלע צוזאַמען שלאָפען; אבער די גביר׳ישע הייזער האָט ער איינגע־טיילט אין גאַנצע פיער־און־צוואַנציג חדרים. פון דער דאָזיגער צאָהל פלעגט ער ניט וועלען אפילו קיין איינציגען חדר אַראָב־לאָזען.

— ווי אַזוי, אדרבא, זיינען דאָ פיער־און־צוואַנציג? — פלעגט אַ חבר אַן עקשן זיך ניט לאָזען איינשמועסען.

און יעקב־ליב פלעגט נעהמען מאַכען דעם חשבון:

— אַ זאַל איז איינס... אַ קאַבינעט צו שלאָפען איז צוויי... אַ קאַבינעט צו שפּיעלען פּיאַנאָ איז דריי... אַ קאַבינעט צו עסען איז פיער... אַ קאַבינעט פאַר געסט איז פינף...

— נו, וואו זיינען נאָך? — פלעגט אַ חבר מאָהנען מיט אַן איראָנישען שמייכעלע.

— וואַרט, וואַרט! — פלעגט יעקב־ליב צוקאַכט ווערען — אָט באַלד האָסטו נאָך...

און ער פלעגט פערקנייטשען דעם שטערען און זיך דער־מאָהנען אָן די איבעריגע נויטיגע צימערען, אָדער ווי ער פלעגט זיי רופען מיט גדלות — קאַבינעטען...

— אַ קאַבינעט פאַר טיי טרינקען...

— טיי טרינקט מען וואו מען עסט! — שפּאַרט זיך אַ חבר...

— אַ סך ווייסטו — לאַכט איהם אויס יעקב־ליב — פאַר

טיי איז דאָ א בעזונדער קאבינעט...

— נו, זאָל זיין פאר טיי אויך בעזונדער — גיט נאָך דער חבר — אָבער פיער־און־צוואנציג צימערען... וואו זיינען די איבעריגע? ווייז אהער די איבעריגע!

און יעקב־ליב פלעגט זיך ברעכען דעם קאָפּ, פאר וואָס און פאר ווען ניט מען אוים די איבעריגע צימערען, און ער האָט געטיילט צימערען פון דער פולער האנד. דעם גביר אליין דריי צימערען, דער גביר׳טע דריי און פאר יעדער גביר׳יש קינד האָט ער אבגעגעבען צוויי...

און נאָכ׳ן חשבון האָט זיך פערביי דעם אינגעל יעקב־ליב׳ס אויגען געטראגען א גרוים גביריש הויז מיט פיער־און־צוואנציג ליכטיגע, גרויסע און רייך־מעבלירטע צימערען...

און זיין פנים האָט געשטראהלט פאר גליק!

ערשט מיט יאָהרען שפעטער, אז יעקב ליב האָט זיך אי־בערגעצויגען אין א גרויסער שטאָדט, וואו ער האָט שוין געהאט א ווייב מיט עטליכע קינדער, און האָט זיך גענומען צו געבען העברעאישע לעקציעס, האָט ער ערפאהרען, וואָס איז אזוינס א גביר׳ישע הויז....

אליין האָט ער געוואוינט אין א אידישער אָרימער גאס. זיינע צימערן איבערצוצעהלען איז ניט געווען שווער. א פינס־טערען חדר צום שלאָפען, וואָס זיין טאַטענ׳ס דירה האָט פער־מעגט, האָט אויך פערמעגט זיין איצטיגע דירה, פונקט ווי עס וואָלט איהם איבערגעגאנגען בירושה, אבער דערפאר האָט יעקב ליב, אלס העברעאישער לעהרער, געהאט די געלעגענהייט יע־דען טאָג אנצוקוקען עטליכע גבירה׳שע הייזער, מיט א סך גרוי־סע און ליכטיגע צימערן.

עפענען די טהיר פלעגען איהם דאָס רוב די דיענסטמייד־לעך. דאָס זיינען געווען שעהנע, שלאנקע מיידלעך מיט בויגזאמע קערפערס און מיט קלוגע, שמייכלענדיגע אויגען, און מיט שעה־

נע פריזירטע קעפּ. יעדעס מאָל, בעגעגענדיג זיך מיט זייערע בליקען, פלעגט יעקב ליב פיהלען זיך ווי פערלאָרען, און יעדעס מאָל פלעגט איהם דאָס דיענסטמיידעל מיט א פריינדליכען שמייכעלע דערמאָנען אויסצוטאָן דעם אויבערמאַנטעל און אויפ־הענגען אָט־דאָ־אָ, אָנווייזענדיג אויף די הענג־שטעקלעך אין דער וואנד פון דעם לאנגען קאָרידאָר.

אויפהענגען דעם מאַנטעל פלעגט ער זיך סטאַרען וואָס ווייטער פון די איבעריגע מלבושים... איהם פלעגט זיך דאכטען, אז זיין מאנטעל האָט ניט די ווערטה צו הענגען צווישען די אי־בריגע געהויבענע מאַנטלען וואַרפענדיג א בליק אויפ'ן אויפגע־האנגענעם מאנטעל זיינעם, פלעגט זיך איהם דאכטען, אז ער האָט צו איהם פּרעטענזיעס: אלמאי האָט ער איהם בעסער ניט פערשטופּט ערגעץ אין א ווינקעל ביחידות...

לאָזענדיג זיך געהען צום שילער'ס צימער, פלעגט ער כאַ־פּען א בליק אין די אָפענע טהירען, וואָס האָבען געפיהרט אין פערשיעדענע צימערן, זאַלען און קאבינעטען... אין אלע צימערן האָט געהערשט א שטילקייט פון אנדער וועלט, און דערזעהענדיג זיין פנים אין די שפּיגלען, וועלכע האָבען זיך געפונען אויף זיין דורכגאנג, פלעגט זיך איהם דאכטען, אז ער איז דאָ א פרעמדער, א פערבלאָנזשעטער....

אבער אריינקומענדיג אין שילער'ס צימער, פלעגט ער זיך בערוהיגען. אויפ'ן ווייכען שטוהל איז שוין געזעסען דאָס געלאָקטע קינד מיט דעם ביכעל אָפען און געוואַרט מיט רעס־פּעקט אויפ'ן לעהרער. יעקב ליב זעצט זיך פאָרזיכטיג אוועק אויפ'ן צווייטען ווייכען שטוהל, ציהט אָן אן ערנסט שטרענגען פנים, וואָס דאָס קומט איהם אָן ניט לייכט אין דער געגענוואַרט פון'ם שעהנעם, רייכען קינד און אין שעהנעם רייכען צימער, און ער נעהמט זיך צום לערנען...

די מוטערס קומען אָפּט אריין אין דער צייט פון לעקציע. דאָס זייגען שעהנע פרויען, מיט ליכטיגע געזיכטער, מיט ענט־

בלויזטע העלזער, מיט קלינגענע אנגענעהמע שטימען... יעקב ליב שטעלט זיך אויף פאר דער מוטער...

— אך, ביטע זיצט... זיצט... נו, ער וועט קענען?

— אָ, יא... יא... א וואויל קינד... א פייערדיג קעפעל — שמייכעלט יעקב ליב.

די מוטער צולאכט זיך גוטמוטהיג פון'ם וואָרט „א פייער־דיג קעפעל", און כדי צו פערגלעטען איהר פעהלער, רופט זי זיך אָן:

— נאָך דער לעקציע, הערר לעהרער, וועט איהר אריין איז זאל וועלען מיר טרינקען טהעע...

יעקב ליב ווערט בלאס און רויט... ער שטאמעלט אוים א דאנק, און וויל ווייזען, אז ער לערנט גוט, אז ער איז ניט פון די לעהרער, וואָס נעהמען געלד אומזיסט, און ער ווענדעט זיך צום שילער מיט שטרענגקייט:

— נו, אָב, אבי, אביך, אביהו...

און נאָך דער לעקציע געהט יעקב ליב אריין אין זאל. וויי־כע טעפיכען אונטער די פים, שפיגלען, בילדער אויף די ווענד, און די קאנאפען, און די ברייטע שטוהלען, און דער גאנצער גלאנץ און די יונגע שעהנע מוטער מיט'ן הויכען קלאָרען האלז, מיט'ן פולען קלאָרען פנים, מיט די שווארצע חנ'עווריגע, שטאַל־צע און גרויסמוטיגע אויגען... און יעקב ליב איז ווי א פאראלי־זירטער... וואו זאל ער זיך זעצען? און ווי אזוי וועט ער טרינ־קען טיי....

און ניט נאָר טיי אליין, צו דער טיי שטעהען זילבערנע טאצען מיט פערשיעדענע געבעקס און איינגעמאכטסען, און פרוכט איז אויך דאָ, און גאָפּלען און מעסער, גאר אנדערע ווי ער איז געוועהנט צו נוצען... ער זאל כאָטש קיין נארישקייט ניט טהאָן.

וועט ער טאקי טרינקען בלויז טיי אליין. צו טיי טרינקען דארף מען ניט קיין גרויסע חכמות...

אָבער די יונגע שעהנע מוטער איז אזא פריינדליכע: דוקא ער זאָל נעהמען אָט דאָס ביסעל איינגעמאכטס... מהיכא תיתי ער וועט נעהמען... אבער ווי אזוי וועט ער נאָכהער דאָס מויל אָבווישען, אז דאָס טיכעל האָט ער גאָר איבערגעלאָזען אין מאַנטעל....

— אך, איהר זוכט א סערוועטעל... אָט האָט איהר דאָך א סערוועטעל...

און די יונגע מוטער דערלאנגט איהם א סערוועטעל, און יעקב ליב דערגעהט שוין די חכמה פון עסען איינגעמאכטס מיט'ן גאָפּעל און ווישען דאָס מויל מיט'ן סערוועטעל. און די טיי איז אזוי רויט און בערוישענד ווי וויין און ער ווערט שוין גאָר פרעהליך און אויפגעלעגט, און עס פליהט ביי איהם ארויס פון מויל:

— א שעהנע דירה...

די יונגע מוטער שמייכעלט און ענטפערט:

— יא... מיר זיינען צופריעדען...

— איך מיין דאָ זאָל זיך געפינען א פיער און צוואנציג צימערן.... — קומט איהם גראדע אין קאָפּ אריין די אינגעלשע צאָהל, און ער דערמאָנט זיך אָן זיין קינדהייט און אָן די אינג־לעך מיט וועלכע ער פלעגט זיך שפּארען....

אָבער די מוטער ענטפערט שמייכלענדיג:

— ניין, אזוי פיעל ניט...

און דער שילער קלינגט אויס:

— נייען צימערן!

און די מוטער וועלענדיג צופריעדען שטעלען איהר קינד'ס לעהרער, לאדט איהם איין צו מאכען א שפּאציער איבער די צי־מערן.

יעקב ליב פיהלט זיך ווי א בן־מלך אין די מעשה'לעך, וואס ער האָט קינדווייז געהערט, וואס א בת־מלכה פיהרט איהם ארום אין א פּאלאץ פון איין חדר אין דעם אנדערן און איין חדר

איז שעהנער פאר דעם אנדערן: גאָלד און זילבער, און בילדער און אוצרות... יעקב ליב בעטראכט אלץ מיט היילינען רעס־פעקט, גלעט זיין שילער דאָס גאלדענע קעפּעלע און מורמעלט מיט אינגעלשער הנאה:

—שעהן ווי גאָלד! גרויסארטיגע צימערן! זעהר! זעהר! זעהר!

ער ווייס שוין ווי א גבירה'שע הויז זעהט אויס; קיין פיער און צוואנציג צימערן טאקע ניט... ער האָט אינגעלווייז איבערגעטריבען. אבער די נייען צימערן קלעקען אויך...

און קומענדיג אהיים אין אבענד פון די גבירה'שע היי־זער, שוועבען פאר זיינע אויגען די שעהנע שילער און שילע־רינס, די יונגע, בויגזאמע און שטארקע קערפּערס פון די דיענסט־מיידלעך, די שטאָלצע און פיינע פיגורען פון די מוטערס...

— איך וועל דיר מאכען א הערינג, יעקב ליב! — דאָס שלאָגט איהם איבער זיין ווייבעל, וועלכע איז אלט א יאָהר פינף און דרייסיג, אבער רעדט שוין הייזעריגלעך און געהט ארום איבער'ן שטוב אביסעל איינגעבויגען פון די פיעלע אר־בייט ארום שטוב און ארום די קינדער...

און אז יעקב ליב לעגט זיך שלאָפען אין פינסטערען צי־מערל, וועלכער, ווי איהם דאכט זיך, איז איהם איבערגעגאנגען בירושה, חלום'ן זיך איהם דאָרטען זאלען, ליכטיגע צימערן, יונגע שעהנע מוטערס און בויגינע, שלאנקע, שמייכלענדיגע דיענסטען.

און ער שמייכעלט אין שלאָף...

אויף די הויכע בערג.

די שטעדטעלע איז געלעגען אין א טהאָל; די זעקס גאַסען, מיט'ן מארק, מיט'ן שוהל־הויף וואָס דאָס שטעדטעל האָט געצעהלט איז מעהר ווי א האלב יאָהר אין א גרויסער בלאָטע געוועזן איינגעטונקט. די איינוואָהנער פון דער שטעדטעל האָבען זיך צו דער בלאָטע אזוי צוגעוועהנט, אז זיי האָבען גאר ניט געקענט זיך פאָרשטעלען, אז עס קען אנדערש זיין. פערקעהרט, זומער צייט, אין די גרויסע היצען, ווען די זונן פלעגט ווי עס איז די בלאָטע פארט בייקומען און ס'איז טרוקען געוואָרען, פלעגען זיך פיעלע פון שטעדטעלע ווי חדוש'ען און איינער צום אנדערען פלעגט זאָגען:

— וואָס זאָגט איהר, ווי ס'איז טרוקען!..

נאָר ס'איז געוועזן שווער צו וויסען, צו זיינען זיי צופריעדען דערמיט, צו ניט. יעדענפאלס זיינען זיי צו דער טריקעניש ניט געוועהנט געוועזן און אין די טרוקענע טעג פלעגען זיי זיך פיהלען ווי ניט אין זייער היים, ווי זיי וואָלטען פערבלאָנדזשעט ערגעץ אין א נייעם אָרט און יעדערען האָט זיך געדאכט, אז עס פעהלט עפּעס. נאָר לאנג פלעגט אפילו זומער די טריקעניש ניט אנהאלטען. א קליין רעגענדעל פלעגט גענוג זיין די טהאָליגע ערד פון שטעדטעלע בענעצען און עס זאָל צוריק בלאָטע ווערען און דאָס שטעדטעלע פלעגט צוריק בעקומען איהר געהעריגען פּנים.

ניט ווייט פון שטעדטעלע האט זיך דאך א פלאץ געפונ־נען, וואו ס׳איז שטענדיג טרוקען געווען, און ניט נאר טרוקען, אפילו גרין, און ניט נאר גרין, וואס דאס אליין וואלט ניט גע־צווינגען די אויפמערקזאמקייט פון די שטעדטעלשע אידען, דער פלאץ האט אויך בערג געהאט, וועלכע האבען געהייסען די הויכע בערג.

ווער עס וועט חושד זיין די שטעדטעלשע אידען, אז די הויכע בערג האבען ביי זיי געהייסען בלשון סגי נהור, ווייל זיי זיינען גאר ניט הויך געווען, וועט זיך שטארק טועה זיין. אמת, די בערג זיינען גאר ניט הויך געווען, אויף זיי צו שטייגען האט מען ניט געדארפט האבען קיין פיהרער און קיין בעגלייטער. דער העכסטער פון די בערג איז געווען ווי די הויך פון א שטעד־טעלשע הויז און די שטעדטעלשע הייזער זיינען ניט בעזונדערס הויך געווען. אבער דאך האט מען די בערג גאנץ אויפריכטיג גערופען די הויכע, ווייל קיין העכערע האבען די שטעדטעלשע אידען טאקע קיינמאל ניט געזעהן, און דערפאר האט דער דאָ־זיגער געגענד וואס איז געלעגען גאר נאָהענט, כמעט הארט ביי׳ן שטעדטעל, געשפיעלט א בעדייטענדע ראָלע אין דעם לע־בען פון די איינוואָהנער פון שטעדטעל אין טהאָל... עס האט דאך זיי ווי הנאה געטהאָן, וואס גאט האט זייער שטעדטעל ניט אין גאנצען פערקארגט און האט זיי געגעבען א צולאָג א שעהנעם גרינעם פלאץ מיט בערג...

פון וואנען עס האבען זיך גענומען ביי׳ן שטעדטעל די בערג, האט קיינער ניט געוואוסט. א חדוש איז דאס טאקע גע־ווען: דער גאנצער געגענד ווייט ארום האט קיין בערג ניט גע־האט. אלטע לייט האבען טאקע דערצעהלט, אז ס׳איז א סברא, אז די בערג זיינען געמאכטע: בשעת נאפּאָלעאָן איז דורכגע־גאנגען דאס שטעדטעל מיט זיין חיל האט מען די דאָזיגע בערג געמאכט, אויסגראבענדיג ארום די ערד, ווי דער שטייגער איז אין א מלחמה... געגלויבט האט מען אבער דערין זעהר

שוואך. און בכלל וואס געהט וועמען אן די היסטאריע פון די בערג. זיי זיינען דא איז זעהר אנגעלעגט. הלואי וואלט דאס שטעדטעל נאך עפעס שעהנעס פערמעגט, ווי למשל א טייך. א טייך האט אין שטעדטעל געפהלט, דאס שטעדטעל האט נויטיג ווי לעבען געדארפט האבען א טייך, די ווייבער זיינען טאקע אויסגעריסען געווארען, ניט האבענדיג וואו צו וואשען די גרעט. נאר אז קיין טייך האט זיי גאט ניט געגעבען, זאלען זיי האבען כאטש בערג, אלץ בעסער ווי גאר נישט...

און געליעבט האבען די שטעדטעלשע איינוואהנער זייערע בערג. קומט דער ליעבער זומער, א שבת נאך מיטאג. אידען למדנים, וואס דאס שטעדטעלע האט ניט קיין סך פערמעגט, געהען אוועק אין בית־המדרש לערנען, אלטע לייט כאפען א דרעמעל אין שטוב. די בעלי מלאכות אבער, די יונגע לייט און קינדער — איבערהויפט די קינדער — לאזען זיך אוועק צו די בערג. סאלידע, סטאטעטשנע יונגע לייט קריכען אויף זיי ארויף, ציהען זיך אוים אויף זיי, ווי געבארענע בערג־לייט און קוקען אראפ אויף דער געפלעקטער מחנה וואס געפינט זיך אונטען און פיהלען זיך עפעס האפערדיג און שטייף... מאנכע קומט אן דאס ארויפקריעכען שווער און זיי קומט צו הילף א מעהר ספריטנער; מען נעהמט זיך פאר די הענד און מען לאזט א אידען ניט פאלען...

די קינדער אבער, ווי בעפרייטע פויגעלעך פון שטייגלעך, פליהען ארויף און אראפ, מאכענדיג דערביי פערשיעדענע קונצען. די טאטעס מיט די מאמעס ווארענען...

— קינדער, איהר וועט זיך נהרג'ען... היט זיך, ווי איהר פליהט.

נאר די קינדער, דערזעהענדיג נאך פון ווייטען די בערג, בעקומען אזא מוטה, אז ניט נאר אויף אזוינע בערג, זיי וואלטען אפילו ארויפגעקלעטערט אויף א סך העכערע בערג, און אז אנ־

דער אינגעלע, א שטיקעל עזות פנים, מיט צופלאמ׳טע בעקעלעך שרייט חוזק׳דיג אוים:

— א גרויסע זאך! אויך מיר א קונץ אויף אזוינע בערג צו פליהען. איך וואלט געקענט ארויפקריכען אויף א בארג ביז די וואלקענס הויך...

נאטירליך געהט ניט אוועק א שבת אהן א פאסירונג. א מאנכער אינגעלע, א צו שטארקער שטיפער, צו האסטיג אראב־לאזענדיג זיך פון א בארג, פאלט און צושלאגט זיך, נאר קיין סכנה שטעקט קיין מאל ניט. אדרבה, דער פערזעעטער עולם אויף די בערג צולאכט זיך און דאס אינגעלע שטעהט אויף און נעהמט זיך פליהען צוריק מיט מעהר מוטה, ווערענדיג דערמיט אויסקויפען זיין חרפה, וואס ער איז אראפגעפאלען...

זיינען אבער אידען אין גלות... אין פלוג גענומען איז דאס שטעדטעל זייערע, אין גאנצען זייערע: דער בית־המדרש, די מרחץ להבדיל, די קראמען, די בלאטע: אלץ איז דאכט זיך זייערע, איבערגעגאנגען זיי בירושה פון אור־אור עלטערן. און מאנכמאל פערגעסען זיי טאקע זיך צו פיעל. מיינען אז די גאנצע וועלט איז זייערע, אפילו די הויכע בערג....

קומט אבער פריהער צו שפעטער צוגעהן א גוי, א פראסטער גוי און גיט זיי אנצוהערענעש, אז אלץ איז ניט זייערע, אפילו די בלאטע ניט... נאר אזוי ווי זיי זיינען א פערשאלטען פאלק, מען האט זיי ניט וואו אהין צו טהאן, לאזט מען זיי וואהנען אין די שטעדטלעך אין דער בלאטע, אבער צו די בערג קריכט ניט...

און די שטעדטעלשע אידען האט מען א לאנגע צייט, א צו לאנגע צייט געשוויגען, וואס זיי פערנעהמען א גאנצען שבת די בערג. פארוואס מען האט זיי אזוי לאנג געשוויי־גען, איז טאקע א וואונדער. ווירקליך, די שטעד־טעלשע אידען האבען זיך צו גוט געפיהלט דעם שבת׳די־

נען טאג אויף די בערג, אז מען זאל זיי דאס ערלויבען.

נאר די שטעדטעלשע נאטשאלסטווא האט שוין לאנג גע־ווארפען אן אויג, אז די אידען פערנעהמען צו פיעל דעם שעהנס־טען פלאץ אין שטעדטעל. אמת — נאר איינמאל אין וואך, אבער איינמאל אין וואך קומט זיי דאס אויך ניט.

און אט האט דער פריסטאוו זיך א מאל מיישב געווען און זיך געלאזט בויען דארט א הויז....

איידער דאס הויז איז פערטיג געווארען האט יעדער איד זיך יעדען שבת אין דער שטיל זיך געזעגנט מיט די הויכע בערג, וויסענדיג, אז דער פריסטאוו וועט דא וואהנען וועט זיין שוין אונמעגליך צו קומען אהער. מיט א געדריקט הארץ האט יעדער געקוקט אויף דער נייער געביידע, וואס איז פון וואך צו וואך העכער געווארען און דערמיט אלץ ניעדריגער, ניעדרי־גער געבויגט די שטעדטעלשע אידען.

אז דאס הויז איז פערטיג געווארען איז אין שטעדטעל געווען א קלעהר צו מעג מען נאך שבת געהן אויף די בערג צו ניט.... מאנכע האבען גע'פסק'ענט, אז דער פריסטאוו איז ניט קיין גזלן, ער מעג זיך דארט וואהנען, אבער שפאציערען ארום די הויכע בערג א ביסעל ווייטער פון זיין שטוב מעג מען; מאנ־כע האבען די זאך מחמיר געווען און האבען געזאגט, אז עס פאסט ניט...

נאר סיי־ווי־סיי איז דאס מישב זיין זיך אומזיסט געווען. א מחנה אינגלעך, וועלכע האבען זיך דעם ערשטען שבת, מאבענ־דיג זיך כאילו לא ידעו פון דעם פריסטאוו, געלאזען מיט דער אלטער פרעהליכקייט צו די הויכע בערג, זיינען נעבעך באלד געקומען צו פליהען צוריק מיט א געוויין אויפ'ן שול־הויף...

— וואס איז קינדער?... — האט מען זיי געפרעגט...

— דעם פריסטאוו'ס הינד... — האט איין אינגעל אויסגע־בליפעט....

— וואו זיינט איהר געווען?...

— אויף די הויכע בערג...

— נו?...

— נו... האט דעם פריסטאוו'ס שייגעץ אנגערייצט די הינט אויף אונז...

און עלטערער איד האט זיך אָנגערופען:

— וואס־זשע לויפט איהר אויף די הויכע בערג?... און אז ניט קיין הינט דארף מען לויפען אהין... שפיעלט אייך דא אויפ'ן שול־הויף...

פון דאמאלס אָן שפיעלען זיך די קינדער שבת אויפ'ן שוהל־הויף, די עלטערע שלאפען אדער זיצען אויף די גאניקעס און מ'דאכט זיך, אז דאס שטעדטעלע פייערט איהר שבת ווי געוועהנליך, אין דער שטיל אבער בענקט פיעלע נאך די הויכע בערג, פון וועלכע מען האט זיי באר אומזיסט פערטריבען...

דער פרומער שניידער.

1.

די איינוואוינער פון קלעמענקע האבען פון פוצען און ציי־רען זיך ניט שטארק געהאלטען. אין מיטען דער וואך איז יע־דער בגד א בגד געווען, און דער שעהנסטער בעל־הבית, ווי אהרן לייזער דער אייזענקרעמער, וואס האט געהאט פון גע־בוירען אן א הדרת פנים, פלעגט זיך אין א הייסען זומער־טאג ניט שעהמען שטעהן ביי זיין קראם, אין רעכטען צענטר פון מארק, — אין איינע הויזען, און די הויזען אליין האבען געהאט הינטען צוויי גרויסע קיילעכדיגע העלע לאטעם; אין א ווינטער טאג, וויעדער, אין א שטארקען פראסט, — פלעגט ער שטעהן ביים קראם אין א פויערישען שעפסען־פעלצעל, פערגאר־טעלט מיט א שטריק...

אביסעל פערפוצט האט מען זיך שוין שבת און איבער־הויפט יום טוב.

יעדער בעל־הבית, רייך צו ארים, האט פערמאגט, נאך פון דער חתונה, א שווארצען, לאנגען סורדוק הינטען מיט א שפאלט, אויסגעזעהען האט דער דאזיגער סור־דוק, וועדליג די צאהל יאהרען פון דער חתונה אן. ביי יונגע לייט, נאטירליך, איז דער דאזיגער סורדוק ניי געווען, ביי על־טערע בעלי בתים — אלט און אבגעטראגען, די קנעפ אויסגע־דריפעלט און די עלענבויגענס מיט רונדע לאטקלעך, אבער שוין פון זעלבען שטאף.

פלעגט אזא מין סורדוק שטארק אלט און אבגעניצט ווערען, איז געווען א סגולה מאכען איהם צוריק שפּאָגעל ניי. דערויף איז געווען א מומחה שלמה דער שניידער. איבערנעהען א סור־דוק אויף דער לינקער זייט איז ביי איהם געווען איינע פון די לייכסטע און אנגענעהמסטע זאכען. — מיט א נייעם — פלעגט ער זאָגען — איז צרות מיט'ן „שניט". ווייל שלמה דער שניידער איז געווען שטארק קורצזיכטיג און צושניידענדיג א נייעם בגד פלעגט ער דאָס רוב „פערשניידען" און עס פלעגט זיין יללות.

ביים איבערנעהען דארף ער שוין גאָרנישט שניידען, נור „טרענען". צוטרענען דעם מלבוש פלעגט ער איינס און צוויי, מיט א מין נקמה־געפיהל, גלייך איבערקעהרען אלץ אויף דער לינקער זייט, און צוריק פערנעהט, און עס איז ווידער ארויס א נייער בגד... מ'האָט געדארפט האָבען א ווייט אויג און זיין בכלל א שטארקער מבין אויף בגדים צו דערקענען, אז עס איז אן אלט, נור איבערבערגענעהנטען בגד. דאָס רוב טאקע פלעגט מען דעם איבערגענעהטען בגד אננעהמען פאר א נייעם און ווינשען „תתחדש", אָדער „פערניצט געזונד", און מען האָט געדארפט ביישטעהן אן אמת'ען נסיון אויסצוזאָגען דעם אמת. דערויף זיי־נען געווען מסוגל בלויז שטארקערע נאטורען. דאָס רוב פלעגט מען דעם „תתחדש" אָננעהמען מיט אן ערנסט פּנים און דעם סוד פון איבערנעהען נישט מגלה זיין. א מאָל האָט עס אויך גע־פּאסט צו מסחר, צו קרעדיט... זאָל מען טאקע מיינען, אז עס איז א ניי בגד! אדרבא!... אבער אויך איבערנעהען א בגד איז שוין געווען, ווי די בעלי־בתים האָבען זיך אויסגעדריקט, א „צו טהייערער ביסען". שלמה דער שניידער איז געווען א איד א יקרן, און אויך א שטיקעל כעסן. אויסגעבעטען א מקח, איז גע־ווען פערפאלען. כאָטש פון „פעסטע פרייזען" האָט נאָך דאַ־מאָלס די וועלט ניט געוואוסט. ער איז אבער געווען זיכער אין זיין השלמה, איינגעגלויבט אין זיין גרויסען טאלענט פון

אלט ניי צו מאכען. איבערהויפט ערב יום־טוב, די צייט, ווען מען פלעגט דאס רוב די בגדים זיך לאזען איבערנעהען — האט דער מקח א מאל דערגרייכט ביז צעהן גולדען, וואס ניט יעדער בעל־הבית איז עס ביכולת.

די וועלט אבער געהט אימער פארווערטס, ווי מען דריקט זיך היינט אויס. אויך אין קלעמענקע, ווי אבגעשטאנען זי איז ניט געווען, האט דאך די עקאנאמישע לאגע, די קאנקורענץ, דאס זוכען פרנסה, שטענדיג עפעס נייעס אויסגעפונען.

און איינע פון די דאזיגע נייעסען איז געווען דאס „טאג־דעט־געשעפט", וואס א געווייסער בריה, האלב־שניידער און האלב־סוחר, חיים ארטשעס, האט אויפגעפענט אין א העלען פריה־מארגען, א צוויי וואכען פאר פסח..

חיים אורטשעס איז בכלל געווען א מענש מיט א גרויסען קאפ, פון פאך א שניידער, האט ער זיין מלאכה ניט ליעב גע־האט און האט איהם שטענדיג געצויגען צו מסחר, צו געשעפט...

געשעפטען פלעגט ער עפענען מיט איינע פינף פינגער, אזוי ווי מיט א שפרונג. אין א שעהנעם העלען זונטאג זעהט מען איהם שטעהן אויפ'ן מארק מיט א „בעזמען", מיט וואג אין האנד, און שרייט:

— היי, ליודזי, ליאן פאקופאוו... — ס'הייסט: היי, מענ־שען, איך קויף פלאקס, אהער!...

א צווייטען זונטאג שטעהט ער שוין מיט א וואגען און פון איין זייט קויפט ער ביי די פויערען געטריקענטע שוועמ־לעך, חזיר־האר, און פון דער צווייטער זייט פערקויפט ער זיי אליין צוריק: זאלץ, זייף און „מאזש" צו שמירען די רעדער.

א גרויסער קאפ געווען!

אבער געגאנגען איז איהם דוקא ניט! לייט האבען געזאגט, אז עס קומט איהם דערפאר, וואס ער איז צו היציג, צו ספריטנע, ער וואלט וועלען מיט איין מאל די גאנצע וועלט איינגעהמען, מיט איין מאל נתעשר ווערען. אזעלכע סארט אידען בכלל

פלעגען אין קלעמענקע ברעבען רוק און לענד. קלעמענקער מסחר האָט ליעב געהאט בהדרגה, פּאַוואָליע, געלאסען.

אָבער דאָס „טאַנדעט־געשעפט“ וואָלט טאַקע גוט געגאַנגען. און חיים ארטשעס וואָלט מיט זיין דאַזיגען איינפאַל געקענט אי אליין רייך ווערען און לייטען טהאָן טובות, ווייל די קליידער, וואָס ער האָט פערקויפט, זיינען געווען גאַלע מציאות.

דארף זיך אבער מאכען א מעשה...

ווי עס וועט דאָ ווייטער דערצעהלט ווערען.

2.

געבראַכט די אַלטע קליידער האָט חיים ארטשעס, ווי געזאָגט, אַזש פון דער גובערניע, וואָס האָט זיך פון קלעמענקע געפונען 24 שעה רייזע מיט׳ן אָקס און אנדערהאַלבען שעה רייזע מיט דער באַהן. נור אַזוי ווי מיט דער באַהן האָט געקאָסט א בילעט 42 קאָפּ. (פּאַרוואָס עפּעס דוקא צוויי און פערציג און ניט פערציג גלייך — האָט קלעמענקע ניט געקענט פערשטעהן און האָט זיך שטאַרק געבראָכען דעם קאָפּ דערויף — קלעמענקע האָט ליעב געהאט א גלייכען מספר!) און צו פאָהרען מיט דער בויד נור 25 קאָפּיקעס, איז מען בעסער געפאָהרען מיט דער בויד. אמת מיט דער באַהן האָט געדויערט, ווי מען זעהט פון אויבען, מיט 22 און א האַלבע שעה וועניגער, אָבער צייט האָט מען דוקא געהאט און מיט דער בויד איז א סך זיכערער. וואָרים די „באַהן“ איז דאָך פאַרט ניט מעהר ווי א מאַשין, וואָס קען אין מיטען דערינען פּלאַצען... דאָס פערדעל אבער כאָטש עס שלעפּט זיך, וועט קומען בשלום! חיים ארטשעס אבער אלס ספּריטנער און האַסטיגער מענש איז געפאָהרען מיט דער באַהן, ווי אַן אמת׳ער סוחר און די אָנגעקויפטע פּעק אַלטווארג האָט ער אָבגעשיקט מיט באַגאַזש...

רעקלאַמירט זיין נייעם געשעפט האָט ער אויך ווי אַן אמת׳ער סוחר. קודם האָט ער גערופען צו זיך דעם

פרוש, וועלכען ער פלעגט צאהלען וואכער, און איהם געבעטען, ער זאל איהם עפּעס אויסצאצקען א מודעה'לע, אז עס זאָל קנאַקען, האלב עברי־טייטש און האלב לשון־קודש; דער כתב זאָל זיין ווי געדרוקט, גע'„כתיבה'ט", הייסט עס, און אָנהויבען זאָל זיך כדומה אזוי:

להוי ידוע, אז אזוי ווי עס איז ערב יום־טוב און די מצוה פון אויספּוצען זיך לכבוד יום־טוב איז דאָך זעהר גרויס, לכן בין איך מודיע, אז איך האָב געבראכט מעיר חבירה (דאָס האָט ער געמיינט די גובערניע) די בעסטע, טייערסטע מלבושים, סיי פאר גברים און סיי פאר נשים און סיי פאר טף... די בגדים זיינען אַלטע, געטראָגענע, אבער זיי זיינען שעהנער און שטארקער און נייער פאר די, וואָס ווערט גענעהט בק"ק'נו קלעמענקע... און וועגען מכח — איז בחצי חנם און א סך בגדים כמעט אין גאנצען בחנם...

דער פרוש האָט עס איבערגעשריעבען אויף זיין לשון, צו־געזאלצען מיט פסוקים פון „מגילת אסתר", „שיר השירים" און „רות", געפעפערט מיט א פּאָר מאמרי־חז"ל און חיים אָרטשעס האָט עס געלאָזט איבערשרייבען אין גאנצע ניין עקזעמפּליאַרען. צוויי עקזעמפּליארען אין יעדער בית־מדרש: איינעם ביים טהיר אינוועניג און דעם צווייטען — אין דרויסען, און איינעם להבדיל, ביי דער טהיר פון באָד...

נאַטירליך, האָט עס איהם עפּעס געקאָסט. די שמשים האָבען זיך לכתחילה געקווינקעלט: א מודעה וועגען קליידער! וואָס הייסט עס? היתכן! אבער אז מען שמירט, פאָהרט מען — חיים אָרטשעס מיט זיין גרויסען קאָפּ און גרויסע אינטואַציע, ווי מען רופט עס היינט, האָט די שמשים געגעבען צו גרויסע קופּערנע מטבעות, און ס'איז רעכט געוואָרען. דעם בעדער, להבדיל, האָט ער גארנישט געגעבען, ווייל חיים אָרטשעס איז געווען אן אפּטער גאסט אין באָד. „די באָד — פלעגט ער זאגען — צושלאָגט איהם זייער היציגע געבליטען!"

אין קלעמענקע, נאָכ'ן איבערלייענען די מודעות, איז גע־וואָרען א גרויסער „ראָזרוך“. די ערשטע האָבען זיך צום טאָג־דעט געשעפט געלאָזט די ווייבער, וואָס קויפען זיך פון תמיד אויף מציאות....

און אז די ווייבער האָבען בעשטעטיגט אז די מציאות זייַ־נען טאַקע זעהר גרויס, האָבען זיך שוין אויך א לאָז געטהאָן די קלענערע בעלי־בתים. געערכענט האָבען זיי לכתחילה קויפען עפּעס א קליינינקייט, א זשילעט, א פּאָר תחתונים, נור ארייננפּאַ־לענדיג צו חיים ארטשעס אין די הענד און אין מויל, האָט מען שוין מיט זשילעט, צו מיט הויזען אליין גיט געקענט ארויס...

— וואָס הייסט עפּעס א זשילעט? וואָס הייסט עפּעס א פּאָר הויזען? און פארוואס טאַקע ניט א סורדוק אויך?! אז איך לאָז אייך ארום און ארום, שוין מיט אָט דער „פּאפּרוסקע צו פערבינדען די הויזען“ — א טהייערע פּאפּרוסקע — לאָז איך אייך — טרעפט פאר וויפיעל? פּאר צוועלף גידלען!... מעסט אָן דעם סורדוק... הא, וואָס זאָגט איהר? קורץ! זענט איהר, זייט מוחל, א בטלן, וואָס הייסט קורץ!... זענט איהר דען א פּוילישער איד, וואָס איהר טאָרט ניט קורץ טראָגען, און ווער זאָגט דען, אז עס איז קורץ... עס איז אביסעל קורצליך, ווי עס פאָדערט די היינטיגע מאָדע... וואָס זענט איהר, אן אלטער מאַן... וואָס?... אָט בעצאָהלט און טראגט געזונד... איהר זעהט דאָך אוים ווי אן אמת'ער מאַנארכע... קוקט זיך נור אָן, אָט האָט איהר א שפּיגעלע... אָט אָ, נעבען דעם מזרח...

דער בעל־הבית האָט זיך אָנגעקוקט. ער גיעט א גלעט דאָס בערדעל און זאָגט:

— מילא... ווי זאָגט איהר — א מציאה...

און אָט אזוי האָט זיך א עדה אידען אנגעטהאָן אין שעהנע אלטע, אבער ווי נייע קליידער...

דער איינציגער חסרון, א ביסעל קורצליך...

נור ווי באלד אז אלע האָבען געמאכט ווי יד אחת... בפרט,

אז יום־טוב אין בית־מדרש ביין דאווגען געהט מען דאך אין טלית, וועט עס זיין ניט אזוי קענטיג...

3.

האבען זיך טאקע דעם ערשטען טאג יום־טוב די קלעמענ־קער אידען אויסגעפוצט אין זייערע „נייע“ קליידער און מיט קלאפענדיגע הערצער אוועק יעדער אין זיין בית־מדרש.

שלמה דער שניידער, וואס האט, צוליעב די דאזיגע גע־קויפטע מלבושים, א שלעכטען ערב פסח געהאט, איז געווען זעהר בייז און פערביטערט. דערזעהענדיג אין זיין קלייזעל איי־נעם אן ארימען, אבער שעהנעם בעל־הבית אין אזוי ווי א נייעם סורדוק, איז ער צו איהם צוגעגאנגען, געטאפט, פערזשמורעט מיט די אויגלעך, די סחורה, און זיך קאלטבלוטיג אנגערופען:

— אויך?... חיים ארטשעם?...

— יא — האט דער בעל־הבית א מורמעל געטהאן...

— פיין... פיין! פערניצט געזונד!

— עט, — האט דער בעל־הבית ווי א מאך געטהאן מיט דער האנד — ס'הייסט עס איז דאך פארט אן אלטער בגד, א געניצטער....

שלמה דער שניידער איז צוגעגאנגען צו נאך א בעל־הבית. ווידער געטאפט די סחורה פון סורדוק, ווידער געזשמורעט מיט די אויגלעך, געביסען די ליפען און דאס אייגענע גע־פרעגט:

— אויך ביי חיים ארטשעם?...

— יא, אלע האבען געקויפט...

— איך, מיין, אז עס איז צו קורץ אויף אייך, — האט ער ווי גלייכגילטיג אויסגעמורמעלט.

דער צווייטער בעל־הבית האט זיך ווי פערשעמט.

— קורצליך!... דערפאר איז דאס אבער ביליגער...

— אזוי? ביליגער!... — האט שלמה שוין זיין כעס ניט געקאנט איינהאלטען — אזוי? ביליג! — און וואס איז עפעס

מכח אידישקייט? הא, אידישקייט! — האָט ער צום סוף געביילט די פויסטען.

דער צווייטער בעל־הבית האָט זיך ווי דערשראָקען, זיך גיך פּערדעקט מיט'ן טלית און ארויסגעמורמעלט:

— כ'מיין, ליעגט דען די אידישקייט אין בגד?

נאָר דאָ האָט שלמה דעם שניידער פּלוצים בעפליגעלט א געטליכער רעיון. זיין פּנים האָט זיך אָנגעצונדען, ווי מיט א פייער, די אויגען האָבען געפינקעלט און ער האָט הויך אויסגע־דונערט:

— און וואס איז מכח שעטנז? הא? מכח שעטנז?

דער אויסגעשריי איז געווען אזוי שטארק, אז דער עולם האָט זיך א לאָז געטהאָן צו שלמה'ן.

די עטליכע דאַוונער אין די קירצליכע רעק, געקויפּט ביי חיים ארטשעס, האָבען זיך מיט שרעק אבגערוקט...

— ניין, קומט טאקע אהער — האָט שלמה דער שניידער געדונערט — איך וויל טאקע אנקוקען...

און פּלוצים האָט ער אבגעהאקט און זיך נאָך העכער צו־שריען:

— איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס זאגט אונזער רב... קטניות, האָט ער אויף פּסח גע'אסר'ט און בגדים מיט שעטנז האָט ער מתיר געמאכט... ניין, איך וויל איהם אליין געהן פרעגען...

און שלמה דער שניידער איז הענדום־פּענדום ארויסגעלאָ־פען פון קלייזעל, וואו ער האָט געדאווענט און זיך געלאָזט צום „גרויסען" בית־מדרש, צום רב...

אין גרויסען בית־מדרש האָט מען שוין געהאלטען ביי פּטום־הקטורות, דער רב, וועלכער האָט שוין אבגעדאווענט ותיקין, איז געזעסען אין ווינקעל, אין מזרח־וואנד, און זיך גע־שאָקעלט איבער א גמרא.

— רבי! — האָט איהם שלמה ווי אויפגעוועקט — א ערח

אידען האָבען זיך אָנגעטהאָן אין שעטנז און איהר שווייגט!

דער רב, א קליינער און א דארער, אין א לאנגער שווארצער זופיצע, איז פערציטערט געבליבען און מיט גלעזערנע אויגען אָנגעקוקט שלמה׳ן:

— וואָס הייסט שעטנז? וועה איז מיר — פון וואנען?

ווייזט זיך ארויס, אז דער רב האָט פון חיים ארטשעס נייעם געשעפט גאָר ניט אָנגעהויבען צו וויסען.

אויסהערענדיג שלמה דעם שניידער׳ס טענה, האָט ער זיך אָנגערופען מיט א ציטערנדיגען קול:

— אודאי איז דאָס שעטנז, ווי באלד מען האָט דאָס גע־בראכט פון דער פרעמד און מען ווייסט ניט ווער עס האָט זיי גענייהט און מיט וועלכע פאָדים... אפילו א חשש פאר שעטנז איז דאך אויך דמי לשעטנז! — האָט ער אויסגעזונגען מיט א גמרא־ניגון.

און באלד איז שוין דער שמש געשטאַנען אויף דער בימה, געגעבען א שטארקען פּאטש מיט כעס און גרימצאָרן און מיט זיין הייזעריגער שטימע אויסגערופען א שטרענגען איסור אויף די מלבושים פון כרך...

אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען די זעלביגע בעל־הבתים פערשעהמטע און אראָבגעפאלענע געקומען אין זייערע אלטע אויסגעריבענע סורדוקען און הויזען.

שלמה דער שניידער איז ווידער צוגעגאנגען צו א פּאָר בעלי־בתים פון נעכטען, נאָכגעקוקט, צו טראָגען זיי ניט ווידער די געקויפטע מלבושים, און איבערצייגענדיג זיך, סיי מיט די אויגען, וועלכע ער האָט פערזשומערט, סיי מיט די הענד, מיט וועלכע ער האָט געטאַפּט, האָט ער שוין א פרעהליכער און פריינדליכער צו איינעם געזאָגט:

— וואָס פעהלט דען ד ע ם סורדוק? נור אביסעלע איבערנעהען... אם ירצה השם נאָך יום־טוב, טראָגט אריין. איך וועל אייך, ניט אם יום־טוב רעדענדיג, חלילה, ניט בערייסען...

און איז מיט א נצחון־געפיהל אוועק צו זיין „שטאדט“, און זיך גענומען דאווגען מיט כונה, ווי אן עהרליכער, אמת'ער איד, וואס האט פערהיט א ערה אידען פון אזא זינד, ווי שעטנז.

דער ערוואַרבענער בית־עולם.

דאָס שטעדטעלע איז געוועזן אָבגעזונדערט פון דער גאנצער וועלט. זעלטען ווען עס פלעגט אהין פערבלאָנזשען א קלאנג פון די גרויסע אָדער אפילו קלענערע שטעדט. קיינער האָט זיך אין איהר ניט גענויטיגט און זי אין קיינעם ניט. זי האָט געהאט איהר אייגען אויסקומעניש פון זיך אליין. קארטאָפעל פון די אייגענע פעלדער, ברויט פון אייגענעם ווינד־מיהל און פלייש פון איהרע אייגענע שאָף. וואָס אנבעטרעפט קליידער איז לייבע דער שניידער געוועזן א גאון אין זיין פאך און האָט גענעהט סיי פאר פרויען און מענער. אמת, די סחורה אויף די קליידער האָט מען געבראכט פון דער גרויסער שטאָדט, אבער דאָס האָט געטהאָן יענקיל, כמעט דער איינציגער קרעמער אין שטעדטעלע, און איינמאָל א יאָהר פלעגט ער פאָהרען אין דער גובערניע אריין נאָך פערשיעדענע סחורות. אבער יענקיל איז געוועזן זעהר א שטילער מענש. אין שטעדטעלע האָט מען ניט געברויכט צו האָבען קיין שרייער צו פערקויפען די סחורה. און ער פלעגט זיין נסיעה מאכען אזוי שטיל, אז עס איז אויסגעקומען כמעט ווי געהיימניספול: איינמאָל אין יאָהר ווערט יענקיל פערפאלען אויף צוויי טעג און ניטאָ איהם, קומענדיג צוריק פלעגען ערשט איניגע, ניט אלע ערפאהרען וואו ער איז געוועזן. נייגיעריגע פלעגען איהם בעפאלען:

— וואָס הערט זיך יענקיל אין דער וועלט?

אָבער יענקיל האָט גאָר ניט דערצעהלט. לויט זיין שיטה איז אויסגעקומען, אז עס איז ניטאָ וואָס צו דערצעהלען — עס איז אַלץ נארישקייטען! איינמאָל נאָר, אז מען האָט איהם צו־גערדיקט צו דער וואנד. ער מוז עפּעס דערצעהלען! האָט ער א שמייכעל געטהאָן, א גלעט געטהאָן די שווארצע באָרד און גע־ענטפערט:

— כדומה, למשל — הונדערט שטעדטלעך צוזאמענגע־נומען... אָט דאָס איז אין גאנצען: הונדערט מאָל אזוי פיעל ווי אונזער שטעדטעל, איז בכן וואָס איז דער וואונדער, אז עס טומעלט דאָרט?...

אָט דאָס איז געווען דער איינציגער גרוס פון דער גרויסער וועלט וואָס די שטעדטעלשע מענשען, אידען, נאַטירליך, האָבען בעקומען איין מאָל אין א יובל.

אבער אויב די שטעדטעלשע אידען האָבען ניט געוואוסט פון אַן אמת׳. לעבען, (חאָטש זיי האָט זיך געדאכט, אז ערשט זיי לעבען א גוטען טאָג!) האָבען זיי אויך ניט געוואוסט פון אַן אמת׳ן טויט. שוין אָבגערעדט דערפון וואָס א דאנק די קליינע צאָהל מענשען, וואָס זי האָט פערמעגט איז די שטערבליכקייט בכלל, ווי די סטאטיסטיקער דריקען זיך אויס, געווען דאָרט זעהר א קליינע כמעט ווי נול — האָט די שטעדטעלע קיין אייגענעם בית־עולם ניט פערמעגט. די עטליכע זקנים האָבען זיך איינגע־עקשנ׳ט און געלעבט און געלעבט, נאָכאנאנד גע־לעבט. אויף הענדיל דעם בייגעל בעקער האָט שוין דאָס שטעדטעלע אזש פעריבעל געהאט, דער איז שוין געווען א זקן, וואָס אלע האָבען זיינע יאָהרען פערגעסען. מען האָט גע־צעהלט און געצעהלט ביז מען איז צוטומעלט געוואָרען. באָטש נעהם און הויב אָן צעהלען אויף דאָס ניי!... אמת, איין זקן איז דאָרט ענדליך געניייגט געוואָרען צו שטארבען. איז ער זיך מישב און נעהמט און פאָהרט אוועק קיין ארץ ישראל. ערשט דאָרט איז ער טאקע אין א האלב יאָהר ארום געשטאר־

בען, אָבער דאָס דאָזיגע געשעהעניש איז מען אין שטעדטעלע ערפאהרען ערשט העט אין יאָהרען ארום. דאָס האָט טאָקע דערצעהלט דער אלטער הענדיל. דערצעהלט האָט ער עס מיט א שמייכעל אין בית מדרש בין מנחה למעריב אין א וואָ־כעדיגען טאָג:

— וואָס זאָגט איהר אידען צום אלטען העניך!... ער האָט גענומען און געשטאָרבען!

און די אידען האָבען עס ניט געקענט בעגרייפען און זיי האָבען דעם דאָזיגען וואונדער ערקלעהרט מיט ארץ־ישראל... זיי זיינען געווען זיכער, אז ווען ער רוקט זיך ניט פון שטעדטעל וואָלט ער נאָך דעם אלטען הענדיל איבערגעלעבט... אבער דער־פאר זיינען זיי איהם מקנא געווען, וואָס קיין חבוט הקבר און קיין ווערים וועט ער דאָרטען ניט האָבען...

נאָך אזא עקשנות ניט צו שטאָרבען פון די אלטע איז במילא פערשטענדליך, פארוואס א מת איז דאָרט געווען אזא זעלטענ־הייט! — אמת, די מיטעל־יעהריגע מענשען האָבען זיך ווייניגער גע'עקשנ'ט, און עס פלעגט זיך ווען ניט ווען טרעפען, אז איי־נער אָדער איינע דוקא אין די מיטעלע יאָהרען פלעגט מסוכן קראנק ווערען. אבער אזוי ווי קיין דאָקטאר איז אין שטעדטעל ניט געווען פלעגט מען דעם חולה אוועקפיהרען אין דער נאָהענ־טער גרעסערער שטעדטעל אריין און דאָרט פלעגט מען שוין דאָס רוב שטאָרבען, און אויפ'ן דאָרטיגען בית־עולם פלעגט מען דעם מת אויך טאָקע בעגראָבען.

אויף אזא אופן האָט דאָס שטעדטעלע ניט געהאַט קיין אייגענעם בית־עולם.

שפּאַצירענדיג אמאָל שבת, צי יום טוב ארום שטעדטעל פלעגען אנדערע, פילאָזאָפיש געשטימטע, בעל־בתים זיך צו־שמועסען, אז אין שטעדטעל פעהלט א בית־עולם... און אפילו אין מיטען־וואָכיגע טעג, פלעגט זיך אויך איינער אין מיטענ־דרינען א זאָג טהאָן:

— און וואס וועט זיין מכח א בית־עולם?...

בלויז די זקנים האבען דעם דאזיגען חסרון אין שטעדטעל דיפלאמאטיש פערשוויגען, אבער די מיטעל־יעהריגע און אפילו די גאנץ יונגע האבען זיך געהאלטען שטאל און אייזען, אז מען האט אין שטעדטעל געדארפט האבען נויטיג ווי לעבען א בית־עולם...

די מעהר כלל־טהוער פון שטעדטעל האבען שוין אפילו פעררופען אן אסיפה, וואו עס איז העפטיג ארומגערעדט גע־ווארען די דאזיגע וויכטיגע פראגע. אויף איין אסיפה איז אפילו געקומען הענדיל דער אלטער. ער איז געווען דער ראש המדברים און געגעבען צו פערשטעהן, אז א בית־עולם איז נאך דערווייל אן איבעריגע זאך. עס איז זיך ניטא וואס צו איילען...

די איינגערע וואס האבען דוקא געגלויבט אז עס איז דא א טויט אויף דער וועלט און פריהער אדער שפעטער מוז א מענש שטארבען, האבען זיך פעסט געשטעלט פאר א בית־עולם. איינער, חיים דער סטאליער, האט שוין אפילו אנגעווארפען דעם פלאן וואו און ווי אזוי ער זאל געמאכט ווערען. נאר אזוי ווי א לאנגע צייט נאך דער אסיפה איז דארט פארט קיינער נישט געשטארבען, איז די בית־עולם־פראגע ווידער פערגעסען גע־ווארען.

אזוי האט זיך עס געצויגען יאהרען!

ביז וואנען עס איז אויסגעבראכען געווארען דער קריעג.

נאך איידער דער קריעג איז אפיציעל ערקלעהרט געווא־רען, האבען זיך שוין אין שטעדטעלע בעוויזען סאלדאטען, טאקע פון דעם אייגענעם קיסר. אייגענע מענשען הייסט עס. יענקיל דער קרעמער האט גערעכענט מאכען גוטע געשעפטען: סאל־דאטען, האט ער אמאל געהערט, גיבען פיין צו לייזען... די דאזי־גע סאלדאטען אבער זיינען געווען פון אן אנדער סארט. סחורה האבען זיי אפילו גענומען א סך, אבער צאהלען האבען זיי ניט געוואלט, האטש טענה מיט זיי פון היינט ביז איבער א יאהר.

איז ער געפאַלען אויף א שכל און האָט פערשלאָסען אין גאַנצען די קראָם: זאָל דאכטען, אז עס איז א יום־טוב. האָבען זיי די קראָם אַליין אויפגעעפענט און צונומען די רעשט ביסעל סחורה, וואָס איז זיי נויטיג געווען, נאָכדעם האָבען זיי גענומען צו יענקלען אַליין:

— ווי אזוי האָסטו געוואגט די קראָם צו פערשליסען פאר וואיענע מענשען?

און איינער האָט אָנגעשטעלט פּונקט קעגען יענקיל׳ס ברוסט די ביקס.

יענקיל איז געווען זיכער, אז דאָס איז נאָר א המצאה פון א סאָלדאט, ער וועט דאָך ניט געהן אין אן אמת שיסען אומ־זיסט און אומנישט א מענשען!

און יענקיל האָט זיך גוטמוטיג צושמייכעלט: ווי איינער זאָגט:

— וואָס הייסט! דו וועסט שיעסען אויף אן אייגענעם מענשען? וואַרט ביז דער שונא וועט אָנקומען!.. וועסט גענוג ארבייט האָבען!

אָבער דער סאָלדאט האָט דעם שמייכעל אָנגענומען פאר א בעליידיגונג און אין א ווײַלע ארום איז שוין יענקיל געלע־גען אויסגעצויגען נעבען זיין קראָם מיט פערגלאָצטע אויגען און אן אָפּענעם מויל, ווי פער׳חדוש׳ט אויף דער גאַנצער מעשה!...

דאן האָט דאָס שטעדטעלע דערזעהן זיך מיט׳ן טויט פּנים אל פּנים...

אפילו הענדיל דער אלטער האָט שוין פערשטאַנען, אז א בית־עולם איז א וויכטיגע זאַך און אז טויט איז יא אויף דער וועלט בנמצא.

מיט א פּאָר טעג שפּעטער האָט זיך אָנגעהויבען א זוכעניש אויף שפּיאָנען. הענוך דער קצב וואָס האָט געפיהרט צוויי אָק־סען פון א דארף איז בעטראַכט געוואָרען פאר אַ צושטעלער

פאַר דעם שונא'ס אַרמײַ. אין צוויי טעג אַרום איז ער גע־האַנגען געוואָרען פאַר אין די אויגען.

נאָך שפּעטער איז דעם שונא'ס חיל אַנגעקומען. די שלאַכט איז פאַרגעקומען הינטער'ן שטעדטעל.

די שראַפּנעלען און קוילען זיינען געפלויגען איבער'ן שטעד־טעל ווי א האָגעל. די אידען האָבען זיך בעהאַלטען וואו זיי האָבען נאָר געקענט.

אָבער ווער איז געווען צו דער בעהעלטעניש. נאָך א דריי־טאָגיגער שלאַכט האָבען די שטעדטעלשע אידען פערמעגט ביי א צוועלף הרוגים.

אזוי פיעל מתים האָבען זיי זיך ניט געקענט פאָרשטעל־לען. ניט זייענדיג בעהאַוועגט אין דעם דאָזיגען מין האָט מען די הרוגים געוועקט, ווי איינגעשלאָפענע. קיינער איז אבער ניט אויפגעשטאַנען. — אַלע טויט.

ערשט איצט איז די פראַגע וועגען א בית־עולם געוואָרען א נויטווענדיגקייט.

אפילו הענדיל דער אַלטער, וואָס האָט זיך אויך איצט אויסגעדרעהט פון טויט האָט צוגעגעבען:

— יא, איצט מוזען מיר האָבען א בית־עולם!.. עס איז די ריכטיגע צייט!...

אָבער איינער פון די אינגערע האָט א מאַך געטהאָן מיט דער האַנד:

— איצט איז פון דער גאַנצער שטעדטעל געוואָרען א בית־עולם!..

דאָס קליינע שטיבעל.

דאָס שטיבעלע, וואו אהרן־ליב, אן אָרימער תבואה־הענדלער, האָט געוואוינט מיט זיין זעקס־נפשות'דיגער פאמיליע, — דאָס שטיבעלע איז געווען א קליינס און איז בעשטאַנען נאָר פון צוויי חדרים, אויב מען זאָל דעם אויווען, וואָס איז געווען בלומר'שט אָבגעצוימט מיט א דורכגעלעכערט שפּאניש ווענטעל, אויך אריינגעהמען אין חשבון. אהרן־ליב איז געווען אין חדרים ניט שטארק געניט און דער אָבגעצוימטער אויווען איז ביי איהם געווען פעררעכענט פאר א בעזונדער חדר, דערפאר אבער, דאָס ווייב,ביילע, וואָס האָט געשטאמט שוין פון א רייכערער פאמיליע, האָט דערפון חוזק געמאכט און שטענדיג פאָרגעוואָרפען אהרן־ליב'ן זיין נחלה, און אויב אהרן־ליב פלעגט זיך איינעקשנ'ען און האלטען זיך ביי זיינס, אז דאָס שטיבעל בעשטעהט בפירוש פון צוויי חדרים, ווייל דער אויווען איז פאָרט אָבגעצוימט, פלעגט זיך ביילע ניט פוילען, אויפהויבען מיט די הענד דאָס גאנצע שפּאנישע ווענדטיל און פערוואָרפען אויפ'ן אויווען, דעמאָלט פלעגט ערשט אהרן־ליב מוזען מיט שווייגען אליין מודה זיין, אז זיין שטיבעל האָט טאקע נאָר איין חדר. נאָר אהרן־ליב פלעגט אויך דעמאָלט זיין שטאָלץ ניט פערליערען. אדרבה, ער פלעגט נעהמען אין האנד אריין די גראָה־געוואָרענע באָרד, א הוסט טהאָן, מיט א רחבות אויסשפּייען אויפ'ן מיטען פּאָדלאָגע, מעשה בעל־הבית, און זיך אָנרופען:

— אבי אַז אייגענס! קיין שכנ'טע ביזטו גאָט צו דאַנקען ניט!

ערשט דעמאָלט פלעגט ביילע ווייבער ווערען, אַראָבנעהמען צוריק פון אויווען דאָס שפּאַנישע ווענדטיל, אָוועקשטעלען אויפ'ן פריהעריגען פּלאַץ און פלעגט מודה זיין:

— אַז אייגענס איז טאַקע אַן אייגענס.

דערזעהענדיג צוריק דעם אויווען אָבגעצוימט מיט'ן ווענ־טעל פלעגט אהרן־ליב וויעדער זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און אויסרופען:

— עס איז פּאַרט צוויי חדרים!...

— תרח! פלעגט שוין ביילע ווידער בייז ווערען, זאָג כאָטש אַ חדר מיט אַ קיך!...

אויף דער פּשרה פלעגט שוין אהרן־ליב איינגעהן.

—אַ קיך — פלעגט ער גוטמוטהיג מורמלען — געחט אויך ניט באַרוועס....

און מאַן און ווייב פלעגען אויף אַ צייט שלום ווערען...

דאָס איינגעשאַפּט פון שטיבעל וואָלט שוין ניט אַזוי אויסגעמאַכט, ווי דאָס, וואָס דאָס שטיבעל איז געוועזען אַ צו־אַלטס. און ניט נאָר אין דער צאָהל פון די חדרים איז מאַן און ווייב ניט געווען איינשטימיג, נאָר אפילו אין דער צאָהל יאָהרען, וואָס דאָס קליינע שטיבעל האָט געצעהלט. לויט אהרן־ליב'ס רעכענונג איז דאָס שטיבעל אינגאַנצען אַלט געוועזען אַ יאָהר אַכ־ציג, ניינציג. ד. ה. געבויעט האָט עס זיין זיידע. ביילע אָבער, וואָס איז אויך געווען אַ געבוירענע אין דעם זעלבען שטעד־טעל און ווייס די גאַנצע געשיכטע פון אהרן־ליב'ס משפּחה, — ביילע האָט היסטאָרישע דאָקומענטען, אַז דאָס שטיבעל איז שוין אַלט אַ יאָהר 150. און אַז אהרן־ליב פלעגט שווער אָנקומען אויפצואווייזען די אמת'ע עלטער פונ'ם שטיבעל, פלעגט ער זיך וויעדער לאָזען אויף אַ שלום:

— און אז 150 יאָהר ביזטו בדלות. אדרבא, וואָס עלטער בעסער. הלואי זאָלען מיר דעם שטיבעל'ס יאָהרען דערלעבען דערלעבען.

פלעגט אָבער ביילע אויפוויינען, אז דאָס שטיבעל שמעקט שוין מיט קברות־בלעטער, פון די שינדלען פון דאך איז קיין זכר ניט געבליבען און ווען ניט דער דיק־בעוואקסענער מאָך אויפ'ן דאך, וואָלט דער רעגען און שניי אין שטוב אינווייניג אריינגעקאפּעט. — און הלואי זאָל איך ליגען זאָגען — פלעגט זי ענדיגען שטארק פעסימיסטיש — דאָס שטיבעל וועט אמאָל ביי א זאווערוכע נאָך איינפאלען און זאָל גאָט נאָר אויסהיטען, וואָס פאר אן אומגליק עס קאן טרעפען...

אזא נבואה האָט אהרן־ליב'ן צייטענוויים געשראָקען. און ארויסגעהענדיג פון שטוב אין דער־פריה דאוונען פלעגט ער ניט איינמאָל זיך אוועקשטעלען ביין שטיבעל, בעטראכטען די ווענד, דעם דאך און פלעגט משער זיין, אז דאָס שטיבעל שטעהט טאַקע בחזקת סכנה... און אין יענעם טאָג פלעגט ער ביים בענ־שען שטארק מכוון זיין דאָס ווארט את ביתי, טייטשענדיג אין געדאנק ניט ווי דער פשט איז מיין הויזגעזינד, נאָר מיין שטי־בעל... און חאטש ער האָט געוואוסט, אז גאָט איז א יודע מחשבות, פלעגט ער דאך זיך ניט פערלאָזען אויף דער מחשבה אליין און פלעגט מיט די ליפּען שטיל אויסריידען: את ביתי — מיין שטיבעל...

אז ער בענעהט ניט קיין עולה קענען זיין הויזגעזינד איז ער געווען זיכער, וואָרים אויסער ביתי איז דאך דא בפירוש את אשתי ואת זרעי. און עס איז טאַקע א סברא, בעדאכט ער זיך דעמאָלט, אז את ביתי מיינט מען טאַקע אין פשטות דאָס שטי־בעל, וואָרים ווען ניט, צו וואס דארף שטעהען את אשתי ואת זרעי?...

אבער אויפ'ן בענשען אליין פערלאָזען זיך איז צו־ריזיקאַ־ליש, כאטש אהרן־ליב איז א איד א מאמין... און אז דאָס שטי־

בעלע האָט אין א ווינטערדיגען אָוונד ביי א גרויסען שטורם אזוי ווי קנאק געטהאָן איז אהרן־ליב, וועלכער איז דער איינ־ציגער אין שטיבעל נאָך ניט געשלאָפען, שטארק אונרוהיג גע־ווארען: גאָט זאָל היטען וואָס קאָן זיך טרעפען. דאָס שטיבעל שטעהט שוין באמת אויף משקלות.

אויף מאָרגען האָט ער געהענדיג צוריק פון דאווענען אב־געשטעלט לייזער דעם טשעסלער, וועלכער איז אויך געגאנגען פון דאווענען, און ווי א חולה ווענדט זיך צו א דאקטאר האָט ער זיך געווענדעט צום אלטען טשעסלער.

— איך האָב געוואָלט ביי אייך עפּעס א פרעג טהאָן, ר' לייזער.

— נו, נו... — האָט דער טשעסלער רוהיג, ווי זיין שטייגער, אבגעענטפערט און געפּיפּקעט די לאנגע ליולקע...

— דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט, אז איהר זאָלט זיך מטריח זיין אָנקוקען מיין שטיבעל... עפּעס דאכט מיר, אז זי זינקט אונטער אביסעל אין דער ערד אריין... עס הייסט, ניט קיין זסך, גאָט צו דאנקען, די פענסטער דערגרייכען נאָך, גאָט צו דאנקען, ביז די פריזבעס, נאָר דער פונדאמענט, וואָלט איך שווערען, איז אריין א ביסעל אין דער ערד, דאָס הייסט, עס האָט זיך אראָבגעזעצט...

— מיר וועלען אָנקוקען, וועלען מיר זעהן... — האָט לייזער געענטפערט רוהיג, טאקע ווי א דאקטאר, וואָס האָט צו טהאָן מיט א סך חולאים, און וואָס — מישטיינס געזאָגט — געהט איהם אָן, וואָס איין מענשעלע איז ערגעץ מסוכן קראנק.

און כאָטש אהרן־ליב איז געווען א איד א בעל־הבית, א למדן, א יחסן, און לייזער דער טשעסלער — ניט מעהר ווי א איד א בעל־מלאכה, האָט דאך אהרן־ליב אין דער מינוט געפיהלט א טיעפע אכטונג צום לעצטען און האָט זיך געפיהלט, אז אין יענעמעס הענד ליעגט זיין גאנץ לעבען.. זאָל נאָר יענער אויס־ריידען א שלעכט וואָרט און דאָס שטיבעלע איז קאפּוט.

דעריבער האָט ער געהענדיג ניט געהאט קיין העזה קיין סך צו דולען א קאָפּ לייזער טשעסלער, נאָר נאָך א לאַנגע פּויזע האָט ער איידעל און ווייך א פרעג געטהאָן:

— איהר קענט דאָך, ר' לייזער, מיין שטיבעל...

— א שאלה! — האָט לייזער אבגעענטפערט און אהרן־ליב איז געוואָרען פון ענטפער, ווי געהויבענער...

צוקומענדיג צום שטיבעל האָט אהרן־ליב זיך דער ערשטער אָבגעשטעלט און זיך געווענדעט מיט הכנעה...

— איצט, זענט מוחל, ר' לייזער, בעטראַכט עס און זאָגט אייער מיינונג...

— מיר וועלען שוין זאָגען! איז לייזער שוין באמת שטאָלץ געוואָרען און גענומען אבגעבען זיך אליין גרויס כבוד, רעדענדיג אויף „מיר", האָט ארויסגענומען די ליולקע פון מויל, ווי זי וואָלט איהם געשטערט צו קוקען און אריינגעלעגט אין בוזעם, צוגעגאַנגען צו די פּריזבעס, וואס זיינען געווען פער־וועהט מיט שניי, א טאָפּ געטהאָן די ווינקלען פון די ווענד, פון איין אָרט ארויסגעשלעפּט א ביסעל טרוקענע „פּולווער", געריבען עס מיט גרויס מבינות צווישען די פינגער, ארויסגענומען פון בוזעם צוריק די ליולקע און געשוויגען.

— איז וואָס זאָגט איהר, ר' לייזער?... — האָט אהרן־ליב ניט געקאָנט אויסוואַרטען...

— וואָס איז דאָ וואָס צו זאָגען? — האָט ר' לייזער גע־ענטפערט און האָט פערדרויכערט צוריק די ליולקע — דאָס שטי־בעל דאַרף האָבען א תיקון...

— א גרויסען תיקון?... — האָט אהרן־ליב מיט דער־שראָקענע אויגען איבערגעפרעגט.

— פערשטעהט זיך, אז ניט קיין קליינעם... — האָט לייזער זיך אליץ געהאלטען ביי זיין רוהיגען, קאַלטען טאָן... מען דאַרף עס אונטערהויבען אויף אכט בערווענעס אין א וואַנד און

דארף א נייעם פונדאמענט און מען דארף נייע באלקענס און א דעכעל א נייעס וועט מען שוין במילא דארפען...

— דאס הייסט, מען דארף בויען א נייע שטוב, — האט אהרן־ליב ביטער געשמייכעלט... דאס איז אבער ניט ביי מיי־נע כחות... איך וויל נאר וויסען, צי איז חלילה קיין סכנה ניטא דערווייל, ביז גאט וועט העלפען, צו בלייבען וואוינען נאך...

— קיין גאט בין איך ניט, — האט ר׳ לייזער ווי חוזק געמאכט, אז עס זאלען זיין שטילע פאגאדעס איז קיין סכנה ניט....

„אבגעזאגט הייסט עס", האט אהרן־ליב אין געדאנק אויס־געטייטשט ר׳ לייזערס ענטפער און מיט א געבראכענעם קול האט ער געזאגט:

— אזוי צי אזוי, א יישר איך, ר׳ לייזער, פאר אייער טרחא.

פון דעם דאזיגען יישר איז דער רוהיגער ר׳ לייזער אבי־סעל ווייכער געווארען און האט דאך געפונען א טרייסט־ווארט:

— עט.. קיין סכנות איז ניטא... מען וואוינט אין ערגערע שטיבלעך ביי אונז... גאט איז א פאטער...

און איז אוועק...

חאטש די לעצטע ווערטער פון ר׳ לייזער׳ן האבען אהרן־ליב׳ן אביסעל צוריק בערוהיגט, איז ער דאך א גאנצען טאג אומגעגאנגען ווי צודולט. אלע ווייל געהויבען די אויגען צום באלקען, געטאפט אינווייניג די ווענד, די פענסטער, אזוי אז ביילע האט עס בעמערקט און געפרעגט איהם:

— וואס טאפסטו א גאנצען טאג...

— וואס טאפ איך, וואס — האט ער צודולט געענטפערט

— איך טאפ גאר ניט...

און אין אווענד, ווען אלע זיינען אין שטיבעל געשלאפען, האט ער ארויסגענומען פון אלטען אלמער דעם צוויי קאפיקענעם לוח׳ל און געזוכט די „וועטערונג".

דער לוח האָט צוגעזאָגט אויף א פּאָר חדשים פרעסט, שפּע־
טער רעגענס! ווינטען ערשט אין א האלב יאָהר ארום...
און אהרן־ליב האָט זיך אביסעל בערוהיגט...

דער וואלד און שטוב,

וואָלף פריידעס איז געווען א שטרענגער טאַטע, האָט קיינ־מאָל ניט ערלויבט זיין אינגעל זאָל זיך שפּיעלען, אז משה'לע פלעגט זיך אין א פרייער צייט ארויסכאַפּען אויפ'ן הויף אָדער אין גאס נעבען שטוב, פלעגט שוין וואָלף איהם היטען דורכ'ן פענסטער און אכטונג געבען, אז ער „זאָל ניט איבערקעהרען די וועלט". — איבערקעהרען די וועלט האָט ביי וואָלף פריידעס געהייסען ווען משה'לע פלעגט זיך איינבויגען, אויפהויבען א שפּענדעל און עס א ווארף טהאָן. דערפאר פלעגט משה'לע גלייך בערויבט ווערען פון זיין פרייהייט!

— אין שטוב אריין, יונגאטש דו! — פלעגט וואָלף אן אויפגעקאָכטער איהם רופען דורכ'ן פענסטער, וועלכען ער האָט צוליעב דעם עקסטרא א ביסעל אויפגעעפענט און משה'לע לאָזט זיך אריין צוריק אין שטוב, שטעלט זיך אוועק מיט אן אראָב־געלאָזטען קאָפּ און ווארט אויף א פּסק.

— וואָס האָסטו דאָרטען געטהאָן?

— גאָר נישט... — פערטיידיגט זיך משה'לע.

— אזוי גאָר, גאָר ניט... דו ביזט נאָך צו אלע צרות א ליג־נער אויך... ווערט וואָלף נאָך בייזער און נעהמט זיך צו משה'־לעם אויער...

און משה'לע האלט פאר א גליק, אבקומען די שטראָף מיט'ן אויער אליין... כאָטש דער וועהטאָג איז גענוג גרויס, אבער צו שמייסען קומט דאָס ניט.

שמיץ בעקומט משה׳לע ווען ער גנבה׳ט זיך ארויס אין א זו־מערדיגען טאָג פון דער היים, ווערט פערלווירען אויף עטליכע שעה און נאָך א שטרענגער אויספארשונג געפינט מען אויס, אז ער איז געוועזן מיט א „חברה“ אין וואלד.

— אין וואלד גאָר לויפען! זינגט צו דער טאטע נאָך יע־דער שמיץ, א שייגעץ ביזטו! ווענינ שכר לימוד צאָהל איך פאר דיר? ניט געגעבען ערשט דיין רבי׳ן א בלוטיגען פינפעריל?...

אלץ וועט דער שטרענגער וואָלף מוחל זיין משה׳לען אין א צייט ארום, אבער דעם וואלד וועט ער איהם שטענדיג דער־מאָהנען.

— איך וואָלט געוואָלט וויסען, וואָס האסטו געטהאָן דאָר־טען אין וואלד? — נעהמט ער איהם אמאָל אויף א פערהער אין א פּאָר חדשים ארום...

און משה׳לע שטעהט א פערשעהמטער און וויים ניט וואָס צו ענטפערען.

ערב שבועות לאכט משה׳לע פון טאטען. דאָס הייסט ניט אין דער הויך לאכט ער, נאָר ביי זיך אין הארצען, גלייך ווי ער דאווענט אָב ווענדט ער זיך צו דער מאמען:

— גיב מיר עסען, וואָרים איך האָב ניט קיין צייט, איך מוז געהען אין וואלד...

ער זאָגט עס אזוי הויך, אז דער טאטע זאָל הערען.

ער וויל זיך דאָס נוקם זיין אָן טאטען, דער טאטע וויים אז משה׳לע געהט היינט אין וואלד ניט צו שטיפען, נאָר צו־ליעב גרינס אויף שבועות. אזוינס פערוועהרען איהם קען ער ניט, עס איז פּאָרט א מנהג ביי אידען, כאטש אז ער וויל קאָן ער זאָגען, אז דאָס איז ניט שטארק־אידישליך. אבער ווי באלד א מנהג איז פערפאלען און ער ווענדעט זיך צו משה׳לען:

— אָבער דו זאלסט געהן ווי א מענש, ניט לויפען, ניט

צורייסען די בגדים, ניט צושניידען די פינגער און ניט פער־טשעפען זיך מיט שקצים...

משה'לע פערשפרעכט אז ער וועט ניט עובר זיין אויף קיין שום לאו פון דעם טאטענ'ס תורה. אין הארצען אבער לאכט ער זיך אוים: היינט מעג ער אלץ. עס איז ערב שבועות און ער מוז פערזארגען מיט גרינס, היינט זיינען אלע מיט איהם: די עלטערע שוועסטער, די מיטעלע, די מאמע און אפילו דער זיידע, וועלכער קומט איהם אלע מאל מוסר'ן, כאטש משה'לע וויים ניט וואס וויל פון איהם דער זיידע — קיינער וועט איהם היינט, ערב שבועות ניט שטערען צו געהן אין וואלד מיט חברים נאך גרינס.

א זייגער צוויי איז שוין משה'לע צוריק מיט'ן גרינס, וועל־כעס ער האט געבראכט אין צוויי גרויסע בינטלעך. ער בינדט זיי אוים, לעגט זיי אוועק אין מיטען שטוב, און הויבט אן מיט דער הילף פון דער עלטערער שוועסטער אנשטעקען די גרי־נע ריטלעך אין די שפאלטען פון דעם באלקען, ארום די פענס־טער, ביים טהיר און וואו נאר עס לאזט זיך און לאזט זיך ניט...

— ווי עס שמעקט א מחיה! — קוויקט זיך די מוטער, שטעהענדיג ביים אויווען.

אויף די שוועסטער קוועלען אן פון דעם אנגענעהמען וואלד־ריח, וואס די ריטלעך האבען ארויסגעדופטעט אין שטוב. דער טאטע אליין געהט צו, נעהמט א ריטעל, לעגט איהם צו צום נאז, ווי מען לעגט א הינערשע פעדער צום נאז פון א מת און אויך ער לעבט אב. אבער נתפעל ווערען פאסט איהם ניט. עס איז דאך פארט ניט מעהר ווי ריטלעך פון א וואלד. וואס פאר א ווערטה האט עס פאר אן עלטערען מענשען, ווי ער...

אבער, אז משה'לע זעהט ווי אזוי דער טאטע נעהמט אלע ווילע א ניי ריטעלע און לעגט עס צו צום נאז און שמעקט, דער־פיהלט ער זיך אזוי געהויבען, אז ער הויבט אן צו בעפעהלען דער שוועסטער:

— קלויב אויף די ריטלעך און שטעק זיי אַן אַט דאָ לע־בען אַלמער...

דאָס מיינט ער דערמיט, זי זאָל ביים טאַטען צונעהמען די ריטלעך...

דאָס איז זיין נקמה וואָס ער נעהמט פון טאַטען פאַר די שמיץ, וואָס ער האָט איהם געגעבען, ווען ער איז אין א וואָ־כענדיגען טאָג געווען א מאָל אין וואַלד...

ערב שבועות טהוט ער איהם אָב. ער ברענגט איהם א גאַנ־צען וואַלד אין שטוב אריין און ער מוז נעבעך שווייגען, דער שטרענגער טאַטע.

לייכטער.

די פּאר האלב־זילבערנע לייכטער וואָס פּנחס האָט בעקר־
מען צו דער חתונה, אלס דרשה־געשאנק פון אן אלטער מוהמען,
זיינען ביז א צעהן יאָהר נאָך דער חתונה אָבגעהיט געוואָרען
אויפ'ן שעהנסטען אופן. אויב מען האָט וואס גערארפט „פאר־
זעצען" אין ענגע צייטען און סיי פּנחס, סיי זיין ווייב געלע,
האָבען זיך געבראכען דעם קאָפּ וואָס מען זאָל אוועקטראגען
צו לייבע דעם וואָכערניק, איז דער גורל אויף די לייכטער קיינ־
מאָל ניט אויסגעפאלען. ניט דערלעבען וועט לייבע דער וואָכער־
ניק צו האָבען די זכיה, אז מען זאָל איהם אוועקטראָגען די
לייכטער! א קישען איז אפילו אויך א שאָד און דערצו נאָך איז
פון א קישען די בזיונות גרעסער: ווי מען זאָל זיך ניט קליגלען
און איינוויקלען זי אזוי, עס זאָל אויסזעהן ווי א געוועהנליך פּע־
קעל, דערקענט מען גלייך, אז עס איז א קישען. אודאי איז גליי־
כער דער יום־טוב'דיגער אויבער־בגד. ווען לייבע דער וואָכערניק
וואָלט ניט געווען אזא מבין אויף סחורה און וואָלט דאָס בגד
ניט אבגעשאצט אין צוועלף גילדען.

וועד רעדט נאָך, אז פּנחס האָט דעם דאָזיגען יום־טוב־
דיגען בגד גענומען נוצען צייטענווייז אויך אין דער וואָכען און
דער אויבערשלאק איז אביסעל אָבגעבלאקירט געוואָרען, האָט
שוין לייבע דער וואָכערניק מעהר ווי א קערבעל אויף איהם ניט
געוואָלט בארגען. ער וואָלט אויך דאָס קערבעל ניט געבארגט,
ווען ער וואָלט געזעהן דאָס קיילעכדיגע קליין לאָטקעלע, וואָס

דער דאָזיגער יום־טוב'דיגער בגד האָט פערמאָגט. צום גליק איז אָבער לייבע געווען א קורצזיכטיגער און האָט די קונציג־געלעג־טע לאַטקעלע ניט דערזעהן.

אָבער אין א בעל־הביתישקייט געפינט זיך נאָך גאָט צו דאנקען וואָס צו פערזעצען. א מעשענער סאַמאָוואר איז אויך עפּעס ווערט. אז מען שייערט איהם אויס גלאַנצט ער ווי גאָלד און ביי לייבע דעם וואָבערניק צושפּיעלט זיך אזוי דער יצר־הרע צו איהם, אז ער באַרגט אויף איהם, אזש אנדערהאַלבען קערבלעך, ניט קוקענדיג וואָס צווישען די פיעלע משכנות, וואָס ער פערמאָגט, זיינען דאָ אודאי ביי א צעהן סאַמאָווארען.

מיט איין וואָרט — צו די לייכטער איז דאָס אונגליק א לאַנגע צייט ניט דערגאַנגען. ערשטענס איז נאָך די נויט ניט געווען קיינמאָל אזוי גרויס, אמת, אין די ערשטע צעהן יאָהר נאָך דער חתונה האָט שוין פּנחת פערמאָגט ביי א זעקס קינדערלעך, צום גליק אָבער זיינען די פיער עלטערע געווען מיידלעך און אין חדר האָט מען זיי ניט בעדאַרפט שיקען. די אינגלעך זיינען נאָך געווען קליין: דאָס מוזיניקעל איז אַלט געווען סך הכל צוויי יאָהר, און דער אנדערער אינגעלע פיער יאָהר. דערצו האָט נאָך פּנחס געהאַט שטיצע פון זיין שווער, ביי וועלכען ער האָט געמאָהנט ביי א פופציג רובעל, וואָס איהם איז געקומען צום נדן און דער שווער פלעגט פון צייט צו צייט צוואַרפען א פּאָר רובעל, ניט אזוי אויפ'ן חוב פון'ם נדן, וועלכען דער שווער האָט געלייקענט, נאָר צוליעב דער טאָכטער, וואָס האָט געהאַט פון פּנחס'ן אויסגעריסענע יאָהרען און ער האָט איהר אַלץ פאַר־געוואָרפען, אז איהר טאַטע האָט איהם אָנגעזעצט!

עס זיינען אָבער פערגאַנגען נאָך עטליכע יאָהר, דער שווער איז, כּמעט נאָך ניט געשטאָרבען, אָבער ער איז אזוי פער־אָרימט געוואָרען, אז ער איז געווען טויט לעבעדיגערהייט. פאַ־דערן ביי איהם דעם אַלטען חוב וואָס עס קומט איהם פון די פופציג רובעל נדן איז אַן אונמעגליכע זאַך . . . פּנחס

האט שוין געדאנקט גאט, אז דער שווער לאזט א י ה ם צו רוה. פארזעצען איז שוין נים געווען וואס. דער סאמאוואר איז שוין אויך ביי לייבע'ן געבליבען און ווערליג ער בעריהמט זיך, האט ער איהם שוין פערקויפט, ווייל פנחס האט צו לאנג איהם ניט אויסגעלייזט און „פא זאקאנו", האט ער געהאט רעכט צו כענדיק האט איהם ניט פערקויפט, ער וויל נאר אזוי צוריק איהם ניט אבגעבען, ווייל דער סאמאוואר איז א מציאה א פינף רובל און געבארגט האט ער אויף איהם בלויז אנדערהאלבען רובעל. אבער פנחס האט אפילו ניט געפרובט פראטעסטירען, ווייל ניט נאר האט ער דעם סאמאוואר ניט געקאנט אויסלייזען, נאר ער האט געדארפט אנקומען ווידער צו לייבען מיט נייע משכנות. הלואי וואלט נאר געווען וואס צו פערזעצען!

דער יום־טוב'דיגער בגד איז שוין פאר דער צייט געווארען ניט נאר וואכעדיג, נאר אין גאנצען צוריסען אזוי, אז אין דער וואכען איהם טראגען איז שוין אויך ניט געווען קיין גרויס כבוד... בלייבען נאך די קישענס, איז צוויי, די אמת'ע פוכאווע, ליגען שוין טאקע ביים וואכערניק, און פאר די אנדערע צוויי שטעלט זיך איין געלע; זי זאגט, אז מעהר לאזט זי ניט פער־זעצען קיין בעטגעוואנט.

— וואס־זשע, ועסטו פערזעצען, חכמה מיינע? — האט איינמאל פנחס א פרעג איהר געטהאן, ווען אין שטוב האט שוין געפעהלט ניט נאר אויף שבת, נאר אויף א געבעקס ברויט.

— ווייס איך וואס? — האט געלע געקנייטשט דעם אזוי אויך געקנייטשטען שטערן — פון מיינעטוועגען וואלט איך פערזעצט די נשמה מיינע . . .

— די נשמה דיינע דארף לייבע ניט . . . — האט פנחס נאך געהאט מוט צו וויצלען זיך (פון דער נאטור איז פנחס טאקע געווען א וויצלער!)

— נו, טא פערזעץ דעם טלית און תפילין! — האט געלע מיט גאל געזאגט.

— ווי באלד אז שוין יא אזוי ווייט, איז דאך גלייכער די

לייכטער... — האט פנחס דיפּלאָמאַטיש אנגעדייטעט, און נאָך א קורצען שווייגען האט ער ערקלעהרט דעם שכל:

—דעם טלית און תפילין, פערשטעהסט זיך, מוז איך האָבען אלע טאָג און די לייכטער דארפסט דאָך האָבען בלויז איינמאָל א וואָך... און אז מען וויל בענטשט מען ליכט אויף ציגעל . . .

געלע האט געוואָלט אויסזידלען איהם פאר דעם דאָזיגען העזה'דיגען פאָרשלאָג אָבער אנשטאָט זידלען האט זי זיך צעוויינט.

—טאָמער האָב איך נאָך פיער שטיקלעך לייכטער, ווילסטו דאָס אויך אוועקטראָגען צו „איהם", צום גזלן.

פנחס, בטבע א ווייכהערציגער מענש, האט קיין טרערען ניט געקאָנט פערטראָגען און ער האט בעשלאָסען מעהר די לייכטער ניט צו דערמאָנען.

אָבער אז די נויט איז אין א פּאָר וואָכען ארום אויסגעוואקסען, אז זי האט שוין ענג געמאכט דאָס גאנצע שטיבעל און מען איז שיעור ניט דערשטיקט געוואָרען, איז פנחס, אזוי זיצענדיג און טראכטענדיג וואָס צו פערזעצען אויסער די לייכטער און טלית און תפילין, — פּלוצים בעלויכטען געוואָרען פון א גרויסער אידעע.

ער האט זיך אויפגעהויבען פון אָרט. זיך דורכגעגאנגען איבער'ן שטוב, האט פון גרויס אויפרעגונג ארויפגעטראָטען אויף א הענטעלע פון א קינד, וואָס איז ארומגעקראָכען אויף דער פּאָדלאָגע, און ניט נעהמענדיג אין אכט דאָס געוויין פון קינד, האט ער זיין אידעע הויך אויפ'ן קול געמאָלדען אין שטוב:

ער האט אָנגעהויבען מיט א קליינער הקדמה:

— געלע, דו וועסט גאָר ניט טרעפען, וואָס פאר א פּלאַן איך האָב.

— דיינע פּלענער! — האט געלע אפּיקורסיש געמורמעלט:

— דו וועסט הערען, וועסטו זיך כאַפּען פאר'ן קאָפּ.

— פאַר׳ן קאָפּ כאַפּ איך מיך שוין, — האָט גנעלע געזיפצט — ער ווערט מיר סיי־ווי־סיי צופּלאַצט . . .

— ווּעסט זעהען גנעלע ווי גוט עס וועט זיין . . .

— נו, נו, לאָמיך שוין הערען ! — איז גנעלע אליין געוואָרען אונגעדולדיג.

— טו הער מיט קאָפּ ! — האָט פּנחס זי אויפמערקזאַם געמאַכט — איך וועל טאַקע ליבע דעם גזלן אוועקטראָגען צו פערזעצען די לייכטער. אי וואָס ? פרייטאָג וועסטו דאַרפען בענשען ליכט און אויף ציגעל בענשען ווילסטו ניט, וועל איך איהם פרייטאָג פאַרנאַכט אוועקטראָגען דעם טלית און תפילין און אויסלייזען צוריק די לייכטער. שבת דאַרף מען דאָך ניט קיין תפילין, אי וואָס א טלית אויף שבת אין דער פריה ? וועל איך, פערשטעהסטו מיך, שבת דאַווענען ותיקין און וועל „כאַפּען" דיין טאַטענ׳ס טלית — פערשטעהסטו דעם פּלאַן ! . . .

גנעלע האָט יאָ פערשטאַנען און ניט פערשטאַנען און ענד־ליך האָט זי זיך אָבגערופען :

— נו, און זונטאָג ?

— זונטאָג, בהמה דו, טראָג איך אוועק צוריק די לייכטער און לייז אויס דעם טלית און תפילין...

— ביז־וואַנען־זשע וועט זיך עס ציהען אזא מעשה ? — האָט גנעלע שוין נאָכגיעביג א פרעג געטהאָן.

— ביז וואַנען גאָט וועט העלפען. — האָט פּנחס זיך געפּרובט צו־חנפה׳נען צו גנעלע׳ן און צו גאָט, וואָס ער האָט פאַרביידע מורא געהאַט . . .

אָבער גנעלע האָט זיך געכאַפּט, אז ווי אזוי קאָן גאָט העל־פען, אז מען פערזעצט לייכטער און א טלית.

— מיר דאַכט דוקא פערקעהרט, אז ער קאָן נאָך שטראָ־פען . . . — האָט זי זיך צוזיפצט : מען האַנדעלט מיט זיינע הייליגע זאַכען.

אָבער דאָ איז שוין פּנחס אוועק אַ ביסעל אויף אַן אַפּיקורסישען דרך און האָט ווי פאַר זיך אַ מורמעל געטהאָן:

— עט, שטראָפען . . . מעהרער שטראָפען קען ער שוין ניט . . . און עס איז געבליבען ביי פּנחס'ן אוועקצוטראָגען גלייך די לייכטער . . . .

ער האָט זיי איינגעוויקעלט אין אַ ווייס סערוועטעל און מיט אַ געבראָכען געמיט איז ער ארויס פון שטוב, לאָזענדיג געלען אַ וויינענדיגע.

דעם גאַנצען וועג האָט ער געמאַכט פּלענער, ווי אַזוי צו האַנדלען מיט'ן וואָכערניק, צי זאָל ער איהם דערצעהלען, אַז ער האָט בדעה זיי פרייטאָג אויסצולייזען, אָדער דערווייל מאַכען אַ שווייג.

לייבע דער וואָכערניק, אַ הויכער מאַגערער איד, מיט האַלב־פערמאַכטע אויגען האָט בעטראַכט די לייכטער, זיי אָבגעוואויגען, און זיי אָבגעשאַצט אין זעקס רובעל; און אַזוי ווי ער בּאָרגט נאָר אַ דריט־חלק, וואָס עס איז ווערט, האָט ער אויסגערעכענט מיט דעם שטיקעל בליי־פעדער, וואָס ער האָט אַ דאַנק איהר קורצקייט קוים איינגעהאַלטען צווישען די פינגער, אַז ער בּאָרגט דערויף צוויי רובעל און אַזוי ווי ער ווייס שוין פון פריהער, אַז זיי וועלען ליגען אַ יאָהר זיכער, נעהמט ער שוין אראָב די צוויי קאָפּיקעס אַ וואָך פּראָצענט . . . און אַזוי ווי דאָס יאָהר דאַרף זיין אַ עיבור יאָהר, הייסט עס זעקס און פופציג וואָכען — רעכענט ער אראָב שוין זעקס־און־פופציג מאָל צוויי:

— וויפיעל איז זעקס־און־פופציג מאָל צוויי — האָט לייבע פערזשמורעט די קליינע אויגעלעך — האָבען מיר אַ קימאַ לן . . . אַ קימאַ לן . . . אַ רובעל מיט צוועלף . . . פון צוויי רובעל אַז מ'נעהמט אראָב אַ רובעל מיט צוועלף — בלייבט איבער — האָבען מיר אַ קימאַ לן . . . אַ קימאַ לן . . . אַכט־און־אַכציג קאָפּיקעס האָט ער ענדליך אויסגעחשבונ'ט און

ווישענדיג זיך דעם שוויים, האָט ער ווייכהערציג צוגעגעבען:
— הייסט עס, ר' פּנחס, בעקומט איהר אכט־און־אכציג קאָפּיקעס . . .

אָבער כאַפּענדיג זיך, אז ער איז שוין צו גוטהערציג, איז ער גלייך געוואָרען שטרענגער און האָט זיך אָנגערופען:
— איך בין אָבער אייך מתרה, ר' פּנחס, אז מעהר ווי א יאָהר זאָלט איהר עס ניט לאָזען ליגען, וואָרים ווען ניט, וועט זיין מיט די לייכטער אזוי ווי מיט'ן סאַמאָוואר . . .

פּנחס איז געשטאַנען און געציטערט ווי א בלאַט. דאָס קופּקעלע קופּער־געלט. האלב אין פערזשאווערטע מטבעות וואָס לייבע דער וואָכערניק האָט מיט ציטערענדיגע הענט פאר איהם אויסגעלעגט, האָט איהם אָנגעקוקט ווי מיט חוזק און דראָהונג.

די לייכטער, אויסגעשייערטע און פינקעלדיגע, זיינען גע־שטאַנען געגענאיבער אויפ'ן טיש און האָבען זיך געבעטען צו־ריק. דאָס האָט דער וואָכערניק גלייך בעמערקט און ער האָט זיי, אַלע פיער געבונדען און אוועקגעלעגט זיי אונטען אין אזא מין קאַסטען, וואָס האָט אויסגעזעהען ווי אַן ארון . . .

מיט גרויס שרעק האָט פּנחס צוגענומען דאָס קופּקעלע געלט, איין מטבע איז אראָבגעפאַלען אויף דער ערד און איהר קלאַנג איז געווען אזוי דומפּיג און שווער.

פּנחס האָט זיך איינגעבויגען, די מטבעה אויפגעהויבען און מיט א זיפץ זיך געלאָזט געהן אהיים.

אויפ'ן גאס האָט ער זיך אָבער בעטראכט, אז אהיים געהן טאָר ער ניט. ער מוז פריהער אריבערגעהן צום שווער און זעהן בעזאָרגען דעם טלית אויף שבת ותיקין.

אָבער דער גאַנצער פּלאַן וואָס האָט איהם פריהער אזוי בעגייסטערט, האָט ביי איהם פערלוירען זיין רייץ. ערשטענס האָט ער זיך דערמאָנט, אז דער שווער דאווענט אליין ותיקין און צווייטענס, האָט פּנחס זיך געכאַפּט, אז לייבע דער וואָ־

בערניק וועט ניט וועלען חלופ'ן די לייכטער אויפ'ן טלית און תפילין.

און פאר זיינע אויגען האט שוין געשוועבט דער ערשטער פרייטאג־צו־נאכט, אויפ'ן טיש ליגען פיער ציגעל, אויף די ציגעל ברענען פיער ליכט און געלע שטעהט איבער זיי א פער־וויינטע און בעטריעבטע . . . .

און ער האט זיך געלאזט געהן מיט וואקעלדיגע טריט, ניט וויסענדיג אליין וואוהין : צום שווער אדער אהיים צו געלען . . . און אפשר גאר צוריק צו לייבע'ן — אבנעהמען די פיער האלב זילבערנע לייכטער, אויב יענער וועט נאר גע־בען . . .

ער איז דאך אן אמת'ער גזלן ! . . .

דער מאמעס פערערען.

אויסער די צוויי גרויסע קישענס האט ביילקע אויך גע־
האט א פערענע, וואס די מוטער האט איהר געגעבען אין וועג
אריין קיין אמעריקא. די דאזיגע פערענע האט פערמאגט דריי
ציכען. די ערשטע צוויי זיינען געווען פון ווייסען לייווענט
און די אונטערשטע א רויטע. געגעבען האט עס איהר די מוטער
מיט דער כונה, אז ביילקע זאל דארטען קריגען א רעכטען חתן.
עס איז אבער געגאנגען א יאהר נאך א יאהר, ביילקע האט שוין
געארבייט אין צעהנדליגער שעפער, זיך בעקענט מיט צעהנדלי־
גער באיעס, מיט אייניגע פון צייט־צו־צייט אפילו א כלה גע־
וועזען, — דאס בעטגעוואנט איז אבער אלץ געבליבען פאר
איהר אליין. —

די געשיכטע פון די צוויי קישענס איז פאר ביילקען דונ־
קעל געווען. זי האט ניט געוואוסט, ווען האט די מאמע זיי
אנגעשלאגען און דערפאר האבען זיי אויף איהר קיינמאל קיין
איינדרוק ניט געמאכט, דערפאר אבער האט זי געוואוסט, אז
די פערענע האט די מוטער איהרע בעקומען צו איהר חתונה.
שוין א געשיכטע פון פופציג יאהר און ווען זי פלעגט אראב־
ציהען די אויבערשטע צוויי ציכען און דערזעהן די אונטער־
שטע, די רויטע, פלעגט איהר הארץ אנהויבען העפטיג צו קלא־
פען. עס האט זיך איהר געדאכט, אז די דאזיגע רויטע ציך
איז אנגעפיקעוועט מיט פאסירונגען פון איהר מאמעס לעבען.

אינווייניג אין הארצען פלעגט איהר .עפּעס אנהויבען צו וויינען און זי פלעגט צוריק אָנטהאָן די אויבערשטע ציכען, וועלכע זיינען שוין געווען געמאכט דאָ אין אמעריקאָ און זייער יחוס איז געווען ניט גרויס — געוועהנליכע ווייסע ציכען אָהן פער־גאנגענהייטען און אָהן סודות.

עס זיינען אריבער נאָך א פּאָר יאָהר אין דער פרעמד און די שטארקע, פערצייטיגע רויטע ציך האָט אָנגעהויבען צו צוציהען זיך, צוגעהן און קליינע פעדערלעך פלעגען זיך ארויס־שפּארען פון אינווייניג. ביילקע פלעגט אין דער פריה, ווען זי פלעגט זיך איילען אין שאפּ צו געהן, מוזען לענגער קאמען איהרע שוין שיטערער געוואָרענע האר און ארויסנעהמען פון דארט די פעדערלעך, וואס זיינען איבער נאכט אנגעקראָכען פון דער אלטער ציך ארויס . . .

ביילקע האָט מיט שרעק בעמערקט, אז די דאָזיגע פופ־ציג־יעהריגע רויטע ציך הויבט זיך אָן צו רייסען און פריהער אָדער שפּעטער, וועט זי מוזען די פעדערען איבערשיטען אין א נייער ציך. זי האָט עס אָבער אָבגעלעגט פון טאָג צו טאָג, פון וואָך צו וואָך און פון חודש צו חודש. ניט דאָס, וואָס זי איז פערנומען געווען האָט איהר געשטערט דעריין. אויך ניט דאָס געלט וואָס א נייע ציך דארף קאָסטען האָט איהר אָבגעהאלטען. איהר הארץ האָט זיך געשראָקען אויפצומאכען די דאָזיגע אלטע ציך, וואו עס ליגען די פעדערען, וועלכע איהר מוטער האָט נאָך אָנגעשאָטען מיט איבער פופציג יאָהר צוריק! עפּעס האָט זיך דער בעקענדיגער ביילקע געדאכט אז זי האָט קיין רעכט ניט צו עפענען דאָס, וואָס פופציג יאָהר נאָכאנאנד איז געווען פערדעקט און בעהאלטען אונטער א שטארקער, רויטער ציך. . .

ענדליך האָט אָבער ביילקע דערזעהן, אז לענגער ווארטען קאָן מען שוין ניט. די פעדערען קריכען אַלץ מעהר ארויס און אויב עס איז איהר א שאָד צו שיידען זיך מיט דעם וואָס איז

אלט פופציג יאהר, ווי די רויטע ציך, זיינען דאך די פעדערען אליין אויך אזוי אלט און זיינען נאך מעהר טייער!

און איינמאל, אין א פרייען זונטאגדיגען פריהמארגען, האט זי זיך גענומען איבערשיטען די פעדערען אין א נייער אונ־שטערטער ציך.

געוואוינט האטביילקע אין א צימערעל ביי איהרע לאנדס־לייט. די מיסעס, אויך אן עלטערע פרוי האט איהר מוטער גוט געקענט און ווען ביילקע האט איהר מיט א שמייכעל אי־בערגעגעבען, אז זי געהט איבערשיטען די פעדערען אין א נייער ציך, האט יענע געענטפערט:

— געוויס, שוין צייט, די ציך איז שוין אלט אריבער פופ־ציג יאהר! א קליינינקייט — אמאליגע שטאף!

ביילקע איז אריין צוריק אין איהר צימערעל, האט גע־נומען די פערינע און זי בעטראכט נאך א מאל! די אונטער־שטע ציך איז שוין ווירקליך געוועזן אלט און צודריבעלט, לענגער האלטען אין איהר די פעדערען האט מען שוין ניט געקענט. מיט א קלאפעדיגען הארצען האט זי זיך גענומען זי אויפצו־עפענען . . .

זי האט אריינגעלעגט די האנט איהרע אינוויינינ און איהר האט זיך געדאכט, אז זי האט אנגעריהרט אזוינס, וואס איז שוין לאנג געשטארבען און צוריק לעבעדיג געווארען. די פעדערען האבען זיך צולאזען אין דער לופטען, זיי זיינען גע־פלויגען איבער'ן צימערעל, און ניט געהאט קיין מאכט זיך אראבצולאזען אויף דער ערד.

און איבערשיטענדיג די פעדערען אין דער נייער ציך, וואס איז געמאכט געווארען שוין דא, אין אמעריקא פון א ביליגער לייוועגד, און פערנעהענדיג זי צוריק — האט ביילקע דערפיהלט, ווי זי האט אבגעטהאן עפעס א שרעקליכען פער־ברעכען. איהר אלטע מוטער איז געשטאנען פאר איהר און טרוירינ געשאקעלט מיט'ן קאפ, און, דאכט זיך, געשטראפט:

—אזוי,ביילקע ? — האסט מיינע פעדערן, אויף וועלכע איך האב יאהרען אבגע־חלומ'ט, איבערגעשאטען אין א פרעמ־דער ציך. מיינע איז דיר ניט אנגעשטאנען !

זי האט אויפגעהויבען צוריק די אלטע ציך, האט זי שטארק געדריקט צו זיך און א שטראם טרערען האט ארויסגעשפארט פון איהרע אויגען.

די פעדערן וואס זיינען געפלויגען און זיך אומגעדרעהט אין דער לופט, האבען ווי בעמערקט איהרע טרערען, און האבען זיך צוגעקלעבט אן איהר פייכטען געזיכט.

און ארייננגעהענדיג צוריק אין צימער מיט די צוגעקלעבטע פעדערען צום נאסען געזיכט, האט די בעל־הבית'טע געלאכט און געזאגט :

— ביילקע, וואו האסטו עם געקראגען א ווייסע בארד ?...

ביילקע האט זיך בעמיהט צוריק צו שמייכלען, זי האט אבער זיך ניט געקענט בעהערשען און דערמאהנענדיג זיך אן דער מאמעס פערענע און אן איהר אייגען איינזאמען לעבען איז זי שנעל צוריק אין צימערעל ארייננעלאפען, האט אויפ־געהויבען די רויטע ציך פון דער ערד, האט זי זיך שטארקער צוואויינט און דורך די טרערען, געררופען נאכאנאנד — מאמע, מאמע !. . . .

די ציך האט זיך ווי בעוועגט אין ביילקעס האנט און די פעדערלעך, וואס האבען זיך דא און דארט נאך ארומגעיאגט איבער'ן צימערעל, זיינען זיך צוזאמען געקומען אלע צו ביילקען, זיך ארומגעקלעפט ארום איהר געזיכט און האבען איהר גע־טרייסט און געבראכט גרוסען פון איהר מאמען, פון פופציג יאהר צוריק, ווען זי איז געוועזען יונג און שעהן און גליקליך . . .

און פאר ביילקע'ן האט דורכגעשוועבט דאס גאנצע לעבען פון דער מאמען. זי האט זיך דערמאנט אן א ווינטער־נאכט אין דער היים. זי, ביילקע, איז נאך א קליין מיידעלע געווען, אבער דאס וואס די מאמע האט דערצעהלט, האט זי אלץ פער־

שטאַנען, צו פּופּצעהן יאָהר האָט די מאַמע חתונה געהאַט . . .
דעמאָלט האָט דאָס געהייסען שוין ניט גאָר קיין יונג מיידעל...
אַלע האָבען געלאַכט, ווען די מאַמע מיט איהר גוטען שמייכעלע
האָט עס דערצעהלט . . . די עלטערע שוועסטער, וועלכע איז
דעמאָלט אַלט געווען זיבצעהן יאָהר האָט זיך פערשעמט, און
זי אַליין, ביילקע, אַ צעהן־יעהריגע מיידעל, האָט דעמאָלט בע־
שלאָסען אַז זי וועט אויך חתונה האָבען צו פּופּצעהן יאָהר . . .

און אַט האָט זיך אַלץ איבערגעדרעהט — די מאַמע איז
איצט אַליין, די קינדער זיינען זיך צופאָהרען און זי, ביילקע איז
שוין באַלד צוויי מאָל פּופּצעהן און דער מאַמעס פעריגע האָט
שוין ארומגעוואַנדערט אויף באַהנען און שיפען, און דאָ, אין
אַלערליי צימערען — און אַט האָט זי דעם לעצטען זכר פון
איהר אויסגעטהאָן!

און דעם גאַנצען זונטאַגדיגען טאָג האָט זיך ביילקע גע־
פיהלט, ווי זי האָט אָבגעמעקט אַ שטיק פערגאַנגענהייט פון
דער מאַמען, פון איהר און איז געבליבען ביי אַ טרויריגער גע־
גענוואַרט און ביי אַ פערשלייערטער צוקונפט, פון וועלכער עס
איז אַזוי שווער דעם שלייער ארונטערצורייסען . . .

און אויף מאָרגען ווען זי איז שוין געשטאַנען אין שאַפּ גע־
בען דער ניט גאָר בעקאַנטער מיידעל, מיט וועלכער זי האָט
צוזאַמען געאַרבייט און ווען יענע האָט איהר קאַלטבלוטיג גע־
פרעגט : נו, וואָס הערט זיך ? האָט ביילקע זיך ניט געקאָנט
איינהאַלטען און איהר דערצעהלט :

— איך האָב נעכטען מיין פערענע איבערגעשאָטען.

דאָס מיידעל האָט אַ גענעץ געטהאָן און האָט געענטפערט :

— אַ וויכטיגע זאַך — אַ פערענע !

האָט איהר ביילקע גענומען ערקלערען, אַז די פערענע איז
שוין אַלט פופציג יאָהר און אַז איהר מאַמע האָט בעקו־
מען צו איהר חתונה, האָט זיך שוין דאָס מיידעל פעראינטערע־
סירט.

— און ווייסטו, ווי אלט ס'איז געווען מיין מאמע צו דער חתונה ?

— וויפיעל ? איז שוין יענע נייגעריג געווארען.

— פופצעהן יאהר ! . . . האט ביילקע ענטדעקט.

—יא, אמאל פלעגט מען חתונה האבען יונג — האט דאס מיידעל שוין צו זיך אליין געמורמעלט און האט א שטילען זיפץ געטהאן . . .

דער טויטער־לעבעדיגער*

(ערצעהלונג)

צווישען די אלע עלטערע מענשען, וועלכע האבען זיך מיר אין מיין זכרון איינגעפרעסט איז אויך געוועזען העניך דער שניי־דער, וועלכער האט געוואוינט אין אונזער גאס. אז איך בין געוועזען א צוועלף־יעהריגער אינגעל איז שוין העניך געוועזען א איד מיט א גראהער באָרד און פלעגט אלע אין דער פריה מיט א געבויגענעם רוקען פערבייגעהן אונזער הויז מיט׳ן טלית און תפילין, — דאס פלעגט ער געהן אין און פון בית־מדרש.

אפטמאל פלעגט ער זיך אבשטעלען כאפען א שמועס מיט מיין טאטע׳ן, וועלכער פלעגט שטעהען אויפ׳ן הויף מיט א גראבען טיטונעם פאפיראס אין מויל. מיין טאטע, א פריינד־ליכער מענש, פלעגט דעם דאזיגען עהרליכען ארבייטער ניט אזוי שנעל אבלאזען. פריהער פלעגעט מען רעדען וועגען וועטער, נאכדעם וועגען מקחים אויף פערשיעדענע סחורות און שפעטער פלעגט מען אריבערגעהן אויף פערזענליכע פראגען.

צו דער פערזעהנליכער פראגע האט געהערט אויך די פראגע וועגען העניך׳ס עלטערען זוהן, וועלכער איז אין אמעריקא. מיין טאטע וועלכער האט זעהר שטארק געהאלטען פון אמערי־קא איז שטענדיג נייגעריג געוועזען צו וויסען, וואס העניך׳ס זוהן שרייבט פון דארטען און וויפיעל ער פערדיענט. העניך פלעגט מיט א שטראהלענדען געזיכט דערצעהלען, אז זיין זוהן איז דארטען גליקליך. ער מאכט אויף היגע געלט צוואנציג רובעל

די וואך און דערצו פלעגט ער צולעגען מיט א שמייכעל:
„בעט ער מיך איך זאל קומען צו איהם. איך מיט מיין גיבער האנט וועל דארטען געהן אין גאלד!".

— אזוי שרייבט ער טאקע, „געהן אין גאלד!" — פלעגט העניך איבערגעבען דעם תוך פון זיין זוהן'ס בריעף.

און אז מיין טאטע פלעגט איהם צורעדען, ער זאל טאקע פאהרען, פלעגט העניך א שמייכעל טהאן, אנווייזען אויף זיין גראהער בארד און ענטפערען:

— ניין. איך בין שוין צו־אלט!

איך, וואס איך האב ליעב געהאט זיך צוצוהערען צו די שמו־עסען פון עלטערע מענשען, כאטש מיין טאטע פלעגט מיך שטענדיג אוועקטרייבען, פלעג דעמאלס בעטראכטען העניך'ס בארד און האב זיך משער געווען, אז ער איז שוין א איד א זקן.

שפעטער, אז איך האב מיין שטעדטעל פערלאזט און פלעג אמאל זיך בעגעגענען ערגעץ מיט אן ערשט אנגעקומענעם פון דער היים, פלעג איך נאכפרעגען אויף אלע איבערגעבליבע־נע אין מיין גאס. צווישען דיעזע אלע האב איך ניט פער־געסען העניך דעם שניידער. פארגעשטעלט האב איך זיך שוין אן אלטען מאן מיט א ווייסער בארד. קיין גענויע גרוס האב איך אבער פון איהם ניט בעקומען. נאך שפעטער, אז איך האב געפרעגט וועגען איהם, האט מען גענדריקט מיט די פליי־צעס: „העניך דער שניידער? דאכט זיך ער איז געשטאר־בען".

און איך האב זיך גלייך פארגעשטעלט דעם שטעדטעלשען בית־עולם, וואו עס ליעגט העניך דער אלטער שטילער שניידער פון אונזער גאס. אזוי ווי קיין למדן איז ער ניט געווען האב איך זיך אויך פאר איינוועגס פארגעשטעלט די שורה אין וועלכער ער ליעגט; אויך די מצבה האב איך פאר די אויגען געזעהען. דאס איז געווען א פראסטער ניט אויסגעארבייטער

שטיין, אויף וועלכען עס זיינען געשטאַנען די פּאָר ווערטער:
פּה נקבר ר׳ העניך בן זרח החייט . . .

און דערמאָנענדיג זיך פון צייט צו צייט אַן מיין שטעדטעל מיט אַלע איהרע לעבעדיגע און געשטאָרבענע פלעג איך אויך אַן איהם זיך דערמאָנען, און כאָטש קיין גרויס שייכות האָב איך צו דעם דאָזיגען שניידער קיינמאָל ניט געהאַט, פלעגט ביי מיר די ערינערונג וועגען איהם ארויסרופען א פילאָזאָפישע שטימונג: געווען א מענש און געשטאָרבען, אפילו קיין זכר ניט געבליבען . . .

קומענדיג קיין אמעריקא פלעג איך פון צייט צו צייט זיך בעגעגענען מיט מיינע לאַנדסלייט. דאָס רוב זיינען דאָס געווען קינדער פון די פערשטאָרבענע טאַטעס, וועלכע איך האָב דער־קענט טאַקע פון דער עראינערונג, ווי אַזוי אמאָל האָבען זייערע טאַטעס אויסגעזעהען. זיי האָבען געהאַט דעמזעלבען אויסדרוק אויפ׳ן פּנים, דיזעלבע אויגען און די זיהן פון די פרימערע לאַנדסלייט האָבען אויסגעזעהען אינגאַנצען ווי די טאַטעס, א דאַנק דעם, וואָס זיי האָבען ניט געשווירען זייערע בערד.

א דאַנק די דאָזיגע עהנליכקייט האָב איך זיך בעגעגענט ניט זעלטען מיט געשטאָרבענע. מיין שרעק פלעגט די ערשטע צייט זיין זעהר גרויס, ווייסענדיג גענוי, אַז דער און דער איז שוין לאַנג געשטאָרבען און אַט זעה איך איהם שטעהען פאַר מיר. ערשט געוואָהר ווערענדיג, אַז דאָס איז בלויז א זוהן, וועלכער איז עהנליך צום טאַטע׳ן, פלעג איך זיך בערוהיגען און פלעג בעשליסען, אַז די אמת׳ע אונשטערבליכקייט בעשטעהט טאַקע אין קינדער. אויף דער דאָזיגער מיינונג האָב איך גע־בויט א גאַנצע פילאָזאָפישע סיסטעם און האָב זי פון צייט צו צייט מינדליך איבערגעגעבען מיינע פריינד, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפונען פיעלע, וואָס זענען געווען געגנער פון חתונה און קינדער האָבען . . .

* * *

אין דער צייט פון דעם גרויסען שניידער־סטרייק האָט מיך מיינער א בעקאַנטער ארבייטער ־ פיהרער מיטגענומען אין א האָל, וואו עס האָט געדאַרפט פאָרקומען א מיטינג פון די סטריי־קער. אזוי ווי דער מיטינג האָט זיך נאָך ניט אָנגעהויבען האָט מיין פריינד מיך געלאָזען אין האָל צווישען די ארבייטער, וועל־כע זיינען שוין געווען פערזאַמעלט אין א געניגענדער צאָהל און ער אליין איז אוועק צו דער פּלאַטפאָרם.

איך האָב זיך מיט גרויס נייגיערדע צוגעהערט צום גע־רויש און געטומעל פון די פערזאַמעלטע, אין וועלכע עס האָבען זיך געפונען אינגערע, עלטערע און זאָגאר אייניגע גאַנץ אַלטע אידען. די דאָזיגע אַלטע האָבען מיך אינטערעסירט מעהר ווי די אַלע אַנדערע. איבערהויפּט האָב איך געשענקט מיין אויפ־מערקזאַמקייט א גאַנץ אַלטינקען אידען, וואָס איז, וואָס מעהר איך האָב איהם בעטראַכט, מיר אַלץ מעהר בעקאַנט פאָרגעקומען. איך האָב אָנגעשטרענגט מיין כח הזכרון און האָב ענדליך, ווי אויסגעשריען:

— מיין גאָט, דאָס איז דאָך דער אַלטער העניך דער שניי־דער פון אונזער גאַס . . .

אָנפאַנג איז מיין שרעק געווען אזוי גרויס, אז איך האָב זיך אָבגערוקט עטליכע טריט אהינטער און האָב מורא געהאַט זיך צו בעגעגענען מיט דעם דאָזיגען מת . . . באַלד אָבער האָב איך זיך דערמאָנט, אז דער דאָזיגער העניך האָט געהאַט א זוהן אין אמעריקא, הייסט עס, אז דאָס איז דער זוהן, וועלכער איז עהנליך צום טאַטען. די דאָזיגע השערה האָט מיך שוין אביסעל בערוהיגט. איך בין צו איהם צוגעגאַנגען, זיך איינגעקוקט אין איהם און דאָך נישט גאָר אָהן שרעק, איהם געפרעגט:

— זייט איהר נישט העניך דעם שניידער'ס זוהן ?....

— וואָס עפּעס א זוהן ? — האָט דער אַלטער ווי מיט א חוזק־טאָן איבערגעפרעגט — פאַר וואָס טאַקע ניט העניך אַליין !. . . .

— העניך אליין ? ! — האָב איך אויפגעשפּרינגען פאַר שרעק.

— וואָס־זשע האָט איהר זיך דערשראָקען ? — האָט ער מיך פערוואונדערט אָנגעקוקט.

— איך... — האָב איך גענומען שטאַמלען — איך האָב געהערט... אז איהר זענט געשטאָרבען !...

— געשטאָרבען ! — האָט ער זיך צולאַכט מיט א געלעכ־טער ווי פון יענער וועלט — פאַר וואָס זאָל איך עפּעס שטאַר־בען ?....

— אזוי.... אזוי... — האָב איך זיך שוין גענומען בערו־היגען — איז דאָס געוועזן א פאַלשער גערוס, בין איך זעהר צופרידען . . .

און פאַרשטעלענדיג זיך פאַר איהם האָט ער זיך מיט מיר זעהר דערפרעהט און געענטפערט :

— א שאלה, צי איך קען אייך !... אייער טאַטע, זאָל לעבען האָט טאַקי מיך צוגערעדט, איך זאָל פאָהרען קיין אמעריקא... איך וועל דאָס איהם קיינמאָל ניט פערגעסען ! וואָס וואָלט איך דאָרטען געטהאָן אין אזא העק ?....

— און ווי געהט עס אייך דאָ ? — האָב איך איהם גע־פרעגט...

— דאָ איז ווי א מאָל.. א מאָל ארבייט מען און א מאָל סטרייקט מען... עס הייסט אין אונזער טרייד סטרייקט מען מעהר ווי מען ארבייט... אָבער ווערליג מען זאָגט, וועלען מיר געווינען...

הערענדיג די דאָזיגע אָפּטימיסטישע ווערטער פון דעם שניידער, וועלכען איך האָב געהאַלטען שוין לאַנג פאַר טויט, האָב איך א שמייכעל געטהאָן און איהם צוגעגעבען מוטה :

— יאָ, ר' העניך, איהר וועט געווינען . . .

ר' העניך האָט א גלעט געטהאָן זיין גראָהע צוגעשאָרענע

בערדיל, האָט מיך מיט ברייטקייט אָנגעקוקט און געזאָגט:

— וואָס דען... מיר זיינען געשטאָרבען, חלילה, צי וואָס? מיר וועלען קעמפפען ביז די לעצטע כחות. לאָמיר זיך טאַקע צוזעצען, אָט איז אַ פרייער פלאַץ...

דער אַלטער העניך האָט זיך צעגעזעצט, אָבגעאָטהעמט און געזאָגט:

— וואָס מיינט איהר, איך בין שוין ניט קיין אינגעלע, איך בין שוין קרוב צו זיבעציג.... איך וועל זיך ניט געהן נאַריש מאַכען אויף די עלטערע יאָהרען און גלאַט סטרייקען... מיר וועלען מוזען געווינען!...

—אבער דערווייל, ר' העניך וואָס טוהט איהר? — בין איך געוואָרען נייגעריג.

דערווייל, איז טאַקי שלעכט... איך בין ביי מיין זוהן... נאָר אויף איהם איז נעביך אויך אַ רחמנות, ווייל ער אליין סטרייקט אויך....

איך האָב געוואָלט דעם אַלטען שניידער פונאַנדערפרעגען וועגען זיין לעבען פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב איהם געהאַלטען פאַר טויט, אָבער אַזוי ווי דער טשערמאַן האָט גע־מאָלדען, אַז דער מיטינג איז שוין געעפענט, איז מיין „גע־שטאָרבענער״ שניידער, אויף אַן אמת לעבעדיג געוואָרען. ער האָט אָנגעשטעלט מויל און אויערען צו הערען דעם רעדנער און אין זיינע אויגען האָט געגלאַנצט אַ פייעריל פון אייביגער יו־גענד. . .

יענער בריעף.

איך בין געזעסען ביי מיין פריינד הערמאן שטיין אין אפיס. עס איז געוועזען א זייגער צוועלף מיטאג צייט. אין אפיס איז שוין קיינער ניט געוועןן. די טייפרייטערין איז נאר וואס ארויס צו כאפען א לאנטש. מר. שטיין, א מאן פון א יאהר עטליכע און פיערציג, מיט א גוטמוטיגען אויסדרוק אויפ'ן מיעדליכען פנים, האט געהאלטען א פעקיל בריעף וואס דער בריעפטרעגער האט נאר וואס אריינגעטראגען צוזאמען מיט א רעקאמאנדירטען בריעף, און ניט געהאט אפילו בדיעה זיי אויפ־צומאכען. איך האב איהם דערויף אויפמערקזאם געמאכט:

— פארוואס עפענט איהר ניט די בריעף?

—עט האט ער מיט א שמייכעל א מאך געטהאן מיט דער האנד. זיי אינטערעסירען מיך זעהר ווייניג. איך וויים כמעט לויט'ן האנטשריפט וואס אינוועניג געפינט זיך. פוסטע מעשיות.

און טיעף פערטראכטענדיג זיך א קליינע ווילע האט ער זיך ברייט צושמייכעלט און זיך אנגערופען:

— ווי אלץ פערליערט דעם רייץ, ווען מען בעזיצט עס.

— צום ביישפיעל? בין איך נייגעריג געווארען.

— איך מיין עס טאקע ענטקעגען די בריעף — האט שטיין גוטמוטהיג געשמייכעלט — איצט זיינען זיי פאר מיר ווי א משא. די מעהרסטע בריעף לייענט דורך די טייפרייטערין. און ווירק־ליך, וואס פאר א העכערען אינטערעס קענען אויפוועקען די

נעשעפטס־בריעף. אלע ווי איינע : מאי דיער סער ! עס עקעלט מיך שוין אַב. אמאָל... אמאָל... אך, אמאָליגע בריעף!...

מר שטיין האָט זיך ווי פערחלומ׳ט, ליעבליך צושמייכעלט און האָט פאַרגעזעצט.

אליין ווי איהר ווייסט, שטאַם איך פון א קליין־שטעדטיל אין ליטא. די שטעדטילשע פּאָסט, וואָס האָט זיך געפונען ערגעץ העט הינטערען שטעדטיל, דאָרט וואו עס זיינען גע־שטאַנען אַלע „קאַזיאָנע" הייזער, איז פאַר מיר געווען איינע פון די געהיימניספולסטע געביידען אין דער וועלט. דער בריעפ־טרעגער, א הויכער דארער שגץ, וואָס האָט איבער׳ן שטעדטיל די פּאָר צעהנדליג בריעף צוטראָגען, האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט פאַר איינעם פון די גרעסטע שררות. מיר חדר־אינגלעך, וואָס האָבען ליעב געהאַט צו שטעלען פראַגען : וועלכער „נאַטשאַל־ניק" איז גרעסער פאר׳ן אנדערען, צי דער „פּריסטאַוו", צי דער „סליעדאָוואַטיעל", פלעגען אין איין וועג שוין שטעלען די פראַגע : ווער איז גרעסער דער פּאָצטאַליאָן, צי דער „אוריאַד־ניק". און אן אוריאַדניק, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי אונז אינגלעך געווען איינער פון די גרעסטע טשינען . . .

אלס אינגעל פלעג איך ליעב האָבען צו נאָכקוקען דעם דאָ־זיגע הויבען שגץ מיט׳ן מונדיר מיט די גאָלדענע קנעפּ, מיט דער קאָקאַרדע אויפ׳ן היטעל, ווי אזוי ער געהט ארום איבער׳ן גאַס און לאָזט דורך צעהנדליגער הייזער און ערשט איין מאָל אין א נאָווינע טראָגט ער ערגעץ אריין א בריעף. דאָס דאָזיגע הויז האָב איך בעטראַכט פאַר די אינטערעסאַנסטע אין גאַס.

אז איך פלעג אמאָל זיצען פארביי אונזער הייזעל און איהם זעהן פאַרבייגעהן, פלעגט זיך מיר דאַכטען, אז עפּעס קוקט ער צו אונזער הויז. דאָס האַרץ מיינס פלעגט אָנהויבען רעמאָלט שטארק צו קלאַפּען : ווער ווייס : אפשר פאַר מיין טאַטען א בריעף ? כאָטש געוואוסט האָב איך, אז דאָס איז איינע פון די אוממעגליכסטע זאכען אין דער וועלט. פון וועמען

קענען מיר בעקומען בריעף, אז אונזער גאנצע משפּחה, די זיי־דעס און באבעס, פעטערס און מוהמעס וואוינען אלע אין איין גאס... טאמער פלעגט זיך אמאל מאכען א חתונה ביי דער משפּחה פלעגט מען אויף די איינלאדונגען שיקען מיט'ן שמש, א קליין ניעדריג, ווילד בעוואקסענער איד מיט א קול פון א באנדורע:

— האט מען געלאזט בעטען צו חיים זעלדעס אויף דער חתונה היינטיגען פרייטאג — פלעגט ער ארויסברומען.

דאס איז געווען דער איינציגער איינלאדער און די איינ־לאדונג איז געווען שטענדיג בעל פּה, נישט חלילה בכתב. דאס האט די מחותנים פיעל ביליגער געקאסט.

זיץ איך אזוי איינמאל, בין חזמנים ארום ראש השנה צייט פאר אונזער הייזעל און זעה ווי עס געהט פערביי דער בריעפטרעגער און קוקט אזוי דא אויף מיר דא אויפ'ן הויז, לעזט דערווייל פערטיעפט אן אדרעס אויף א קאנווערט, קנייטשט דעם שטערן, קוקט ווידער אויף מיר און שטעלט זיך ענדליך אב נעבען מיר און גיט מיר א פרעג:

— יאסעל שטיין... גריע....

כאטש מיין טאטע האט טאקע אזוי געהייסען, בין איך דאך גלייך ניט געפאלען, אז דאס מיינט מען אונז און איך האב צוטומעלט פאר דער זכיה אליין וואס דער „פּאטשטאליאן" איז צו מיר צוגעגאנגען מיט א פראגע, געענטפערט, „ניע זנאיו, גאספאדין פּאטשטאליאן". אבער אז דער בריעפטרעגער איז אבגעגאנגען עטליכע טריט ווייטער, האב איך זיך געכאפּט, אז מיין טאטע הייסט דאך טאקע שטיין. ווי א משוגענער בין איך ארייגעלאפען אין שטוב און ווילד צושריען זיך:

— טאטע! גיכער, א בריעף!

דער טאטע, וועלכער איז אין שטוב ארומגעגאנגען אהן א ראק, די מאמע און די איבעריגע הויזיגע, עלטערע שוועסטער

און ברידער האָבען זיך גלייך נאָך מיר ארויסגעלאָזט הענדום פענדום אויפ׳ן גאַס. איך בין געלאָפען פאָראויס אַניאָגען דעם פאַטשטאַליאָן.

— העי גאַספּאַדין פאַטשטאַליאָן... יאַסעל שטיין... „טוט"! „טוט"...

דער בריעפּטרעגער האָט זיך אומגעקעהרט, פריהער זיך צו־שמייכעלט, נאָכהער דערזעהענדיג די גאַנצע חברה האָט ער זיך געכאַפּט, אז עס פּאַסט איהם ניט צו זיין פאַניע בראַט, האָט ער אָנגענומען א ברוגז׳דיגע און הערשערישע מינע און זיך צובייזערט :

— וואָס זענט איהר אַלע ארויסגעלאָפען ! ווער איז יאַ־סעל שטיין ?

— יאַ... יאַ ! האָט מיין פאָטער אויסגעשטרעקט ביידע הענד...

דער פאַטשטאַליאָן האָט אָנגעקוקט מיין טאַטענס צושראָ־קענעם פּנים, האָט געוואָלט א שמייכעל טהאָן, אָבער זיך פער־כאַפּט צוריק אויף א בייזער מינע און אויסגעשריען :

— נאַ !

דער עלטערער ברודער האָט דעם טאַטען אריינגעשושקעט :

— נותן איהם א שישער...

— א שישער איז צופיעל... — האָט די מאַמע געזאָגט.

— א זעקסערעל... — האָט דער ברודער ווי בעפוילען.

דער טאַטע האָט מיט א פרעהליכען זיפּצעלע (מיין טאַטע האָט געקענט פרעהליך זיפצען) ארויסגענומען פון די הויזענקע־שענעם א זעקסער און נאָכרופענדיג דעם פאַטשטאַליאָן, וועל־כער איז שוין געווען אוועק, האָט ער איהם אומגעקעהרט און מיט הכנעה דערלאַנגט.

דאָ האָט דער בריעפטרעגער גלייך געביטען זיין „בעציהונג" צו אונז און און האָט אויף אַז אמת א שמייכעל געטהאָן און בעדאַנקט.

איך בין געווען איבערגליקליך פון דער דאָזיגער זכיה.
זייט דאַן פלעג איך דעם בריעפטרעגער אָנקוקען ווי א בעקאַנטען און פלעג יעדעס מאָל בעגעגענדיג איהם שוין פרעגען:
— יאַסעל שטיין... יעסט פיסמאָ.
און ער פלעגט אַפיציעל, אָבער ווערדליג אזא טשינאָווניק גאַנץ איידעל ענטפערען:
— ניעט, בראט....
וואָס אנבעטרעפט דעם בריעף, איז ער געווען פון מיין טאַטענס א חבר, מיט וועלכען ער האָט אַמאָל געלערנט אין איין ישיבה. שפּעטער איז דער חבר רייך געוואָרען, לויט ווי מען האָט בעמערקט פון דעם בריעף און ער פרעגט נאָך אויפ'ן טאַטען.
דער אדרעס צוריק איז געווזען: גאָראָד הערסאָן, יע־קאַטערינאָסלאָווסקאיא אוליצא, דאָם פּעטראָווא נומער שעסט... איך געדענק דעם אדרעס ווי איצטער.
איך האָב עס דעמאָלט איינגעחזר'ט ווי א ליעד און פלעג עס זינגען:

גאראד הערסאָן
יעקאטערינאסלאווסקאיא אוליצא
דאָם פּעטראָווא
נומער שעסט...

מיינע חברים, די חדר אינגלעך, וואָס האָבען ניט געוואוסט, אז עס איז דאָ אויף דער וועלט א שטאָדט הערסאָן איז דאָס דאָזיגע ליעד מיינס אזוי געפעלען געוואָרען, אז זיי האָבען עס אויך אויסגעלערנט אויף אויסוועניג און מיר פלעגען ווינטער צייט, געהענדיג ביי נאכט פון חדר דאָס דאָזיגע ליעד הויך זינגען, אזוי האָט עס זיך עס שפּעטער פערשפּרייט איבער'ן גאַנצען שטעדטיל און מיר דאכט, אז דאָס איז געבליבען איצט איינע פון אונזערע פאָלקס ליעדער...
אבער ניט דאָס איז גאַנצען בין איך אויסען. די הויפּט זאַך

איז, אז דער דאזיגער איינציגער בריעף, וואס מיין טאטע האט בעקומען האט אין אונזער הויז געמאכט א גאנצע איבערקערעניש. דער טאטע פלעגט יעדען טאג דעם בריעף ארויסנעהמען און פארלעזען איינמאל הויך און נאכדעם פאר זיך, אין דער שטיל, און פלעגט א לאנגע צייט ארומגעהן א פערטראכטער...

דער עלטערער ברודער, א בחור'ל פון א יאהר זעכצעהן פלעגט, אז דער טאטע איז ניט געווען אין שטוב ארויסנעהמען דעם בריעף, וועלכען דער טאטע פלעגט „גוט" בעהאלטען אויפ'ן אלמער אונטער'ן טלית און תפילין, און פלעגט די הויפט זאך בעטראכטען דעם קאנווערט מיט די שטעמפלען און נאכדעם פלעגט ער אומגעהן הין און צוריק איבער'ן שטוב און מורמלען: הערסאן : הערסאן...

און איך האב געזעהען, אז מיין ברודער איז געווארען ענג די וועלט.... עס האט איהם ערגיץ געצויגען.

און אזוי איז ער איינמאל אין דער פריה פערשוואונדען געווארען.

שפעטער איז אוועקגעפאהרען די שוועסטער. ביז אין פער־לויף פון עטליכע יאהר זיינען מיר זיך אלע צופאהרען.

און אנגעמאכט האט עס אלץ דער איינציגער בריעף, וואס מיין טאטע האט בעקומען פון א ווייטען חבר...

יא, יענעם בריעף קען איך ניט פערגעסען ! — האט מיין חבר מיט א פערבענקטען שמייכעל געענדיגט זיין ערציילונג.

און דערביי האט ער נאכלעסיג געעפענט די בריעף, וואס ער האט נאר וואס בעקומען פון דער צווייטער פאסט, דורכגעקוקט און איינעם נאכ'ן אנדערען געווארפען אין קארב...

די לעצטע געסט.

בערע גימפּעל׳ס, איז א געוועזענער בעל־הבית, וואָס האָט שוין לאנג מיט דער פערהאוועטער, פערטאָראַמעטער וועלט געקוויטירט די חשבונות. ער איז שטענדיג געוועזן א בית־מדרש־איד; אהיים פלעגט ער בלויז קומען עסען און שפּעט אין אבענד — שלאָפען. אבער די אייגענע היים איז איהם שטענדיג ענג געוועזן. עפּעס דרעהט זיך דאָרטען ארום א אידענע, וואס איז אין א געוויסען זין געוועזן אמאָל זיין ווייב, אבער וואס געהט איהם להלוטין ניט אָן. דאָס אמת׳ע לעבען איז אין בית־מדרש.

אבער נאָכדעם ווי ער האָט זיינע קינדער אויסגעגעבען אין ווייטע שטעדט איז איהם זיין אייגענע היים נאָך פרעמדער געוואָרען. שפּעטער איז אויך דאָס ווייב איהם געשטארבען און ער איז אינגאנצען געבליבען לעבען אין בית־מדרש.

דער בית־מדרש איז געוואָרען זיין היים.

מיט זיין היים איז ער געוועזן צופריעדען און גליקליך. דער בית־מדרש איז גרויס, ספרים וויפיעל דאָס הארץ געלוסט! אויף די באנק, וועלכע ער האָט אויסגעקליבען צום שלאָפען איז גענוג ברייט פאר זיין מאָגערען, אויסגעדארטען גוף.

מעהר פון אלץ אבער איז ער געוועזן גליקליך מיט דער שטענדיגער פרעהליכקייט אין בית־מדרש. ווינטער, פאר טאג, ווען אין אלע הייזער איז פינסטער און דרויסען איז אזוי מרה־שחורה׳דיג שטיל, איז שוין אין בית־מדרש ליכטיג און בעלעבט. עס איז שוין דאָ דעם רב׳ס זוהן, דער מתמיד, וואָס הוידעט זיך

איבער׳ן שטענדער מיט דער אָפענער גמרא און דאָס קול גלינגט ווי א גלאָק. אויך דער אלטער משה, דער קרעמער, וואָס קומט דאַווענען ותיקין איז ביי בערע גימפּעל׳ס אַן אנגעלעגטער גאַסט. משה דער קרעמער איז אפילו א איד א שווייגער, אבער ער שווייגט אַזוי פרעהליך. רייבט די הענט און קוקט זיך אלע ווײַלע איבער מיט בערע גימפּעלס און בײדע זעהען אויס ווי צוויי פערליעבטע, וואָס האָבען שוין ניט איבער וואָס צו רעדען, דער־פאַר איז אָבער דאָ ווענען וואָס צו טראַכטען... באַלד קומט אַן ווערוועל דער בעקער מיט א גוטען שמייכעלע אויפ׳ן לוסטיגען פּנים און מיט א וויצעלע, וואָס בערע גימפּעלס האָט שוין פיעל מאָל געהערט, אבער איז איהם שטענדיג נײַ און אָנגעלעגט.

אויך העניך דער שוסטער, וועלכער איז פון די ערשטע וואָס קומען אין בית־מדרש צו ותיקין איז ביי בערע׳ן א חשוב׳ער איד! וואָרים אז בערע גימפּעלס טראַכט זיך גוט אריין אין דעם ענין איז ר׳ יוחנן אויך געווען א שוסטער, בפרט אז העניך אליין איז שוין לאַנג אויס שוסטער און דעם „וואַרשטאַט" פיהרען איצט גאָר זיינע בנים... העניך אליין האָט זיך גענומען צו תהלים, און צו א גרינגען פּרק׳ל משניות...

די און די אנדערע עטליכע אידען, וואָס קומען די ערשטע אין בית־מדרש אריין זיינען געווען בערע גימפּעל׳ס געסט. בע־רען האָט זיך געדאַכט, אז דאָס קומען זיי צו איהם און ער האָט געהאַלטען פאַר זיין חוב צו זיין א מכניס אורח און יעדען אויפ־נעהמען מיט א פריינדליכען פּנים. בסבר פנים יפות! מיט די בערעדטע געסט צו שמועסען זיך, מיט די שווייגענדע צו שוויי־גען און מיט אבלים — אַזוינע זיינען אויך געווען — צו פּילאָ־זאָפירען וועגען העכערע ענינים, וואָס זיינען ווייט פון געוועהנ־ליכע שמועסען...

נאָכ׳ן ותיקין צוגעהען זיך די דאָזיגע אידען, און עס קומען שוין אָן גאָר אנדערע דאַווענער, די אמת׳ע בעלי־בתים. מיט זיי איז בערע גימפּעלס אודאי און אודאי געקניפּט און געבונדען.

דאָס זיינען אַלע זיינע געסט, פאַר זיי האָט ער דעם אמת'ן גר־טען שמעק־טאַבאַק... און אַפילו די וואָס קומען שוין צום דריטען מנין, די סוחרים'לעך און מאַרק־מענשען און זיינען שטאַרק פער־שמייעט, נעהמט זיי בערע גימפּעלס אויך אויף ווי געסט, און אַז זיי האַלטען שוין ביי עלנו און שפּייען אויס אין איילעניש, פּרובט זיך בערע גימפּעלס מאַנכע פון זיי צו פערהאַלטען:

— איהר האָט נאָך צייט, עס איז נאָך קיין ניין נישטאָ. און בערע כאַפּט זיך דערווייל אַז מען דאַרף אָנציהען דעם זייגער. דאָס איז שוין זיין אַרבייט, דער שמש מעג זיך אויף איהם פער־לאָזען !...

אָבער אַפילו נאָך די דריי מנינים, איז דער בית־מדרש אויך ניט לעדיג. דעם רב'ס זוהן דער מתמיד קומט נאָכ'ן אָנבייסען ווידער לערנען און בערע גימפּעלס טראָגט איהם צו די גמרא. שפּעטער קומט אַריין פּנחס דער תּלמוד־תּורה מלמד א קוק טהאָן דעם זייגער. אָבער אַזוי ווי דער דאָזיגער פּנחס איז שטאַרק קורצזיכטיג מוז ער אָנקומען צו בערע גימפּעלס און בערע גימ־פּעלס ענטפערט איהם אויף די מינוטען:

— צוויי מיט דריי־פערטעל מינוט צו איינס.

נאָך שפּעטער פאַלט אַריין א איד, א קרעמער, וואָס זיין קראָם איז הינטער'ן בית־מדרש און אַזוי ווי דער פּדיון איז קליין צושמועסט ער זיך מיט בערען וועגען נעכטיגען מגיד, וועגען פּוילישען קלויסטער, וואָס די מלוכה געהט פערשליסען. נאָכדעם פאַלט אַריין נאָך א איד פון גאַס כלומרשט נעהמען א גמרא, אָבער אַזוי ווי דער שמועס איז שטאַרק עניג'דיג בלייבט ער שוין איבער און איז מבטל די צייט מיט בערע גימפּעלס. דער־ווייל קומט אָן סתם א בעל־הבית'ישער בחור'ל, וואָס איז שוין האַלב א סוחר אין טאַטענס געשעפט און האַלב נאָך א בן־תּורה. אָבער בערע גימפּעלס נעהמט אויך אַזוינעם צו ווי איינעם וואָס איז צו איהם געקומען.

אין פערלויף פון טאָג קומען אַריין אין בית־מדרש אַלער־

ליי מענשען. און מיט יעדערען האלט בערע פֿאַר זיין חוב צו שמועסען אביסעל. ווייל ווער א ספר און געפינט ניט אזוי גיך אין דעם גרויסען אָפּענעם אַלמער, מיט די צעהנדליגע פֿאַלי־צעס, לויפט בערע צו און פערזשמורענדיג די אויגען לויפט ער דורך אַלע רוקענס פון אויבען ביז אראָב. געפינענדיג דעם ספר, נעהמט ער איהם ארויס, בעטראַכט איהם, עפענט אויף און לעזט איהם איבער דעם שער בלאַט:

— אַט האָט איהם דעם יערות דבש... שוין! איהר זיינט טאַקע א מבין אויף א ספר... און אז איינער וויל דעם ידיו אמונה, האָט ער אויך א גוט וואָרט:

— דער ידיו אמונה... איך גיב אייך שוין... א זעלטענער ספר.

בייטאָג קומען אריין מיט רעש און געפּילדער מחנות איינג־לעך פון תלמוד־תורה און פון די חדרים וואס „ליגען“ אין בית־מדרש־געגענד. דער שמש, א בייזליכער איד, האָט בדעה זיי גלייך ארויסצוטרייבען מיט זיין געוועהנליכען נוסח: „ארויס שקצים פון בית־מדרש. קיין זוואניע זאָל פון אייך ניט בלייבען“. אבער בערע גימפּעלס, וואס האָט זיך שוין איינגעבילדעט, אז דער בית־מדרש איז זיין היים, דערלאָזט עס ניט. די קינדער קו־מען צו איהם. ער האָט די קינדער ליעב און ער שטעלט זיך איין פאר זיי:

— וואָס אַרט אייך, אז די קינדער קומען אין בית־מדרש? אדרבא, עס איז דאָך בעסער, ווי זיי וואָלטען געשטיפּט אין מי־טען מארק ווי שקצים, להבדיל...

און אז דער שמש בלייבט אבהענדיג נאָך אזא ארויסטרע־טונג און בעגניגענט זיך בלויז מיט א קרומען בליק, וואס ער ווארפט אויף די קינדער — רופט צו בערע גימפּעלס איינעם פון דער כאַליאסטרע אינגלעך, נעהמט אָן מיט צוויי מיטעלסטע פינגער דעם אינגעל׳ס פערפּלאָמט בעקעל און אנבויגענדיג זיך צו איהם, פרעגט ער מיט א פריינדליכען שמייכעל:

— לערנסט שוין אינגעלע גמרא ?

דער אינגעלע ענטפערט מיט א שטאָלץ : יע...

— וועלכע ?

— לקח טוב !...

בערע גימפעל צולאכט זיך שטארק :

— לקח טוב ?... הם... עס איז ניט קיין גמרא. אבער אַזוי זוי גמרא.. וועסט שוין גרייכען צו גמרא אויך.

— און דו, אינגעלע ? — ווענדעט ער זיך צו א צווייטען.

— איך לערן חומש מיט רשי ! קלינגט אב א קינדערשער ענטפער און בערע גימפעלס מוטיגט איהם :

— פיין, פיין אינגעלע...

און בערע גימפעלס לאָזט איהם שוין ניט אב און נעהמט איהם פערהערען :

— וואס איז דער טייטש : „ויתרוצצו" ?

— האָבען זיך געשטויסען...

— ריכטיג... — קוועלט בערע.

ער פערקנייטשט דעם שטערען און פרעגט נאָך עפּעס :

— וויפיעל זיהן האָט געהאט נח ?...

דאָס ווייסט דאָס אינגעלע אודאי. ער צולאכט זיך און ענטפערט :

— וויפיעל נח איז קיין קונץ ניט צו וויסען... איך וויים אפילו וויפיעל זיהן יעקב האָב געהאט.

— אדרבא לאָמיר הערען.

— צוועלף ! קלינגט אויס דאָס אינגעלע און הויבט אָן צעהלען :

— ראובן, שמעון, לוי...

—איך זעה, אז דו קענסט — האקט איהם איבער בערע גימפעלס.

און אויספרעגענדיג נאָך עטליכע קינדער וועגען זייער למוד נעהמט ער זיך צו עולם־הזה זאכען :

— וואס האסטו אינגעלע, היינט געגעסן?...

אבער דערויף בעקומט ער שוין ניט קיין געגויע תשובה. ווייל, ערשטענס ווייסען די אינגלעך, אז די שאלה איז שוין ניט ערנסט, נאר צו שפיעלען זיך מיט זיי און צווייטענס האבען ניט אלע תלמיד־תורה אינגלעך געגעסען אזוינע מאכלים, וואס האבען אפיציעלע נעמען און איינער שיסט אוים מיט א גע־לעכטער:

— ברויט מיט „נישט“...

די איבעריגע צולאכען זיך און הויבען אן פאטשען מיט די הענטלעך און זינגען:

— ברויט מיט נישט! ברויט מיט נישט!

דערזעהט שוין בערע גימפעלס, אז די אינגלעך ווערען צו־לאזען און קענען נאך „אויפ׳ן קאפ ארויפקריכען“, מאכט ער זיך שטרענג און שטילט זיי איין:

— היינט געגוג... געהט לערנען..

און אז די אינגלעך הויבען זיך אן צוגעהן פערדריסט עס איהם און ער רופט זיי צו:

— קומט, קינדער, אלע טאג, אהער... געוועהנט זיך צו א בית־מדרש...

ווינטער סטארעט ער זיך, אז דער אויוועז זאל שטענדיג וואַרים זיין. איבערהויפט אכט א זייגער אין אבענד, ווען די קינדער געהען פון די חדרים און לויפען אריין אין בית־מדרש זיך אנוואַרימען. דעם מעהר־פערפרוירענעם אינגעל פיהרט ער אליין צום אויוועז און זוכט פאר איהם אוים, טאפענדיג מיט די הענט, דעם וואַרימסטען פלאץ:

— אט דא, אינגעלע, איז גוט וואַרים... פאמעלעך, ברען ניט אב די הענט!...

אזוי זיינען יאהרען געגאנגען. בערע גימפעלס האט נאך אלס געוואוינט אין בית־מדרש. אבער פון די געסט וואס פלעגען

צו איהם קומען האָבען שוין פיעל געפעהלט. ווער עס איז געשטאָרבען, ווער עס איז אין אַמעריקא אוועקגעפאָהרען, און די איבעריגע זיינען שוין ווייט פון בית־מדרש אוועקגעגאַנגען...

בערע האָט אָנגעהויבען וואָס ווייטער מעהר איינצוזעהן, אַז דער בית־מדרש איז ניט דאָס, וואָס אַמאָל, און ער האָט זיך אָנגעהויבען צו בעקלאָגען פאר די, וואָס זיינען נאָך יאָ געקומען אין מיטען טאָג.

— מען קומט שוין ניט מעהר צו מיר...

ער האָט זיך אָבער גלייך פערכאַפּט:

— איך מיין: אין בית־מדרש.

דאָס פערכאַפּען זיך איז אָבער געוועזען ניט קיין אויפריכ־טיגס, אויסען איז ער געוועזען דאָס, וואָס מען קומט ניט צו איהם. געדראכט האָט זיך איהם, אַז מיט דעם וואָס מען פערלאָזט דעם בית־מדרש פערלאָזט מען דאָס איהם, און ער האָט זיך גע־פיהלט, ווי בעליידיגט און פלעגט זיך אוועקשטעלען ביים פענס־טער פון בית־מדרש, ארויסקוקען דרויסען און זוכען מיט די אַל־טע אויגען די אַמאָליגע געסט זיינע...

אָבער ער האָט קיינעם ניט בעמערקט.

אויך די תלמוד תורה איז איצט גאָר אַן אַנדערע געוואָרען. די מלוכה האָט זיך ארייגעמישט און מען לערנט דאָרטען מיט בענק, ווי אין די שקאָלעס... די מלמדים מוזען זיין געשטודירטע און די קינדער קומען ניט אהער, ווי אַמאָל...

און בלייבענדיג איינער אליין פון נאָכ׳ן דאַווענען אין דער פריה ביז מנחה, פלעגט ער אומגעהן און מורמלען:

— מען קומט נישט, מען קומט נישט...

און וואָס ווייטער איז אויך אין דער פריה און מנחה צייט דער בית־מדרש לעדיגער געוואָרען. דער מנין וואָס איז אין מי־טען וואָך קוים צוזאַמענגעקליבען געוואָרען האָט אָבגעדאַווענט אין דער גיך און גלייך נאָכ׳ן דאַווענען זיינען זיך אַלע צוגאַנגען

און בערע'ן איבערגעלאָזען אליין מיט'ן שווייגענדיגען אונטער־שמש...

אָבער אויך דער אונטער־שמש פלעגט אוועקגעהן אין מארק אריין און בערע פלעגט בלייבען איינער אליין...

און איינער אליין פלעגט ער ארומגעהן פון ספרים אלמער צום פענסטער און מיעד ווערענדיג פלעגט ער זיך אנידערזעצען און קלאָגען אין דער שטיל. גלאצענדיג די אויגען צו דער ווים־טער בימה איבערגעצויגען מיט דער טונקעלער מפה:

— קיינער קומט ניט!...

* * *

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, אין עמוד האָט שוואך געצאנקט א שטיקעל ליכט, וואס איז געבליבען פון נעכטיגען יאהר־צייט.

בערע איז געלעגען אויף דער באנק ניט ווייט פון טיר און שטול, מיט נחת־רוח געקרעכצט...

ער האָט געפיהלט אין זיין גאנצען גוף א מאָדנע נייע מין מיעדקייט, א מיעדקייט, וואס דערפרישט מעהר ווי די יונגסטע כחות... ער האָט זיך דערפיהלט גרינג ווי א פעדער. אָט דאכט זיך הויבט ער זיך אויף און פליהט אוועק ערגעץ...

ער האָט צוגעמאכט די אויגען און מיט צוגעמאכטע אוי־גען האָט ער געזעהן, ווי עס עפענט זיך די טהיר פון בית־מדרש און איינע נאָך די אנדערע קומען אריין אלערליי אידען, מיט ווייסע און שווארצע און רויטע בערד.. זיי געהען און געהען און געהען און הינטער זיי געהען גאנצע רייהען אינגלעך מיט גמרות אונטער די הענט און זייערע אויגעלאך שטראלען מיט ליכט און פרייד... אָט איז שוין פול דער בית־מדרש מיט זיי און זיי געהען נאָך און נאָך. און אָט זיינען זיי אלע שטעהן געבליבען און פון דער גאנצער מחנה האָט זיך אויסגעטיילט א הויכער זקן מיט א לאנגער ווייסער באָרד און זיך געלאָזען געהן מיט שטאָלצע גע־מאסטענע טריט און ברייט אויסגעשפרייטע הענד — גלייך צו

בערע גימפעלס. דער זקן האָט געזונגען:

— מיר זיינען געקומען, מיר זיינען געקומען!

בערע האָט געוואָלט אויפשפרינגען און די אלע אנגעקומע־נע געסט בעגריסען און אויפנעהמען זיי ווי אמאָל, ער האָט אָבער ניט געקענט בעוועגען זיך מיט קיין אבר:

די ליפּען בלויז האָבען קוים געמורמעלט:

— געקומען, געקומען!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דאָס צאנקענדע יאהר־צייט ליכטעל אין עמוד האָט זיך א הויב געטהאָן מיט א קנאק זיך אראָבגעלאָזט צוריק און איז פאַר־לאָשען געוואָרען...

אינהאלט:

אמאָליגע מענשען — 7
דעם זיידענס לעמטערן — 16
דער בוים — 22
יאָזעפ אין דער אידישער גאַס — 32
ספרים — 43
דער מאָדערנער אליהו הנביא — 49
די נייע קנעלונג — 56
די פערשפעטיגטע מלוכה — 64
דער עיבור — 71
פלאַקס — 78
די קליאַטשע — 96
דאָס טייכעל — 105
דער ווייטער יאריד — 112
דער פרוש — 121
די צווייטע מוטער רחל — 133
דער נגיד — 142
אברהם דער שוסטער — 158
אריה־לייזער׳ס פערד — 169
דער העברעאישער לעהרער — 177
אויף די הויכע בערג — 184
דער פרומער שניידער — 190
דער ערוואַרבענער בית־עולם — 200

דאָס קליינע שטיבעל — — — — — — — — — 206
דער וואַלד און שטוב — — — — — — — — 213
לייכטער — — — — — — — — — — — — 217
דער מאַמעס פעדערען — — — — — — — — 225
דער טויטער־לעבעדיגער — — — — — — — — 231
יענער בריעף — — — — — — — — — 237
די לעצטע געסט — — — — — — — — — — 243